

TORDAY EMIL

AFRIKAI EMLÉKEK

(EGY AFRIKA-KUTATÓ NAPLÓJÁBÓL)

NEGYVEN KÉPPEL

VILÁGIRODALOM-KIADÁS

104733

MINDEN JOG FENNTARTVA.
JOGOSÍTOTT KIADÁS.

Fővárosi nyomda r.-t. Budapest.

A F R I K A I E M L É K E K

(AJÁNLÁS)

Ezerkilencszáztizennégy augusztusa Angliában ért egy kis magyar lányt a szüleivel. Ott éltek végig a háborút. Senki nem bántotta, senki nem háborgatta őket a borzalmas, hosszú esztendők alatt — a kislány szemében nem is voltak borzalmak ezek az idők. Londonban éltek... Aztán jöttek a légi támadások. Ahányszor csak felhangzott a szirénák figyelmeztető bűgása, az apa levitte a kislányt házuk pincéjébe, ahol készen várta őt egy kis ágyacska. És melléje ülve mesélgetett neki. Az ágyúk pedig bömböltek és bombák robaja reszkettette meg a levegőt. Afrikában hallott mesék jutottak eszébe — s mialatt a gyermek csillogó szemmel hallgatta Szudila és a Gorilla, a Kutya és a Sakál meséjét: házak dőltek romba körülötte és pusztulás söpört végig a városon.

A lányka nem félt; apja szentül hitte, hogy nem sejti a valót: „hiszen csak gyakorlatoznak“ — mondogatta neki.

Egyik éjjel rettenetes robbanás csattant fel, a ház alapjaiban megrázkódott, csörömpölve hullottak az üvegcserepek, a gyermek anyját a szoba egyik végéből a másikba hajította a légnyomás, és Bridget, a kis dajka, elájult. A gyermek megszorította apja kezét és csak ennyit rebegett:

— Ma este nagyon erősen gyakorlatoznak, ugye, apus?

Másnap reggelinél megkérdezte az apa a kis dajkányt, hogy érzi magát?

— Jobban, sokkal jobban — válaszolta. — Én miattam ugyan bombázhatnak, amennyit tetszik.

Fölugrott erre a szóra a gyermek és rátapasztotta kicsi tenyerét a dajka szájára:

— Pszt!... Hallgass! — súgta neki — ne beszélj bombázásról!... *Apus azt hiszi, csak gyakorlatoznak!*

*

A háborúnak vége szakadt. Elkövetkezett a béke. Nem röpdöstek többet halált szóró repülők a város fölött. De egyszercsak sötét árnyék vont be az eget; hat nap, hat éjjel a halál angyala lebegett a kislány feje fölött. És az apa újra odaült a gyermek ágyához és mesélt neki — afrikai emlékeiből. Búja és Benga, a két kis furcsa afrikai fiú, megmosolyogtatta a kis szenvedőt s megkönnyebbülve lélekzett föl, amikor megtudta, hogy apust mégsem gázolta halálra a csúf, otromba rinceos. . .

A veszedelem elvonult... És akkor jött a komor orvostanár, és azt gondolván, alszik a gyermek, ki mondta az ítéletet:

— Sosem fog járni többet a kislány. Ha csuda történik is, sánta marad egész életére.

Az apa elsápadt. A párnán nyugvó fejecske megfordult, kinyíltak a szemek és miközben egy áruló könnycsepp végiggördült a halvány arcocskán, megszólalt a kis száj:

— Ne búsulj, apus, én nem bánom, én... én... szeretek sánta lenni...

*

Ebben a könyvben összegyűjtöttem egy részét ezeknek a meséknek és történeteknek, s a könyvet — annak a kislánynak ajánlom.

Torday Emil.

(ELŐSZÓ HELYETT)

Ráérő emberek gyakran fölvetik a hiábavaló kérdést: ha előlről kezdhethéd az életet, milyen életet választanál? Én nem gondolkoztam még a reinkarnáció kérdésén, de bizonyos, hogy ha újra végigélhetném az életet, semmi áron le nem mondanék az Afrika földjén töltött éveimről. Már csak a következő egyszerű okból is ragaszkodnám e soha vissza nem térő élményekhez: a huszonöt és harmincöt éves kor közé eső tíz esztendő, hitem szerint, az emberi élet fénykora. Ekkor van teljében az ember testi és lelki képességeinek, ekkor legteljesebb az élet szépségeiben való gyönyörködése. Idősebb korában szerezhethet újabb tapasztalatokat, amelyek megtanítják rá, hogy bölcsebben vezérelje élete hajóját, de ezt az elsőbbséget sokszorosán ellensúlyozza a fokozódó testi hanyatlás és a haladó évekkal óhatatlanul velejáró növekvő sötétenlátás. Persze csak önmagamról beszélhetek, de bizonyos, hogy amikor én abban a szerencsés koromban voltam, a legkedvezőbb véleményem volt az emberekről és az emberi törekvések önzetlenségéről; tele voltam káprázattal, törhetetlen hittel a nemes emberi eszményekben — s mindaddig, amíg ki nem ábrándított valaki, csupa jót gondoltam embertársaimról. És jó dolog olyan emberek közt élni, akiknek a jóságában nem kételkedünk.

Az ifjúkor áldása az optimizmus; nemcsak *hiszi*, de „tudja“ az ember, hogy akármilyen baj érje is, előbb-utóbb minden jóra fordul. Ez a bizalom távol tartja tőlünk a veszedelem sötét árnyékát és megment attól az önkínzó tépelődéstől, amely megbénítja későbbi éveinket.

S mindezeken felül: emlékező-tehetségünk szerencsés gyarlósága megaranyozza a multat; az átélt bajok és gyötrelmek egyre jobban elhalványodnak emlékeztünkben, az örömök emléke pedig egyre tündöklőbb fénnel ragyog fel a múlt ködéből. És ez a folyamat tökéletesen tudatalatti — ritkán eszmélünk rá, hogy mindez önámítás csupán. A ráeszmélésnek ilyen ritka esete volt az, amikor egyszer régi utitársammal, Hilton-Simpson-nel hölgytársaságban utazásainkról folyt a szó és egy hölgy fölvetette, mennyi nyugtalanító bajlódást kellett átélnünk az Egyenlítő vidéken.

— Nem félt a kígyóktól? — kérdezte.

— Eszünkbe se jutott, hogy kígyók is vannak a világon — válaszoltam gondolkodás nélkül. — Amennyire emlékezni tudok — mondtam — sem Hilton-Simpson, sem én nem láttunk egyetlenegyet sem utolsó utunkban.

Ezt a meggyőződéses észrevételt utitársam is megerősítette. Kevésre rá azonban derengeni kezdett előtte, hogy mégis csak láttunk egyet.

— Nem emlékszel? — kérdezte — Miszumbában, mikor Maszolóval kimentünk egyszer, kicsi híjja, hogy rá nem tapostál egy élettelennek látszó *trigonocephalos*-ra. Maszoló rántott vissza...

— Az ám, csakugyan — feleltem, és már egész tisztán emlékeztem az esetre.

— Hát arra a másikra nem emlékszel?... Lodzsában...

— Ügy ám bizony.

— És Kolé-ban...

És íme így mászott elő egyik kígyó a másik után a feledés leple alól emlékezetünk valamelyik titkos rekeszéből. És velük együtt fakadoztak föl más kínos emlékek, amelyek belegázoltak a visszaemlékezés bűvös körébe...

Félek, nagyon félek, hogy én immár nem látom az igazi Afrikát, csak azt a másikat, amelyiket a szeretet

eszményesített hálás és csalóka emlékezetemben... Szó ami szó, a helyszinén megörökített jegyzetek bizonyos fokig meg-megfékezik a kisíklásra hajló képzeletet, — ezeknek a följegyzéseknek tulajdonítandó, ha mégsem csupa verőfény ragyogja be emlékezetem. De az ember hajlik rá, hogy elpusztítva ezeket az ünneprontó „kígyókat“ — sorra agyonütögeti őket, és erősen hiszem, hogy mire csakugyan eljő az öregség, képzeletvilágomból sikerül szerencsésen valamennyit kiirtani, s lelkemben úgy fog föltámadni a mult, hogy a rózsáknak akkor nem voltak töviseik és a nap soha le nem nyugodott.

*

A szavak értéke, jelentése minden egyes ember fülében más és más. Ez az oka, hogy oly kevésbé értik meg egymást az emberek. Háború! Mit jelent például ez a szó Tormay Cecil Ulving Annájának?! Egy hatalmas négyszögű tér, nagyobb mint a városháza előtti térség, tele fasorokkal és egymással szemben álló katonákkal. A mai öregek képzeletében ez a szó gyakran úgy él, mint valami dicső katonai felvonulás... lengő lobogók, harsogó muzsika, diadalmi mámor... Háború! Mit jelent a háború Barbusse-nek? Árkok összevisszasága, szenny, sár, tetvek, öldöklés... Ugyanaz a szó, és ennyi különféle, ellentétes kép!

Mit jelent Afrika énnekem, aki valamikor vadonainak sűrűjében bolyongtam?!

Afrika! Ébred a hajnal a harmatlepte füves síkságon. A fű közt rejtekező smaragd-kakuk *küo-kü* kiáltása figyelmeztet rá, hogy csak az imént hagytuk el a falut. A levegő éles; a nap korongja fölbukkanóban a látóhatáron: szerte árasztja fényét a tájékon, de még nem üzte el az éjszaka hűvös lehelletét. A kanyargó ösvény mentén, amely oly keskeny, hogy alig fér meg rajta lábunk nyoma, egyre ritkul a fű s a négy hónapos szárazságtól fölperzselt fűszálak közt csak imitt-amott üti föl fejét egy-egy frissen sarjadt szál, az esős évszak-

kal beköszöntő első tornádó nyomában. Enyhén völgynek lefelé kígyózik az út. Ahogy lejjebb és lejjebb jutunk, kitágul a szemhatár. Alattunk a mi rétjeinkhez hasonló zöld mezőség nyúlik a messzeségbe. Hetek sem telnek bele, ha majd amúgy istenigazában megindul az esőzés, merő mocsárba fog fúlni rét és mező, amelynek a nyirkossága ma még éppencsak hogy táplálja a buja növényzetet.

Fehér pontok cikáznak a napsugárban. Amott, kar-nyújtásnyira fenséges járású nádi antilop emelgeti fejét, hogy megtudja, ki tolakodott be birodalmába. Pillanatra tétovázik — fészke meleg és odakünn csípős még a lég — de ime: *ember* a betolakodó, az ő örök ellensége! Kecsesen kinyújtózik, húsz lépést iramodik előre, körülpillant — és már nyoma is vészett.

A karaván hosszú kígyó módjára kanyarog az ösvény mentén. Egyre izzóbban tűz alá a nap; az ereken mindegyre hevesebben lüktet az élnivágyó vér. Egyik ember nótaszóra fakad. A hang megrémít egy antilopot: mint a szélvész iramodik neki s tűnik el szem elől. De fölkapja a dallamot egy másik — és a fehér ember, méltóság ide, méltóság oda, rázendít a karral. Ki tudna ellenállani a dalnak, amikor a világ ilyen gyönyörű.

Afrika! A vadon. A fák összeboruló koronái közt csak imitt-amott villan meg az ég kékje, s a korhadó növényzet nehéz illata megüli a levegőt. Semmi nesz, csak az emberi láb alatt roppan meg az avar — s mégis mégis megszámlálhatatlan élőlény közelségét sejtí a képzelet. Amott a fa tetejéről majom pislogat le ránk. Szemünk csak egyet fedez föl belőlük, de kiáltás hallik és nem tudni honnan, százával rontanak végig a jól ismert ösvényen, vad robajjal az ágak sűrűjében. Már el is nyelte őket az erdő. A csönd átvette ismét birodalmát... De nini, a fák fölött szemmel nem láthatón, papagáj-raj húz el, éles fütytyögetéssel, táplálékra vadászva. Néma csönd megint... De ím, mi az? Mintha mozdonypöfögését hallanók... Orrszarvú-madár. Ismét csöndesség borul a tájra:

A smaragd-kakuk ismerős szava jelenti, hogy völgytorokhoz közeledünk és közel vagyunk az emberi telephez. A karaván elővédje hirtelen megáll. Az emberek leguggolnak és integetnek valamit. Hol a puskám? Kikukkantok a fák között... semmi. De ni csak... ott... embereink aggodalmasan mutogatnak arrafelé. Sötétlő folt a fá között. Mi az? Egy fekete bölénybika otromba feje bukkanik föl, hogy szembeszálljon a veszedelemmel. Szimatja valahogy cserben hagyta. Lövés dörren. Vad robogás. Az emberek szétrebbenek. Újabb dörrenés. A bölény fölhemperedik. Üdvrialgás. És a fehér ember ráeszmél, hogy ő a teremtés koronája.

Afrika! A folyó. A vájt csónak, bronztestű evezősök csapásaitól hajtvá símán és nesztelenül siklik az ólomszínű vizen. Csak a víz csobban meg olykor a csónak oldalain. Közeledünk az aranyos fövenyű part felé. A víz szélén hever valami — maga is aranyfényű. Egy krokodilus emelinti meg csúf fejét nagyhirtelen és lomhán, zajtalan belesiklik a folyóba.

Amodább vizilócsorda imbolyog a vízben. A part hosszában egy marabu lépdél a sekély vízben ünnepélyesen. Valóságos torzképe a madárnak. Egyik lábát maga alá húzza és gyanakvón mércsikéli a vizet, mielőtt megmártaná benne. Villámsebességgel víz alá bukik s amikor megint fölkapja a fejét, valami ezüstös fényű dolog csillan meg hatalmas csőrében. Hal. Fölhajítja a levegőbe, tévedhetetlen ügyességgel fejénél fogva kapja el és a hal már el is tűnt a madár torkában.

Egy kiterjesztett szárnyú madár, akárcsak valami címer madara, ül mozdulatlanul a sziklafokon. Búvármadár. A partmenti kékes árnyú fűből egy viziló mélabús bögése hatol fülünkbe. Éles víjjogással röppen föl a halászó sas. Apró lilék ijedten szedegetik lábukat a fövenyen, megriasztván a darvak seregét, amelyek rózsás testtel emelkednek föl a halványkék ég magaságába.

Az evezősök meggyorsítják csapásaikat. Ütemes

dalba kezdenek. A ladik orrában ülő ember bottal veri a taktust a csónak oldalán. Hirtelen körülfordul a vájt csónak és a bougainvilliák vízbeboruló ágai között besiklunk a patak torkolatában meghúzódó „kikötőbe”. Itthon vagyunk, a faluban.

Afrika! Éjszakai tanya. A csillagos égbe kunyhók rejtelmes körvonalai rajzolódnak. Itt is, ott is, tüzek fénye villan meg és sötét árnyak libbennek erre-arra. A pajta előtt, ahol nappalonta egyikét semmittevő lézeng, parázsló fatöncök körül gyülekezik most a falu. Csupa férfi és ifjú. Körbenjár a szortyogó pipa. Távolabb egy asszony szitkozódik.

Hahahaha! Hátborzongató kacagás gyűrűzik végig kísértetiesen az éjszakában. A rákövetkező csöndet egy öreg ember öblös hangja töri meg.

— Nem mindig nevetett ám így a hiéna ...

Ifjú üde hang válaszol rá:

— Hogy is volt csak az a hiénával, bátya?

Várakozó néma csönd. Loppal odahúzódok a tűz mellé. Megszólal az öreg:

— Addsz a csak azt a pipát.

Más árnyékok is közelebb települnek. Az öreg Bilambu, a nagy mesélő, mindig tud valami érdekes történetet Hallgassátok csak!

— Egyszer volt, hol nem volt ...

Afrika! De hogyan is volt csak az azokkal a fáradalmakkal, betegséggel, nélkülözéssel és veszedelmekkel?

Igen, ilyesmi is akad naplóm jegyzeteiben ... de emlékezetemben nem hagytak nyomot. Az én számomra nincsenek kígyók az Éden kertjében.

Am gyertek és lássátok.

KALAND A KANÁRI-SZIGETEKEN.

Október 11. Felséges nap. Tökéletes tavasz. Kora reggel óta izgatottan lessük a Kanári-szigetek felbukkanását. Már az este vártuk, de csak most, félöt tájban szólít a hajómester és mutat rá büszkén a Teneriffa csúcsára, amelyet a spanyolok Pico de Teyde-nek neveznek. A vulkán több mint száz esztendeje csöndesen viselkedik, de krátere kénes gőzöket lehel. Az ilyen tiszta napokon, mint a mai, száz kilométernél távolabbról látható a hóborította hegy, de fehér színe alig üt el a felhőtől, amely ott borong körötte s csak mikor már a lejtők szelid zöldje szemünkbe tűnik, vagyunk benne biztosak, hogy valóban *hegyet* látunk magunk előtt és nem felhő úzi velünk játékait.

Közelg az éj. Az eget nyugat felől élénk narancs- és vörös színek vonják be, a tengerre sötét viola-lepel terül. A hegy kúpja fekete fellegek mögé búvik. Fölbukkan az újhold és derengő ezüsfátylat vet a tengerre a szaggatott part sötét vonala elé.

A Kanári-szigetokről azt tartják, azonosak az idősebb Plinius említette Szerencsés- avagy Boldog-szigetekkel (Insulae Fortunatae). Jóllehet már a rómaiak és a görögök ismerték őket, feledésbe merültek, míg csak a tizennegyedik században egy francia hajót partjaira nem űzött a vihar. Mily különös sors, hogy ekkora földdarab, (területe nem kisebb, mint Corsica szigete) mondhatni a partok közelében, ennyire kiessék az emberiség emlékezetéből. A geografusok egyszerűen *elveszítették* őket. Szerencsére a sziget lakói nem nagyon búsultak a dolgon, — nem is eszméltek rá, hogy a világ elveszítette őket. Talán, ha tudnak róla, azon imádkoznak, bárcsak adná az ég, hogy soha rájuk ne bukkanjanak, mert bizony szomorú idők vártak rájuk újból való fölfedeztetésük után.

Az akkori idők szokása szerint első dolog volt persze, hogy expedíciót szerveztek a bennszülöttek leigázására. Bizonyos Jean de Bethencourt nevezetű ura-

ság vállalkozott a feladatra, az Űrnak 1404. esztendejében. Az első expedíciót mások követték; a spanyolok is részt kértek maguknak a kisdéd játékban és tudjuk, hogyan szokták ők intézni az ilyesmit. Ők bizony, ha egyszer belefogtak, nem végeztek fél munkát: egész súlyukkal rávetették magukat a nemes sportra és olyan alaposan „leigázták“ az őslakó guanchokat, hogy nem maradt belőlük egyéb néhány csontváznál és múmiánál a múzeumaikban, még az is édeskevés.

Jószerencse, hogy a derék civilizátorok csak az emberi lényeket „igázták le“ s a növényzetet „leigázatlanul“ hagyták, amely könnyelműségüknek az lett a következménye, hogy a szigetek növényvilága, az Açores szigetekkel együtt csaknem ötszáz olyan növényfajtaival dicsekedhet ma is, amelyhez hasonló sehol a föld kerekiségén máshol nem fordul elő.

A kikötő, ahol horgonyt vetettünk, Santa Cruz, Teneriffa fővárosa. Ez a Santa Cruz nem tévesztendő össze azzal a másik Santa Cruzzal, amely Palma szigetén van (második kanyarodó balra, aztán ott mindjárt jobbkéz felé). Furcsa ötlettelenség, hogy két ennyire szomszédos várost ugyanarra a névre kereszteljenek. — Mérget lehet rá venni, hogy ebből még baj lesz valamikor — kitűnő drámai bonyodalom magva van itt elhintve! (Filmre áldolgozás joga fenntartva).

Don Diego de Santiago y Santander találkát ad Donna Dolorésnek a teneriffai Santa Cruzban; ellenfele, Don Guzman Lopez de Santa Maria ugyanakkorra beszéli meg találkáját Donna Inez-zel, ugyancsak Santa Cruzban, Palma-szigetén. A drága nők elvétik a dolgot és gyanutlanul mindketten a — *másik* seniorral turbékolják végig az éjszakát. Hajnalhasadtakor derül ki a rettentő katasztrófa, stb., stb. (Határozottan lehetne valamit csinálni a drámai magból, majd megbeszélém a dolgot Williamson barátommal, ő literátus ember).

A szigetek kormányzója abban a Santa Cruzban székel, ahol mi kikötöttünk. A püspöknek is ott van a rezidenciája, bár ő szívesebben elvonul a hegyek

közé, egy furcsa ódonhangulatú városkába. Lagunának hívják a várost; a tengerparttal villamosvasút köti össze, amely ugyancsak kirivón fest ebben a kezdetleges környezetben, ahol az eke vasa is fából van még.

Október 12. Kora reggel partraszálltunk. Az angol beszélőknek hízelgett, hogy őket tartják a világ leggazdagabb népének: tőlük egy shillinget követeltek a csónakosok. Aki franciául szólalt meg, attól már csak egy frankot szedtek, a spanyoloktól egy pezetát, ami alig több a shilling felénél. Háromféle jegyük is volt erre a műveletre, mindenik nemzetségbelinek más-más színűt nyomtak a markába. Hogy miképp segítenek magukon, ha német vagy magyar ember kerül hálójukba, nem tudtam eldönteni. Engem bizonyosan az angol tarifával sújtanak Williamson barátom miatt, ha túl nem járunk az eszközön: fogadtunk magunknak egy fickót, aki spanyolul beszéljen helyettünk, így aztán olcsó pénzen partra eveztünk.

A házak hajszálnyira úgy festenek, mint holmi színházi díszletek, alighanem, merthogy olyan laposak és árnyéktalanok. Egyetlen nevezetes pontja a városnak a Plaza de la Constitucion, ahol ma, vasárnap lévén, katonabanda játszik. Sűrűn hullámszik fel-alá a nép; a hölgyek, fejükön fekete selyemkendőikkel igen festőiek. Olyik csinos, olyik nem — utóbbiak mennyiségileg kárpótolnak a minőségért.

A sötét tudatlanság természetesen hajlandó azt gondolni, hogy a szigetek lakóinak főfoglalkozása a kanárifogdosás, tenyésztés és export. Ki kell ábrándítanom a tudatlanokat. Szó sincs róla: csakugyan ez a szigetcsoport a mi aranyos éneklő madarunk Noébárcájára, ahonnan valamikor világgá röppentek — ma is sűrűn láthatók, kivált a telepek közelében, — de a mi hazai kanári madarunk sohasem látta ősei földjét, ezek mind annak a néhány madárpárnak a leszármazói, amelyeket négyszáz éve hoztak át Európába. Azóta sem került át több a tengerentúlról.

A Baedeker szerint a nép főleg banána, paradicsom

és korai burgonya termelésből él; ez nyilván tévedés. Személyes tapasztalatra támaszkodva mondhatom, hogy egyetlen ipar virágzik a Kanári-szigeteken és ez a koldulás, de ez aztán igazán utolérhetetlen tökéletességre fejlődött. Hivatalos források szerint a szigeteknek háromszázezer lakosa van. A kikötőből jövet, fel a városba, pontosan kétszázkilencvenkilencezerkilencszázkilencvennyolc kéregetőt olvastam meg. A két hiányzó közül az egyik a kormányzó, aki hivatalból nem kéregethet szegény, a másik a püspök, aki — Lagunában üdül. Már az aztán lehetséges, hogy csak akkor van divatja a kéregetésnek, amikor idegen hajó fut be a kikötőbe és hogy közbe-közbe csakugyan termelnek is valamit, mert hiszen ki az ördögtől is kéregetnének idegenek híjján. Egymástól csak nem kéregetnek, már pedig élni csak kell valamiből.

Orotavában van ugyan egy kis angol kolónia, de úgy hallom, az ángliusok esztendőre előre megváltják „adójukat“.

Kalapot akartam venni, de vasárnap lévén, az üzletek mind zárva voltak. Akik ismerik a dörgést, mondták, menjünk csak bátran, majd kinyílnak a boltok maguktól, ha vásárolni akarunk. Elindultunk hát az üzleti negyed felé. Egyszer csa észrevevesszük, hogy valaki a sarkunkban jár, mint az árnyékunk. Rendőr volt. És micsoda rendőr! Ezzel se volna jó valami sötét helyen találkozni! Sohsem láttam még — hacsak színpadon nem — ilyen tökéletes bandita-pofát. Egyik oldalán kard, másikon pisztoly, kezében bunkó, derékszíjján meg tüntetőleg himbálódzott egy pár — vasbilincs.

— Williamson — szólaltam meg — nekem sehogy se tetszik ez az ember. Ha ez rajtacsíp, hogy megszegjük a vasárnapi munkaszünetet és betesszük lábunkat egy boltba, keresztül lő a pisztolyával, lenyisszantja a fejedet a kardjával, leüti a boltost a fütykösével és aztán körülnéz, hol talál valakit, hogy megbilincselje. Nagyon lebilincselő külseje van...

— Rémeket látsz, távolról sem olyan veszedelmes

ez a fickó. Sőt közelről sem. Ártatlan baksisban sántikál, mint a többiek, mihelyt hajót látnak. Esze ágában sincs ennek keresztüldöfni a boltost vasvilla-szemeivel, ellenkezőleg, arra les vele, hogy az szúrja le neki a — borravalót. Nem megvasalni akar ez minket, csak kivásalni belőlünk egy kis pénzecskét.

Jöttünkre csakugyan megnyíltak a boltajtók amúgy féligformán. Barátságosan invitáltak befelé. Betértünk az első kalaposhoz. A rendnek éber őre „várakozó álláspontra helyezkedett“. A kalapos utánozhatatlan grandezzával hajlott előre a pult mögül, szájában cigarettá.

— Szeretnék egy kalapot, széleskarimájút.

— Ezer örömmel uraim.

Felpróbáltam a kalapot.

— Kicsi. Mutasson nagyobb.

— Ezer örömmel uraim.

A kalapos inkognitójába rejtett nagyfejedelem finoman bókolt és elébem tolt egy másik kalapot.

Ez jó volt. Megkérdem az árát.

— Huszonöt shilling — mondja ő.

— Huszonöt micsoda?

— Huszonöt frank.

— Frank?

— Pezeta.

— *Hány* pezeta?

— Húsz.

— Mennyi?

— Tizenöt.

— ?

— Mennyit méltóztatik adni érte?

— Tíz pezetát.

— Ezer örömmel, uram.

— Nyolc is elég lenne érte.

A nagyfejedelemnek egyetlen arcizma nem rándul meg. Fogja a kalapot, beletaszigálja egy papírzacskóba, kecsesen átnyújtja, meghajtja magát és legédesebb mosolyával csak ennyit mond:

— Ezer örömmel.

Sohsem éreztem ilyen kicsinek magamat. Szentül meg voltam róla győződve, hogy szegény ember ráfizet az üzletre és csak udvariasságból nem akar megfosztani a kalaptól, amelyre szükségem van. Lesütött szemmel somfordáltam ki a boltból.

A fogdmeg türelmesen várt ránk. Fejedelmi kalaposunk átnyújtott neki egy rézpénzt, a bűn díját; amaz széleset vigyorgott és odaszegődött megint a sarkunkba. Én erre úgy éreztem, kötelességem őt felvilágosítani. Odaléptem hozzá és kivágtam a következő szónoklatot:

— Dicsőséges rablólovag, a conquistadorok méltó sarjadéka, csókolom a kezedet és alázatosan bátorlaklak kérni, ne fecséreld tovább drága idődet. Mi már megszegtük mindazokat a tilalmakat, amelyeket megszegni szándékunkban volt és megvásároltunk mindent, amit megakartunk vásárolni a Szerencsés-szigeteken. Semmi további sötét gázságon nem jártatjuk eszünket. Nyugodj bele ebbe, térj vissza békén a többi harminckilenc rablóhoz és elégedjél meg a nap kisdéd sikerével.

A rendnek őre nyugodtan végighallgatott, mintha értene és így válaszolt:

— Catedral?

— Mit akar? — fordultam oda Williamsonhoz.

— Meg akarja mutatni nekünk a *Catedralt* — válaszolt angol barátom.

A rablólovag bólintott, boldogan, hogy megértették. Williamson pompás nyelvész.

— Catedral. Bandera inglesa. Nelsono!

— Meg akarja mutatni Nelson lobogóját — magyarázta Williamson. — Mint tudod (tudja az ördög!), Nelson 1797-ben idáig üldözött egy kincsekkel megrakott spanyol hajót. A város népe elrejtette a kincset. Nelson megkísérelte a partraszállást, de a sötétben elvétette a kikötőt és súlyos veszteséggel kénytelen volt eltakarodni. A lobogón kívül, amelyet ha úgy tetszik megnézhetünk, a félkarját is itthagyta.

Elmentünk hát a székesegyházba. Az egyik kápol-

nában csakugyan ott függött a nevezetes lobogó. Angol barát szívemet tördöfés-ként hatotta át a híres ereklye.

— Mit szólnál hozzá, Williamson, hátha megvesztegetnénk a mi derék rendőrünket, vagy a főkormányzót, vagy ha kell a püspököt, engedjék elcsenni a zászlót. Nincs az itt jó helyen.

— Nem te vagy az első, akinek ilyesmi eszébe jut. El se hinnéd, már elkaparintottuk egyszer, de a mi átkos kormányunk — visszaadta nekik.

— A kormány?

— Az. Hallgasd csak meg, hogy történt az eset:

Néhány éve egy brit hajóraj látogatott el ide a szigetekre. A helyi hatóságok a tengernagy tiszteletére ünnepi lakomát rendeztek, és a tengernagy ünnepi lakomát rendezett a szigetbeliek tiszteletére. Elhangzottak az elmaradhatatlan nyilatkozatok kölcsönös barátságról, nagyrabecsülésről. Persze a székesegyház is megmutatták az előkelő tiszti vendégeknek. Akkor történt, hogy a tengernagy meghallotta, amint egyik tengerészapród odasúgott társához:

— Az angyalát, ha nyakoncsíphetném ezt a zászlót, haza vinném Angliába, nem bánnám, ha ki is pöndörítenének érte Ófelsége szolgálatából.

Hogy, hogyszem, a tengernagy — talán mert megtetszett neki a vállalkozókedvű fickó, talán mert meghökken a nemzetközi bonyodalomtól, néhány órával később jónak látta szivarszó mellett figyelmébe ajánlani a kormányzónak, legyen résen, mert egyik apródja meg akarja tréfálni a spanyolokat. Egyenesen megmondta neki, lekötelezné, ha a legközelebbi huszonnég órán át a legnagyobb gonddal őriztetné a drága ereklyét.

— Holnap úgyis elvitorlázunk, akkor aztán nem lesz szükség többet erre az elővigyázatosságra. Fiatalság bolondság, tetszik tudni...

A kormányzó megköszönte a jóakaratot és tüstént intézkedett, hogy este, ha a templomot bezárják, rejtessenek el benne néhány állig fölfegyverzett rendőrkatonát.

A mi tengerészapródunk kieszelt valami mesét egy Orotavában lakó rokonáról és nem nyugodott, míg kapitánya kimenőt nem adott neki éjszakára. Kora délután bevette magát a székesegyházba, elrejtőzött egy félreeső oltárfülkébe. Alkonyat felé csudálkozva veszi észre, hogy egész kis hadsereg lepi el a templomot. A félelmes külsejű fogdmegek láttára te vagy én bizonyosan kereket oldunk — a fiú azonban nem hiába volt tizenhatéves és nem hiába volt tengerészapród Ófelsége hajóhadában; nem oldott kereket, ellenkezőleg, szilárdan eltökélte magát, hogy megkaparintja a zsákmányt minden poklokon keresztül.

Amikor a nap utolsó sugarai is lehunytak, a rendőrök nekivetköztek, leoldották rémséges fegyverzetüket, pisztolyt, kardot, bunkót és bilincset, letelepedtek apró csoportokban. Kártyát vettek elő, körben járt a butykos és az ódon falak viszhangzottak hangos tereferéjüktől. A hely szentsége csöppet sem zavarta őket mulatozásukban. Még pipára is gyújtottak. Éjfél felé elcsöndesedtek, élénkségük lankadni kezdett s mire elütötte a tizenkettőt, a tizenkét derék lovag ki erre, ki arra, végignyúlt a templom kövezetén. Csak kettejük maradt fenn virrasztani.

Két órával később a virrasztók fölrázták két álmos társukat, hogy fölváltsák őket. Alig lehetett életet önteni beléjük. A fölzavart alvók egy darabig hősiezen küzdöttek, hogy nyitva tartsák szemüket — mindhiába, hamarosan versenyt horkolt az egész gyülekezet. Isteni muzsika a mi fiatal legényünk fülének! Elérkezett az ő ideje. Törte a fejét, hogy fogjon bele vállalkozásába. Agyán végigcikázott a gondolat, hogy kísértetet játszik és halálra rémíti az öröket, de meggondolta magát, egy tucat ember közt mindig akadhat egy kételkedő és ez fölboríthatja számítását. Az óra kettőt ütött. A fogdmegek a Nelson-kápolna fülkéje előtt szunyókáltak, kört formálva a fülkét tartó oszlop körül. Most vagy soha!

A fiú mezítláb kimászik rejtekhelyéről, nesztele-

nül suhan végig a kőburkolaton. Célja felé közeledve, megdöbbenve veszi észre, hogy az oltárfülke deszkával van pallózva — a padló bizonyosan nyikorogni fog! Meghököl. Addig is, amíg töri a fejét, hogyan kerekedjék fölibe a váratlan nehézségnek, szép csöndben összeszedegeti a tizenkét pisztolyt és behordja a rejtéshelyre. Visszatérve az oltárfülkébe, nekibátorodik, rálép a padlóra. Ijedten rántja vissza a lábát, mint aki parázsra lépett: a padló olyat nyikordul, hogy — kanári-szigeti fogdmeg legyen, aki föl nem riad rája. Körülnéz. Az őrszemek az igazak álmát alusszák. Megkönnyebbulve lélezkzik föl. Hátrálóban egyik sarka kemény tárgyba ütközik. Egy pár bilincs! Bizonyára őrző angyala akarja ráterelni a figyelmét erre a hasznos eszközre. A mi legényünk nem tartozik azok közé az istentelenek közé, akik lenézik a gondviselés beavatkozását; a következő pillanatban rácsatolja a bilincs karikáját a mellette hortyogó spanyol csuklójára; amikor a csukló párját kutatja, veszi észre, hogy áldozata kellesténél jobban szétterpeszti a karjait. Sebaj. A másik spanyol balkeze kísértő közelségben nyugszik — nosza, együvé csatolja amavval. Ennek a jobb kezét a harmadik ember bal csuklójával, annak a jobb kezét a következőnek a bokájával csatolja együvé. A siker fölbátorítja, a végén már attól sem riad vissza, hogy két foglyát gyöngéden közelebb taszítsa egymáshoz s így kötözze meg őket. Olyik alvó megmoccan, de egy se ébred föl. Mire elüti a négyet, az élő lánc bezárul az oszlop körül.

Ezek után nyugodtan odasétál Nelson lobo-gójához. A padló nyikorgása a holtakat is fölriasztaná.

— Carramba! — riad fel az első s már szökne is a talpára, hogy rávesse magát a betolakodóra, ámde a bilincs nem enged, hiába ráncigálja kezével-lábával. Kapálódzása fölzavarja hozzákötözött szomszédját. Egyik sem tud fektéből fölemelkedni. Már az egész társaság ébren — mindhiába! Együtt se mennek semmire, hiába rugdalóznak, húzzák-vonják egymást.

A mi legényünk nem tölti tétlenül az időt. A falba

beékelt zászlórúdról lehasítja a lobogót és elindul vele az ajtó felé. Igen ám, de a tizenkét őrszem kapálódzó, szitkozódzó tömege útját állja. Fogja magát, kitárja az ablakot és egy szökéssel kinn terem az utcán.

— Gyilkos! Tolvaj! Tűz van! Fogják meg!

Mezítláb száguld végig a kihalt városon, le a kikötőbe. Csónak sehol. A lobogót körülcsavarja a testén, beleveti magát a tengerbe és mint a fóka úszik a hajó felé. Cápák leselkednek rá, — bánja is ő! — A part megnépesedik, zürzavaros kiáltások kísérik útjában. Az őrsegriadót fúj. Késő — a menekülő elérte a hajót. Kimerülten is gondja van rá, hogy körülússza a hajót, meg ne lássák a partról, amikor fölkapaszkodik rája. Segítségért kiált, kötelet vetnek feléje, még egy utolsó erőfeszítés: húsz izmos kar rántja fel a fedélzetre.

Ott didereg a fiú, anyaszültmeztelenül. De a derekán ott feszül a rácsavart lobogó! A tengernagy karját összefonva végigméri és nyugodt hangján megszólal:

— No, úrfikám szépen vagyunk! Ezt megcsináltad! Hadd halljam, mit tudsz kitalálni mentségedre.

A zászló a brit kormány parancsára — mint mondtam — visszakerült a spanyolokhoz, a bűnös pedig elvette büntetését. (Legalább a spanyoloknak így mondták.) De megnyugtathatlak — fejezte be a történetet Williamson barátom — ez a kis baleset nem szegte be az útját a kis kadét pályafutásának. Ő ma a brit haditengerészet egyik legfiatalabb és legreményteljesebb tengernagya.

*

Vezetőnket megjutalmaztuk és visszatértünk hajónkra, amelyet időközben elleptek az árusok. Olesó indiai szöveteke, miegymást igyekeztek nyakába varrni a jámbor utasoknak: kendőt, szandalfadobozt, selyem alsóruhát, „arany“ékszert. Egyedüli honi termék volt köztük: a bor.

Ebédájban hajónk felszedte horgonyait. A nap fáradalmaitól tikkadtan bóbiskoltak az utasok szanaszéjjel a fedélzeten.

Bosszantott a dolog, — micsoda prózai népség! Csak azért se fogom őket fölébreszteni, — határoztam el — ha majd felbukkan délen a Teneriffa csodás ragyogó kúpja.

Csak egy percre pihentem le, — ó, nem aludni, világért sem. Csak, hogy merengve várjam be a dicső panoráma kibontakozását.

Félhétkor ébredtem fel, amikor a Kanári-szigetek utolsó árnya is beleveszett már az esthajnal párázatába.

A NÉGER POTYA-UTAS.

Október 15.... Tikkasztó éjszaka után, napkelte tájban kikötöttünk *Dakar*-ban (Francia-Nyugat-Afrika.) *Dakar* nagyszerű természetes kikötő, öböl mélyén, hatalmas moló-val. Szemben vele *La Gorée* szigete, mozsaras, egészségtelen hely; a rabszolgakereskedelem megszűntével minden jelentőségét elvesztette. A XIX. század elején, amikor a rabszolgakereskedés virágkorát élte, élénk forgalmi hely volt, jólétben dúskálkodott. Az embervásár borzalmaira jellemző az a hiteles adat, hogy félmillió rabszolgából, akikkel elvitorláztak a hajók évente a nyugati partokról, mindössze száz ezer jutott át elevenen Amerikába. Ezrével pusztultak el útközben és még többet elevenen szórtak a tengerbe, mielőtt befutott a hajó a braziliai kikötőbe, ahol *tíz dollár* fejpénzt kellett leszúrni adóképpen, minden eleven rabszolgáért a braziliai kormány számára! Azok a szerencsétlenek, akik leromlottak útközben, ott lelték sírjukat a hullámokban. Csak akik elég jó erőben bírták ki a szenvedéseket, kerültek el a rettentő sorsot, — azok, akikben az emberhúskereskedők elég kelendő

portékát láttak, hogy jó áron elkeljenek a Rio de Janeiroi vagy habanai embervásáron.

La Gorée szégyenletes szerepet játszott azokban az időkben. Azzal az ürüggyel, hogy *La Gorée* menedékhelye a felszabadított rabszolgáknak és kikötőjében francia katonai különítmény állomásozik — minden hajót, amely francia lobogót tűzött árbocára, mentesítették az átkutatástól a rabszolgakereskedőkre leselkedő angol cirkálók. Ennek a rendszernek következménye az lett, hogy nemcsak a francia, de a brazil, holland, portugál és spanyol rabszolgakereskedők is szabadon és büntetlenül garázdálkodtak — francia lobogó alatt.

Dakar környéke sík, minden számottevő emelkedés nélkül. Kikötőjének a neve, Saint Louis — egyúttal a gyarmat fővárosa. Maga a város jó másfélszáz kilométerre van Dakartól az ország belsejében. Vasút visz oda. Dakar tekintélyes hely, már ami az európai házak számát illeti. A helyről, ahol hajónk horgonyoz, a bennszülött negyednek színét sem látjuk. Pedig szemmel láthatólag tömérdek bennszülött él itt; csak úgy nyüzsögnek a hajó körül, apró vájt csónakokon, élénk kacarászás, káromkodás és zajongás közepette. Sokan közülök gyümölcsárosok, felkúsznak a hajóra. Bő, ingyszerű köntösük hasonló az arabok *gandurá*-jához. Nyilvánvalóan hűséges követői Mohamed prófétának: erre vall *fez*-viseletük és a nyakukon talizmánként viselt apró bőrtokok, — a *Korán* verseivel. Csinos, nyúlánk, fürgé mozgású népség, arcvonásuk határozottan szemita-jellegű. A négerre — ahogyan a négert idehaza képzeljük, — nem emlékeztet semmi, hacsak sötét arcbőrük nem.

Nem soká veszteglünk a kikötőben. Indulás előtt nagy búcsúzkodásnak vagyunk szemtanúi. A vőlegény búcsúzik jövődöbelijétől és családjától. Izgatottságában cuppanós csókot nyom a — szállásmester képére. A céltévesztett csók nem valami nyájas érzelmeket kelt az érdemes férfiú keblében — nem is csinál titkot

belőle, ugyancsak odamondogat a mi szerelmes négerünknek.

Fölvonjuk a horgonyokat. Miközben lassan távolodunk a kikötőből, a bennszülöttek kedvüket lelik benne, hogy apró ladikjaikkal mindúntalan el-elhúzzanak hajónk orra előtt. Kicsi hijja, hogy egyik-másikat ketté nem szeljük. Egy óra sem telik bele, a föld utolsó nyoma is belevész a messzeségbe.

Ekkortájt történt, hogy az egyik hajóstiszt galériájánál fogva egy kapálódzó néget cipel oda a kapitány színe elé.

— Itt hozok megint egy fickót, se jegye, se pénze, — ő legalább azt mondja.

A kapitány rásomolyog a potyafráterre, félre von engem és így szól hozzám:

— Figyelje csak meg, hogy vasalok én ki pénzt abból, aki el akarja hitetni, hogy nincsen neki. Vén róka vagyok már én.

— Szóval nincs jegyed, barátom, nincs jegyed.

— Nincs van, uraság, nincs van jegye, szegény feje nem tudta tudni, hogy jegy kellene; azért jönni hajóra, hogy menni engem Sierra Leone.

— Persze-persze, neked is van raktáron egy gazdag nagybácsid, aki majd fizet érted?

A kapitány oldalba bökött és odasúgott:

— Mert mindnek van valami gazdag atyjafia. Anál furcsább, hogy még soha senki nem akadt, aki valaha egyet is kiváltott volna ezekből a fickókból.

— Igen, uraság, van nekem nagybácsija és bátyja, azok lenni nagyon gazdag. Sok pénzzel jönni és fizetni.

— Nem megmondtam? — fordult hozzám a kapitány.

— Ez mind szép, kedves barátom. Nekem is van egy nagybátyám Liverpoolban, az is olyan gazdag, hogy majd fölveti a pénz, de egy huncut garast nem adna, ha az életemet menthetné is meg vele. A testvérekről

meg jobb, ha nem is beszélünk. Száz szónak is egy a vége: a jegy ára harminc shilling.

— Nincs van pénzde nekem.

— Elég baj, ha nincs.

Aztán erélyes hangon, minden szótagot fenyegetően megnyomva ismételte:

— E—lég — baj, — ha — nincs!

— Kérlek szépen uraság, lenni nekem két shilling, aztat adni neked.

Fekete kezével belevájt a kabátja zsebébe és kirángált belőle egy görcsre kötött rongyot. Zsebkendő lehetett valamikor. Kioldotta a csomóját, papírcsomag volt benne, kibontotta és kihullt belőle — tizenkét ezüst shilling!

— No nézze meg az ember a kópéját — kiáltott fel a kapitány és fölmarkolta a pénzt, mielőtt még a néger észrevette volna tévedését, — hiszen te gazdagabb vagy, mint hitted. No halásszad csak ki a többi.

A potyafráter izgatottan motoszkált tovább a kabátja zsebeiben és előkotort egy másik hasonló zsebkendőt.

— Az nem enyim pénzde, enyim pénzde ittend van — makogta és a markában megcsörgetett egy egy-shillingest és tizenkét rézgarast.

A kapitány kivette kezéből a pénzt.

— Tizenkét shilling és egy shilling és tizenkét penny. — No lám, máris van tizenhárom shillingünk.

— Tizennégy, — javította ki sebtiben a néger, — de tizenkettő nem enyimé, enyim nagybácsijáé.

— Rendben van, fiam — mosolygott a hajóskapitány, — hisz úgylis a nagybácsid fizet érted.

— Kérlek szépen uraság, adni vissza pénzét, adni vissza.

— Sajnálom, nem tehetem. — Van a fickónak valami poggyásza? — fordult oda a kapitány a hajóstiszthez.

— Nincs annak, már annál sokkal élelmesebb.

— Akkor hát majd ledolgozza a viteldíjat. Vidd a fűtőkhöz.

A tiszt már készült megint galléron ragadni áldozatát, amikor a kapitánynak eszébe jutott valami:

— Kár lenne bekormozni a ruháját; a nagybácsit majd még bántaná a dolog... Jobb lesz fiam, ha leveted a ruhádat, én majd adatok helyette mást, amiért nem kár.

— Adni ruhát, menni felvenni ruhát.

— Már miért mennél azért el, sohse szégyeld magad előttem, hányd csak le magadról itt e helyen íziben. Majd én gondját viselem a ruhádnak. No, veted vagy nem veted? Segítsek talán?

A néger arcán kínos belső küzdelem tükröződött.

— Ha adni öt shilling, nem levetni kell enyim ruháját?

— De biz a', hogy le kell.

— Adni tíz shilling.

— Vagy az egészet, vagy semmit. No csak, szaporán.

— Tizenöt?

— Nem.

— Kérlek szépen, hagyni nekem egy shilling borraaló. Én adni még tizenöt shilling.

Odacsúszttam egy shillinget a kapitánynak.

— Szerezze meg szegény ördögnek azt az örömet, hogy lecsíphet egy shillinget a harmincból. Kíváncsi vagyok, honnan fogja előkotorni a hátralékos tizenötöt.

— Nem érdemli, több pénze van neki, mint önnek, Torday úr. De ha önnek örömet szerez, ám legyen. No fiam, lássuk a medvét!

A potyafráter belemélyesztette a két kezét a nadrágja zsebeibe és mindegyikből előkotort egy kis motyót.

— Ittend lenni egész enyim péndz, sok péndz.

Ravaszkásan felém hunyorított.

— Tizenkettő font és tíz shilling. Tessék ittend a

tizenöt shilling, nekem lenni pénz sok. Köszönöm uraság, jó reggel kívánni.

Vigyorogva iszkolt el a hátsó fedélzetre, hogy eldicsekedjék kalandjával társainak.

— Most már látja uram, miért ragaszkodott úgy a ruhájához. Mérget vehet rá az ember, hogy ki lehet vasalni belőlük a viteldíjat, ha hazatérőben vannak. Ilyenkor rendesen jól ki van bélelve a zsebük. Fura esetem volt egyszer egy öreg asszonnyal, abból is kivasaltam, — de hisz ez önt nem érdekli.

— Nagyon is érdekel. Ugyan beszélje el, szépen *kérlelem*.

— Akárcsak a nigger, mikor a shillingjét kunyorálta ki belőlem. Nos hát elmondom, ne mondja, hogy rossz fiú vagyok.

„Néhány hónapja — kezdte Logan kapitány a történetet — alighogy fölszedtük a horgonyt a Coast Castle fokon, egy öreg négerasszonyt találtunk elrejtőzve a hajófenéken. Persze se jegye se pénze. Ma már hiszem is, hogy csakugyan nem volt pénze, de akkoriban kétségeim voltak. Arról persze szó sem lehetett, hogy úgy bánjak vele, mint férfiemberrel tettem volna. Elbeszélte, hogy van egy fia Accrában, jómódú aranyműves; az ura hirtelen meghalt, és ő most támasz nélkül maradt. A fiához igyekszik, az majd segít rajta. A fia nem várja ugyan, de bizonyos, hogy sietni fog hozzá, ha megtudja anyja érkezését. Mittevő legyen? Megmondtam neki, hogy mihelyt megérkezünk a kikötőbe, becsukjuk s ha nem jön érte a fia, addig utazzatjuk a hajón, míg csak a bíróság kezére nem adhatjuk. S hogy addig is valami hasznát vegyük, elküldtem mosni. Így legalább megszolgálja az ellátását.

„Accrába érve, csakugyan dutyiba tettük az asszonyt — gondolom a szénraktárba csuktuk be — s már egészen megfélekedtünk róla és éppen megindítottuk a gépet, amikor sebesen közeledő csónakot pillantottunk meg. A csónakból egy néger kétségbeesetten lo-

bogtatta felénk a kendőjét, és torkaszakadtából ordította:

„— Megyek a mamámért!

„Megállítottam a gépet és a fickó feljött a fedélzetre.

„— Hol az anyám, látni akarni! — követelődött.

„— Előbb lássuk a pénzt!

„Megindult erre az alkudozás. A fiú arra hivatkozva, hogy a mamája öreg, a váltságdíj felét ajánlotta. Aztán megajánlotta a kétharmadát, majd háromnegyedet. De én szilárd voltam mint a kőszikla. A fiú végül is fizetett mint a köles. Az asszonyt szabadon bocsátottuk. De most következik a java! Képzelve csak, amikor a fiú meglátta az anyját, elkiáltotta magát:

„— Ez nem enyim mama, nem enyim mama! Más ember mamája! Adni vissza enyim pénzét, tartani meg mamát.

„Én erre csöndesen megjegyeztem — beszélt tovább a kapitány, — hogy nem volt szó egy bizonyos mamáról, csak mamáról volt szó amúgy általában és ez a mama van legalább is olyan jó, mint az övé, ha nem jobb. Ha tehát már kiváltotta, vigye. Kituszkoltuk őket, betaszígtuk a csónakba, fütttyentettem és a hajó megindult. A hajóhídről figyeltem a történeteket. Láttam, baj van a csónakban. A fiú kezdte a csetepatét, az asszony folytatta. Pillanatra be nem állt a szája. Akárki mamája volt is, olyan gyorsan pörgött a nyelve, hogy szívből megszántam a fickót. Ez is megbánhatta — gondoltam magamban — hogy fiúi kötelességét teljesítette. Az erény nem mindig veszi el jutalmát.

A kapitány befejezve a történetet, pipára gyújtott, én meg elsiettem, hogy megnézzem pártfogoltamat, a potyaútas. Széleset vigyorgott, amikor megismert. Kollégát látott bennem; alighanem azt gondolta magában: ez a fickó is jeles legény lehet, bizonyosan átesett már efféle kalandon, azért olyan barátságos. Bizalmába fogadott és hosszasan magyarázni kezdte, milyen tövises pálya manapság a potyaútas pályája. A régi jó

időket emlegette, amikor a magafajta szegény ördög kockázat nélkül rábízhatta megtakarított *péndzecskejét* a barátjára és szívtelen kapitányok nem fosztották ki.

— Niggerben sem nem lehessen bízni mostand — sóhajtott fel, — nigger szeretni péndzt, nem szeretni niggertestvért. Hej, keserű a nigger övé életje!

És elbeszélte az ő sajátságos konyhai angolságával egy keserves tapasztalatát. Néhány barátjával észrevétlenül sikerült fellopóznia egy hajóra. Vagyonkájukat valamennyien rábízták unokatestvérére, akinek nem kellett rejtőzködni, mert megfizette a maga hajójegyét. Így jutottak el Sierra Leone-ba anélkül, hogy egy fityinget áldoztak volna. Ott ébredtek rá a retentő csapásra: a bankárrá előléptetett unokaöcskös hallani sem akart a rábízott pénzekről. Kereken tagadta, hogy bármit is átvett volna tőlük. A mélyen sújtott feketék bepörölték. Ravasz ellenfelük perdöntő tanura hivatkozott: a hajóskapitányra. Az tanuskodott róla, hogy a feketék eskü alatt vallották, hogy nincs egy garasuk sem.

— Nem volt nekik péndz, nem nekem adhatták péndz, igaz-e?

Igy azután a becsapott áldozatok nemcsak hogy a *péndzüket* elveszítették, de még a perköltséget is a nyakukba varrták.

— Az a nigger — fejezte be a történetet az én pártfogoltam — nagy tolvaj. De várj csak egy kicsikát. Elvinni ötet foggja ördög, azt a fekete tolvajt!

Gyönyörűség volt szemlélni erkölcsi fölháborodását.

EGY NAP SIERRA LEONE-BAN.

Október 16. Nagyon meleg van, több is mint meleg. Az utasok ernyedten omlanak el tábori székeiken. A fedélzet végésvégig tele van velük. Nagyobb részük elbóbiskolt. Monsieur Marmitte félszemét nyitva feledte,

úgy szunyókál. Ugy fest, mint aki jobblétre szenderült... Hallom, holnap Sierra Leone-ban leszünk.

Sierra Leone! Hangzatos nevét egy félreértésnek köszönheti: az első föltedezők a hullámok bömbölését összetévesztették az oroszlánok bömbölésével a hegyek között. Ezek a föltedezők a portugálok voltak a tizenegyedik században. A rákövetkező században kezdődött meg a vidék kikutatása „Tengerész” Henrik portugál herceg parancsára. Ez a kutatás azonban nem terjedt túl a tengerparton és a folyón. Angol ember nevéhez fűződik az ország belsejének „egészséges kereskedelmi alapon” való föltárása. Sir John Hawkins — akkor még csak egyszerűen Mr. Hawkins — volt ez a nevezetes férfiú. Hawkins 1562-ben futó látogatóra jött a partvidékre. A bennszülöttek barátságosan fogadták. Ő erre háláját kimutatandó, akit csak megkaparinthatt közülök, nyakon csípett, betuszkolt a hajófenékbe és elvitorlázott velük az amerikai gyarmatokra. Ott azután csengő aranyra váltotta fel őket, már aki túlélte az utazást. Ez a művelet sokkal jobban gyümölcsözött, hogysem meg ne ismételje. Második hasonló vállalkozása nem kevésbé hasznothajtónak bizonyult. A férfiút, aki ily sokat tett a pogányok megtérítése érdekében, és a maga érdekében, persze, hogy megbámulták, amikor hazakerült Londonba. A Társaság fölkarolta, estélyekre hívták Mayfairbe, ebédre Belgraviába, teára Claphambe,* Elizabeth királynő csak a közvéleménynek adott kifejezést, amikor lovaggá ütötte és különös kegykép megengedte, hogy címerében egy „barnaképű szerezcent viseljen, láncra verve.” A jó királynő gyakorlati észjárású asszony volt és úgy gondolta, miért ne próbálna ő is szerencsét a „fekete elefántcsont” kereskedéssel? Fölszerelt néhány hajót, a derék Sir Johnt kinevezte parancsnoknak és elküldte Afrika nyugati partjaira rabszolgát fogni — hadd csöppenjen néhány

* Az angol nemesség főfészke Londonban: Mayfair és Belgravia: Clapham a pénzkirályok városrésze.

tisztes garas a kincstárba is. De a szerencse ellene volt: a hajókat megtámadta egy spanyol hajóhad és egy híján valamennyi zsákmányul esett, a nemes hölgy ropant szomorúságára. A hajót, amely ifjú parancsnoknak kivételes ügyességéből megmenekült, egy akkor még ismeretlen tengerész kormányozta: Francis Drake.

Különös iróniája a sorsnak egymás mellett látni ezt a két embert ebben a vállalkozásban. Hawkins, az első angolt, aki a rabszolgakereskedésnek részese volt — amelyből annyi átok fakadt Afrikára — és Drake-et, aki elsőnek honosította meg a burgonyát, Európa szegényeinek ezt az áldásos eleségét, az óvilágban. És mily sajátságos fordulat: ma Európa visz ki burgonyát Amerika különböző részeibe — és az Egyesült Államok mindent megtennének, ha exportálhatnák négereiket! — Afrikába.

Ezek után joggal várhatnók, hogy a bennszülöttek ellenségesen fogadják az odavetődő kalandorokat. Nem! Egyik utazó a másik után, mind magasztalólag emlékezik meg arról a szívélyességről, amelyben őket a természet e jóindulatú jámbor gyermekei részesítették, és arról a becsületességről, amit a velük való érintkezésben tapasztaltak. (Többek között William Finch, aki 1607-ben járt a félszigeten, dicséri kitűnő jellemüket.) A tizennyolcadik század végén a félszigetet megvásárolták, menedékhelyül azok számára a földszabadított rabszolgák számára, akiket angol cirkálók megmenthettek a rabszolgakereskedők karmaiból és akiket Amerikából hoztak vissza ide. Minthogy azonban a területnek csak egy kis szalagja váltatott meg: a környékbeli főnökök nemcsak folytatták a rabszolgakereskedést, de még a földszabadított rabszolgák tekintélyes részét is elrabolták és áruba bocsátották. A rabszolgakereskedők kezéből kiragadott gyermekeket a kormány „tanoncskul” régi telepésekhez adta — fejenként tíz shillingért, ezek a nyomorultak azonnal tovább adták a szegény kis férgeket többszörös áron a környékbeli független főnököknek — rabszolgául. Ennek a kereskedelemnek

főközpontja a Bance-sziget volt, Freetownnal szemben.

Még amikor a rabszolgakereskedelem megszűnt is az embervásár elnyomásával Amerikában, a gyarmat

Batetela drótnélküli táviró.

fejlődését akkor is késleltette, hogy minden gonosztevő menedéket talált a független területen, amíg csak 1896-ban ki nem mondatott a brit protektorátus. Ma is bennszülött főnökök kormányozzák Sierra Leo-

nét bennszülött törvények alapján, „mindaddig, amíg ezek a törvények az igazságossággal és a józan ésszel ellentétbe nem kerülnek.“ A főnökök tanácsadói a törvényekben járatos kerületi megbízottak.

Sierra Leone számos titkos társaság fészke. Az egyik a Poro-társaság, amely eredetileg arra alapult, hogy tagjait megvédje tulajdon főnökeikkel szemben, akikben megvolt a hajlandóság, hogy alattvalóikat dorézolás közben rabszolgakereskedők kezére játsszák egyikét üveg pálinkáért. Ez a társaság újabban lehasnyatlott s jelenleg a kormány gyanakvó szemmel figyeli működését.

A kedves hölgyvilágnak is megvan a maga ugyan csak titkos társasága: a *Bundu*-társaság. De vannak egyéb társaságok is, amelyek már teljességgel bűnös célúak. A leghirhedtebb közülök az Emberi-leopárd-társaság, amelyről azt beszélik, hogy az emberevés pártolására alapult. Minden új tag köteles a tulajdon családjá valamelyik tagját kiszolgáltatni (anyósok nem fogadtatnak el). Logan kapitány beszéli, hogy ismert egy fickót, aki csak azért lépett be a társaságba, hogy megszabaduljon nyolc legkellemetlenebb anyósától, de egyszerűen szemébe nevettek, amikor önkéntes adományaként ekkora sereg asszonyt följajánlott.

Nem kell ám azt hinni, hogy ennek a társaságnak a tagjai szükségképpen csupa pogányok, mohamedán és keresztény akárhány van köztük. Egy amerikai születésű néger misszionárius is hajszálhíja, hogy most néhány esztendeje halálra nem ítéltetett, amiérthogy ehhez a véres társasághoz csatlakozott. (Azóta ugyanezt az embert vétkesnek mondotta ki a különleges bizottsági törvényszék és csak úgy kerülte el az akasztófát, hogy mint Egyesült-Államokbeli állampolgár, ügyét bennszülött esküdtszék előtt újból tárgyalta. Nincs az az esküdtszék, amely el merje ítélni a rettegett társaság tagját.)*

* Lásd: *Beatty*: The Human Leopard Society of Sierra Leone. (Félhivatalos kiadvány.)

A pogányság és a kereszténység legfurcsább keveredésével találkozunk Sierra Leone-ban. Már magukban a gyarmatbeli egyházak szertartásaiban is gyakran megvan ez a keveredés. Utitársam, Williamson, elment

Badjo falu.

egy nap, hogy végignézzem egy esküvői szertartást. A menyasszony fehér menyasszonyi ruhájában, atyja házában várta vőlegényét. Az nem jött. Az apa elment megnézni, mi baj. Jövendő vejét odahaza találta földült

állapotban. Szegény fiú, aki mindenáron szerette volna, hogy vőfélyei *kilt*-be, skót nemzeti viseletbe öltözzenek, Skóciából rendelt néhány *kilt*-et.

Nem hiába, hogy Macauley volt a becsületes neve. A *kilt*-ek meg is érkeztek aznap reggel, de a skót kereskedő, akinek már megvoltak a maga tapasztalatai a sierraleonei nemességgel, kötötte magát hozzá, hogy „átvételnél fizet“. Az esküvő nagy dolog az idevaló emberek szemében — ugyancsak szeretnek ilyenkor kitenni magukért — így esett, hogy a vőlegény, miután kiizzadta a *kilt*-ek árát, megdöbbenéssel látta, hogy nem maradt elég pénze, amiből *kifizesse a menyasszony árát az apának*. A feleség megvásárlásának a szokása ugyanis nem vezett ki a kereszténység föl vételével. Miért is vetnék el az ősi szokást — okoskodtak magukban az odavalók — hiszen „írva vagyon“, hogy a patriarkák is úgy vásárolták pénzen asszonyaikat.

Megvolt hát a baj. Williamson azonban addig beszélt az apának, hogy így-úgy Angliában a legjobb családok *hitelre* adják férjhez lányaikat, hogy az végül beadta a derekát és így minden rendbe jött.

Október 17. — Az este nagy eső esett s lehűtötte valamelyest a forróságot. Reggel hat órára értük el Sierra Leonét. A vidék gyönyörű, kívánni sem lehet szebbet. Vadregényes, bújá sötétzöld trópusi növényzettel borított hegyi táj, egy széles folyótorkolat déli partján. Szembetűnő jelenség a kaszánya egy dombtetőn, följebb pedig a Hegyi Allomás (Hill Station), az európai lakosság lakóhelye. Ezt a telepet kis vasút köti össze a tíz kilométerre fekvő Freetown-i kikötővel. Beszélik, hogy főiskola is van ott, amely a durhami egyetem alapítása, a „Hinterland“-ban pedig van egy iskola, amelyben a főnökök fiai részesülnek gondos nevelésben, hogy utóbb felelős állások betöltésére váljanak alkalmassá.

A város üzleti negyede a kikötő mellett terül el. Egy shillingért visznek át oda csónakon. Ebben a shillingben benne van a visszatérés díja is, de úgy hallom,

nem akadt még ember, aki rátalált volna a csónakosára, amikor vissza akart evezni a hajójához. Így hát a visszatérés megint csak egy shillingjébe kerül az utasnak. Ha az idő későre jár, és félős, hogy lemarad a hajóról, a tarifát tíz shillingre, nem ritkán húszra emelik útközben a gézengúz csónakosok.

Az üzletek száma tekintélyes. A nagyobb üzletek európaiaké, de százával vannak kisebb üzletek bennszülöttek birtokában. Az utcát a kikötő közelében benőtte a fű. Marhák, gypjatlan birkák legelésznek rajta. De van egy csinos tiszta út is a városban. Ez a kaszárnyához vezet. Az utasok nagyobb része ezt az utat választotta.

Egy belga hölgy, Mr. Williamson és többen mások csatlakoztak hozzánk. A katonai negyedbe vivő út mentén van a botanikus-kert. Oda készültünk. Az utat gyümölcssterhük alatt görnyedő mangó-fák szegélyezik. Figyelmeztető táblák intenek, hogy a mangó-szedés büntetés terhe alatt tilos. Talán ez a tilalom izgatta a belga hölgyet, hogy be jó is volna szakítani egy mangót és megkóstolni. Bosszantó, hogy nem akad merész lovag, aki óhajtasát teljesítse. A hatóság bizalma nem lehetett valami nagy: egy bennszülött rendőr állandóan szemmel tartott bennünket. Megálltunk, hogy elhaladjon mellettünk. Amikor meglátott, fölkiáltott s mint aki rám ismert, elkezdett jóízűen beszélgetni velem — csikongó nyelven.

Ekkor emlékeztem vissza rá: a Kongó-Allamban találkoztunk. Rendőr volt ottan is.

Hamarosan megtudtam tőle, hogy elbocsátották a szolgálatból, mert két veszedelmes gonosztevőt kellett volna bekisérnie a fegyházba, és azok önélküle érkeztek meg. Otthagyta őket, azzal, hogy várjanak rá, mindjárt jön, csak beszél a barátjához. A barát azonban nyilván pálinkás üveg lehetett és a mi derék rendőrünk annyit és olyan melegséggel ölelgette, hogy nem volt ereje visszatérni a foglyaihoz. Azok vártak rá napnyugtáig, akkor nyugtalanság fogta el őket, hogy majd

keresztetik őket, így hát fogták magukat, besétáltak a börtönbe és elbeszélték a történetet. Ez a kis baleset elvágta a rendőr karrierjét a Kongó-Allamban. Hazajött és idehaza alkalmazták.

Amikor meghallotta, hogy fehér hölgy szeretné megkóstolni a mangót, nyomban szakított néhányat és megkínálta.

Makolá-nak hívták. A Makola név valójában a *Macauley* elrontásából keletkezett, amely név a *Wilberforce* és a *Lincoln* névvel együtt a leggyakoribb a gyarmaton. A „Kreol”-oknak angol neveket kell fölvenniök, és legszívesebben azok közül választanak, amelyek a legnépszerűbbek a fõlszabadított rabszolgák között. Némelyikük a hosszú neveknek ad elsõbbséget és roppant büszke rájuk. Így például egy bizonyos *Higginbotham* nevű ember mindenkit lenéz, akinek a neve rövidebb négy szótagnál. Ez az ember annyira el van ragadtatva a nevétõl, hogy két gyermekét, egy fiút és egy lányt, *Higginbothamius*nak és *Higginbothamiának* kereszteltette. *Higginbothamius*, *Higginbothamis* — valóban nagyszerűen cseng.

A Kongó-vidéki nagy belga kereskedelmi vállalatok egyikét a bennszülöttek sajtáságosképpen *Macauley* néven emlegetik, amelyet õk *Makolának* ejtenek. Ennek pedig az a története, hogy a vállalat elsõ toborzó ügynöke egy ugyanilyen névre hallgató sierraleonei fekete volt. A bennszülöttek azután, ha ott vállaltak munkát, ezt úgy mondták, hogy „*Makolához* mennek munkára”. Amikor késõbb a vállalat embere visszatért a hazájába, az a meglepetés érte, hogy neve gyökeret vert és ráragadt a társaságra.

A jó módú „kreol”-ok gyaloghintón vitetik magukat. A gyaloghintók két rúdra vannak erõsítve, amelyeket tetõ gyanánt szolgáló deszka köt össze egymással. Négy-négy ember hordozza õket. A rúdak vége az emberek fején nyugszik. Ugyancsak lomha közlekedõ eszköz és fenemód elkényezteteti utasait. A gyaloghintóvivõk egyike-másika hullámszó fehér vagy színes szó-

vetű kecses libériában jár. A huszonöt-harminc évvel ezelőtt itt járt utazók leírásaiban olvassuk, hogy nincs még egy hely a világon, Kairót és Konstantinápolyt se véve ki, amely vetekedhetne Sierra Leone-val az utcákon tarkálló viseletek sokfélesége tekintetében. Ma már, sajnos, a bennszülöttek is javarészt európai viseletben járnak, ami bizony sokat levon a város festőiségéből. De a lakosok kényelme is megsínyli ezt a divatot. Itt ott vannak még, akik ma is lobogó hosszú inget viselnek; a *fez*-t főleg mohamedánok viselik. A „kreol”-ok persze, ha elég jómóduak hozzá, a legújabb londoni divat szerint öltözködnek. Ugyanezt mondhatjuk a kreol nőkről. Ami a köznép asszonyait illeti, mindannyian *ruhában* járnak; csak a fiatal lányok hagyják szabadon mellüket. Fejük köré feltűnő színű kendőket csavarnak.

Ahogy elhaladtunk egy pálinkamérés előtt, épp akkor botorkált ki egy alacsonyrendű európai. Szeme csakúgy csillogott az italtól. Régebben mindennapos látvány volt az ilyesmi, ma egyre ritkábbá válik a nyugat-afrikai partokon.

A botanikus kert hozzáértőnek érdekesebb lehet, mint magamfajta halandónak. Ami engem legjobban vonzott benne: a tennis-pálya volt. Néhány fiatal fickó szegődött mellénk. Megpróbáltunk szóba elegyedni velük. Kérdeztem őket, vajjon keresztények-e? Az első azt felelte: mohamedán. A második így felelt: „Én Lagoszból gyöttem”. A harmadik ezt válaszolta: „Az vagyok — néha napján.”

Maga se sejtette, szavai mélyén mennyi bölcsesség rejtlett.

Az egyik fiú ajánlkozott szolgának Williamson mellé. Williamson megkérdezte, tud-e valakit, aki ajánlhatná. Ő erre rámutatott az egyik pajtására.

— Esz a nigger ismeri engemet.

Amikor megkérdeztük, igaz-e, így felelt:

— Igen, asz a nigger nagy tólvaj.

A sértett erre előkészületeket tett a páros viadalra:

elkezdte ráncigálni lefelé a nadrágját, miközben egy harmadik fickó egyre bízta:

— Csak a fejét, Johnnie, csak a fejét, hogy meg ne sántuljon.

A velünk levő hölgyre való tekintettel elébe vágunk a háborúságnak.

Kerültünk egyet a piacon, amely két kőépület vagy inkább gipszvakolatú épületből áll. Szárított gyümölcs, földi dió, vászonfélék, antilopbőrök és máseffélék voltak kirakva a vásárra. Asszonyok alkudoztak a portékára akkora ékesszólással, amely fölülmúl minden képzelhetőt. Az egyik megcsípte a nadrágomat és kijelentette, hogy jó szövet. A másik Willamsont magasztalta, hogy milyen szép fiú, és milyen tiszta. Két másik asszony összekülönbözött egymással és nagyban szapulták egymást. A billingsgate-i halaskofák elbújhatnak mellettük: az ő nyelvük valóságos vásárnapiszkolai társalgás a sierraleonei hölgyekéhez képest. Menekültünk.

A város tele van mindenfajta imádkozóhelyekkel: a székesegyháztól le a legszerényebb kápolnáig. Nemcsak az anglikán, a methodista, baptista, wesleyanus, adventista és a „Lady Huntingdon's Connexion”^{*} hívei hallgathatják itt az istentiszteletet a maguk tulajdon istenházában, de olyan szektáknak is vannak itt kápolnái, amelyeknek hírét se hallotta senki, sem Angliában, sem egyebütt.^{**} Hogy lehet ez? A bennszülött egyházi

* Huntingdon grófnő (1707—1791) a „Kálvinista methodisták” patrónája. Templomokat építtetett s maga nevezte ki és fizette papjait, akik persze mélyen hajbókoltak „őladysége” előtt. Az ő papja volt George Whitefield, akinek prédikációit buzgón hallgatták oly nevezetes férfiak, mint Lord Bolingbroke, Lord Chesterfield és Horace Walpole. Az általa alapított egyházak („Countess of Huntingdon's Connexion”) naggyobbrészt a congregationalistákhoz csatlakoztak később. — Lásd: Sarah Tytler: The Countess of Huntingdon and her Circle. A szerk.

** Lásd: Rankin: The White Man's Grave, („A fehér ember sírja.”) Erre a hírhedt névre tett szert Sierra Leone egészen ségtelen éghajlata következtében. T. E.

férfiak különösképpen becsvágyók, valamennyien vezetni szeretnének és egyikük se vezettetni. Ha egy prédikátornak eszébe jut, hogy új gyülekezetet alapítson, amelyet mondjuk a „jeruzsálembeliek“-nek nevez el, mihamar — ha jól megy az üzlet — püspöknek fogja címeztetni magát, maga helyett más prédikátorokat szerződtet, ő meg beéri a felügyelettel és a haszon lefőzőlésének a szerepével. Nem telik bele sok idő, alárendeltjei, vagy legalább közülök a legambiciózusabb, bizonyosan rájön, hogy jó volna a maga urának lenni, de mert a másik fickó nem hajlandó átengedni a helyét (miért is tenné?), százat egy ellen, hogy „fölfedez“ holmi főbenjáró theologiai szakadékot előljárója és az ő hitelvei között. Nagyhirtelen indíttatva érzi magát, hogy konkurrens egyházat alapítson, amelyet elnevez — mondjuk — „Jeruzsálem egyesült egyházának“. A vállalkozás „beüt“. Észbe kap erre az ő első segédje, hogy hiszen itt ő is lehetne vezércsahos. Fogja magát, megalapítja „Jeruzsálem egyetlen igaz egyházát“. — Így megy ez tovább, évről-évre. Nem csoda, ha a „pünkösd“-játék közben hovatovább úgy megsokasodnak a felekezetek, hogy — a szó szoros értelmében — az úristen sem tud eligazodni közöttük.

A másodosztályú utasok egyike hajónkon nem kisebb ember volt, mint a „Hamisítatlan Evangelium Egyesült Afrikai Egyházának“ püspöke. Beszélgetésbe eredtem vele útunk közben, s ő meghívott, látogassam meg, ha Freetown-ba érkezünk. Eszem ágában sem volt akkor, hogy ezt megtegyem, de illőnek gondoltam, ha bizonytalanul is, meghívását elfogadni. Alighogy elhagytuk a piacteret, kit látnak szemeim?! Óméltósága, a püspök úr jön szembe velünk sugárzó arccal. Nagyon örül, úgymond, hogy találkozunk; szerencsések vagyunk, merthogy éppen ma nagy szertartás lesz a templomában: az új harmóniumot avatják föl, amelyet közös aláírásból szereztek.

— Velem jönni és én bemutatni a legfinom free-towni társaság.

— Ugy ám bizony — erősködött, mert minden valamire való ember, a „felsőtíz“, az ő nyájához tartozik. Kíváncsi természetű vagyok: szívesen álltam kö-

A Bapendék a parókat is ismerik.

télnek. Williamson is velem tartott. A többiek folytatták sétájukat. A templom bejáratánál a püspök megállított egy embert, aki éppen belépni készült.

- Mr. Lincoln, mit keresel itt?
- Megyek a papolást meghallgatni.
- Azt hiszed, taggja vagyol egyháznak?

A Bapendék a parókát is ismerik.

- Már mér ne vónékk?
- Kilöktük tégedet, hát nem tudni, hogy a tied püspök kihúzni nevedet?

— Persze tudni, de Mindenható írta enyim nevezet övé főkönyvibe bele jobb oldalon, nem törődni huncut néger püspökökkel.

Igy reápirítván Ő-Lordságára, büszkén belejuttat a templomba. Mi utána. Nem tudom megmondani, vajjon az ott egybegyűlt társaság valóban a felső tízezerhez tartozott-e — idegen ezt nem döntheti el — de semmi kétség, hogy fölöttébb előkelő gyülekezet volt ott együtt.

Mikor Angliát elhagytuk, a hölgyek óriáskalapokat viseltek, hosszú tűkkel tűzdelve hajukhoz; Freetownban a kalapok kétszer akkorák voltak, mint a legnagyobb, amit valaha láttam Londonban. A tűkről jobb nem is beszélni — az ember élete sem volt tőlük biztonságbán. Egyedül azokhoz a hosszú, egyenes pallósokhoz merém hasonlítani őket, amelyekkel német diákok szokták egymás képét összeszabdalni. Míg a londoni nők beérik kettővel ezekből az életveszélyes fegyverekből, itt egész erdeje a tűknek mered ki a kalapokból. Valamennyien bukjel szoknyát viselnek, a legrosszabb fajtaból, s minthogy lábukat természetből befelé fordítják, nem tudnak járni, csak úgy, hogy lábukat egymáson rakosgatják keresztül. Többnyire fehérben járnak, amittől arcszínük még sötétebbnek látszik. És bár sokan közülök egész csinosan festenének bennszülött viseletben, így bizony csöppet sem tetszetősek.

A férfiak közül egyesek estélyi ruhában, mások utcai viseletben voltak, legtöbbjük azonban olyanféle ruhákban, amire nincs is név nyelvünkben. De bármint voltak is öltözve, valamennyiük lábán pompás bőrcipő díszelgett.

Elhelyezve bennünket egy padban, a püspök megkezdte a szertartást. Fényes beszédben dicsőítette az általa alapított egyház kiválóságát és minden más egyház alsórendűségét, kifejezván azt a jámbor reménységét, hogy a vaksággal sújtott világ — az egész világ — szemei majd csak megnyílnak a világosságnak és eljön az idő, amikor megtér az ő egyházába. Elbeszélte az-

után utazását Angliába és a csüggesztő viszonyokat, amely közt ott a népek tévelyegnek.

— Azt hiszitek, eljárni ott emberek templomba szombaton? Eszükbe se jutni. Gonosszak azok mind. Gonosszak, gonosszak! mindnek lelke pokolra jutni hamarosan, forró szurokban és kénköben főni feltámadás napjáig!

Egyetlen reménység a nyomorúlt bűnösök számára — folytatta — ha megtérítik őket a misszionáriusok, akiket ő, a püspök, készül kiküldeni Európába, Amerikába és „minden többi országokba”; de mivel ez igen költséges vállalkozás, ennél fogva körül fog járni a tányér, s reméli, hogy az ő hível tudni fogják kötelességüket.

Ezek után következett a harmonium fölavatása. Ott állt a hangszer, emelvényen, damaszk-terítővel letakarva, rajta két cserép virág. Suttogás hallatszott a templomban és a püspök teli hangon szólt így:

— Fölszólítani mi kedves testvérünket. Mrs. Hopkinson-t, lépni elő és levenni vázákat hangszerről! Hopkinson nővérünk tíz shillinget írt alá! (Általános csodálkozás.) És meg is fizette! (Még nagyobb álmélkodás.) Mögöttem kuncogás támadt, s hallottam, amint így susogott valaki:

— Nem ki tudok menni, mikor annyian bámulni... Nem ki tudok... Nem engemet megszégyeníteni.

Már attól kezdtem félni, hogy Hopkinson testvért bizony talán nem is csak a virágcserep elvételére szólították fel. Barátnői bátorították, addig-addig, hogy két pompázatos szertartásmester segélyével, akik hatalmas fehér csokrokat viseltek gomblyukaikban, a félénk hölgy előre lépett. Nagy méltósággal, remegő kézzel leemelte az egyik cserepet, s letéve azt a földre, éppen kinyújtotta kezét a másik után, mikor a püspök hirtelen megszólalt:

— Aztat másik vázát Mrs. Macauley-Wilberforce elvenni. Macauley Wilberforce nővér tíz shillinget aláírt és pénztáros elmenni hozzá pénzért.

Lám, lám, milyen finom különbség! Kézpénz — első virágcserep; hitel — második virágcserep. Hasonló kuncogás és elfojtott vihogás közben Mrs. Macauley-Wilberforce végrehajtotta teljes megelégedésre a rábízott feladatot.

Wesley-Knox kisasszonyra került azután a sor, aki hét és fél shillinget írt alá. A püspök kegyesen neki engedte meg, hogy levegye az asztalterítőt.

— Periwinkle-Tomkins nővér gyünni ki mostan. Ő öt shillinget és egy pár papucsot adta püspöknek. Gyünni és tenni kulcsot hangszerbe.

A püspöknek ezekre a szavaira a várakozás moraja futott végig a közönségen.

Amikor a papucs adományozója föllépett az emelvényre, a dignitáriusok között izgalom támadt és ugyan csak világias kifejezések röppentek el az egyik ceremóniamester ajkáról. A másik sem maradt adós a válasszal. Általános mozgolódás és nyaknyujtogatás — a hívek izgatottan lesték, hogy kap hajba a két férfiú... Csalódás! Miután piszkos niggernek, busmannak, mindennek elmondták egymást a derék úriemberek, a püspök közbelépett, és rájuk parancsolt, hagyják abba a „káromkodó papolást“.

Elmagyarázta aztán, hogy a gentlemenek egyike otthon felejtette a harmonium kulcsát — vagy *orgona* kulcsát, ahogy ő nevezte — de ő nem akarja tudni, melyik a hibás kettejük közül; fusson haza tehát mind a kettő és hozzák el a hiányzó kulcsot. Azalatt pedig a gyülekezet elénekelhet egy zsoltárt.

Az ének befejezése után kínos csönd támadt. Alig, hogy rázendítettek a hívek a második zsoltárra, megérkezett a kulcs. Miss Tomkins egész idő alatt kinn állott a pódiumon, zavarában nem tudta mit műveljen kezével-lábával. A kulcs végre benne volt a zárban és a kisasszony éppen készült megfordítani, amikor a püspök heves mozdulattal karon ragadta. A kitüntetés, hogy a kulcsot megfordíthassa, egy másik „öt-shillinges

hölgynek“ volt fenntartva. Ő utána következett egy gentleman, aki egy kerek sovereignt szúrt le aranyban s ő nyithatta föl a hangszer födelét. A csodálkozás föl-

Akkora pipát szívnak a Bakongók, akár egy magyar falusi nótárius.

szisszenése fogadta ezt a műveletet; ott állt az „orgona“, leleplezve, fehér fogsorával.

Azt hittem, a szertartásnak ezzel vége is; fölkeltem

— de a püspök parancsoló mozdulata visszakényszerített helyemre. Megnéztem az órát: ideje lett volna, hogy siessünk a hajóra. Ezenközben felszólítottak egy hölgyet, húzza meg a hangszer „mennyei“ fogantyúját, egy másikat meg, hogy üssön meg egy billentyűt. Amde ő, amely rejtelmes jószág az ilyen harmónium, a dolog nem ment olyan simán. A fekete asszonyság lenyomta a pedált, várt, aztán leütötte a billentyűt. Semmi hatás. Akkor leütötte a billentyűt, eleresztette és lenyomta a pedált. Ismét semmi eredmény. Végül fogta magát a püspök, megragadta az áldozat lábát — a gyülekezetben élénk kuncogás — rátette a pedálra, az orgonista pedig a csuklóját fogta meg és úgy vezette a kezét. A meggyötrött hangszer mélyéből elnyújtott jajszó fakadt föl. Tapsvihar.

Az idő egyre jobban szorongatott. Williamson és én már erősen nyugtalankodtunk a hajó miatt. De még mindig nem ért véget szenvedésünk. Hátra volt még a többi fogantyúk kihuzigálása egyenkint — az egy shillinges aláírók privilégiuma — és mindannyiszor újabb billentyűpetyegtetés. Ez a gyönyörűség a félkoronát adományozóknak volt fenntartva. Amikor ezek után a hatpennys adakozók is sorjában nekiestek az instrumentumnak, félretettünk minden udvariasságot és kisomfordáltunk a templomból. Vágtattunk a hajóhoz. Éppen jókor érkeztünk — utolsó pillanatban.

A távolodó gőzös hátsó fedélzetéről csodáltam most meg a várost, dicsérve szépségét. Megszólal erre a kormányos:

— Igaza van. Sierre Leone szép. De a legeslegszebb éppen arról a pontról, ahol ön áll mostan: egy távozó hajó orráról.

A hajóács erősködött, hogy ez a megállapítás Noétól ered. Ő mondotta először, amikor elvitorlázott erre a bárkájával és fiát Hamot partra tette.

KANNIBÁL EVEZŐSEIM A KONGÓN.

I.

Ezerkilencszázban még a Stanley Pool alsó vége körül az európai civilizáció és az afrikai barbárság legrosszabb fajtája sajátságosan keveredett. Ott volt Léopoldville, ez a fejlődő városka néhány száz főnyi fehér lakosságával, a tengerpartra vivő vasútjával, hajóépítő műveivel, amelyekben egész tekintélyes nagyságú hajók épültek; a villamosvilágítás tervben volt éppen, az egészségügyi intézkedések terén is megtétettek már az első lépések, voltak árúházak, missziók, szállók kórház, fogház, törvényszék, katonai zenekar és a többi, — röviden: a fehér ember rányomta bélyegét a helyre. A várostól félóránnyira azonban benszülött falvak voltak olyasféle ismert fekete hatalmasságok uralma alatt, mint Szelembao, N'Gliema. Ezekben a falvakban, bár a legszerencsétlenebb európai szokások is elharapóztak már, a feketék életmódja nagyjában ugyanaz volt még, ami valamikor, a fehérek térfoglalása előtt, azzal a különbséggel, hogy a hódítók felfogásával összeütköző szokásokat most már nem nyiltan, csak titokban gyakorolták.

Nem volt rá eset, hogy néger a négert elárulja; benszülött a maga fajtájabelivel soha meg nem hasonlott. Ha valamelyik főnök vagy más tekintélyes emberük követett el valamit és a vétek napfényre derült, az alacsonyabb osztálybeliek között bizton akadt, aki önként magára vállalja a cselekményt és elszenvedje a büntetést az igazi bűnös helyett, akinek ily módon a hajaszála sem görbült meg. Rabszolgák akár főbenjáró büntetést is önként elszenvedtek azért az emberért, akit törvényes uruknak tekintettek, és az egész ország együtt örvendezett az efféle csínyen, amivel a *bula matari*-t sikerült kijátszani. Ezeknek a dolgoknak a forrása nem az új rendszert képviselő idegenek iránt érzett különös ellenszenvben keresendő. A meghalni nem akaró

faj végső erőfeszítése volt ez meggyökeresedett hagyományaiért.

Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy az olyan bírósági tárgyalás, amelyen benszülött volt a vádlott és a bizonyítás benszülöttek tanuskodásán mult, merő játék volt csupán s furcsának tetszhetett az újonnan érkező európainak. Egytől-egyig minden ember védelmére kelt a maga törzsbelijének, s ha kellett, örömmest vettette magát börtönbe is ellenszegülésért, vagy hamis eskü miatt, megnyugtatta lelkiismeretét, hogy helyesen cselekedett.

Aki megértő, barátságos érzülettel viseltetett irányukban, megindító volt látnia vívódásukat a maguk érdeke és a törzs érdeke között és hogy társaikkal szemben való képzelt kötelességérzete miképpen diadalmaszkodott mindannyiszor. Ezek a „vad“ népek készséggel áldozták fel magukat a maguk elé tűzött eszméért: az idegen betolakodók ellen való teljes szolidaritásért. Nagy lehetőségek jelei rejlettek ebben az eszmében. Hogy polgári feladataiknak kiválóképpen megfelelni tudó állampolgárokká váljanak, mindössze azon fordult meg, hogy új és méltóbb eszmények állíttassanak elébük.

Ha magam után ítéltém meg, csodálkoznom kellett, hogy mily tájékozatlanok az európaiak a benszülöttek szokásai dolgában. Jellemzésül megemlíthetem, hogy a Felső-Kongó melléki népek kannibalizmusáról szóló híreket hajlandó voltam akkoriban Mandeville és Münchhausen meséivel egy sorba helyezni, s ha a szokottnál is iszonyatosabb történetet hallottam róluk, nem a történet döbrentett meg, hanem inkább az elbeszélő csodálatos fantáziája. Léopoldville környékének lakóival együtt magam is gúnyosan megmosolyogtam volna a gondolatot, hogy közelemben, száz mérföldnyi (160 km.-nyi) sugarú körön belül emberevésről beszéljen valaki.

II.

Nekem volt a legfürgébb csónakom Stanley Poolban. Akajufa törzséből vájt vékonyfalú, kecses jószág. Hajtására bőven elég lett volna két ember; legfeljebb nyolc evezős ülhetett benne egy utason kívül. Ilyen módon megterhelve, széle a víz felszínétől öt centiméternyire merült. Gyakorlatlan emberre határozottan veszedelmes járomű volt. Amikor Stanley Poolból az ország felső részébe készültem, szándékom volt elpusz-

Szangó evezősök.

títani a csónakot (éppen veszedelmessége miatt), de visszatartottak. Az első ember, aki elutazásom után használta, fölborult vele és úgy mentették meg evezősei. Jó időre azután senki sem ült bele. Bizonyos Mr. Pater-nostre, aki utóbb megpróbálkozott vele, szerencsétlenül járt; a csónak a folyó sellőin darabokra zúzódott és utasa a habokba veszett.

Tizenöt embert fogadtam Felső-Ubangiból, a szango-törzsből és közülök nyolcat az evezők mellé ültettem. Folyami törzs lévén, a szangók valóságos mes-

terek az evezésben. Gyakran versenyre keltem a Stanley Pool-on járó kisebb francia gőzösökkel, és többször kerültünk ki győztesen, mint nem, embereim nagy öröme. Szép szál legények voltak, kitűnő erőben, csupa izom, semmi fölösleges zsír rajtuk. Egyszerű észjárású emberek voltak; a dolgok viszonylagos értékéről való ítéletük különösen furcsának tetszhetik. Egyikük, bizonyos Dzsakva nevű, meglepett egyszer azzal a kijelentéssel, hogy megelégette a legényéletet és kért, engedjem meg, hogy elmehessen a szomszédos vásárba, ahol feleséget vagy rabszolganőt vehessen magának. Hiába magyarázgattam neki, hogy a rabszolgákat manapság nem adják-veszik csak úgy nyilvánosan a leopoldvillei vásáron, mint ahogy talán (akkoriban) Ubangiban. Nem hitte el, hogy ilyen állapotok uralkodhassanak.

Megkérdeztem aztán, hogy hát van-e rá pénze, hogy feleséget vagy rabszolgát vásároljon? Büszke vigyorgással válaszolt, hogy van. Amikor fölszólítottam, mutassa meg, elővett egy banánalevélbe burkolt pici csomagocskát. Burkolatát lefejtve, meglepetésemre egy tükör törött darabja tűnt elő, széle-hossza alig tíz centiméter. Tanácsomra úgy sem hallgatott, eleresztettem tehát, hogy hadd okuljon a maga tapasztalatából. Okult is. Bölcsebben tért vissza — tükrével együtt. Féltett kincséért bizony még csak egy banánát sem akartak adni neki.

— Az én falumban — beszélte — csak a leggazdagabbaknak van ilyen drágasága és akiknek van, bérbeadják barátaiknak, hogy azok is gyönyörködhesseken arcuk vonásaiban. Atyám, a főnök viselt egyet a mellén ünnepi alkalmakkor. Hatalmas elefántagyarat adott érte a kereskedőnek. (A benszülött úgy beszél főnökéről, mint atyjáról. De ez nem jelenti azt, hogy bármiféle rokonságban is van vele. Megkülönböztetendő „az atya, aki nemzett“ és „az atya, akié vagyok“.)

Eleinte nem ment valami símán a hajókázás a pompás vadakkal; szent igaz, hogy egyik nap majd hogy reám nem támadtak. Az eset így történt. Az emberek

szállásáról gyanus zaj ütötte meg fületem. Odamentem s láttam, hogy egy benszülött asszonyt bántalmaznak. Közbeléptem és erre az emberek ellenem fordultak. Az egyik annyira ment merészségében, hogy kést rántott reám. Ennek láttára pusztá ökölrel nekirontottam tizenöt emberemnek, akik közül pedig egy is tisztességes ellenfél lett volna.

Föllépésem annyira meglepte őket, hogy szétfutottak valamennyien. Ne higgye ám az olvasó, hogy egy pillanatig is áltattam vele magamat, hogy valami hősi dolgot cselekszem. Rá se eszméltem, hogy a benszülöttek reám valóban kezét emelni merészkedjenek. Avagy nem volt-e elég pusztá színem is már, hogy a feketék bántalmazásomtól visszariadjanak? Hamarosan alkalmam nyílt meggyőződni, hogy föltevésem helytelen volt.

III.

A jelenet után embereim igen kezesekké váltak. Jól megfértünk egymással, kivéve egyetlen esetet.

Az élelmiszerben nem igen duskálkodtunk, nem volt szabad tehát elszalasztanunk az alkalmat, amit a folyó nyújtott nekünk: éjszakánként gyakran fölkerekedtem kis csónakomon vizilóvadászatra.

Egyik éjjel jómesszire benjártam a Stanley Pool vizein, a francia Kongóhoz tartozó Bamu-sziget nyugati partja közelében. Forró tropusi éj szállott le a „tó”-ra, fojtó, nehéz volt a levegő. A félelmetes csöndet nem zavarta más, csak a meg-megmozduló víz csobbanása. A teli hold világánál mintha olvadt ezüst pergett volna alá az evezőkről. Lassan suhantunk tova, élénken fülelve, nem árulja-e el magát a vad jólismert prüszögésével? Tündöklően tiszta volt az ég...

Egyszerre csak lassú dübörgés moraja ütötte meg fületem, távoli mennydörgés elhaló szava. A láthatár alján fekete függöny szövődött s rövidesen sötét borulattal vont be az eget. Csak a sziget fölött világolt valami csillogó fénycsík: a szentjánosbogarak miriádjai.

Lidércnyomáshoz hasonló szorongásérzet ejtett hatalmába mindnyájunkat s még el sem csattant a közelgő vihart hirdető első villámok dördülése: éreztem, miként ernyednek el izmaim és száll el belőlem minden energia. Embereim is bevonták evezőiket és ölbetett kézzel ültek ott, mint a magamegadó közömbösség élő jelképei.

— Miért nem eveztek a sziget felé? — kérdém tőlük suttogva. Nem mertem fenhangon szólani — a tropusi vihar sötét árnyakat teregetett szét a vizen a sziget felé.

Mély hallgatás. Egyszerre csak vakító villám fénye hasít bele a sötétségbe és világít rá a lemondó, fáradt arcokra. Szinte emberi sírással közelgett a zivatar viharzó szele és a víz tajtékot vert a csónak körül, mintha üstön forrott volna. De hullámok még nem mutatkoztak.

Mennydörgés robaja reszkettette meg a levegőt. Szüntelenül zengett az ég. Hol élénkült, hol meg halkult a hang — de egy percre sem csöndesedett el.

Mekkora megkönnyebbülés a nyomasztó csönd feszültsége után. Emberré tett megint, idegeimbe új éleket öntött a fölzengő vihar. Éreztem, hogy tudnék küzdeni és nem pusztulhatok vízbe, mint valami hitvány kutyakölyök. Rákiáltottam tehát az emberekre, hogy evezzenek.

Egyikük erre szitkozódva így válaszolt:

— Mi a csudát használ az már nekünk?! — És elhajította evezőjét.

A többiek követték példáját.

Nem volt más választásom, ha nem akartam lesodortatni magamat az árral a zuhatagon — kiugrottam a csónakból és úszva megragadtam a járművet.

Az emberek, akik úgy úsztak, mint a halak, szintén beleugráltak a vízbe, fölbuktak megint és megállították a lefelé sikló vizialkotmányt.

— No most ússzunk a szigetre! — üvöltöttem rájuk — és magunk előtt tolva megindult a csónak a habzó vizen. Villámok cikázó fénye ragyogta be a küzdőteret

és mennydörgések csattogása szolgáltatta a kíséretet. Megértettük, hogy mindnyájunk életéről vagy haláláról van szó.

Kemény munkába került, de végre is kikötöttünk a szigeten. Partra ugrálva, embereim ördögi diadalmi táncra perdültek körülöttem. Öklükkel meg-megfenye-

Buja.

gették az eget, mintha csak dacolni akarnának a Természet erőivel.

Kalandos esetünk megszilárdította a jó bajtársi viszonyt köztem és embereim között és úgy tetszett, legénységem könnyűszerrel beleéli magát az új környezetbe és szokásokba.

IV.

Kinsaszában laktam akkoriban, amely hely jó egy órai séta Léopoldvilletől. Egészen szépszájú gyarmat alakult ott, s minthogy csak egy vonat járt naponta a városba, gyakran küldtük be „legény”=einket a postára, vagy valami vásárlás okából. (A *legény* tudvalevőleg a fehér ember szolgáját jelenti errefelé, tekintet nélkül a szolga korára. Még a női szolgát is ilyenformán neveztük: leánylegény.)*

Akárhányszor megesett már most a partvidékről való legényekkel — akiket már „kikezdt” a *civilizáció* — hogy bizony fölhörpintgették a rájuk bízott drága szeszfélét és mámorukból ébredve, nem mertek gazdáik szeme elé kerülni. Inkább elcsatangoltak és valami jó pajtásuk csónakján átszöktek francia területre. Ott biztonságban hitték magukat, bár nem ritkán ott is rajtasztettek, ha gazdáik történetesen átlátogattak a Pool-on túlra, egyik-másik francia barátjukhoz.

A belső vidékekről való fiúk nem ismerték még a szesz csábítását — ők ilyesféle hűtlenségbe soha nem estek. Gazdáikat meglopni — ez egyébként is ellenkező egész erkölcsi felfogásukkal. Nem is szólva arról, hogy fogalmuk sem volt róla, mi az a *határ*; annál kevésbé juthatott eszükbe, hogy a francia terület közelségének hasznát láthatnák. Meg voltak róla győződve, hogy a fehér emberek mind egymás testvérei, akik a legteljesebb egyetértésben élnek. Csak a „civilizáció”=val való hosszabb érintkezés után kezdték észrevenni, hogy a fehérek közt is előfordulnak olykor apró nézeteltérések.

Ha „civilizált” küldönc tűnt el, azonnal szökésre gondoltunk. Nem így, amikor egy ízben belső vidékieknek veszett nyomuk. Ezek lehetetlen, hogy úgy ugrottak volna meg; elmaradásuknak egészen más magyarázatát kellett keresnünk. A benszülöttek maguk is gya-

* Az angol szövegben: *boy* és *boyesse*.

nut fogtak és nem vállalkoztak rá ettől fogva, hogy egyedül menjenek be Léopoldvillebe. Ha mentek, csoportosan mentek, fegyveresen. Mentől többen tűntek el, annál inkább hajlandók voltak ördögi játékot és kísértetjárást látni a titokzatos esetek mögött.

Két ismerősöm rábeszélte egy délután, menjünk be a városba, hátha hallunk valamit a legutóbbi eltűnésekről. Embereimtől — bár rendesen ők vittek be csónakon — megváltam ez alkalommal és gyalog sétáltunk be a városba. Napnyugta után indultunk csak vissza. Félúton járhattunk, amikor N'Galiema faluján túl jutva, egyszerre segélykiáltások ütötték meg fülünket.

Odasiettünk, ahonnan a hangot hallottuk. Három méteres sűrű fűben halódó embert találtunk. Küldönc volt, akit valami üzenettel küldtek be Léopoldvillebe. Nyilván leütötték az úton és azután vonszolták be a sűrűbe. A szerencsétlen próbált beszélni, de a sok vérvesztéstől mihamar elvesztette eszméletét.

Társaimat mellette hagyva, haza rohantam embereimért, hogy rögtönzött hordágyon elszállítsam a sebesültet. De bizony már késő volt. Mire megérkeztünk, holtan találtuk az áldozatot. A gyászos menet visszatért a meggyilkolt ember falujába, amelynek főnökét azonnal értesítettem a gonosztetről.

Másnap mindnyájan ott voltunk a temetésen. A szegény áldozatnak megadtunk minden tisztességet, mint aki kötelessége teljesítése közben lelte halálát. A benszülőttek temetőjében észrevettük, hogy rövidre szabták a sírgödröt; ásóért küldtünk, hogy a gödröt megnagyobbíttassuk. A temetés után visszatértünk a faluba és tanácsot ültünk. Elhatároztuk, hogy magunk vesszük kezünkbe a dolgot. Felmerültek a legkülönbébb lehetőségek. Némelyikünk kételkedett benne, hogy az esetnek bármi köze volna a többi eltűnésekhez. Legtöbbünk úgy vélekedett, hogy jól szervezett útonálló banda követhette el a gyilkosságot rablás céljából. Sok mindenféle lehetetlen módot eszeltünk ki az eset felderítésére és megtorlására. Egyikünk ajánlkozott, hogy fe-

ketére mázolja magát és négernek „öltözve“ megy ki; mások azt javasolták, hogy egy herkulesi termetű izmos benszülöttet küldjünk előre forgópisztollyal és magunk kövessük titokban, hogy a kellő pillanatban segítségére lehessünk. Fölvettem az eszmét, hogy szango evezőseimet küldöm ki kémszemlére; ezek a vérbeli vádászok bizonyára alkalmasak az efféle feladatra. A döntést másnap délutánra halasztottuk.

Néhány órával a kitűzött idő előtt magához kéreztett bennünket az egyik európai telepes és a következő meglepő esetet beszélte el:

A temetéskor a sír megnagyobbítására ő adta volt az ásót s véletlenül ottmaradt a szerszám a temetőben. Reggel érte küldött. A legény hamarosan visszatért és jelentette, hogy a holttest eltűnt és az ásót elvitte magával. Ő persze nem hitt neki és ráparancsolt, hozza el az ásót. A fiú nem vállalkozott rá, hogy visszamenjen a temetőbe. Európai barátunk erre maga ment el, hogy megtudja, mi rémitette úgy meg szolgáját. Megütközéssel tapasztalta, hogy a meggyilkolt ember holttestét az éj folyamán csakugyan eltűntették, miután előbb darabokra vagdalták.

Most eszméltünk csak rá az igazságra. Nem volt kétséges többé: *emberevők* garázdálkodnak a környéken.

A kérdés már most az volt, hogyan fedezzük fel a tetteseket. Hogy mit tegyünk velük, ha elfogjuk őket, efölött nem vitáztunk. Tanácskozásra gyűltünk, hogy megbeszéljük a tennivalókat. Ekkor láttuk csak, hogy gyakorlatilag mily nehéz feladatra vállalkoztunk.

Napok multak s nem jutott eszünkbe semmi olyan mód, amely eredménnyel kecsegtethetett.

Szango evezőseimmel beszélgetve a dolgokról, egy reggel felszólítottam őket, eszeljenek ki valami okosat, hogyan keríthetnők kézre a tetteseket. Embereim úgy viselkedtek, mintha szentül hinnék, hogy az ördög maga űzi velünk gonosz játékát. Kannibálok létezéséről tudni sem akartak.

— Emberi lény nem aljasulhat le annyira — mondták —, hogy emberhúst egyék. Nem, nem, ilyen gondolat csak alsókongóvidéki benszülött bolond agyában születhetett.

De készséggel vállalkoztak rá, hogy kutatni fognak a környéken éjjel-nappal, csak fegyvert adjak nekik.

Amíg így beszélgettünk, meglátogatott a falu előjárója, aki éppen körútján járt katonai kísérettel. Talán több katona is volt vele mint rendesen, de ez nem tűnt fel az elmúlt események után. Javában tárgyaltuk éppen a legutóbi gyilkosságot, amikor éktelen ordítózás riasztott meg. Körülnézek, hát látom ám, hogy evezőseim összeverekedtek a katonákkal, akik sorban megkötözték őket. Kérem a főnököt, mit jelent ez a dolog? Ekkor tudtam meg, hogy az én egyik jámbor szangóm előtte való nap egyik hölgyismerősét hússal ajándékozta meg s az asszony nyomban ráismert, hogy — *emberhús*. Így jutott a dolog a hatóság tudomására.

Azonnal elmentünk, hogy kikutassuk az emberek kunyhóit és megtaláltuk nemcsak a hiányzó ást, hanem — de talán jobb, ha nem részletezem borzalmas leletünket.

Embereim bűnössége nyilvánvalóvá vált. Börtönbe kerültek. Hogy mi történt velük később, nem tudhatom meg, mert néhány hétre reá elhagytam a Stanley Pool vidékét és nem kerültem vissza oda csak három év multával s ekkorára fontosabb és érdekesebb események elmosták emlékezetemből különös kalandomat.

AZ IFJU AFRIKA.

Keményen dolgoztunk, mialatt a *busongo*-négerek országát jártuk. Oly bőséges és oly megragadó volt a gyűjtésre kínálkozó anyag, hogy pihenőt nem engedve magunknak, bolyongtunk összeroskadásig. Szerencsét-

lenségre élelmiszereink megfogyatkoztak, és az Európából ily esetekre magunkkal hozott készleteket másfelé irányítottuk. Ugyancsak sovány kosztra voltunk tehát szorítva. A vízben-főtt kukoricaliszt ízletes és részben igen tápláló eledel, de ha soha nem váltogatjuk s amellet patkánytrágyával ízesítődik, bizony előbb-utóbb beleún az ember és nehezebbre esik legyűrni magába. Így esett, hogy mind a ketten — Hilton-Simpson és én — meglehetősen leromlottunk s minthogy ráadásul a lábamat megcsípte valami mérges rovar, én lettem a gyöngébb kettőnk közül.

Simpson minden tőle telhetőt megtett, hogy kime-nekítsen a csávából; elment vadászni, hogy friss húst szerezzen. Sikerült is elejtenie néhány bölényt és antilopot, de rajtam mitsem segített vele: a húsuk megromlott, mire *Mingendzsá*-ba, Busongo-ország „fővárosába” ért a zsákmánnyal. Visszatérve vadászkirándulásából, engem egy hajószékben talált, kimerülten hátradőlve — körülöttem táncot jártak a falu gyermekei.

— Tudod-e, mit játszanak ezek? — kérdeztem utitársamtól.

— Nos?

— Temetést. Én vagyok a halott.

Mulattatott az eset, de szegény Simpson, sápadtságom és erőtlenségem láttára ugyancsak kényelmetlenül érezte magát. Arra gondolt bizonyosan, hogy a főpróbát könnyen követheti az előadás. Kardoskodott, hogy a legelső kínálgató alkalommal hagyjuk el az országot és menjünk el valahová, ahol föl hizlalhatjuk magunkat és erőre kapunk. Fölvettem az eszmét, hogy a Kvilu folyó tájékára menjünk. Jól ismertem a vidéket: két esztendő óta töltöttem ott s nagyon megkedveltem.

Két héttel később útban voltunk arrafelé egy hátsókerekű kis gőzösön. A hajó pusztán megpillantása meggyőzített.

Van Thielen atya, a jezsuita misszionárius ajánlotta, menjünk Panába, ahol gyermektelepet tart fenn a misszió egy bennszülött hitoktató felügyeletével. Ott

— úgymond — bőségben találunk élelmet és kedvünkre vadászhatunk.

Kikötöttünk tehát Paná-ban és felütöttük sátrunkat a falu közepén.

A jezsuitákat sok támadás érte már ezek miatt a misszió-állomások miatt. Éveken át ontották ellenük a támadó cikkeket ilyenféle címeken: „Kegyetlenkedések a Kongo-vidéken“. Kivált az angol sajtó volt hangos a keményhangú leleplezésektől.

Pygméusok méhkashoz hasonló kunyhója.

Vádolták a misszionáriusokat, hogy kiaknázzák a gyermekek munkaerejét a saját hasznukra. A valóság az, hogy a jezsuiták nem tettek egyebet, mint amit józan fővel tenni lehetett: a keresztény hitre fogott gyerekeket meghagyták a „természet ölen“ és gazdasági munkákat végeztettek velük. Miért is tanítanák őket mindenféle mesterségre, amelyeknek semmi hasznát nem vennék. Mit érnének vele, ha ugyanakkor, amikor megtanítják őket írni-olvasni, kizökkentik őket a ma-

guk mesterségéből, anélkül, hogy a kenyérszerzés egyéb eszközeit kezükbe adnák. (Ilyen módon teremődik meg az az elégedetlen félművelt osztály, amely nem való semmire és önmagának is, másnak is csak terhére van). A jezsuiták nem hanyagolják el sem a vallást, sem az írás-olvasást és számolást, de amellett legnagyobb súlyt arra vetik, hogy a gyermekek megmaradjanak a maguk természetes munkakörében s ha lehet, módszeresebben dolgozzanak a tanulatlan bennszülöttnél. Más szóval: arra törekeshnek, hogy jó *négereket* faragjanak belőlük és ne az európaiak rossz másolataivá váljanak, vagy ami még gyakoribb: a rossz európaiak majmolóivá. A *Fehér Atyák* (Pères blancs) ugyanilyen elvek alapján végzik munkájukat.

A bennszülött hitoktató személye egyikünkben sem ébresztett sok bizalmat. Viselete is ellene vallott. A néger az ő maga ősi viseletében fest legjobban — ez a fiatal ember meg a mi tiszteletünkre szalonkabátot öltött és kürtőkalapot csapott a fejébe. Kis kutyánk, Szanga, is nyomban elárulta idegenkedését.

De még az este megváltoztattuk ítéletünket. Éppen nyugodott a nap, amikor egy fiú érkezett loholva a faluba, élénken kiáltozva, hogy bölények járnak az ültetvényeiken. A hitoktató fölugrott: a szalonkabát a szoba egyik sarkába, a kürtőkalap a másikba röpült, magára kapta a bennszülöttek mindennapi viselőruháját, (amely vászonból való és szártalan úszónadrág módjára fedi csupán lágyékukat), kezébe dárdát ragadott s elrohant, hogy megvédelmezze a vetéseket. Férfias jelenség volt. Egyszeriben fölmelegedtünk irányában. Szanga is barátságosan csóválta a farkát a változás láttára. Mi is utána baktattunk fegyvereinkkel, de a bölények minket be sem várva elszeleltek.

A hitoktató elbeszélte azután, hogy kukorica-, burgonya- és kassavaültetvényeik palánkkal vannak körükerítve: a palánk távol is tartja a vaddisznót, de az elefánt és bölény gyakran áttöri és tekintélyes károkat okoz. A száraz időszakban csordákban jár arra az ele-

fánt a folyó mentén. A gyermekek öröködnék és riasztják el őket.

— Gyermekek — az elefántot? Ugyan mivel?

— Botokkal. No meg aztán görönggyel meghajigálják. Az elefánt nem bántja őket. Előfordul, hogy megszalasztja támadóit, de nem tesz kárt bennük. Azzal a kis kölyökkel esett meg a multkoriban, hogy a göröngyöt belevágta az elefánt szemébe. Az elefánt fölingelve neki rontott. A fiú menekülés közben megbótlott, elbukott. Az elefántnak éppen csak annyi ideje volt, hogy hirtelen félrekanyarodjék, máskülönben a következő lépésével rá kellett volna taposnia. A hatalmas állat beérte annyi elégtétellel, hogy fölszippantott az orrmányával egy kis homokot és ráfújta a gyerekre, aztán befordult, hogy békésen tovább legelésszen.

Semmi kétség, hogy az elefánt, *ha nem üldözik*, a legjámborabb teremtés és egyenesen kerüli az embert, nem hogy megtámadná. Simpsonnal gyakran megfigyeltük, nyomon követve őket, milyen gondosan elkerülik az emberlakta helyeket — egyenesen kitérnek az ember útjából, hogy valahogyan el ne tapossák.

Sohasem fogom elfelejteni azt a sátorban töltött éjszakát, amikor a közvetlen közelemben ideoda cammogó elefántcsorda ébresztett föl álmomból. Koromsötét, holdvilágtalan, borult éjszaka volt; csillagok se pislákolnak. Ki sem tudtam moccanni. Az elefántok teljesen körülfogtak, hallottam ordításukat és nehézkes járásukat a sátor körül. Nem volt mit tennem, mint lesnem és várnom, mikor döntenek le sátramra. Elég lett volna, ha a rettentő állatok valamelyikének a lába beleakad a sátor kötelébe. Kétségtelen, hogy ha riadalom támad, palacsintává lapítanak. Baj nélkül átvirrasztottam az éjjelt; alkalmatlan látogatóim hajnalban békén elszédtek.

Nemcsak a bennszülött hitoktató, de a kis fiúk is egymást múlták fölül, hogy vadászatainkban segítségünkre legyenek. Fényesen telt az idő. Egy emlékezetesen szép hónapot töltöttünk Panában. Éppenséggel nem

kényeztettük magunkat: nem ritkán hajnali három órától este hétig talpon voltunk, hajszolva a vadat, hol mocsarakon át, hol meg laza homokban vonszolva lábunkat, égő naptűzésben, majd meg a forróóvi felhőszerzés özönvizében. Mindez olyan jóleső változatosságot jelentett az usongói szakadatlan szellemi erőfeszítés után, hogy pihenésnek éreztük. Mind a ketten csodálatosan erőre kaptunk.

Mily kitűnő pajtások voltak ezek a kis fekete fickók! Egy napon három kis fiú társaságában már tizenkét óra hosszat barangoltunk anélkül, hogy bármi érdekes dologra bukkantunk volna, amikor az erdőszélen egészen váratlanul egy legelésző bölénycsordával találjuk szembe magunkat; eladdig ismeretlen újfajta bölények voltak; el is neveztük Simpsonról *Bos caffer Simpsoni*-nak, Simpson pillantotta meg őket elsőnek, rájuk sütötte puskáját. A megriasztott csorda futásnak eredt a síkságon keresztül, csak egy bika vágott neki az erdőnek. Gyanítottuk, hogy meg van sebesülve.

Ugy ezer lépésre a csorda megállott.

— Keresd meg a sebesült bikát. — kiáltotta Simpson — én addig futok a nyáj után.

Két fiú vele tartott.

Már messze jártak, amikor észrevettem, hogy az a fiú, amelyik a töltéseket hordta magánál, zacskóban, Simpson után ment. Puskámat meg, minthogy erre a napra minden reményről lemondtunk már, már előbb kiürítettem, s így most fegyvertelenül állottam. Zsebeimet kikutatva, két töltényt találtam bennük. Igen ám, de Mannlicher rendszerű vadászpuskámba vagy egy, vagy öt golyó jár, két golyóra nem lehet megtölteni. Sebesült bölény után járni egyetlen golyóval fegyverünkben, nem valami csábító dolog; ha meg megvárom Simpson visszatérését, a megsebesült állat úgy lehet, beleveszi magát a mocsárba és akkor üthetjük bottal a nyomát.

Odaszólítom hát ifjú kísérőmet, egy tizenkét esz-

tendős fiúcskát, s átnyujtva neki az egyik töltést, a következő szónoklatot intézem hozzája:

— Megkeressük a bikát az erdőben. Megsebesült, föl kell hajszolnunk. Puskám csak egy golyóra van töltve. Ha azt ellőttem, lehet, hogy sürgös szükség lesz erre a másakra itt ni; készen tartod és kezembe nyomod a lövés után. Csak aztán ügyeskedjél. Vállalkozol rá?

— De úgy ám!

A bambalák várják a támadást Kengében.

Követtük az állat nyomát; kis társam szorosan a sarkamban. Kis időre rá halljuk ám az állat hörgését. Közvetlen közelünkben kellett lennie, de a bozót elfogta a kilátást. Amikor hirtelen megpillantottam, tíz lépésre volt, szemtől-szembe fordulva. Egyenesen nekem rontott. A következő pillanatban golyóm átfúrta a nyakszirtje közepét és a bölény élettelenül rogyott a lábam elé.

És jobb oldalamon, jobb kezem mellett, meg sem

moccant a derék kis fekete legényke, kezében a tartalékgolyóval. Páratlan hősiesség egy tizenkét esztendőös gyermektől, szemtől-szemben egy feldühödött sebésült bölénybikával, amely vad hördüléssel veti rá magát üldözőire.

— Nem ijedtél meg, amikor a bölény nekünk rontott?

— Nem én! Tudtam, hogy le fogod löni.

— És ha elhibáztam volna?

— Kéznél volt a második golyó.

Ilyen anyagból van gyúrva Afrika jövő nemzedéke. A fehér ember értelmességén fog megfordulni, akik kormányozzák majd a világrészt: hogy *ellene*, vagy *mellette* fog-e lándzsát törni ez a generáció.

Faragjatok a négerekből ügyes, életrevaló gazdálkodókat: gazdagokká teszitek őket és ők gazdagokká teszik mestereiket. Sorozátok be őket katonának, adjatok fegyvert a kezébe: és eljön a nap, amikor a fehér embert az utolsó szálig kiirtják Afrikában.

————— + —————

AZ AFRIKAI „FIÚ”.

Sok mindent összeírkáltam már az én fekete legénykéimről: Mejej-ről, Kalalá-ról, Szem-ről, Bújá-ról és Bengá-ról. Már-már azt hittem, nincs is róluk több mondanivalóm. De egy bizonyos kislány, akinek alázas szolgálója vagyok, egyre unszol, beszéljek még valamit a „fiúkról” — így hát mit tehetek mást, meghajtom fejemet és mesélek az én derék fekete fickóimról.

Azzal kezdem, hogy a *fiú* Afrikában nemcsak fiút jelent, kis legényt, mint nálunk. A kornak semmi köze ehhez. A *fiú* éppúgy lehet hét, mint hetven éves Afrikában. *Fiú* az olyan bennszületett — akárhány esztendő is — aki a fehér ember szolgálatába lép.

Ha *fiút* fogad föl valaki az afrikai partvidéken vagy

a gyarmat egyik-másik jelentősebb központján. bizonyos lehet benne, hogy a jelölt éveken át bizalmas belső embere volt a főkormányzónak, aki éppen most szabadságon van; nagyritkán ha megesik, hogy olyik csak az alkormányzót szolgálta. Az ilyen *fiú* már a szerénység ritka példaképe. Jelöltünk, nemhiába, hogy előkelő multtal kérkedik, persze *mindenhez ért*: kitünően mos, varr, főz, vadászik, ha kell verekedik, vagy amit akartok — nincs a világon olyan ügyesség, amelyben ki ne tüntetné magát.

Ha megkérded, ért-e a kör négyszögösítéséhez, százat egy ellen ezt feleli:

— Én négyszögösíteni kört minden reggel főkormányzónak és ő volt nagyon vele ellégedve.

Ha azt kérded, tisztában van-e az Einstein-teóriával, biztos, hogy nyomban rávágja:

— Minden reggel pucolnyi teóriát főkormányzónak és úgy ragyogni mint arany.

Amikor egyik ajánlkozó „fiú“-tól megkérdeztem, fog-e aztán ügyelni a respektusomra, így válaszolt:

— Respektuss? Főkormányzónak én mindenn reggel kiporolni övé respektust és foltozni, mikor elkopta.

Ugy látszik, a respektust valami ruhadarabbal tévesztette össze ökelme — és ebben volt is neki némi igazsága.

Látható mindebből, hogy ha csak önbizalomról van szó, vagy egy kis föllentésről, a *civilizált* afrikai „fiú“ nem megy érte a szomszédba. Bemutatkozáskor rendszeren nagyon takarosán fest, takarosabban, mint leendő gazdája. Magas gallér, ragyogó tiszta fehér ruha, szalmakalap — valóságos dandy áll előtted. Ha megfogadod, hamarosan rájössz, hogy szolgálatban beéri akár milyen silány ronggyal és csak olyankor csípi ki magát, ha kimenőt kér. A partvidéki *fiú* minden hájjal megvan kenve. Ha szemet vet gazdájának valamelyik ruhadarbjára, fitymálólag csípi fel hüvelyk és mutatóujjával, többi ujjait óvatosan szétterjesztve, kínosan ügyelve rá, hogy világért hozzá ne érjen valahogy a

maga szurtos ruhájához. Megvető ábrázattal potytyantja le aztán a lenézett ruhadarabot gazdája elé:

— Uraság, ezen nadrág nem úriembernek való. Még niggernek sem nem. Eldobni sem nem érdemes, olyan rongyos. Elégethet ötöt?

Te persze meghökkensz és beleegyezel. Hát a következő hetivásárkor nem ott feszít a te négered abban a nadrágban, amely niggerhez sem nem méltó!? Akkor jössz rá, hogy az volt az egyetlen valamirevaló nadrág a ruhatáradban.

De azért ne gondolják kérem, hogy ez a *fiú* hűtlen szolga. Minden a gazdán fordul meg; amilyen a gazda, olyan a szolga — ez a francia mondás sehol sem olyan igaz, mint Afrikában. A partvidéki *fiú* nagyon használható szolga, érti a dolgát, és a gazdáján áll, hogy rászorítsa a dolga végzésére.

Volt nekem egy *mukongó* fiúm; *Balo*-nak hívták, de én egyszerűség kedvéért *Jones*-nak szólítottam. *Jones* kevészavú ember volt és nyers egy kicsit, a teherhordóknak abból a fajtájából való, amely megszokta, hogy harmincöt kilós terheket cipeljen a hátán a tengerpartról messze be *Stanley Pool*-ba, keresztül a hegyeken, jó tíz napi keserves járóföldre. Ezek a fickók nem ismerték, mi az a fáradtság, panasz nélkül cipelték terhüket, mígcsak össze nem rogytak alatta.

Jones nem volt csinos fiú, vonásai durvák voltak, orra lapos, ajka duzzadt. De *Jones* mégis kitűnő szolga volt. Becsületes, jó, dolgozós, ügyeskező, — nem azok közül való, akik pont csupán csak kötelességüket végzik el. Bárkinek készséggel sietett segítségére, aki bajban volt. Ha észrevette, hogy társai valami súlyos ládával birkóznak a rakodáskor, a kritikus pillanatban ott termett, neki vetette a vállát a tehernek és úgy odább lódította, mint annak a rendje. Minthát minden derék „fiú“, ő sem érte be vele, hogy éppen csak annyit dolgozzék, amennyit elvár tőle a gazdája. Ha szolgálót tehetett valamelyik barátomnak, nem várt biztatást, önként sietett segíteni. A sportot is kedvelte.

Egyik nap Simpson elejtett egy hatalmas majmot; a zsákmány belepottyant a folyóba s minthogy csak könnyen sebesült, füngén evickélt a part felé. Jones tétozás nélkül utána vetette magát a folyóba. Pompás úszó volt. Elhozta a majmot. Aki ismeri a majom rettentő állkapcsát, megérti, mit jelentett Jones szolgáltat-kész vállalkozása. Jonesnak minden oka megvolt rá, hogy ne kössön közelebbi ismeretséget a majom rágószerveivel, foga közé kapta hát a majom farka hegvét és hanyattfekve vonszolta maga után zsákmányát a hajóra.

Hat hónapja szolgált már Jones legteljesebb meglegedésünkre. Egész idő alatt példaképe volt a derék inasnak. És józan volt mindenekfelett. Világért nem nyúlt volna hozzá a pálmaborhoz.

Egy este lélekszakadva rohannak hozzánk az emberek és rémült ábrázattal beszélnek, hogy Jones — foga között óriási konyhakéssel — vérszomjasan kergetőzik a faluban. Simpsonnal nyomban kisieltünk meg nézni, mi ütött bele. Ott látjuk Jonest vérbenforgó szemmel, tajtékzó szájjal, késével hadonászva. Egyszeriben megértettük a helyzetet. Jones berúgott. Oda-szóltam Simpsonnak:

— El kell csípnünk, meg kell kötöznünk, míg vért nem veszi valakinek.

Rárohantunk. Kis híjja, hogy el nem csíptem, de mégis sikerült megugrania, keresztül vetette magát egy embermagasságú palánkon. Botot ragadtam, utána vettem magamat. Vigyorogva várt rám. Közelébe érve megpróbáltam elkapni a nyakát. Félreugrott. Gáncsot vettem neki a botommal. Atugrotta. Kabátja szárnyát szorongattam a kezemben — ő már húsz lépésre járt és onnan fintorgatta rám az orrát. Simpson utólérté. Öklével feléje sujtott. Simpson ökle úgy járt, mint a cséphadaró — Jones erre-arra hajladozva, kitért a csapások elől. Gyönyörűség volt nézni, hogy kapkodta a fejét jobbra-balra. Gonosan vigyorgott. Végül, mint

aki megúnta a tréfát, odatartotta a fejét Simpson csuklója alá. Simpson elfütytyentette magát és — föladta a harcot. Eltörött a karja! Jones feje, akárcsak valami vasgolyó, állta az ütést. A pillanatnyi meglepetést fölhasználva, átkaroltam a nyakát, fölkaptam a hátamra. Hányta-vetette magát, rángatódzott, mint valami kígyó, de szorosan tartottam. Kiáltottam Szem-ért, az elhozta a bilincset. Simpson rácsatolta. A következő pillanatban már szabadon volt a keze. Rákiáltottam Simpsonra, kapcsolja rá jó szorosan. Nagy nehezen sikerült. Jonest lenyomtuk a földre, két bennszülöttet állítottam melléje, hogy őrizzék. A busongók országában történt ez az eset: a férfiak hatalmas termetűek arrafelé — Jones nyakig sem ért nekik. Egyik jobbról, másik balról állt mellette. Egyszerre csak látjuk ám, hogy mind a két őrszem a földön hever, Jones meg futásnak ered. Fölrúgta az őrizőit! Végül is elcsíptük, megkötöttük kezét lábát és becsuktuk egy kunyhóba.

Másnap reggelre megtört a fogoly. Mentegetődzött, hogy ő már így van vele, ha egyszer lerészegszik. Megbocsátottam neki. Megígérte, hogy nem nyúl többet italhoz. Hónapokkal később újra megesett vele az eset. El kellett bocsátanom. Sajnálattal váltam meg tőle — pompás „fiú“ volt.

Volt nekem egy másik *Baló*-m is. Ugyanabból a faluból való volt, ahonnan Jones. *Van Hove* vámtisztnek volt a szolgája. *Van Hove*, miközben a Tanganyika táván igyekezett átkelni csónakon, hajótörést szenvedett. Úszni nem tudott. *Baló* segítségére sietett; egy úszó deszkába kapaszkodva, tizennyolc órán át küzdött a hullámokkal. Hatalmas erejű ember volt; gazdája néhez, mint a fejsze. Amikor egy néger csónak kihalásztatta őket, *Baló* mozdulatlanul lerogyott a kimerültségtől. Mindketten megmenekültek.

De nem *Van Hove* volt az egyetlen európai, akit szolgája mentett meg. Én is, mint sok más európai, bennszülött szolgámnak köszönhetem életbenmaradá-

somat.* De legmegragadóbb Powell Cotton angol őrnagy esete. Ő maga így beszélte el nekem hajmeresztő kalandját:

„Olyan helyen tanyáztunk akkoriban, ahol tömördek az oroszlán. Csapatostul jártak és oly közel mérészkedtek, hogy az éj sötétjében tisztán hallottuk, amint áldozataik csontját ropogtatják. Napszállattól hajnalig visszhangzott a vadon az oroszlánok ordításától, de nappal színüket se láttuk. Hajnalban egyszer, — amikor már rendesen elcsöndesedtek — éhes bődülés hasít bele a csöndbe. Elindultam a szürkülő homályban a hang irányába. Puskásaim és néhány teherhordóm nyomomban jártak, úgy tapogatódtunk lépésről-lépésre a félhomályban — csak a föl-fölhangzó rémes ordítások irányítottak. Jó ideje baktattunk már, amikor végre fölbukkant egy hatalmas feketesörényű oroszlán. Fürgén igyekezett a völgyön át a folyót szegélyező sűrű cserjés felé. Első golyómra hátrapillantott az oroszlán: éppen csak hogy megmutassa rémes fogait. Tovább ballagott súlyos lépésekkel. A következő lövések úgylát-szik jobban célba találtak: az oroszlán elomlott a napperzselte fűvön. Mitsem láttunk belőle. A fa tetejéről sikerült mégis fölfedeznem rejtekhelyét és még egy golyót röpítenem feléje. Erre a lövésre az oroszlán összeszedte magát, egy szökéssel tompa morgással bevette magát egy kis bokor mögé, egy fa tövében. Feszült figyelemmel várakoztunk másfél óráig — az állat meg se moc-cant, életjelt se adott magáról. Elhatároztuk, hogy föl-kutatjuk. Óvatosan húzódtunk közelebb és közelebb; a teherhordók azzal mulattak, hogy göröngyökkel hagi-gálták, még sarujukkal is célbavették, végül egyik egy jókora botot hajított feléje. Erre már fölugrott az orosz-lán, előbújt, egész vadságában, teljes erejében rávetette magát a vakmerő fickóra. Ez persze futásban keresett menedéket, akárcsak a többiek. A feldühödött vadállat,

* Lásd: Torday Emil: Bolyongások Afrikában, 20. lap. (A Hat Világrész.)

szaggatott, megvető ordítást hallatva irányt változtatott és felém rontott. Gyors egymásutánban rásütöttem fegyverem két csövét, aztán gépiesen hátranyúltam a másik fegyverért, amelyet puskásemerem mögöttem hordott. Az ember eltűnt!

Ujra tölteni — erről szó sem lehetett. Fogtam az üres puskát, az oroszlán képébe vágtam. Alig volt már néhány lépésnyire. Aztán én is hordtam az irhám, ahogy tudtam. A következő pillanatban a bestia nekem ugrott, földre tepert. Mint a macskafélék, mind a négy lábával egyszerre szökött rám, karmai mélyen bele vándoroltak a hátamba és térdem hajlásába. Egyetlen menekvésem abban láttam, hogy segítségért kiáltsak.

— Lőjjetek, ne törődjetek vele, ha engem ér is a lövés!

Egy fiatal legény volt az első, aki segítségemre sietett — puska nélkül! *Kaszimazi*-nak hívták. Vakmerő bátorsággal nekirontott az oroszlánnak és egyedüli fegyverével, egy fütykössel hatalmas csapásokat mért az állat homlokára. Egy másodperccel később ért oda *Kaziko-Katikero*, ugyancsak puska nélkül. Neki meg vízilóbőr-korbács volt a kezében — azzal csapdosott az oroszlán szeme közé. Nekik köszönhetem, hogy támadóm figyelme elterelődött rólam egy pillanatra s ez elég volt, hogy nubiai fegyveres testőröm, *Marjan*, végre az oroszlán szívébe golyót röpítsen. Tizenhét sebből véreztem.

Igy beszélte el nekem csodás menekülését *Powell-Cotton* őrnagy.

Az igazi ideális „fiú“ azonban nem a tengerparti, hanem az ország belsejéből való egyszerű „vadember“, akit maga nevel magának az ember. Ez nem illegeti-billegeti magát, bemutatkozáskor. Félénk. Azzal kezdi, hogy bevallja, nem ismeri a fehér ember szokásait, de szívesen megtanulja. Bámulatos, milyen gyorsan ellesi a szükséges tudnivalókat. Parányi türelemmel, sok jószággal, itt-ott egy-egy dicsérő, bátorító szóval három hónap alatt ideális szolga idomítható belőle.

Szem ebből a fajtából való volt. És én csak magasztalással beszélhetek róla. Két esztendeig volt velünk, soha nem csalódtunk meg benne. Már azon gondolkodtunk, magunkkal hozzuk Európába, de aztán az ő érdekében elhatároztuk mégis, hogy nem szakítjuk el szülőföldjétől. Egész kis vagyont gyűjtött szolgálatunkban; végül elküldtük egy hittérítő barátunkhoz, *Westcott*-hoz, hogy hazatérésünk után vegye pártfogásába.

Maszambakani-ről is meg kell emlékezmem. Ez a hosszú nevű derék szerecsen, akit mi röviden *Brown*-nak kereszteltünk el. *Hardy*-nak, festőművész útitársunknak volt a szolgálja. *Hardy* kukkot se tudott csiluba nyelven, az egyetlen nyelven, amelyet *Maszambakani* beszélt. Eleinte én tolmácskodtam, de *Maszambakani* jóeszű fiú volt és hamarosan megértette *Hardy*t segítség nélkül. Csinos fiú volt, a fekete szépségek kegyeltje. Sokszor is bajba sodródott emiatt, de amilyen furfangos legény volt, mindannyiszor kikászolódtott belőle. De egyszer mégis rajta vesztett. Egy nagyon csinos *iszambo* lány szokott jönni a táborba, hogy modellt üljön *Hardy*nak. (Képe benne van a busongók-ról írt francia könyvemben: *Les Bushongo*). *Sika* — ez volt a lány neve — természetesen megismerkedett *Maszambakanival*. A két fiatal megszerette egymást. Amikor elhagyni készültünk a falut, *Maszambakani* kiravaszkodta, hogy *Sika* szökjék velünk. A lány apja megneszelte, hogy valami készül és *Maszambakanit* magához citálta. A ravasz fickó telebeszélte az öreg fejét, hogy ő ilyen-olyan ártatlan — az igazi bűnös *Hardy*. *Hardy* persze nem tudott beszélni az apával, hogy megmagyarázza a dolgot, így hát *Maszambakani* azt hitte, nem kell tartania semmitől. Szerencsétlenségére azonban, amikor a lány apja *Hardy*t kérdőre vonta, ez a tiszteltreméltó gentleman egy szót sem értett az egészből, természetes tehát, hogy hozzám fordult magyarázatért. Beszélttem az apával, aztán mindent elmondtam *Hardy*nak. *Hardy* amilyen békés, szelid lélek volt, a gyalázatos rágalomra dühbe gurult. Ha le nem

csillapítom, megnyúzza a fiút elevenen. A dolgot sikerült elsimítani, Maszambakani súlyos kártérítést fizetett. Hardy ettől fogva nem volt hajlandó asszonyszemélyt lefesteni, hacsak féltucat „garde des dames“ nem strázsált körülte. A hálátlan Don Juan meg már a szomszéd faluban belebolondult az első kormos szépségbe, akibe belebotlott.

Tudvalevő, hogy a fejedelmek komornyikja fejedelmibb szertartásosságú, mint maga öfensége. Ugyanez az eset az afrikai szolgalegényekkel. Kényesebbek a gazdájuk méltóságára, mint maga a gazda. Ha a „természetes vadak“ közül választja az ember a maga testőrét, biztos lehet benne, hogy az nem fogja eltérni az illemszabályok semminemű megsértését. *Búja*, az én kis *bajanzi* legényem, különösen kényes volt bizonyos kérdésekben. Amikor 1907-ben utolsó expediciómra indultam, egy jámbor kísérőm, aki meg akart lepni valami igazán hasznos dologgal, *cukorfogót* hozott ajándékba. Az ilyesmi merőben ismeretlen jószág volt akkoriban a Kongó vidékén, de ha már megvolt, gondoltam használjuk hát. *Búja* fölöttébb megcsodálta, amikor látta, hogyan halászom ki vele a cukrot. Furcsa fickó — gondolta nyilván magában — ugyanannyi ujja van neki, mint akárki másnak és ahelyett, hogy hasznát venné, ha cukor kell neki, ezzel az ármányos szerszámmal kaparász a cukrosdobozban. *Bújára* nagy hatással volt ez a látvány és valami kifürkészhetetlen titkos szertartást látott benne.

Egy nap valami belga utazó vetődött az utunkba. Meghívtuk teára. *Búja* terített és szolgált fel az asztalnál. Amikor a cukortartót odakínálta a vendégnek, a gyanútlan idegennek természetesen első dolga volt belesnyúlni az öklével. *Búja* méltatlankodva ragadta meg a csuklóját, kirántotta a cukortartóból és a cukorfogót meglóbálva szemrehányó hangon szólalt meg:

— Uraság, hát ez ittend mirevalló?

Mingendzsában, Busongó-ország fővárosában, mindig lábatlankodott egy-két apró legényke sátrunk körül.

Roppantul buzgólkodtak, hogy valami szolgálatot teheszenek. Ők voltak a mi díszörségünk. Csupa gyermek, alig hat esztendősek. Egyikük, bizonyos *Bope*, egyenesen egy királynak volt a fia; másik kettő, *Mikope* és *Minge Bengela*, előkelő udvari méltóságoké. Mikope és Bengela puszipajtások voltak, leszámítva összekülönbözéseik rövid pillanatait. Nagyon figyelmes két fickó volt. Ha cigarettát vettem elő, vetélkedtek benne, melyik ugorjék oda a tüzes parázssal; ha Simpson elejtett valamit, egyik a kettő közül biztosan ott termett, hogy fölkapja, mielőtt a földet elérné.

Fölváltva végezték munkájukat és nem túrték, hogy akármelyikünk is vétsen az uralkodó rend ellen. Megesett, hogy levelet kaptam; fölszakítottam és a borítékot félrelöktem. Minge Bengela rohant és fölkapta, Intettem neki, hagyja csak, nem kell a papiros. Ő erre engedelmesen elejtette. Kevéssel később küldeni akartam valamit Simpsonnak a falu túlsó végére. Kiáltok a legényeimnek: mindaketten lóhalálában rohannak hozzám. Mikope villogó szemmel ront rá Minge Bengelára:

— Én vagyok soron!

— Nem is igaz, én!

— Te vetted fel a papirost! — torkolta le társát Mikope.

— Én, de az nem számít. Mingendzsának nem kellett a papiros. (Ez a *Mingendzsa*, ez én voltam. Így hívtak a feketék).

— Az mindegy, te vetted fel.

— Nem mindegy, nem kellett neki.

Mikope ökölbe szorítja kezét, villámló szemmel fenyegeti meg öklömnyi társát:

— Eridj innen, míg jó dolgod van! Én vagyok soros.

Minge Bengela keményen állja a sarat.

Mikope dühtől tajtékozva megpróbálja félrelökni egyivású társát. Az el sem moccan helyéről. Ránered, arcát közelnyomja, hogy az orruk majd összeér.

— Te *mukono* (cserjelakó)!

— Te rabszolga!

— Tolvaj!

— Gyáva!

A sértések özönéből elég lesz, ha ennyit örökítek meg — a nyomdafesték nem bírja el erősebb kiszólásaikat. Hat éves gyerekek ideát Európában nem ilyen nyelven enyelegnek. De még felnőttek sem.

Igy ment ez egy ideig. Minge Bengela fáradt bele hamarabb, fogta magát, elfintorította a képét, hüvelykujjaival lehúzta a szája szélét, mutatóujjával hátrataszította a szeme héját, hogy egész vörösre duzzadt, és odakiáltotta Mikopéra a szörnyű sértést:

— A te anyád *ilyen!*

Tudvalevő, hogy a négerek nagyon szeretik, tisztelik az anyjukat; Mikope sem volt kivétel. Szeretett volna valami rémeset mondani, minden eddiginél keményebbet, de a düh elfojtotta a szavát, egy hang nem jött ki a torkán. Fölemelte az öklét és belecsapott Minge Bengela gúnyolódó képébe. Homéroszi csata kerekedett. Elvakultságában egyikük se tudta, hová talál, piff-paff püfölték egymást, ahol érték. Erre is, arra is csapdostak a parányi öklök — szerencsére nem sok kárt tettek egymásban. Egyetlen szó sem esett többet. Összekapaszkodtak, a verekedésből birkózás lett. Minge Bengela volt a szívósabb. A földön hemperegtek, porfelhőbe burkolózva. Pajtásaik elősompolyogtak valahonnan és versenyt biztatták a küzdő feleket:

— Hí, Minge Bengela, ne hagyd magad!

— Hí, Mikope, kenj le neki egyet!

A csata folytatódik. Hol az egyik, hol a másik kerekedik felül. Minge Bengela szájából már a vér szivárog. De kemény fából van faragva, nem adja meg magát. Elejétől fogva bíztam benne, hogy ő marad felül. Mikope sokkal dühösebb, hogysen jó vége lehessen. Nini, csakugyan! Minge Bengela ott csücsül földreterpert áldozatán. Kapkodva szedi a lélegzetet, de már diadalmas szemmel néz körül a csatatéren.

Kezébe nyomom az üzenetet. Örömtől sugárzó arccal rohan el vele Simpsonhoz. Kisvártatva hozza is már

a választ. Félszemmel rásandít Mikopére. Mikope majd átfúrja a tekintetével. Minge Bengela közelebb húzódik. Mikope hátat fordít neki. Minge Bengela odabúvik melléje, megcirógatja. Mikope megfordul, dühösen néz, aztán fölengednek a vonásai, mosoly játszik az ajkán, de csak egy pillanatra. Ennyi bátorítás éppen elegendő Minge Bengelának: átöleli Mikope nyakát. Mikope úgy tesz, mintha le akarná rázni magáról, de aztán csak ő is átkarolja Bengela derekát. Szent a béke.

Mikope a legarcátlanabb kis fickó volt, akit valaha láttam. Akárhányszor odalopózkodott mellém, lebiggyesztette az ajkát és kijelentette:

— Neki megyek a legelső embernek, aki erre jön.

Persze, mert már előbb észrevette, hogy egy kis pajtása közeledik. Megegett azonban, hogy a közeledő kis fiú betért valamelyik kúnyhóba és helyette Samba-Samba bukkant föl elsőnek: egy öles termetű marcona néger. Mikope pillanatig se tétozózott: nekirontott az óriásnak. Samba-Samba lerázta magáról, de Mikope újból és újból nekirugaszkodott, mígcsak Samba-Samba levegőbe nem kapta és a hóna alá dugva el nem vitte az anyjához, szedje ráncba a csemetéjét.

Ilyen fiú volt a kis Mikope.

Rendesen egészen meztelenül járt. Egy nap nagylelkű hangulatomban adtam neki és többi testőreimnek is egy-egy méter fehér szövetet, kössék körül a derekukon. Nagyon csinosan festettek benne, de — nem sokáig. Néhány órával később Mikope megint anyaszültmeztelenül került a szemem elé. Elcserélte a ruháját valamiért, amit hasznosabbnak ítelt: ijért és nyílveszőért.

De akkor voltak az én kis legénykéim a legkedvesebbek, ha ajándékot kaptak. Akármilyen csekélységet. Így egyszer, mikor Mikope egyedül volt mellettem, megkínáltam egy szelet hússal, a magam ebédjéből. Abban a szempillantásban odakiáltotta barátait. Őt kis fickó került elő a hívásra. Mikope a falatnyi húst hat egyenlő részre vágta és szétosztotta. Magának se tartott meg

többet, mint amennyit amazoknak adott. Ami a bőkezűséget, áldozatkészséget illeti, azok a kis fekete emberek példát mutathatnának szerencsésebb európai kortársaiknak.

A Nyugat-Afrikában és Közép-Afrikában letelepült fehér ember úgy lehet sokszor elégedetlen az ő kis fekete legényével. Ilyen-olyan betyár — mondja róla, — korholja, elkergeti, meg visszahívja, pokolba kívánja és más efféle. De ha út a válás órája, tíz közül kilencnek ez az utolsó szava az ő kedves kis betyárjához:

— Aztán fiam, várd meg szépen, míg visszajövök, el ne szegődj máshoz valahogy!

A SZINES GENTLEMAN.

Nem a nyugat-afrikai partok úgynevezett civilizált négereiről akarok beszélni, a valamicskét tanult s az iskolába belekóstolt, európai ruhában járó feketékről. Ezek nem érdekelnek. Akikről szólni kívánok, azok a négerek, akik *természetből* gentlemanek, akik minden cselekvésükben tekintettel vannak embertársaik érzelmeire, akik nemes gondolkodásuak, nyájasak, akik lelkükben és nem viseletükben gentlemanek. Ezek a nemes érzésű emberek, akikről itten emlékezem, sem írni, sem olvasni nem tudnak, sokan közülük bizony úgy lehet hiányosan öltöznek, „kannibálok“ is akadnak közöttük — mégis gentlemanek a szó nemes értelmében.

Adassék meg a királyoknak, ami a királyoké: kezdjük a sort egy királlyal. *Kvete Pesanga Kena* Busongós ország teljhatalmú uralkodója volt; alattvalói őt egyenesen a teremtőtől származtatják és olyan szent volt a személye, hogy *nem volt szabad a földet érintenie!* Elődei rabszolgák testére ülve pihenték ki fáradalmaikat, halotti ágyukat pedig száz meg száz szerencsétlen áldoz-

zatuk holttestére vetették, hogy a túlvilágon is legyen, aki szolgálja őket. Kvette Pesanga Kena volt az első, aki harcot indított ez ellen a szokás ellen — nem sikertelenül. Amikor én először találkoztam vele, nem ült rab-szolgája hátán — széken vagy állatbőrön ült, ahogy más rendes halandók. Az emberáldozatot eltörölte és az igazságosságot tűzte ki legfőbb céljának. A régi *busongó* nemesség meg volt rémülve: miféle rettentő bajok fognak mindebből az országra háramlani! Csel-

Bambalák Kikwitben.

szövényeket, összeesküvéseket forraltak ellene — mindhiába! Kvette nem hagyta magát megfélemlíteni: rendületlenül haladt kitűzött célja felé. Fölbátorította a misziszionáriusokat, hogy jöjjenek országába, nyissanak iskolákat — békében akart élni a fehér emberrel csak úgy, mint fekete szomszédjaival. Sok mindent akart, amikor — senki se értette, hogyan, miért — hirtelen meghalt, fiatalon. Ez már azután történt, hogy elkerültem az ő országából.

Megérkezésemkor ünnepi viseletben fogadott, kölcsönös udvarias szertartások között. Mély hatást tett értelmes vonású arca, nagyúri magatartása. Mosolya elbájoló volt. Amikor elbúcsúztam tőle, így szólt hozzám:

— Jöjj el hozzám, amikor csak szükséged van valamire. S ha nincs szükséged semmire, — akkor is jöjj el.

Leszállt az est. A falubeliek visszavonultak egy időre kunyhóikba. (Teli holdkor nem feküsznek le; máskor annál korábban.) Simpson és én sátrunk előtt beszélgettünk pipázva, amikor egyszerre csak a sötétség árnyékából kilép a király egyetlen kísérőjével.

— Eljöttem, hogy lássam, megvan-e mindenetek, amire szükségetek van, és hogy jobban megbarátkozunk.

Kísérőjét egy kézlegyintéssel elbocsátotta, és leült az elébe tolt székre. Megindult a társalgás. Elbeszéltük neki, mi járatban vagyunk, mire törekszünk, mik a céljaink és reményeink. Ő beszélt azután a jövő álmairól, népének haladásába, jólétébe és boldogságába vetett reménysegeiről. Érintette a nehézségeket, amelyekkel meg kell küzdenie. Megkínáltuk egy pohár borral. Elfogadta, de a másodikat már elhárította. Amikor késő éjjel búcsút vett tőlünk, éreztük, hogy — barátunk.

Esténként gyakran fökeresett; bölcs tanácsokkal látott el kutatásainkra vonatkozólag. Kifogyhatatlan beszéd tárgy volt közöttünk: *Ulaja* (Európa!) Soha bele nem fáradt, ha a civilizált világ csodáiról beszéltünk neki, és kérdései tanuskodtak róla, hogy megértett minket.

Soha nem *kért* tőlünk semmit, ha hozzánk jött; annál gyakrabban jelent meg a küldönce valami egészen csekélyke kérelemmel. Ez meglepett, mert rendszeren egészen haszontalan apróságokat kért tőlünk és pedig olyasmit, amiről tudtuk, hogy bőségben van neki is.

— Nem küldhetnék-e neki egy kis sót?

Tudtam, hogy tonnaszámba van sója.

— A király hálás lenne, ha küldenénk neki egy tüt.

Tudtam, hogy egész csomagra valót vásárolt egy kereskedőtől.

— A király köszönettel venné, ha néhány cigaretta-
tával kisegítenénk.

Előző nap ötven csomag cigarettát ajándékozott
nekem.

Miért kéri hát ezeket a dolgokat?

Megnyugtató magamat, egy este váratlanul föl-
vettem a kérdést. Megmondtam, hogy örömmel va-
gyok szolgálatára, de nem gondolnám, hogy ajándé-
kaim méltók volnának egy királyhoz.

— Nem mint király fordulok hozzád, hanem mint
barát.

— Nos, ha úgy, annál inkább szeretném, ha bará-
taimnak igazán szolgálatot tehetnék. Te pedig mindig
olyasmit kérsz, aminek semmi hasznát nem veszed.

— Megmondom hát, ha mindenáron tudni akarod
az okát. Azért kérengölök téled folytonosan egyet és
mást, hogy könnyebben essék neked is kérned, ha bár-
mire szükséged lenne.

Képzeltető-e gyöngédebb figyelem?

Megmutatta kincseit. Volt köztük sok minden, amit
szívesen szereztem volna meg a British Museum szá-
mára. Ajánlatot tettem, hogy megvásárlom tőle a tár-
gyakat. Ajánlatomat kereken visszautasította. De ami-
kor visszatértem sátramba, ott találtam a dolgokat.

— A király arra kér, fogadd el barátsága jeléül.

Elmentem hozzá, kértem, engedje meg, hogy meg-
fizessek értük.

— Hogy? engedhetném. Ha mindenért fizetsz,
amire szükséged van, ajándékba csak olyasmit adha-
tok, ami nem kell neked. Ebbe nem nyughatom bele.

Kardoskodtam, engedje, hogy viszonzhassam a
szívességet, máskülönben nem árulhatom el neki, ha
megtetszik valami.

Addig-addig, hogy megegyeztünk, hogy Európából küldeni fogok neki bizonyos szerszámokat és más-effélét.

— De ha elfeledkezel is, nem tesz semmit. Nem fogok rólad rosszat gondolni. Ezer más gondod lesz odahaza, ha visszatérsz a tiédhez.

Nem feledkeztem meg.

Gyakorta fölkerestük őt, amikor törvényt ült. Mindig a gyöngét védelmezte az erőssel, a szegényt a hatalmassal szemben.

Egyízben a tárgyalás szünetében cigarettával kínáltam meg. Nem fogadta el.

— Tiszta ítélethez tiszta fej kell.

Igazságot akart osztani mindenkinek. — Ez volt a veszte. Az önérdek nem nyugodott, míg el nem tette láb alól. Pesanga Kena életével fizette meg emberséges gondolkodását.

*

Okitu, a kannibál batetélék hercege is gentleman volt. Amikor *Mokundzsi*-t, a zsarnok főnököt a fehérek tömlöcbe vetették, reá bízta a törzs kormányzását. Évesken át viselte a főnöki méltóságot. Jó főnök volt. Mikor aztán *Mokundzsi*-t szabadon eresztették, *Okitu* ellenkezés és sajnálkozás nélkül adta át helyét elődjének. Népe marasztalta, készséggel fegyvert is ragadott volna érdekében — *Okitu* elhárította magától a hatalmat és visszavonult birtokára.

Egy ideig útitársunk volt *Okitu* bolyongásainkban. Afrika belsejében az olyan rangú férfi, amilyen ő volt, nem szokott a maga lábán utazni — függő-ágyban viteti magát. A függőágy most is vele volt. De amikor látta, hogy *Simpson* és én gyalogszerrel járunk, nem volt hajlandó használni: bármily nehezére esett is — hamarosan sántikálni kezdett — nem feküdt bele.

Történt egy napon, hogy megérkeztünk egy batetele faluba, amelynek a főnökét börtönbe vetették, mert föllázadt a főfőhatalom ellen. Két kis fia — egyik őt, a másik hét éves — vendégszeretettel fogadott bennün-

ket és Okitut. Mi megmutattuk a fiúknak ilyen alkalmakkor mindig magunkkal hordott csábító kincseinket és kérdeztük, kértük, adják elő kívánságaikat.

— Apánkat akarjuk visszakapni.

A két parányi úrfi visszakapta apját, hála *Gustin* belga parancsnok segítségének, akinek közbenjárását kértem érdekükben.

*

Podgyászunkból elveszelődött egy és más; a teherhordó rabszolgát gyanúsítottam a lopással. Később azonban előkerültek a hiányzó dolgok. Ügyetlenségből egyéb rakomány közé keveredtek. Tévedésemet jóváteendő, a kérdéses tárgyakat fölajánlottam az ártatlanul vádolt feketének. Elutasította. Nem fogadhat el bármit is olyan valakitől, aki őt tolvajnak gondolta.

*

De ne feledkezzünk meg a hölgyekről.

Luparakve faluban barátságosan fogadtak, jóllehet — vagy éppen azért, mert — én voltam az első fehér ember, aki odavetődött. Mint rendesen, elvállaltam a betegek gyógyítását, és általában szerencsésen dokorkodtam. Egy nap egy kis senyvedő porontyot hozott hozzám az anyja. Mindjárt láttam, hogy az eset reménytelen. Meg is mondtam az anyának lehető gyöngédséggel. Az asszony könyörgött, tegyek kísérletet. Könyyezve esdekelt, mentsem meg egyetlen fiacskáját. Addig-addig, hogy beleegyeztem a kísérletbe. Hogy semmiképpen gyanuba ne keveredjem, jókora pohárnyi orvosságot készítettem és kijelentettem, hogy — a gyermekre egy kanálnyi számítva — a maradékot én fogom meginni. Az asszony szemembe nézett, beadta a gyermeknek a maga adagját, aztán, mielőtt megakadályozhattam volna, a maradékot kiöntötte.

— Azt hiszed, gyanúsíthatnám azt az embert, aki meg akarja menteni a gyermekemet? — kérdezte szomorúan.

A gyermek meghalt és az anya eljött hozzám és megköszönte igyekezetemet.

*

Ez a második eset is Lumarakvéban történt velem.

Jó ideje ott időztünk már. Egy nap emlegetni kezdtük, hogy nemsokára búcsút veszünk. A kedves öreg főnök, amikor hozzám fordultunk, adjon embereket a podgyász szállítására, hallani se akart elutazásunkról.

— Hiányt szenvedtek valamiben? — kérdezte.

— Nem, de itt az ideje, hogy hazainduljunk.

— Maradjatok még néhány napig.

Ahányszor csak szóba hoztuk a dolgot, megismétlődött ugyanez a história. Nem hagyhattuk el a múzeumoknak szánt gyűjteményeinket; emberünk nem volt, — mit tevők legyünk?

Egyszer azután ötletem támadt. Teherhordókról folyt a szó s a válasz, mint mindig, elutasító volt. Fogtam magam, nagytitokzatosan előhúztam a zsebemből egy kis lánynak az arcképét. A körülöttünk tolongó asszonyok persze mind látni akarták.

— Milyen kedves gyermek! A tied?

— Az — mondtam, bár isten látja lelkemet, pirultam a füllentés miatt.

Az arckép kézről-kézre járt. Az asszonyok el voltak ragadtatva a gyermek szépségétől.

Megszólaltam, meghatott hangon:

— Az én kis lányom... Nem láttam, amióta elhagytam a falumat. Évek óta. Hogy' megnőhetett! Fáj a szívem utána, úgy vágyom látni a gyermekemet. De lám, a ti embereitek nem akarnak segíteni nekem a málha szállításában.

Elibém perdült erre egy fiatal asszony.

— Látni fogod a gyermekedet — kiáltotta szenvedélyesen -- s ha a férfiak nem akarják vinni a holmitokat, elvisszük mi asszonyok!

És másnap hajnalban a helység valamennyi aszszonya fölkerekedett és karavánom útnak eredt a folyó felé — Európa felé!

Mennyire furdalt a lelkiismeret! Bizony, bizony, nem cselekedtem gentleman módjára, ha mindjárt fehér is a bőröm. A „vadak“ különbek voltak nálam.

ÁLLATOK BARÁTKOZÁSA.

„Birds of a feather flock together“. Ez a mondás nem azt jelenti, hogy „madarat a tolláról...“, nem is az, hogy „holló a hollónak...“ Ha magyarra fordítjuk, elvész a közmondás, de azért magyarul is igaz, hogy „egytollú madár egy csapatban jár“. Az ánglius, aki ezt a mondást valamikor régen útjára bocsátotta, alighanem a fémfényű seregélyt láthatta csapatba verődve a Kongó valamelyik szigetén. Ez a nálunk is seregestül járó madár milliónyi rajokban nyüzsög a folyó szigetein. Nem olvastam meg őket, de mondhatom, amikor *Hilton-Simpson* társaságában áteveztünk a Kongó szigetére Bena Dibebe fölött, egymás szavát nem értettük a fémfényű seregélyek beláthatatlan tömegének rettentő csivogásától. A madarak olyan sűrűn lepték el a földet, hogy a sziget egyetlen óriási drágakőként csillogott a folyó napfényes ölében.

De ha mégoly igaz is, hogy a madár fajtájabelijével verődik csapatokba, mint ahogy a hasonszőrű ember egymás társaságát keresi: nem következik, hogy állat vagy ember, ha kedveli egymást, szükségképpen atyafi. Afrika nyugati partján, ahol sikerült meghonosítani a szarvasmarhát, megfigyelhető, hogy a szép kis fehér egret örökké ott kering a nyáj körül, rá-rászáll a baromra és a férgeket szedegeti ki belőle. A rinoceroszt meg ott kerülgeti a rinocerosz-madár és figyelmezteti szövetségését a közelgő veszedelemre. A krokodilnak

is megvan a maga madárbarátja, amely a fogait csipegeti tisztára. Elmondhatjuk tehát: nem mindig *similis simili gaudet*. No de ezeken a példákon nincs semmi meglepő, mert hisz ezek az állatok egymást szolgálják, egymásra vannak utalva. Érdek-barátság fűzi őket össze.

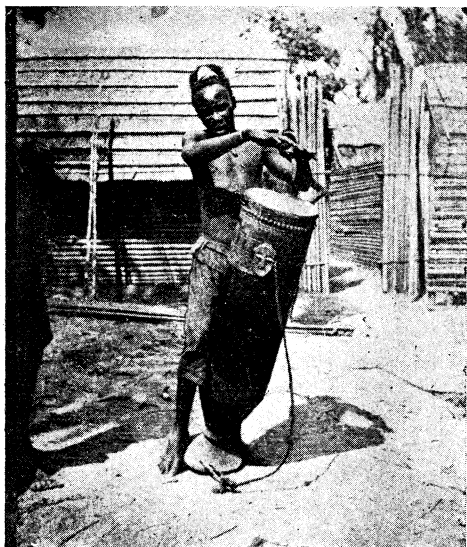
De szövődnek olykor az állatok világában olyan barátságok, amelyek nem kevésbé önzetlenek, mint az igaz barátság ritka példái az emberi társadalomban.

Szert tettem egyszer egy leopárd-kölyökre. Megszelidítettem. *Duke* kutyám kitűnően összeszokott a kis vadállattal. Másik kutyám, *Szanga*, nemcsak összeszokott vele: valódi mély barátság szövődött közöttük. Egy kosárban aludtak, egymással összebujva, egy tányérból ettek; sülve-főve együtt voltak. Megható volt látni, hogy a leopárd, amely mancsának egyetlen csapásával leüthette volna parányi barátját, milyen békésen tűrte tőle a legvaskosabb tréfákat. Valósággal ugatta. Ebédnél *Szanga* igényt tartott a legjobb falatokra, és meg is kaparintotta magának; akárhányszor a leopárd szájából ragadta ki a pecsenyét. A hatalmas bestia csöppet se haragudott meg érte. A kis *Szanga* néha úgy elagyabugyálta barátját játék közben, hogy csak úgy röpdösött a kitépett szőr s a leopárd, miközben macskamódjára tolta el magától pajtását, karmát gondosan behúzta, hogy világért meg ne sértse valahogy. De semmi sem mulattatta úgy a leopárdot, mint *Szanga* kis tömpe farka; azzal szeretett játszogatni, ha *Szangának* is úgy tetszett — néha olyankor is, ha nem tetszett neki. Ha *Szanga* inni ment a patakra, a leopárd utána sompolygott, mintha zsákmányra lesne és egyszerre csak nagyot szökött, utánacapott mancsával a kis kutyát tömpe farkának. *Szanga* persze megugrott előle. Megindult a kergetődzés. A következő percben a földön hemperegtek. Sohsem úntak bele a dévajkodásba.

Egy másik *Szanga* kutyám — *Szanga II.* — egy *civet*-macskával kötött barátságot. Vagyis inkább azt mondhatnám, a *civet*-macska kötött barátságot vele,

mert az én Szangám sokkal gögösebb hölgy volt, hogysen sokat törte volna magát utána.

A civet szabadon járt-kelt a házban és a leglehetősebb helyekre bujt. Ha szólítottam, rám sem hederített, de ha fütyöntettem kutyámnak, egyszeriben kidugta szimatoló orrát valami sarokból és mihelyt fölbukkant a kutya, rohant hozzá, cirógatta, hozzádörgö-

Basilele dobos.

lődzött és mindenképpen igyekezett kedveskedni neki.

Szegény civet! Végül is ragaszkodásának lett az áldozata.

Csónakázni jártam oda a Meru-tavon. Szanga és a civet persze velem. Vadkacsák röppentek föl és én szeréttel közéjük durrantottam. Szanga résen volt: amikor látta, hogy egy-két madár lepottyan a tóba, utánuk ugrott. A civet, látva, hogy barátja ott úszik a vízben,

nyugtalanul futkározott ide-oda a csónak peremén, végül kétségbeesett elhatározással belevetette magát a tóba, hogy kimentse kedvencét. (Tudni kell pedig, hogy a macskafélék irtóznak a víztől). Úszott egy darabig, aztán elkezdett vergődni és hirtelen elsüllyedt. Ereje hagyta-e cserben, vagy krokodil rántotta magával, nem tudom — nem láttam többet viszont kedves állatomat.

A legfurcsább barátság, amit valaha megfigyeltem, a sas és a csirke barátsága volt.

Dimában a Kaszai-társaság egyik alkalmazottjának volt egy pompás sasmadara: hatalmas állat, kiterjesztett szárnya két méteren felül. Felséges példány. Nem hiába nevezik a sast a madarak királyának; királyi gögjében nem fogadott el ennivalót, hacsak nem elevenen tették elébe. Akkor aztán rácsapott és darabokra szaggatta áldozatát.

Megvásároltam a madarat, mert a sas szent madara a busongóknak és oda készültem hozzájuk. Gondoltam, királyi ajándékot viszek a busongók királyának. Minden áldott nap egy eleven tyúkot löktünk be a sas ketrecébe és az mindannyiszor mohón nekiesett zsákmányának.

Egyik nap történetesen egy fekete jércét vetettünk be a nagyétvágyú ragadozónak és meglepetéssel láttuk, hogy a sas tudomást se vesz róla. Félszemmel rá-rá pislant, de el sem moccan a helyéről. Szegény jérce a kalitka sarkába húzódott és reszketve várta sorsát.

Vártam, vártam — a sas csak nem mozdul. Már éppen azon tanakodtam magamban, hogyan lehetne kihalászni szegény jércét, hogy véget vessek halálos rémületének, amikor észreveszem, hogy — *már nem fél*, föl-alá lépeget a ketrecben. Eleinte kerülte még a sast, mint a tüzet, de lassan-lassan fölbátorodott s ime, már minden óvatosságot feledve, kedvére sétált. A sas mozdatlanul követte szemével.

A jérce ezenközben rábukkant előző napi társának földi maradványaira. Fajtájának mohóságával elkezdte

csipegetni a hulladékot. Kannibál lett belőle. Még ez a vakmerő tolvajlás sem hozta ki sodrából a madarak királyát.

Talán nem éhes, vagy a hasa fáj, — avagy talán a jércét találja nagyon hitványnak — gondoltam magamban és ügyet sem vettem rájuk többet.

Másnap reggel a jércének még mindig kutyabaja. Elevenebb, mint valaha. No, gondolám, akkor hát nem kell az eleség a sasnak; ha éhes: ott a fekete jérce, egye meg.

De nem. Másodnap is ott járt-kelt a kis szárnyas, rászállt a kalitka közepén álló fa ágára és — nekitörleszkedett a hatalmas madárnak! A sas, engem megpillantva, nyugtalan lett és minden képzelhető módon tudtomra igyekezett adni, hogy kínozza az éhség.

Odaszólтам legényemnek, hozzon egy másik csirkét. Gondom volt rá, hogy az is fekete legyen. Abban a szempillantásban, hogy az újabb fekete tyúkot behajítottuk hozzá, a sas rácsapott és darabokra szaggatta. Az első jérce meg — no nézze meg az ember! — oda-tipegett és kezdte lopkodni, csipegetni a szétmarcangolt áldozat húsát.

Igy éltek tovább egymás mellett boldog barátságban a parányi jérce és a királyi sas. Olykor a jércét kiengedtük a szabadba, hogy sétáljon egy kicsit. Mindannyiszor pontos időre visszajött a sasketrechez és várta, hogy beengedjük. Amíg odajárt, a sas követte szemével, amíg csak el nem tűnt és visszatértét az örömi félreismerhetetlen jeleivel üdvözölte.

*

Díma mellett a Kaszai-társaságnak volt egy telepe. Nem valami kész berendezett gazdaság volt biz az, de minden remény megvolt rá, hogy idővel a farm majd ellátja az odatelepült fehéréket olyanféle fényűző termékekkel, mint a burgonya, káposzta, tej, s talán még vajjal is. Néhány tehenet és egy bikát is hozatott a Társaság Angolából. Szerencsétlenségre a bikát, miköz-

ben a folyóra járt inni, magával vonszolta a vízbe egy krokodil, az egyik tehenet kígyó marta halálra, a másikat leopárd marcangolta szét. A harmadik félig-meddig természetes halállal mult ki. Egyetlen tehen maradt.

Ami a burgonyát illeti, gyönyörűen díszlett, éppen csak az volt a baj, hogy — gumót nem hajtott. A káposzta — ah! a káposzta — az még pompásabban virult: a lovasbetyár megbújhatott volna a bokrai között. Az ember nem is hitte volna, hogy káposztával van dolga, de a telepesgazda esküdözött, hogy igenis káposzta az és nem más. Igaz, egy kicsit ormótlan volt és nem gömbölyödött fejké, de gazdánk rendületlenül hitt benne és megingathatatlanul bízott hozzája.

Megmutattam a telepesgazdának a sast. Láttam, imponál neki.

— Érdekes, érdekes, — jegyezte meg félvállról —, de látná csak az én tehenemet! Az egy bölénnyel kötött barátságot, egy hamisítatlan vad bölénnyel. Addig-addig ólálkodott a bölény a telep körül, hogy egészen odaszokott, megmondhatják a legényeim, — minden éjjel meglátogatja tehenbarátját a karámjában.

Hilton-Simpson és jómagam egyszerre kiáltottunk föl:

— De már azt a bölényt megnézzük! Le kell fotografálni!

Micsoda érdekes kép is lesz: a vad bölény a maga háborítatlan szabadságában. Mert mi tagadás, rendszeren olyan körülmények között találkozik az ember ezzel a dühöngő fenevaddal, amikor nincsen kéznél a fotografáló masina — inkább csak a puskájáért nyúl ilyenkor az ember, mert bizony a bölény nem sokat teketóriázik.

Megmondottuk a gazdának, hogy másnap elmegyünk a farmjára és nem nyugszunk, míg le nem fényképeztük a bölényt. Megígérte, hogy mindenben segítségünkre lesz.

Másnap délután elindultunk a telepre. Két órai séta. Utközben nem történt semmi nevezetes, mind-

össze egy gyönyörű vörös-antiloppal találkoztunk. A fűben heverészett. Lefotografáltuk. Bármennyire incsiklandozó látvány volt is, nem volt hozzá szívünk, hogy leterítsük szegényt. A fegyverdörej különben is elriaszthatta volna a bölényt, ha a közelben jár valahol és akkor egész vállalkozásunk dugába dől.

Aoteles nagy örömmel fogadott és roppant ön-elégülten jelentette:

— Gondoskodtam róla, hogy lefotografálhassák a bölényt. Jöjjenek és bámuljanak.

Óvatosan lépegettünk egymás nyomában a karám felé, elsütésre készen tartogatott fényképező masinák-kal. A karám bejáratánál ott feküdt a pompás bölény — döglötten.

— Lelőttem ma reggel — dicsekedett az ostoba tök-filkó —, lelőttem, hogy biztosra jöjjenek! Tíz lépésre megközelítettem, annyira el volt merülve a tehén né-zésében. Jó ötlet, mi?

Elállott a szavunk az ámulattól. A düh fojtogatott. Csuda-e, hogy pillantásra se méltattuk ezek után a ká-posztáját és házmagasságú krumpliját.

RABSZOLGASÁG KÖZÉP-AFRIKÁBAN.

Mindnyájan úgy tanultuk az iskolában, hogy a rab-szolgaság intézménye a múlté. Túlnőtt rajta a civilizá-ció. Hisz minden civilizált ország szigorú törvényeket hozott ellene. Ha jól tudom, Braziliában maradt fenn legtovább, de ott is eltöröltetett a császárság buká-sával.

És még sincs egészen így.

Ez az intézmény, amelyet *házi rabszolgaságnak* ne-vezhetnénk, Afrika sok vidékén ma is életben van még. Igaz, ennek semmi köze az egykori rabszolgakereske-déshez. Ez egyszerűen a szolgaság egy formája, merő-

ben más valami, mint az emberi lények vagyontárgyként való adásvevése a régi időkben. Primitív népek igazságszolgáltatása más utakon jár, mint a miénk; a „házi rabszolgaság“ lényegében nálunk is megvan más nevek alá bújtatva. A primitív afrikai törzsek „rabszolgái“ többnyire nem rabszolgákként születnek, csak szerencsétlen körülmények döntik bele őket a rabszolgasorsba. Így például a fizetni nem tudó adós, „rabszolgájává“ válik a hitelezőjének. De az ilyen rabszolga inkább csak *vendége* a hitelezőnek — igaz, hogy kénytelen-kelletlen *vendége* — s nyomban fölszabadul, mihelyt leróttta tartozását. Vannak a Kongó vidékén törzsek, ahol nem is az adós, hanem ennek ártatlan *fivére jut rabszolgasorsra*. Bármily képtelenségnek tetszik is ez, van benne észszerűség. Mert úgy lehet, a rabszolga családja vonakodnék kiváltani a tékozló adóst, akit könnyelműsége minduntalan bajba sodor, de nem sajnálja az áldozatot, ha arról van szó, hogy kiszabadítsa az ártatlan fivérét, aki nem a maga hibájából vesztette el szabadságát. És ami fő, a hitelező megkapja a pénzét.

De más úton-módon is rabszolgasorsra juthat az afrikai ember. És ez is egészen érthető. Ha valaki örökké szégyent hoz a falujára, akár adósságcsinálással, akár mert lop, vagy asszonyokat szöktet, vagy talán csak egyszerűen, mert kötekedő fickó, aki minduntalan megbontja a békét: a falusi tanács kimondhatja róla, hogy nem méltó a falujára. *Az ilyen falurosszát tulajdon falubeliei adják el rabszolgának*. Kisebb gazságok elkövetőjét a falu, ahelyett, hogy — mint nálunk — börtönbe vetné, *inkább eladja rabszolgának*.

Igy segít magán a tisztességes társadalom. Ilyen módon nemcsak kellemetlen tehertől szabadul a falu, de lehetővé válik, hogy a haszontalan polgártárs *árából* kárpótolhassa a károsultakat. Képzeltető-e bölcsebb igazságszolgáltatás, mint *eladni* a gyilkost valamelyik kannibál törzsnek: egyék meg.

A „házi rabszolgákkal“ általában jól bánnak Afrikában. Életmódjuk alig különbözik a szabad embereké-

től. Persze vannak kivételek. A bajakák rosszul bánnak rabszolgáikkal és a bankutuknál minden rabszolga a *fazékban fejezi be életét*. Ezek a népek azt tartják, hogy ha megesznek valakit, ennek az embernek a lelke megsemmisül a test halálával s így egyszersmindenkorra megszűnik az a veszedelem, hogy a rabszolga *szelleme* hazajáró lélekként üldözhesse egykori urát.

A *házi rabszolgáság* tisztára benszülött intézmény. A fehér ember nem ismeri el. A benszülöttek azonban kézzel-lábbal tiltakoznának ellene, ha az európaiak el akarnák törölni ezt az intézményt, amely valóságos szükséglet az ő társadalmi szervezetükben.

Az *igazi rabszolgáság* intézménye, és az ezzel járó rabszolgakereskedés *papiroson* már sok-sok éve eltöröltetett. Valójában azonban még a huszadik század elején is *megvolt* a rabszolgáság Afrikában. Egyedüli mód ennek a kárhozatos kereskedelemnek a kiirtására a rabszolgavásárok központjainak az elpusztítása. És ilyen vásárhelyek még néhány éve is voltak Afrikában.

Nemcsak a félig-civilizált népek, mint a zanzibáriak, arabok, egyiptomiak és mások, de — mi tagadás! — a portugálok is nyíltan szemet hűnytak a rabszolgakereskedés előtt a legújabb időkig. *Principe* és *Sao Thome* ültetvényeit rabszolgamunkával tartják fenn — csak más nevet adnak neki. Úgy híjják, hogy „egyezményes munka“.

Sao Paulo de Loanda volt a rabszolgáság fő kiviteli kikötője, és a Kongó-állam déli része a rabszolgakereskedők üzelveinek legfőbb színtere. Többnyire félvér bandavezérek parancsnokságával portyáztak ezek a vérengző bandák a Kongó-állam területén és kegyetlenség dolgában a hírhedt arabok sem múlták őket felül. Rendesen kiválasztottak egy-egy falut és a kora hajnali órákban megrohanták; fölgyújtották a kunyhókat s az így támadt fejvesztett kavarodásban könyörtelenül lelődöztek a menekülő benszülötteket, csak azoknak kegyelmezve meg, akikért tekintélyes árat remélhettek. Ezeket elfogták és láncra verték. A korbács és

éheztetés elvégezte a többit; szegény áldozatok hamarosan megtörttek. Elszánt fickók voltak ezek a rabszolgakereskedők s amikor összeszorult nyakukon a hurok, makacs kitartással védték magukat, s bizony nem mindig sikertelenül.

1907-ben egy banda messze bemerészkedett a Kaszai folyó vidékére. Egy vitéz belga tiszt, *De Grunne* gróf, akivel személyes barátságban voltam, elindult a vakmerő banda üldözésére. Keményen szorongatta őket. Mindenütt a sarkukban volt; így érték el a Lulua folyót. Az üldözöttek sebtiben áteveztek a folyón és a túlsó partra érve, sorsukra bízta a csónakokat. Ott állt szegény belga és nem volt egyetlen csónakja, hogy átkeljen a vízen. Átúsztatna volna katonáit, de azok vonakodtak belevetni magukat a krokodiloktól hemzsegő folyóba. Elképzelhető a derék tiszt nyugtalansága; tudta jól, hogy a garázda banda tömérdek foglyot hajt magával és szegény védtelen áldozatait könnyörtelen rabszolgaságba hurcolja. És ő nem tud rajtuk segíteni!

De Grunne azonban nem olyan fából volt faragva, hogy belenyugodjék vereségébe. Még a krokodiloktól sem hagyhatta legyőzetni magát. Amikor leszállt az éj, csapatát rábízta néger altisztjére és csak annyit mondott, hogy terepszemlére megy. Mikor már emberei nem láthatták, levetkőzött és beleugrott a folyóba. Hogyan csinálta, örök rejtély marad — szegény *De Grunne* maga már nem beszélheti el — bizonyos azonban, hogy sértetlenül jutott át a zsákmányukra leselkedő krokodilok között a folyó túlsó partjára, hamarosan szert tett egy csónakra, visszaevezett és a csónakot katonákkal megrakva, átküldte a folyón. Katonái újabb csónakokkal tértek vissza és ily módon egész csapatát átszállította.

A rabszolgakereskedők ezalatt bevették magukat egy faluba s biztonságban érezvén magukat, gyanútlanul aludták az igazak álmát. Vezetőjük kúnyhóján ott lengett a portugál zászló!

De Grunne csendesesen körülvette a falut. Legdere-

kabb katonáit a bandavezér kunyhója közelében helyezte el. Megharsant a kürt. A rabszolgakereskedők kirohantak a kunyhókból — egyenesen bele a katonák karjaiba. Valamennyit megkötözték. A vezér keményen védte magát, végül is beadta a derekát. Foglyul esett. Láttam később *Luszambo*-ban a bíróság előtt. Várta az ítéletet.

A rabszolgakereskedés történetében a föllázadt *batetele* nép tett szert a leghírhedtebb névre. A lubourg-i garnizon *batetele* katonái föllázadtak, meggyilkolták tisztjeiket, aztán délnek menekültek, portugál területre és följáánlották szolgálataikat a rabszolgakereskedőknek. Onnan portyázva, pusztítva kóborolták be a Kongó-állam határos területeit és vérengző kegyetlenségeket követtek el a bennszülött lakosságon. Ahányszor üldözőbe fogtuk és megszorítottuk őket, átmenekültek a határon és ott biztonságban voltak. A portugálok újra fölszerelték őket, ellátták lövészerrel, és a játék előlről kezdődött. Nem kellett nekik sok biztatás; amit láttak a rabszolgakereskedőktől, tökéletesen elég buzdítás volt nekik hasonló visszaélések elkövetésére. Egek ura, micsoda látványoknak voltam tanúja!

Kifordított belü nők, férfiak, akiknek a lábait elevenen megsütötték. Kiloccsant agyvelejű gyermekek. A faluszélen gyalázatosan megcsonkított tetemek heverték. Mi tagadás, ha elcsíptünk egyet ezek közül a bestiák közül, nem kegyelmeztünk nekik. Fölvirradt végül a diadalmas nap, amely megkoronázta küzdelmeinket: elvágtuk a portyázókat a portugál határszéltől és az egész bandát foglyul ejtettük. Az ország föllélezett! Akkor kezdtünk rajt gondolkodni, mittevők legyünk a foglyokkal. A törvény halállal bünteti az ilyen bűncselekményeket. De nem akaszthat föl az ember sok sokszáz embert! Ha mégoly gonosztevők voltak is, hősieen küzdöttek.

Malfejt ezredes, a belga parancsnok, elmésen oldotta meg a kérdést.

A Kaszai kerületben, a Szankuru és Lukenye folyó

között él egy alacsonyrendű erdei törzs, a bankutu. Ezt az elmaradott vad népet nem sikerült idáig igába hajtani hozzáférhetetlen lakóhelyén. Láthatatlan erdei bűvös helyeikről megsemmisítik a katonai csapatokat, még mielőtt fölfedeznék őket. Nagy mesterek a bankutuk az őserdei hadi taktikában. Lombbal elleplezett mérgezett nyársakat helyeznek el az úton, aki beléjük lép, a halál fia. Ugy vadásszák az embert, mint más népek a vadat. Megrögzött emberevők.

Megfékezésükre egyedüli mód: letelepíteni közöttük egy másik népet, amelyik nem kevésbé ügyes az őserdei hadviselésben, és van benne elég elszántság, hogy fölvegye ellenük a harcot. Ilyen népnek mutatkozott a batetele. Malfeyt, a helyett, hogy fölakasztattatna a rabszolgakereskedő batetelét, letelepítette őket a bankutuk között. 1903-ban, vagy 1904-ben történt ez.

1908-ban *Hilton Simpson*-nal tudományos célból behatoltam a bankutuk földjére. Nem fogadtak szívesen. Senkinek nem kellettünk. Óva intettek, vigyázzunk, mert meggyilkolnak. Valahogy elkerültük ezt a sorsot; a hajunk szála se görbült meg. Passzív rezisztenciával találoztunk. A falvakat kiűritették közeledtünkre, nem volt élelem és mindenféle akadályokat gördítettek elébünk, de nem bántottak. Az utazás nem valami kellemes az ilyen országban. Utunk közben egyszercsak minden megváltozott egy csapásra. Gazdag ültetvényekre bukkantunk, a benszülöttek az öröm kiáltásával fogadtak, az élelmiszereket valósággal utánunk hajigálták, ha már nem akartuk elfogadni. Mindenütt virult a jólét: *elértük a batetelék telepeit.*

Az egykori rabszolgakereskedők békés életet kezdtek és úttörőivé váltak az európai haladásnak. Életünk természetesen nem volt zavartalanul rózsás — erről már gondoskodtak a bankutuk.

Valahányszor bevették magukat a rengetegbe, hogy tovább írják az erdőt, magas figyelő tornyot építettek előbb s míg a munka folyt, két-három emberük a

toronyból leste a bankutukat. Ha gyanusan megreccsent egy ág, az ő riadót kiáltott, megverték a gongokat és a batetelék futva sereglettek össze, hogy megvédjék magukat. Egyik nap megesett, hogy egy ember, miközben fát döntögetett az őserdőben, mérgezett nyilat kapott az oldalába. Összeesett. Utolsó jajszaва figyelmeztető kiáltás volt; a toronyban figyelő őrszem nyomban fölfedezte, merre lappang a gyilkos. Az ő útbaigazításával üldözőbe vették, elfogták, s — egy bankutuval kevesebb lett a világon.

Ez a küzdelmes életmód megfelelt a batetelék régi harcós népének s a bankutuk bölcsőbbjei csakhamar rájöttek, hogy nem hálás dolog kötekedni a batetelékkal; inkább békét hagytak nekik. A batetelék telepe ma egyike a Kaszai vidék legtöbbet ígérő gyarmatainak. Malfeyt ezredes haditerve fényes sikert aratott.

Szeretném, ha elmondhatnám, hogy fehér ember, *telivér* fehér ember, soha nem szégyenítette meg fajunkat azzal, hogy cselekvő részt vegyen a kegyetlen hajótóvadászatokban. Közvetve tudvalevőleg többen is kezükre jártak a rabszolgakereskedőknek. Ismeretes, hogy a hirhedt *Stokes*, akit *Lothair* fölakasztatott, s akinek az ügye oly sok port vert fel, lőszerral segítette őket. Ugyanezt cselekedte egy *Schumann* nevű ember. De ezek mégis csak közvetett bűnrészesek. Bármily hihetetlennek látszik azonban, bizony csak akadt olyan európai is, tisztavérű fehér ember, aki közvetlenül, a maga személyében résztvett ezekben a kegyetlen hajszákban. Egyetlen egy ilyen gonosz emberről tudunk: ez ma dúsgazdag ember, rendjel díszleg a kabátja gomblyukában. Francia. Nevezzük őt egyszerűen *Marius*-nak, bár nem ez az igazi neve.

Marius szegény ördöggént került ki elsőízben a francia Kongóba. Minden földi javát egy-két táskába gyömöszölve vitte magával és eladta az utcasarkon. Takarékos volt, találékony és józan. Hamarosan megtollasodott. Nemsokára már volt annyija, hogy egy kis vályogházat építhetett magának. Kölcsönre tett szert és

egyre több és több portékát vásárolt össze. Valamelyik kereskedőtársa csődbe jutott, Marius potom pénzen megvette a tégláját. A kölcsönvett pénzt utolsó centime-ig pontosan visszafizette; üzleti híre megszilárdult, vagyonával együtt növekedett mohósága.

Egy szép napon délamerikai öt-pesos pénzdarabok kezdtek felbukkanni a francia Kongóban. Az írástudatlan bennszülöttek nem tudták megkülönböztetni a francia pénzekről — elfogadták, pedig értékük feleannyi volt csak. Mariusnál is jó csomót találtak belőlük, de bűnössége nem volt bizonyítható. Kevésre rá üzletet kötött az állammal és — nem veszített rajta. Nem akarom részletezni az üzlet természetét, mert így nyomban ráismerne az olvasó hősünkre. Körmönfont üzlet volt és tisztességtelen. De Marius nagy tekintélyre tett szert vele: ő lett a gyarmat leggazdagabb embere. Jól jegyezzük ezt meg, mert ebből látnivaló, hogy nem a nyomor hajszolta bele gyalázatos eltévelyedésébe, hanem telhetetlen kapzsisága.

1900-ban fülébe jutott a belga hatóságoknak, hogy az Ubangi vidéken ismeretlen emberek sok falut megostromoltak és a bennszülötteket fogságba hurcolták. Rejtélyes eset! Hogy egyik falu megtámadja a másikat, mindennapos esemény; az, hogy a déli határszélen elrabolják az embereket, hogy portugál területen eladják őket a rabszolgavásáron: érthető. De kinek juthatott eszébe rabszolgára vadászni az Ubangi vidékén, a francia és belga Kongó között, száz meg száz mérföldre minden olyan helytől, ahol — értékesíthető ez az árucikk?

Malfeyt őrnagy (akkor őrnagy volt még) kelt útra a folyón, hogy földerítse a rejtélyt. Hihetetlennek tűnő dolgoknak jutott nyomára: az embervadászok *francia*-területről lopóztak át és — fehér ember pénzeli őket. A vásárolt emberhúst kannibál törzseknek adják el az ország belsejében, cserébe elefántcsontért. Fehér ember, aki emberhúst szállít kannibál lakomákra! Ki lehet ez a szörnyeteg?

Malfeyt visszatért az Ubangi torkolatához. Türelmesen várakozott, míg csak újból hírt nem kapott, hogy a gyalázatos embervadász ismét munkában van. Malfeyt hajóra szállt, jókora csapattal. Jó szerencse, hogy két hajója volt, így a folyó elágazásait is végig kutathatta a szigetek közt. Néhány napra rá olyan helyre ért, ahol már megfordultak a portyázók. Értesüléseiből kihámozta, hogy csak Marius lehet a titokzatos gonosztevő. Malfeyt esküt esküdött, hogy nem nyugszik, míg akasztófára nem juttatja. Üldözőbe vette. Marius hajója előtte járt valahol — az őrnagy biztosra vette, hogy elcsípi. Mindenütt sarkában járt, oly közel, hogy olykor már hajójának a füstjét is megpillantotta.

A térképezetlen Ubangi folyón éjnek idején lehetetlen a hajózás. De azért Malfeyt éjjelente is óvatosan őrködött, hogy a gazfickó egerútát ne vehessen. A két gőzhajó messze benn horgonyzott a folyón, gépe befűtve, és közöttük csónakok cirkáltak. A távolság egyre fogott közöttük, már nyakán a hurok...

Egy reggel sziget alá ért a két üldöző gőzös. Egyik elindult az egyik ágba, másik a másikon. A sziget felső végén bennszülöttek halászgattak, Malfeyt megkérdezte tőlük, láttak-e gőzöst? Épp most ment el, fölfelé — felelték. Hajrá, utána!

Napokig tartott az üldözés. A szökevényeknek semmi nyoma! Képzeltető Malfeyt csalódása, mikor belga telephez érve azt hallja, hogy nem láttak semmiféle gőzöst. Mi történhetett, hogyan siklott ki kezük közül?

Jóval később derült csak ki, hogy Marius, amikor odaért a szigethez és látta, hogy az üldözők mindegyre tért nyerne a rovására, a kazánban eloltatta a tüzet és gőzhajóját elrejtette egy kis lagunában. Néhány emberét felküldte a sziget felső végére — azok beszélték Malfeytnak, hogy a gőzös kevéssel előbb elhaladt arra felé. Amikor aztán az állami gőzösök elég messze jártak, Marius teljes gőzzel menekült a folyón lefelé.

Malfeyt, mikor ráeszmélt, hogy kijátszották, azon

nyomban visszafordult. Kockáztatva, hogy zátonyra fut a hajója, éjjel-nappal teljes gőzzel haladt. Egyik hajója elpusztult, a másik eljutott a folyó torkolatához. A parancsnok rohant a táviróhoz, hogy hírt adjon a hatóságnak, még mielőtt Marius elhagyhatná az állam területét. Újabb csalódás — a táviróvonalat elvágták! (Marius mindenre gondolt, lefelé hajózva a folyón, megállott és elvágta a vezetéket.) *Kwa Mouth*-ban, (ahol a Kaszai a Kongóba ömlik), talált végre távirati összeköttetést. Türelmetlenül leste a választ. Meg is jött. „Marius Matadiban francia hajóra szállt és már túl van a Kongó-Állam vizein. A törvény sújtó karja nem érheti utól”.

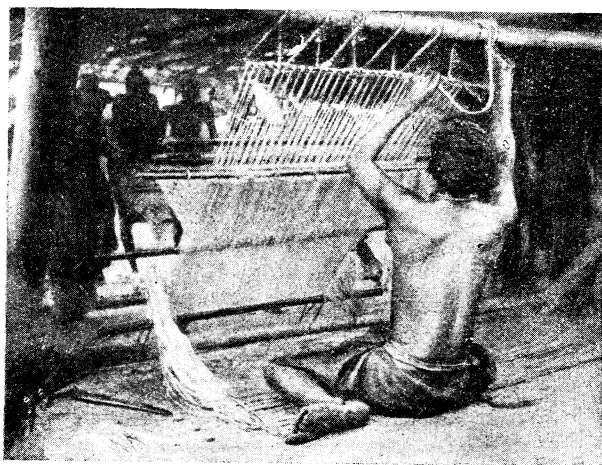
Marius ma gazdag ember. De reméljük, hogy halálos ágyán eszébe jutnak szerencsétlen áldozatai, akiket a kannibálok húsfazekaiba juttatott. És rémes látomások fogják üldözni halála órájában. Ha nem így lesz, nincsen igazság ezen a földön.

NE SZÓLJ SZÁM, NEM FÁJ FEJEM.

Hosszú hetekig vándoroltunk erre-arra a barátságtalan bankutak országában s ha tartalékkészleteink nincsenek, bizony felkopik az állunk. Annál váratlanabb volt a hirtelen fordulat, amikor egy szép napon a batetélék vendégszerető földjére jutottunk. A falvak valósággal versengtek értünk s ha elfogadtuk meghívásukat, majdhogy bele nem fulladtunk vendégbarátságuk tékozló bőségébe. Ötven tehervivőnk számára anynyi eleséget hordtak egybe, hogy háromszor akkora hadseregnek is sok lett volna, mi magunk meg Hilton-Simpson és én, ha Gargantua és Pantagruel étvágyát hozzuk is magunkkal, meg nem tudunk birkózni a ránk tukmált rengeteg szárnyas, keeske, vadpecsenye és gyümölcs áradatával.

S mindez a bőkezűség nem is egyszer napjában „tenyegtetett” — ha tíz falun vonultunk át, tízszer ismétlődött a jótékony ostrom.

Főtt a fejünk a gondtól, hogyan védekezzünk a vendégszeretet rohamai ellen. Ha visszautasítjuk, megbántjuk vele barátainkat. Embereink nemcsak gyomrukat terhelték meg már-már végzetesen. — majd leroskadtak az élelmiszer-rakományok súlyos terhe alatt — s még

Kongó takács.

mindig felét se győztük magunkkal cipelni a fejünkhöz vagdosott mindenfajta eleségnek.

Kandolo falujában a főnök hatalmas fazék pálmaborral kedveskedett. Egy kortyot lenyeltem belőle, a többit odaadtam teherhordóimnak. Alighogy *Kandolo* visszavonult, ott termett egy másik főnök, *Makumadi*, és meghívott a maga falujába. Ő is hozott magával egy óriási csupor pálmabort. Hörpintettem belőle, továbbadtam a csuprot kíséremnek s leültem naplót írni. Kez

server csalódás! Kisvártatva megjelent egy harmadik főnök, Szádi, ugyancsak egy rémséges fazékkal. Két tagbaszakadt rabszolga cipelte utána. Ez volt a legöblösebb valamennyi fazék között; jó két demizsonra való pálmabor volt benne. Hálásan megköszöntem a figyelmet, átnyújtottam szokásos ajándékaimat és megmagyaráztam neki, hogy már éppen eleget ittam és teherhordóimnak se adhatok többet a veszedelmes italból, mert még berúgnak és meggyúlik velük a bajom. Legyen kegyes tehát és vigye vissza a pálmaborát.

— Mit csináljak vele? — kérdezte.

— Idd meg barátom, idd meg.

— Mind?

— Mind. Idd csak meg szépen.

Szomorúan lógatta a fejét, intett embereinek, azok vállukra kapták a fazekat, és elindultak főnökük után.

En mint ki dolgát jól végezte, folytattam a naplózást. Fél órája írhattam már, amikor észrevettem, hogy egy fekete ember járkál nyugtalanul fel-alá sátram előtt és lopva be-betekintget. Nyilván beszélni szeretne velem, csak nem akar tolakodni. Megkérdeztem, mi járatban van.

— Ó, Mokelenge, kérlek szépen, Szádi küldött engem...

— Szádi? No és mit akar tőlem az én Szádi barátom?

— Kérdezteti, csakugyan muszáj-e neki meginni az egész fazék pálmabort?

— Micsodát?

— Azt mondja, már holtrészegre itta magát és ha még többet iszik, kireped a bele. Azt mondja...

— Csak nem mondd komolyan, hogy szegény fickó igazán meg akarja inni az egész fazék pálmabort?

— De hisz azt mondtad, szeretnéd, ha...

Gyors gyomormosás rendbehozta a dolgot, de kis híjja, hogy komolyra nem fordult.

Hát így van ez: ha egyszerű, jámbor emberekkel

beszélünk, számolnunk kell vele, hogy betűszerint veszük, amit mondunk. Megdöbrentő, hova vezethet ez a jámborság. Megírtam valamelyik könyvemben annak a szerencsétlen fehér embernek az esetét, aki mikor megkérdezték tőle, mit csináljanak egy bizonyos négerrel, rávágta: „Egyétek meg!” És megették!

A tréfát nem ritkán komolyan veszik a Duna-Tisza közén is. Vad népek közt kétszer is meg kell rágni, mielőtt kiejtjük a szót. De nemcsak a szó, — sokszor elég egy intés vagy taglejtés, hogy végzetes félreértés kerekedjék belőle. Ha megfélemledik róla az ember, hogy a közép-afrikai néger esze nem abban a kerékvágásban halad, mint a miénk, egyszerűen készen van a bonyodalom. De micsoda bonyodalom!

A luluabourgi lázadók ellen megindult hosszú hadjárat során az egyik lázadót elcsípték és haditörvényszék elé állították. M. őrnagy volt a törvényszék elnöke. Szomorú eset volt. A fogoly váltig könyörgött, hogy ő *rekruta* volt, a lázadás kitörésekor, a lázadók hatalmába került; ha nem tart velük, cimborái elteszik láb alól. Nem volt más választása, mint együtt üvölni a farkasokkal.

Mindez igaz volt, de az őrnagy kénytelen volt elhallgattatni magában az embert; elriasztásul kimondta a halálos ítéletet. Másnap reggelre tűzték ki az akasztást.

M. őrnagy a legszelidebb lelkű ember volt a föld hátán; rettentően lesújtotta az eset. Nagy ég, hány szegény ördögöt nem kellett felköttetnie vagy főbelevetnie ezekben a napokban! Nem volt újság a dolog, de M. őrnagy nem azok közül való, akikben a megszokás megöli a nemesebb érzelmeket. A gondolat, hogy ennek a gyerekeembernek meg kelljen halnia, megfájdította a szívét.

Komoran ballagott vissza sátrába. Ott találkozott régi, meghitt szolgájával, Ibrahimmal. Évekkel előbb az őrnagy megmentette Ibrahim életét; a zanzibári szolga hűségesen ragaszkodott hozzá. Vakon kö-

vette volna a világ végéig. Mint régi katona, megszokta a vak engedelmességet, eszébe nem jutott volna, hogy megkérddje, miért a parancs. Az őrnagy is nagyon kedvelte Ibrahimot; bizalmas jóembere volt.

Ibrahimot nyugtalanította gazdája gondbarázdalta ábrázata, tudakolta, mi bántja. Az őrnagy csak fejét ingatta; nem válaszolt. Ibrahim, tudván jól, honnan jön a gazdája, megkérdezte, mi sors vár a fogolyra? Az őrnagynak nem volt kedve beszélni, vállat vont és ujjával végigsimította a nyakát, hogy így értesse meg, hogy a foglyot föl fogják akasztani. Ibrahim kecsesen szalutált, sarkon fordult és elment; az őrnagy visszavonult sátrába.

Percek mulva borzalmas jajveszékelés üti meg fülét. Fölugrott, kirohant a sátorból.

— Mi történik itt? — kiáltotta.

A sátor mögött ott találta Ibrahimot, amint félkezével a fogoly haját ráncigálja s nyakát reászorítja egy fatuskóra, másik kezével meg éppen a szegény ember torkát nyiszálja éles szuronyával! Az őrnagy későn érkezett. Ibrahim a maga módján értelmezte gazdája mozdulatát.

De hadd beszéljem el, hogyan váltam mit sem sejtő bűnrészesévé egy gyilkosságnak. Isten látja lelke-met, ártatlan vagyok benne; egyedüli vétkem, hogy kelletténél többet fecsegttem és a mi civilizációnk bonyolult voltát fejtegettem egy egyszerű elméjű feketének.

Messze környéken, ahol akkoriban letelepedtem, magam voltam egyetlen képviselője a kormánynak. Következésképpen tömérdek titulusom volt. Egymagamban töltöttem be a legkevésbé összeegyeztethető hivatalokat. Én voltam a politikai megbízott, a postamester, a rendőrség főnöke, polgármester, kincstáros és ellenőr, anyakönyvvezető és vámtiszt és még sok egyéb. A szerencsétlenség anyakönyvvezetői minőségben ért utol s még jószerencse, hogy a politikai tisztnek nem jutott eszébe jelentést tenni a polgármes-

ternek, mert még megeshetett volna, hogy ez levelet ír — a postamester útján — a rendőrfőnöknek és utasítja, tegye hűvösre a bűnöst. Mennyi fáradságot takarítottam meg vele, hogy nem járt el a szájam!

Egy reggel beállított hozzám egy jóképű, fiatal bennszülött katona és kijelenti, hogy házasodni akar. Méltóságteljes képet öltve kezdem neki magyarázni és ajánlani a házaselet áldásait. Széltiben-hosszában kitergettem, milyen bölcs és üdvös dolgot cselekszik — szóval: úgy viselkedtem, mint egy minta-anyakönyvvezető. Végül, mikor jelöltem már kellőképpen meg volt dolgozva, megkérdezem, együtt vannak-e az írásai?

— Ó, hogyne, akárhány, tessék csak.

És letesz élém egy csomó papírost.

Kibontom az elsőt. Hát, uramfia, házassági levél!

— De hiszen, jó ember, — mondom neki — neked már van feleséged!

— Van, hogyne — feleli vontatott közömbösséggel, — de már torkig vagyok vele.

— Sajnálom, ez bizony elég baj; de a legrosszabb a dologban, hogy nem vehetsz el más asszonyt feleségül.

— Miért nem?

— Mert a törvény csak egy feleséget enged meg minden embernek.

— De hisz az én feleségem öreg és csúnya, — kiált fel méltatlankodó vendégem, — nem akarja megfőzni az ebédemet, nem tartja rendben a kertet, nem akar fát hordani, vízért se megy, nem akar gyereket, lusta és maszatos, és éjjel-nappal a fületem rágja... Már miért ne vehetnék el egy kedves, csinos fiatal lányt, aki vel boldog lehetek.

— Nem lehet, mert nem lehet. Ez a törvény.

— De én szíves-örömet elküldöm az öreg asszonyt, add oda valakinek, — neked adom uram, legyen a tied.

Tudomást sem véve a nyilvánvaló megvesztegetési kísérletről, emelt hangon folytatom:

— Ki kell tartanod feleséged mellett, véle megelégedned, s őt sem betegségében, sem egészségében, se boldog se boldogtalan állapotában hitetlenül el nem hagyhatod. És ami több, szeretned kell őt és dédelgetned.

— Brr! — feleli megvetéssel, — szeretni és dédelgetni ezt az utálatos vén boszorkányt! Soha! Csak nem beszélsz komolyan!?

— De biz hogy komolyan beszélek, így rendeli a törvény.

— A törvény nem rendelheti el a férfinak, hogy szeressen.

— És mégis úgy rendeli.

— No hát, ezt talán megteheti a fehér emberrel, de mi feketék, mi már csak akkor szeretünk, ha úgy tetszik nekünk, nem pedig rendeletre.

Hogy véget vessek a vitának, visszaadom írásait és röviden megismétlem mondókámat:

— Akárhogy van is, nem vehetsz más feleséget. Punktum.

A fiatal ember elindul az ajtó felé, onnan visszafordul és utoljára még megkérdi:

— És igazán soha, soha, soha nem házasodhatom meg újra?

Ha ebben a pillanatban amolyan hirtelen föllobbanó fickó vagyok és a fejéhez vágok egy vaskos könyvet vagy kilódítom a szobából, — minden rendbe verődik. Sajnos, azonban nem így cselekedtem. Sehogysem cselekedtem, hanem — beszéltem. Ennyit mondtam csak.

— Dehogynem. Ha meghal a feleséged.

Az én emberemnek egyszeriben földerült a képe.

— Rendszerben van, — vigyorgott — várok.

Furcsa véletlen, akár hiszik, akár nem, három napra rá diadalmas ábrázattal jön hozzám a néger és már messziről kiáltja boldog örömmel:

— Nincs már semmi baj! Meghalt az öreg asszony! Egészen meghalt. Most már házasodhatom, igaz-e?!

— Meghalt a feleséged? — kérdeztem ártatlanul — mi történt vele?

— Egy kis baleset.

— Baleset?

— Az...

...Ejnye csak, káprázik a szemem, vagy csakugyan kacsint ez az ember? — nyilalt belém a gondolat, miközben ezeket a szavakat hallom:

— ...Belefulladt a folyóba.

Világos: ez a gazember megölte a feleségét! S még hozzá, — borzasztó fölfedezés! — meg van róla győződve, hogy én sugalmaztam az ötletet neki!

Nem marad más hátra, mint apróra kimutatni neki, hogy — téved. Nincs úgy, ahogy gondolja.

Alapos nyomozást indítok, de nem tudok semmit rábizonyítani. S mindennek a koronája az a szégyen, hogy nekem kell nyélbe ütnöm a házasságát azzal a lánnyal, akinek nincs szüksége a polgári törvénykönyvre, hogy szeressék. Hej, csak ne járt volna el a szájam, s ne tartottam volna jogi előadást ennek a fickónak az európai törvényekről!...

Vajjon kimerít-e ez az eset a gyilkosságban való bűnrészség kritériumát? Soha eszembe nem jut talán ez az aggodalom, ha egy szép napon rá nem eszmélek, hogy — merőben ártatlanul — gyilkos hajlamok gyanujába keveredtem. Kelen-ban történt az eset, a bankutuk lakta vidék határszéle közelében. Elbeszéltem már valahol, hogy ez a nép éppenséggel nem árult el jöttömre valami túláradó örömet. Sohasem sikerült barátságos lábra helyezkednem velük. Bántatlanul tovább engedtek, — ez is több volt, mint amivel legtöbb európai dicsekedhetett. Hogyan is lehetne barátságos érintkezésbe jutni egy néppel, amely az idegen közeledtére hátat fordít a falujának s nem ritkán lesből megtámadja, sőt meg is öli, hogy szabaduljon tőle. Nekem azonban nagyon fontos volt, hogy följegyezhessem szavaikat, kezdetleges szótárt szerkesszek belőlük s ily

módon a filológia útján megkíséreltem kinyomozni faji hovátartozóságukat.

Jószerencsém úgy akarta, hogy a kolezi tömlőben ott ette a fogság keserű kenyerét egy fiatal *monkutu*.^{*} A belga tiszt, Kole parancsnoka, lekötelezően fölhatalmazott, hogy a foglyot meglátogathassam, ahányszor és amikor csak tetszik. A tömlőből nem ugorhatott meg előlem s joggal számítottam rá, hogy közlékenyebb is lesz törzsbeli társainál, abban a reményben, hogy majd szólok egy jó szót az érdekében. Csakugyan egészen jóindulatú embernek mutatkozott, mindössze az volt a baj, hogy más nyelven, mint a maga anyanyelvén nem akart meg se mukkanni. Jelekkel kellett megértetnem magamat. Rámutattam az orromra, ő erre megnevezte az orrot, rácsaptam a lábamra, és ő megmondta, hogy hívják a lábat *kinkutu* nyelven. Ugyanígy más egyéb tárgyakat is szép sorjában megnevezett. Körülnézek, nem találnék-e meg valamit, amit megmutassak neki. A fal mellett megpillantok egy dárdát. Behozom, rámutatok, megmondja a jelentését.

Szép, szép — gondolom magamban — de idáig mind csupa *főnevet* hallottam. Itt az alkalom végre egy *igét* is megtanulni. Megragadom a dárdát, hátrahajlok és úgy teszek, mintha el akarnám hajítani. Szerencsétlenségre úgy fest a helyzet, mintha őt fenyegetném. Szegény fogoly megrémül, térdre rogy előttem és úgy könyörög — *csituba nyelven* (amit úgy látszik hirtelen megtanult:) ne ölj meg, ne ölj meg! Jajgatva hivatkozik fiatalságára, ártatlanságára, a könny végigszántja orcáját, úgy kérlel, mindenre ami kedves előttem, irgalmazzak meg nyomorult életének.

Szentül meg volt róla győződve, hogy meg akarom

* *Mo-nkutu*, a *ba-nkutu* egyesszáma. *Mo* embert jelent, *ba* embereket, népet. Ugyanígy a *ki-nkutu* a *bankutu* nép nyelvét jelenti. Tehát *mo-nkutu* *emberről*, *ba-nkutu* *népről*. *Ki-nkutu nyelvről* beszélni tulajdonképp pleonazmus. (Lásd: Torday Emil: Bolyongások Afrikában, 156. lap. A Hat Világ-rész.)

gyilkolni — nem meglepő föltevés egy monkututól, aki megszokta, hogy mero sportból ölooköljön.

Minden rapeszelo kepessegetem elo kellett vennem, hogy nagysokara meggyozzem békés szándékomról. Annyira megrendítette az eset, hogy képtelen volt a nyelvleckét folytatni velem. Keggelre kiheverte a meg-rázkódtatást s ettol fogva — most már a csituba nyelv segítségével is — még hasznosabb nyelvtanítónak bizonyult. Hogy megjutalmazzam, rábeszéltem a belga tisztet, eressze szabadon szegény ördögöt; akármit vé-tett is, megbűnhődött érte halálos rémületével. Azt hiszem, jobb véleménynel hagyta el a tömlöcöt, mint amilyent bankutu testvérei melengetnek keblükben irántunk, fehérek iránt.

*

Az őrnagy jelbeszéde, amikor a nyakán végighúzta az ujját, meg az én harcias hátrahajlásom a dárdával — nos, ezek olyan mozdulatok, amelyeket nem csoda, ha félreértettek. De ki hinné, hogy egy csinos lány fitos orrának barátságos megfricskázásából diplomáciai bizonyodalmak támadhatnak? Pedig így van. Majdhogynem háborúra került a sor két törzs között — egy fricska miatt. Ez is az erdővidéken történt, az akeláknál. Furcsa nép ez az *akela*. Az a szokás járja náluk, hogy a felnőttek valamennyi metszőfogukat kiszedik: a férfiak akkor, amikor harcosokká avatódnak, a nők meg első szerelmük oltárán áldozzák föl őket. Elülső fogaiknak a hiánya különös, európaias külsőt ad arcuknak, ajkuk kevésbé előre ugró, mint a többi négereké. Részben ezért, részben talán más okból is, az akela nők híresek szépségükről, kellemes vonásúak.

Két főnök látogatott meg egy nap tanyánkon. Később tudtam meg, hogy versenytársak. Előbb az idősebbike közeledett, idősecske feleségével. Az asszony egy kosár gyümölcsöt tett le lábam elé. Hasonló ajánlékkal vizsgonoztam a kedveskedést. Erre visszavonultak. Jött a másik főnök. Az ő felesége is letett elem egy kosár gyümölcsöt. Csinos fiatal asszonyka volt. Ami-

kor fölkel, hamiskás mosollyal hozzám lépett, hogy orrát hozzádörzsölje az enyémhez. Az akelák így üdvözlik egymást. Tréfából gyöngéden megfricskáztam az orrát.

A körülálló bennszülöttek sokaságán végigmorajlott a csodálat és elragadtatás:

Ah!

Az ifjú főnök boldogan ugrott fel.

Az ártatlan tréfa váratlan kedvező fogadtatása örömmel töltött el. Odafordultam Hilton-Simpsonhoz, hogy beszéljünk az esetről. Nem sokáig beszélhetünk, amikor izgatott mozgolódás zajára lettünk figyelmesek. Két ellenséges csoportra oszlott a tömeg. Hajításra emelt dárdákkal fölfegyverkezve farkasszemet néztek egymással s a mi embereink igyekeztek őket lecsillapítani. Odarohantam, hogy szétválasszam őket.

— Mi történt? Mi baj? — kérdeztem.

Az ifjú főnök gúnyolta a másikat, hogy az ő feleségének az orrát megfricskáztam, de bezzeg eszembe se jutott az öregnek a hitestársát erre a kitüntetésre méltatni.

— Ahá! ingerkedett a fiatal — lám-lám, csak a leg-hatalmasabb főnökök feleségének az orrát fricskázzák meg Európában, — a *te* feleséged, ugyan kinek jutna eszébe az ő orrát megfricskázni!

Az öreg főnök mélyen meg volt sértve szerelmében, a sértést mindenáron vérrel akarta lemosni és isten tudja mi történik, ha ünnepélyesen oda nem sétálok az idős úrhölgyhöz és meg nem fricskázom az ő orrát is! Az asszony ragyogott a büszkeségtől. A két főnök erre barátságosan kezet fogott.

Megkapatva az emberbaráti gondolattól, hogy annyi lényt tegyek boldoggá, amennyit csak lehet, körüljártam és *valamennyi* nő orrát végigfricskáztam — ha öreg, ha fiatal, ha szép, ha csúnya, ha kicsi, ha nagy — mindegy volt nekem, mind megkapta a maga kisded fricskáját.

Amikor eltávoztunk, az asszonyok körülsegleglettek

és vállukra emelnek, ha élénken nem tiltakozom a megtiszteltetés ellen. És talán sok-sok év múlva, amikor én már nem leszek többé s a tulajdon honfitársaim régen elfeledtek, messze-messze, a Kongó szüzi rengetegében egy akela nagymama büszkén fogja emlegetni unokáinak, hogyan fricskázta meg az orrát valamikor a régi jó időkben a nagy fehér ember — s hogy a szomszédbeli nagyanyó soha nem ért meg ekkora tisztességet. És feltámad a megfricskázott orruak ivadékainak új arisztokráciája az országban.

*

Hallottam egyszer egy fehér emberről, aki maláriában szenvedett és sehogysem tudott makacs bajától szabadulni. Elkeseredésében azt találta mondani, hogy bizonyosan meg van babonázva. A bennszülöttek egyszerűen hozzáláttak, hogy kiszimatolják, hol rejtőzik a rossz szellem. Egy ártatlan öreg embert kis híjja, hogy elevenen el nem temettek. Ráfogták, hogy ő küldi a romlást a betegre.

Egy másik fehér ember meg, hogy tekintélyre tegyen szert a nép fölött, elhíresztelte, hogy ő varázsló és meg tud babonázni, akit csak akar. Ettől fogva a feketék úgy kerülték, akár a tüzet; éhen pusztul, ha sietve el nem takarodik az országból.

A Luzubi mellett esett meg egy meggondolatlan európaival, hogy bókolni akarván egy fekete főnöknek, így sóhajtott föl:

— Nagy főnök, bárcsak az én feleségem is olyan szép asszony lenne, mint a tied!

Másnap holtan találták.

Afrikában igaz még csak igazán a mondás: *Ne szólj szám, nem fáj fejem.*

A FEKETÉK MEGTÉRÉSE.

A tizenkilencedik század elején történt, hogy egy amerikai hittérítő vetődött Komaszú-ba. A hittérítő boldogan, hogy szűzi talajra bukkant, iziben hozzáfogott a pogányok megtérítéséhez. Maga köré gyűjtött — jövő nyájának első magvaként — tiz-tizenöt értelmes ifjút és elkezdte tölcseren töltögetni beléjük vallásának tantételeit. Mielőtt azonban megoldotta volna feladatát, egy lázroham, a vidék átka, kiragadta az élők sorából...

A tanítványok elhatározták, hogy folytatják mestereik művét. Szerencsétlenségre azonban maguk is nagyon fogyatékosan voltak beavatva a kereszténység mibenlétébe és az a hit, amelyet jólélekkel terjesztettek, vajmi halványan emlékeztetett bármily elismert vallás orthodox formájára. Bennszülött szokások szöttek át meg át az új hitelveket, amint az Afrika nyugati partvidékén maiglan is általános.

A komaszúi apostolok a bibliai patriarchák házasság-életéről összeszedetetett adatoktól megfertőzve nemcsak megengedték, de egyenesen felbíztatták népüket a — többnejűségre. Minthogy messze földön nem volt tudósabb ember náluk, idegenek pedig még véletlenül sem tették be lábukat az országba, évek során át simán mentek a dolgok.

Egy szép napon azután vége szakadt az idilli állapotnak: felbukkant az első ánglius. A kiváló férfiú egy káplán kíséretében érkezett és a káplán úgy találta, hogy fölöttébb sürgősen ki kell irtania egy szörnyű szegyenfoltot, amely nem kevésbé lealjasító a négerre, mint a rabszolgakereskedés. Mondanunk sem kell, hogy a többnejűségre gondolt.

Bennszülöttekből és fölszabadított amerikai néger prédikátorokból egész kis hadsereget toborzott maga mellé, és hozzáfogott a maga irtó háborújának megvásárlásához. Jelszava volt: „Egy ember, egy asszony.”

Diadalt diadalra halmozott. Az imaházak zsúfolá-

sig megteltek. A könnyen fölbuzduló komasszúiak nyomban átlátták a hirdetett tanítás üdvös voltát, hazavágtattak és csapatostul kezdék terelni kiérdemesült feleségeiket a templomok elé — árverésre. A kereslet vajmi csekély volt és bátortalan; az asszonyok ára rohamos iramban hanyatlott — soha nem tapasztalt pangás állt be az asszonypiacon. Egész jóminőségű árút lehetett kapni, ha nem is újat: alig rongáltat, egy kö-

Babunda ház verandával.

csög-kalapért vagy egy pár csizmaért. De itt sem állt meg a zuhanás: amily mértékben növekedett a fölvilágosított négerek vallásos buzgósága, épp annyira zuhantak, zuhantak az árak, végül már ingyen sem kellettek senkinek a kimustrált asszonyok.

A katasztrófa nagyságának megértéséhez tudni kell, hogy a négerek mindazodáig minden vagyonukat asszonyokba fektették (ez volt akkoriban a „konjunktúra” a gyarmatokon, csak később váltotta fel helyét a

diadalmasan bevonuló — pálinka.) A tétlen gazdagok, egész nyájra való asszony boldog tulajdonosai, máról-holnapra földhöz ragadt — egynejükké sülyedtek. Az ország egész gazdasági rendszere felborult. Bankok leeresztették redőnyeiket; akik jelzálogkölsönöket vettek volt fel háremeikre, egy csapásra csődbe jutottak.

De a java még csak ezután következett. A férfiak nem tudván túladni asszonyaikon, mindenáron küldték volna őket haza apjukhoz, anyjukhoz, de ezek maguk is nyakig voltak a bajban, a küldeményt „nem kézbesíthető” felirattal visszaküldték. Általános kavarodás támadt, családi perpatvarok valóságos utcai harcokká fajultak. Soha ilyen kétségbeesett hitvesi ragaszkodást nem tanúsítottak az asszonyok: sem a gyöngéd rábeszélés, sem az erőszak nem használt. Egy lelki üdvösségét féltő férj, akinek sehogysem sikerült lerázni magáról hitestársát, nem riadt vissza tőle, hogy a vízbe dobja rajta csüggő feleségét. Szerencsére még jókor kimentették.

Végül is gyökeres lépésre határozták rá magukat a férfiek: husvét reggelén valamennyien egyszerre odahordták fölösszámú feleségeiket a káplán lakása elé — ajándékol. A tiszteletreméltó férfiú, támogatva tulajdon nejétől, vonakodott elfogadni az ajándékot. A megtérített feketék erre tovább hajtották hölgyeiket az angol telepes házához és följánlották őket, cselekedjék velük belátása szerint. Katonaság mentette meg az angolt szorongatott helyzetéből. Most már bezzeg ő is minden ékesszólását elővette, hogy rábeszélje az embereket, ne eresszék szélnek feleségeiket, — de már késő volt: a feketék azzal feleltek rá, hogy nem hajlandók fejest ugrani az örök kárhozatba.

Isten tudja, mi történik, ha az angolnak az a szerencsés ötlete nem támad, hogy az asszonyokhoz fordul, hatalmas szónoklatot vágott ki és föltüzeltelte őket, álljanak a sarkukra. Az asszonyok összeröffenek, rátámadtak férjeikre és a sok lúd végül is disznót győzött. Szegény fickók mit tehettek mást: lehangolva az ékes-

szólás fegyvereitől és a többszörös túlerőtől, szerető keblükre ölelték ismét hitveseiket, feláldozván inkább túlvilági üdvösségüket az icipicike békességért ezen az árnyékvilágon.

Igy végződött az amerikai misszionárius dícséretes erőfeszítése, és ettől fogva maga a felsőbbség szerelt le minden ilyesfajta kísérletet. A káplán meglepő hirtelenséggel tűnt el a sötét világrészből, átvitorlázott Amerikába és — úgy beszéli a fáma — *mormon* lett belőle.

PISZKOS JIM.

Csak magunk közt hívtuk *Piszkos Jim*-nek, szemtől-szembe röviden *Jim*-nek szólítottuk. Másik nevét senki a világon nem sejtette, sem azt, hogy honnan vetődött Afrikába. Folyékonyan beszélt angolul, franciául, spanyolul, portugálul és németül, de valamennyi nyelven idegenszerű kiejtéssel. Egyszer megkérdezte tőle valaki a vezetéknevét — olyan parázs káromkodás volt rá a felelet, hogy egyszeriben elment a kedve minden további genealogiai nyomozástól. Megkíséreltük kitapogatni a nemzetiségét; célzásokat tettünk hol erre, hol arra a kormányhatóságra, abban a reményben, hogy majd csak elárul valami halvány rokonszenvet egyik vagy a másik iránt, — de biz ökelme valamennyit egyaránt a pokolba kívánta. Egy lépéssel se jutottunk tovább.

Gúnynevének semmi köze nem volt kócos megjelenéséhez, vedlett ruházatához; ő sem volt elhanyagoltabb külsejű nálunk a többieknél s mikor táborot ütött és pihenőhöz jutott, szeretett ragyogó fehér ruhában feszíteni. Nem. A *Piszkos* melléknév másegyébért ragadt rá a gyarmatokon: olyasmi viselt dolgaiért, amelyeket, akárhogy forgassanak is, legalább is homályosoknak bélyegzett meg a közvélemény. Mi tagadás, mi magunk

sem voltunk valami különösképpen érzékenyek: akár melyikünk örömet kicsempészte, ha tehetett, a maga kis elefántcsontját vagy kaucsukját anélkül, hogy lerója a vámot Léopold király kincstárának; egyszerűen kutyába vettük a vadászati tilalmat, szesztilalmat és a bennszülöttek testi megfenyítését tiltó rendeleteken is könnyedén túltettük magunkat, ha úgy esett, hogy nem nyerte meg magas tetszésünket az átkozott feketéje... de meg volt mégis nekünk a magunk becsületkódexe — bizonyos dolgokat egyszerűen nem *köveltünk el*.

Szeszes italt vagy lövészt eladni a bennszülötteknek, összeszűrni a levelet a rabszolgakereskedőkkel — effajta dolgok a mi szemünkben olyan bűnök voltak, amelyekre nincsen bocsánat.

Piszkos Jimről tudtuk, hogy ludas mindezekben — s amennyi rossz fát tett a tűzre, nem teheti lábát sem angol, sem francia, sem portugál területre, — de azért befogadtuk társaságunkba, sőt örültünk, ha valahol a vadonban rábukkantunk. Valahogy úgy tekintettük, mint *felelőtlen elemet*, akiből hiányzik minden tisztességérzet, akit nem lehet kárhoztatni viselt dolgaiért. Hiába, már ilyen a természete — gondoltuk — nem tehet róla! Amellett művelt ember volt, akármiről el lehetett vele beszélgetni — megbecsülendő érték olyan országban, ahol oly ritka holló az olvasott ember. A végletekig bátor volt; nem ismerte, mi a félelem. Jószívúsága nem ismert határt; mohón törte magát érte, hogy szerezzen, de mihelyt birtokába jutott szerzeményének, már nem érdekelt többé. A fáradalmakat, nélkülözést úgy bírta, mint senki közülünk, még a bennszülöttek sem. Régebb ideje élt a Kongó mellékén, mint bármelyikünk; haladott kora (már a mi szemünkben, mint hogy túl volt a negyvenen), bizonyos külön figyelemre tarthatott számot.

Esztendei távollét után, 1902 elején váratlanul fölbukkant megint. Kincset hajszolt. Híre járt, hogy az arab betörés idején egy baluba főnök elásta rengeteg elefántcsontját, a főnököt egész törzsével együtt kiirtot-

ták, a kincs érintetlenül maradt valahol, várva a szerencsés megtalálót. Jim nyakába vette a világot, hogy tűzön-vizen fölkutassa. Hat bennszülött kísérte, azok cipelték az ágát, főzőedényeit, puskáit, lövészerét és az ásókat. Élelmiszere nem volt, puskájából élt, az „ország zsírján“. Ha segítségre volt szüksége, rászorította a feketéket, hogy segítségére legyenek. Értett hozzá, hogy megoldgoztassa őket.

Borzasztó megviselt állapotban tért meg esztendő kóborlásából. Alig ismertünk rá. Elég szép eredménnyel járt az útja, tekintélyes mennyiségű elefántcsontot összevadászott, de a *kincset* csak nem találta meg.

Örvendtünk, hogy viszontlátjuk, mert már hónapok óta elveszettnek hittük. Meghánytuk-vetettük a távolléte óta lezajlott eseményeket...egyebek közt elmondtuk neki, hogy tanyánk közelében hittérítő telepedett meg.

Piszkos Jím gyűlölte a hittérítőket és kijelentette, hogy a hittérítők szomszédságát nem bírja elviselni — mihelyt lehet, szedi sátorfáját és odább áll valamerre, olyan vidékre, amely nincs még „megmételyezve“.

Valaki odavetette, hogy a hittérítő a feleségét is magával hozta. Valóságos villamcsapásként érte a hír. Hús esztendeje nem látott fehér nőt — mondotta; hova jutunk, ha már ide is betolakodnak a fehér asszonyok. Akkor már inkább eliszkol ebből az országból.

Hogy, hogy nem, akármennyire iszonyodott is a hölgyektől, hébe-hóba mégis csak el-elejtett egy-egy érdeklődő kérdést: milyen asszony is hát a misszionárius felesége? Hősiesen játszotta a közömböset, de azért napestig elhallgatta volna, ha az asszonyról beszéltünk, s ha másra fordult a szó, a legváratlanabb pillanatban ő tért rá vissza kifogyhatatlan kérdéseivel. Éjjel fölrázott álmomból, hogy sürgősen megtudakolja, vajjon a misszionáriusnak megvan-e mindene, amire hölgyének szüksége van. Hajnalban újra benyitott hozzám, megtudni, vajjon szőke-e az asszony, vagy barna. Nem lehetett észre

nem venni. majd meghal a vágytól, hogy láthassa a fehér asszonyt.

Megsajnáltam, s hogy megkönnyebbítsem a dolgot, kifejtettem előtte, hogy illendő lenne látogatást tennie a misszió-állomáson. A pokol fenekére kívánt — én erre elejtettem a tárgyat. Szegény Jim, mekkorát csalódott — azt remélte, makacsabb leszek és majd biztatni fogom. Elfogta a nyugtalanság; idegrohamokat kapott...

Végre is levelet írtam a missziónak és kértem Smithnét — nevezzük így — hívjon meg engem és Jim-et teára. A meghívók hamarosan megérkeztek.

Éppen fürödtem, mikor Jim berontott a sátramba.

— Hallott ilyet? Az a missziós hölgy meghívott teára. Engem! Bizonyosan meg akar téríteni. Engem megtéríteni! Nem akarok a hálójába keveredni, nem megyek, és nem megyek!

— De el kell mennie Jim, nem sértheti meg a hittérítő feleségét. Lássá, engem is meghívott.

— Ugy?! Kísérő is kell mellém, aki ügyeljen rám?!... No, ha ön elmegy, én is elmehetek... De aztán mondja meg neki, nem bírom elviselni a hittérítői ostobaságokat.

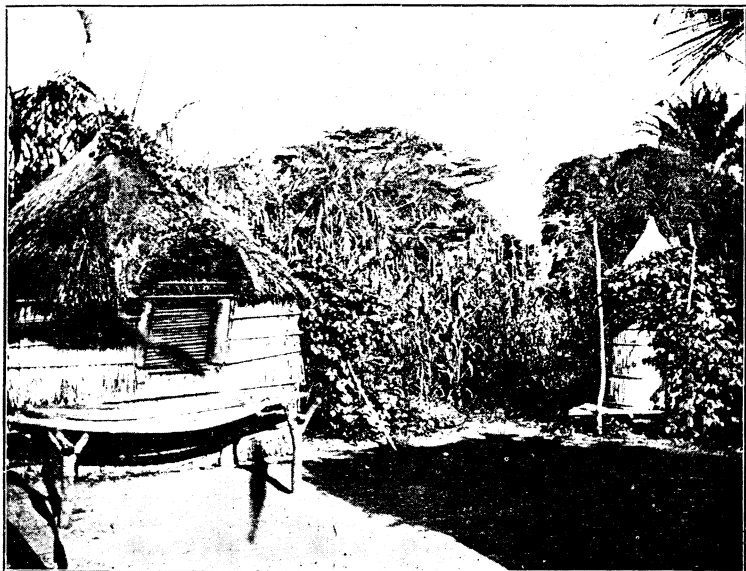
Elmentünk.

Utközben Jim nem győzte eleget ismételgetni, mit fog művelni, ha az az asszony valami cselszövényt tesz vel őellene. Így-úgy meg fogja neki mondani a magáét! De meg ám! S ha nem hagy békét neki, fölborítja az asztalt és megugrik. Ő nem fél. Majd hogy vele úgy bánjanak, mint holmi kis fiúcskával. Ő ezt nem tűri. A tulajdon anyjától sem túrné el. Terringettét, nem azért égette ő fel a hidat maga mögött, és jött el ide az isten háta mögé, hogy annak a szeplős, himlőhelyes birka-képű nénikének a prédikációját hallgassa! Ha békében hagyják, illendően fog viselkedni; ha nem, magára vessen az az asszony, majd megmutatja ő...

Igy dohogott, míg csak oda nem értünk a misszió házához.

Smithné kellemes arcú, szeretetreméltó idősecske

asszony volt, csupa nyájasság és melegség; mindent megtett, hogy vendégei otthonosan érezzék magukat. Mindhiába. Szegény Jim félszeg volt mint egy iskolás kamasz, a széknek csak a szélére mert ülni, és harapófogóval sem lehetett kihúzni belőle egyetlen szót. Alig érintette teáját... Csak amikor egy tál aranyosra pirult fánk került az asztalra, csillant fel a szeme és —

Babunda lakóház.

szórakozottságot mímelve — egymás után bekebelezett belőle jó egy tucatot. Aztán megint mindjárt visszasett előbbi zavart tétlenségébe.

Mikor búcsúzóra került a sor, Jim fölkapta tarisznyáját, és kurtán-furcsán köszönés nélkül kívül került az ajtón. Hallgatagon bandukoltunk egy darabig. Egy ízben megkíséreltem belecsalogatni a beszélgetésbe.

Nyersen letorkolt. Egyszer eszébe jutott, hogy átvesse a motyóját a másik vállára; meglepte, milyen nehéz és duzzadt a tarisznyája. Kinyitotta, bele nézett. A füle hegyéig előntötte a pirosság, mélyen felsóhajtott, kezét a szívére szorította és — zokogásban tört ki.

— Az az asszony... tele tömte... fánkkal a tarisznyámat, mert látta, mennyire szeretem...

Leroskadtt meghatottságában, arcát kezeibe temette és sírt, mint a gyermek.

*

Nem. Jim nem javult meg, ezután sem. Talán mert nem jutott rá ideje. Hat hónappal később megölte egy néger. Addig ingerelte, bősztette, míg elfogyott a béke-tűrése és leütötte. Így fejezte be életét a mi Jim barátunk.

DR. ROBINSON.

— Derék fiú — jegyezte meg csöndesen a kapitány, amikor ifjú orvosunk fölkelte az asztaltól — hát még ha ismerte volna, uram, Robinson doktort, az elnök udvari orvosát.

— Miféle elnök?

— Így hívták: „az elnök udvari orvosa“. Ez volt a tiszteletbeli címe; hogy *mennyire* tiszteletbeli, nem is gyanította szegény feje, amikor fölcsapott.

— Tehetséges, vállalkozó szellemű fickó volt ez a Robinson — folytatta a kapitány, újból megtömve pipáját, jeléül, hogy mesélő kedvében van; — szegény ördög volt; özvegy édesanyja a szájától vontta el a falatot, csakhogy fiának tisztességes nevelést adjon. Amikor szárnyára bocsátotta a fiát, ez huszonöt éves volt, zsebében orvosi diploma, öt font, szívében fiúi fogadalom, hogy kamatostúl fizet meg minden önfeláldozásért és anyja öregségét megaranyozza. Így vetődött ki ide a nyugatafrikai partvidékre. Mint annyian mások, ő is

elhitette magával, szegény feje, hogy errefelé garmadával hever a kincs, csak le kell hajolni érte... Bezzeg én, aki több mint husz esztendeje járom az arany-partot, megtanultam, hogy májbajnál egyebet itt ugyan bajos szerezni, ha csak ide nem számítom azt a hat láb hosszú gödröt, amit egy szép napon örök áron váltunk magunkhoz az őserdő földjéből... No de elbeszélem sorjában.

— Érdekelnek a robinsoni történetek — vetettem közbe szerényen.

— Mindenáron pénzt akart szerezni, nem válogatott, fogta magát, elszerződött egy aranyásó társaság orvosául. Még oda se ért, a társaság összeomlott és a mi Robinsonunk arra ébredt, hogy egyesegyedül áll az idegen világrészben, pénz és barátok nélkül. Ha azt mondom: barátok nélkül, — nem vagyok igazságos. A nyugat-afrikai partvidéken minden fehér ember bajtársunk — társunk a bajban s többé-kevésbé mindnyájan bajban vagyunk. Robinson csalódottan szállt föl az első hajóra, amely kikötött az Aranypartokon. Fejébe vette, hogy szerencsét próbál a liberiai néger-köztársaságban. Monroviába igyekezett. Az utitársak egyszeriben összeállottak, összegyűjtötték az utiköltséget — de a kapitány nem fogadta el, ráerőltette a pénzt Robinsonra, hogy legyen neki mivel megkezdeni a létért való küzdelmet. Kedves fiú volt ez a doktor, mindenki fájlalta, amikor Monroviában partra szállott.

— Ha Robinson tapasztaltabb férfiú és alaposabban ismeri a liberiai színes gentlemanek természetrajzát, jól járhatott volna, mert hiszen Liberia tropikus éghajlata kitűnő — az orvos szempontjából. De biz ő azok közül a jámbor jótétlekek közül való volt, akik mindenben magukhoz hasonló önzetlen embert sejdítenek. Már pedig ez a gyermeki hiszékenység nem vezet jóra a feketéknek ebben az országában.

— Páciensekben nem volt hiány. Alig győzte a munkát. De elkövette azt a hibát, hogy nem ragaszkodott a készpénzhonoráriumhoz; hagyta, hadd szaporod-

janak az orvosi számlák — inkább koplalt. Hónap végével aztán nekiindult, hogy összeszedje sajátkezüleg (szolgára nem tellett) az esedékes fizetségeket. Estefelé, amikor halálra fáradtan, a pácienseinél is betegbben befejezte körútját, egyetlen árva garas nem csörgött a zsebében. Sovány erszénye végkép kiürült immár s az éhség réme fenyegetőleg vigyorgott az arcába. De nem panaszkodott.

— Ágyában feküdt éppen, maga is láztól sorvasztva, amikor egy fekete legényke dugja be a fejét szobája ajtaján és kéri, jöjjön azonnal a köztársaság elnökéhez. Beteg. Robinson nem kérte magát. Fölkelt betegágyából és elment a nevezetes férfiúhoz. Éjjeleken át virrasztott mellette. Hogy egyik szavamat a másikba ne öltsem: „kirántotta“ a beteget és — huszonöt dollár boldog birtokosa lett. A huszonöt dollár csak kezdete volt a szerencse láncolatának: az elnök kinevezte személye körüli udvari orvosának — ezer dollár havi fizetéssel és teljes ellátással a kormányzósági „palotában“. Képzelem, milyen boldogan dicsekedett el a jó fiú szerencséjével az édesanyjának.

— Elérkezett az első fizető nap. Robinson elment az Elnökhöz. Az Elnök elküldte az Államháztartás Legfőbb Öréhez. Az Államháztartás legfőbb öre utalványt állított ki a Kincstárhoz. Robinson benyújtotta az utalványt a Kincstárhoz, a Kincstáros kinyitott egy hatalmas pénzes szekrényt, belenyúlt, aztán — egy pillantást vetve az utalványra — fölkiáltott: „Sajnálom, de előbb irassa alá a Pénzügyminiszterrel“. És azzal visszaadta neki az utalványt. A Pénzügyminiszter nem volt a fővárosban. Robinson álló két hétig várt rá. Akkor megkapta a pénzügyminiszteri ellenjegyzést. A kincstárnál új csalódás: a Kincstárosnak nincsen pénze!

— Néhány napra rá csomagja érkezett Európából: ingek, amelyeket az édesanyja szorgalmas keze varrt; egy pipa, meg egy font dohány. Az öreg hölgy zálogba tette a jegygyűrűjét, hogy előteremtse a pénzt a drága küldeményre, Robinson sietett a vámházba. Pénze nem

volt, de gondolta, ott a kincstárra szóló utalvány, odaadja azt. „A pénzre várhatok, amíg a kincstár folyósítja a pénzt” — jegyezte meg. Igen ám, de a fináncok — nem fogadták el. Mindenáron készpénz kellett nekik. Nem fogadták el két dolláros fizetség fejében az ezer dolláros cheque-et, amelyet az Állami Háztartás Legfőbb Öre bocsátott ki és aláírt a Pénzügyek Minisztere.

Alighanem annyiba marad a dolog, ha másnap meg nem pillantja a vámigazgató urat az ő tulajdon ingében, szájában a pipa, amit az anyai szeretet küldött neki tengerentúlról. Bárki más torkonragadta volna a nyomorultat — nem így a mi Robinsonunk. Ő, aki a légynek se tudott véteni, egyszerűen fogta magát, hazament, becsomagolta a motyóját kis bádogládájába, vállára vette és kiballagott a kikötőbe.

— Ott horgonyzott egy hajó. Pénze nem lévén, egy ócska kabátot lökött oda a csónakosnak, aki odaevezett vele a megváltó hajóhoz. A fedélzetre lépve, egyenesen a kapitányhoz ment, hogy megkérje, vigye őt magával, akárhová, akár mint pincért, akár mint fűtőt, vagy bármi képzelhető szolgálatban. Most az egyszer igazán a szerencse karjába pottyant a mi jó doktorunk: a kapitány a mi régi ismerősünk volt, ugyanaz, aki Monroviába segítette. Legszebb kabinjában szállásolta el, lefektette, mint a tulajdon gyermekét, hívatta a hajó orvosát és így szólt hozzá: „Doktor, vegye gondjaiba Robinsont. Minden óhajtása parancs. A költséget ne kímélje, mindent irasson az én számlámra”.

— Így került el Robinson doktor a vendégriasztó Monroviából. Hamarosan szerződtek egy másik hajóra, amelynek az orvosa hirtelen meghalt. Ez a hajó — az én hajóm volt, amelyiken most a történetét beszélem el szegény barátunknak.

— Robinson csodatevő doktor volt. Akárcsak valami varázsló, minden beteget meggyógyított. Nem csoda, hogy a néger köztársasági elnök szerette volna maga mellett tartani. Pusztá szavára megkönnyebbül-

tek a betegei. Keze nyomán áldás fakadt. Nem nézte, gazdag-e vagy szegény, fehér ember-e, vagy néger; egyforma türelemmel virrasztott a betege mellett, vidám arccal, éjszakáról-éjszakára. Mindenkit meggyógyított, — ha kellett, bottal is, — mint azt a szerencsétlent, aki morfiumszedésre adta a fejét. De valamennyi meglepő esetének koronája volt a néger hüvelykujjával való esete.

— A néger hüvelykujja — egészen jó rémregény-cím válnék belőle — szoltam közbe, a kapitány arcáról leolvastva, hogy most következik a történet csatánója.

— A grand-bassam-i kikötőben rakódott a hajónk, amikor a hullám neki sodort egy csónakot a hajó oldalának. Amott ni az a néger, aki a korlátnak támaszkodik, azzal történt az eset. Görcsösen kapaszkodott a csónak szélébe, hüvelykujját egy metszéssel leszelte a roppant ütődés. Egy ott leselkedő cápa menten bekapta és lenyelte. Keservesen jajgatott — nem a cápa, az ember — amikor fölvtették a földélzetre. Robinson doktor fogta ápolás alá. Nem tudom, mit művelt vele, de két hétre rá egy kis csont nőtt a hiányzó hüvelyk helyére és egy hónap se telt bele, a csontból hüvelyk lett annak rendje és módja szerint. A fickó akkoriban elkerült a hajóról. Amikor hónapokkal később viszontláttuk egy másik hajón, meglepetéssel vettük észre, hogy hüvelykujja óriási nagyra növekedett. Robinson értette volna a módját, bizonyosan, hogy miképp veszen véget a növekedésnek, de ő akkor már — halott volt. Önmagán nem tudott segíteni. Mit tehetett más szegény Mandingo, időről-időre fejszével lecsapja a fölösleges növedéket, mert biz az csak nőtt, nőtt, egyre nőtt.

— Miben halt meg Robinson? — kérdeztem a kapitányt, aki, láttam, kezdi szélesre kibontani képzelete vitorláit.

— Biz az szörnyű eset. Lázas betegségbe esett. A lázhőmérő egyszeriben negyvenegy fokra szökött. Be-

adtam neki öt gramm chinint. Semmi hatás. A láz felszökött 43 fokra. Beadtam erre 10 grammot. A láz csak emelkedett. Amikor elérte a 49 fokot, bevetettem vele öt deka kinint; amikor 66 fokra szökött, félfont kinint adtam neki. A láz nem akart csillapodni. Toronymagasságban járt már a hőmérő: 90 fok, 120 fok, 150... a kinint úgy gyömöszöltük le a torkán méretlenül.

— Így hát persze bele kellett végül a lázba pusztulnia — jegyeztem meg ártatlan képpel.

— A lázba? Nem. A beteg hőmérséklete olyan magasra szökött, hogy — lángra lobbant az ágya és ott égett szegény. Kár érte. Jó fiú volt.

MR. GREEN „BALESETE“.

Mr. Green — bármily furcsán hangzik is — azért vett búcsút Angliától, mert forró lett lába alatt a föld, és — meg sem állt az afrikai arany-partokig. Ott akarta bevárni, míg lassacskán elfelejtik odahaza. Szerencsétlenségére volt neki pénze s nem lévén ráutalva, hogy dolgozzék a mindennapi kenyérért, elzüllött, rákapott az itálra, és a leggyanusabb söpredéknépséggel cimboráskodott.

Amikor utolsó garasát is elverte, levelet írt haza, kérte a bátyját, bocsássa meg a szégyent, amit családjára hozott. Aztán lefeküdt az ágyába és — főbe lőtte magát.

Esküdtbírásgot kellett egybehívni az ügy megvizsgálására. Ezen a vidéken az a szokás, vagy legalább az volt a szokás akkoriban, hogy a bírósági irnok beidézi az első tizenkét embert, akivel találkozik. Akinek nincs inyére, hogy idejét ilyen haszontalanságra pocsékolja, „megkeni“ az irnokot. Valóságos tarifa alakult ki, aminek fejében egyszersmindenkorra felmentik az embert; aki európai csak teheti, megváltja magát. Így esett,

hogy a mi irnokunk, mikor szembe találkozott Mr. Brownnal, a kereskedővel, elfordította a fejét, hogy ne kelljen meglátnia. Mr. Brown azonban, aki megvásárolta láthatatlanságát, most nagy meglepetésére oda lépett hozzá és egyenesen megkérte, hogy idézze be őt is az esküdtszéki tárgyalásra. Az irnok persze örömmel tett eleget a kívánságnak. Az esküdtszék többi tagja csupa „kreol” volt ezuttal is, mint rendesen.

Az afrikai nyugati partvidék bennszülöttei között akadnak, akik szeretik a fehér embert. Ilyenek például a *kru* négerek (másképp *kroo*, az angol *crew* szóból); vannak, akik közömbösek az európaiak iránt, ismét mások — és ez a többség — pokolba kívánják a fehéreket, bárcsak sohse jutott volna eszükbe megzavarni őket; a „kreol”-ok, a „színes gentleman”-ek azok közé tartoznak, akik irtóznak az európainak még a látásától is. Ebben a nagy népszerűtlenségben talán a fehérek is ludasok egy kicsit, igazi oka azonban a féltékenység, és a derék feketéknek önmagukról való túlságos kedvező vélekedése. Ezek persze mohósággal vetették rá magukat a vizsgálatra, hogy kimutassák erkölcsi felsőbbiségüket az „ellenség” teteme fölött. Bizonyosra vették diadalukat, mert hiszen más ítélet, mint öngyilkosság, nem volt elképzelhető.

Nem vetettek számot Brownnal. Ez a Mr. Brown nem volt ám valami rajongó, lelkes fiatalember, éppen csak olyan, mint akármelyik szürke társa, amilyent százával találunk Afrika nyugati tengerpartján: jó üzletember, aki szeret jól élni, harmad-negyed évenként azzal megy haza Angliába, hogy végleg hátat fordít Afrikának, de csak megint visszatér hat hónapon belül, míg végül örökre le nem telepszik — a temetőben.

Az esküdtek visszavonultak. Elnökük megszólalt:

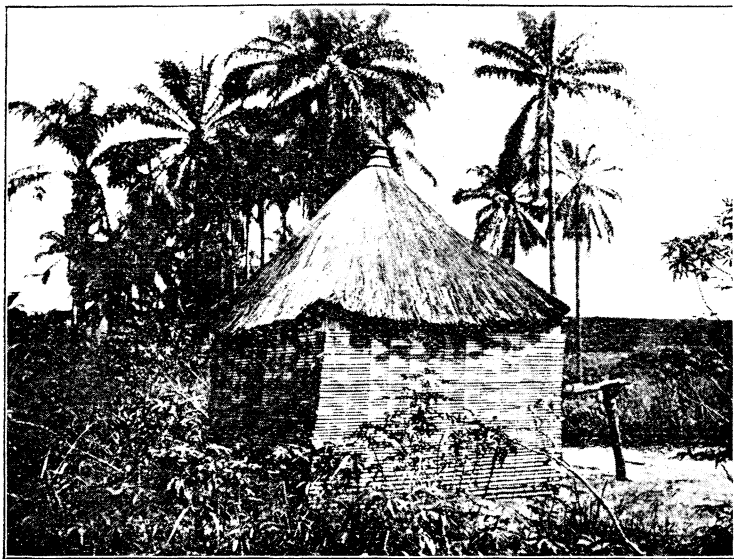
— Uraim, ugyebár semmi kétség, kimondhatjuk az ítéletet: öngyilkosság.

Altalános helyeslés. Az egyetlen Brown jegyzi meg hűvösen:

— Nem fogadom el. Én azt hiszem, Mr. Green baleset áldozata!

Képtelenség! A kreolok pontról-pontra kimutatták ennek a föltevésnek a lehetetlenségét; ellene vall a holttest helyzete, a kézben szorongatott pisztoly, no és mindenekfelett a hátrahagyott búcsúlevél!

Mr. Brown türelemmel, udvariasan végighallgatta

Babunda néger leány lakóháza.

az érveket és kijelentette, hogy véleményét nem másítja meg. Két órai hiábavaló kapacitálás után az elnök kénytelen volt jelenteni a főbírónak, hogy az esküdt-szék nem tudott egységes véleményre jutni.

A főbíró visszaküldte az esküdteket és kijelentette, hogy addig nem hagyhatják el szobájukat, amíg meg nem egyeznek az ítéletre nézve. Visszamentek hát és

folytatták a rábeszélést. Akárcsak a holttestnek beszéltek volna, Mr. Brown teljességgel érzéketlen volt.

Elérkezett az ebéidő, az esküdteknek korgott a gyomra az éhségtől, Brown szilárd volt, mint a kőszikla. A főbíró nem engedte, hogy ennivalót vigyenek be, míg csak meg nem egyeznek. Az esküdtek tisztán látták, mi a célja Mr. Brownnak, és föltették magukban, hogy föülkerekednek. Beesteledett. Brown megingathatatlanabb volt, mint valaha. A hajnal első sugara kísérteti fényt árasztott a kreolok elcsigázott hamuszürke képére; Brown is sápadt volt, de hajthatatlan. Dél felé a színesek már kóvályogtak az éhségtől és kimerültségtől. Mindenáron rá akarták venni Brownt, egyezzenek ki feliben: „*halál oka ismeretlen*“. Brown nem adta be a derekát és délután háromkor a kiéheztetett esküdtszékkal kimondatta az ítéletet, amiért küzdött, hogy megtegye az utolsó szolgálatot, amit megtehetett egy emberért, akihez semmi egyéb kötelék nem fűzte, mint ami egymáshoz fűz minden európai a messze idegenben, idegenek között.

PAPADIAMANTOPOULO.

A kis hátsókerekű gőzös pöfögve-szuszogva birkózott a Kongó erős sodrával. Alighanem nyirkos volt a tűzifa, amivel kazánját etették, de meg a gépét se javították esztendő óta, a folyó áradóban volt és a hajó színültig tele rakománnyal. A kapitány a fogát csikorgatta. *Kama Sikotte* — ahogy a bennszülöttek nevezték — az öreg dán hajós, rendszerető ember volt, büszke rá, hogy ő hála istennek nem olyan, mint azok a nyegle kölyökkapitányok — ő bezzeg betartja a menetrendet. És ime most legalább huszonnégy óra késésben leledzik. Káromkodott, szidta a fekete gépészt, miért nem gyújt alá a kazánnak; így meg amúgy, majd rendre tanítja ökelmét!

Friss fatönkök vándoroltak a tűzre, még szaporább lett a pöfögés, de a gőzös csak nem akart gyorsabban nekilódulni — ellenkezőleg egyre jobban megcsöndesült a járása. Nehéz szakasza volt ez a folyónak. A folyó tükre itt mérföldekre szétterül, a víz sekély és éppen csak egy keskeny csatornán, két sziget közt elég mély hozzá, hogy a hajó áthaladjon rajta. De ott meg rettentő sebes a sodra. Ujdonsült hajósok nem egyszer keservesen megjárták vele, hogy el akarták kerülni a sebessodrú vizet — zátonyra futottak.

— Több gőzt! — kiáltott le Kama Sikotte a kormánykerék mellől, félretolta a kormányost, megragadta a kereket és erre-arra megforgatva próbált úrrá lenni a Kongó sebes áráján. Mindhiába. Most meg már éppenséggel egy tapodtat sem haladt tovább a gőzös. A verejték kigyöngyözött az öreg homlokán. Néhány hónapja egy gőzhajót magával sodort az ár erre valahol, neki csapta a szikláknak, a bennszülöttek éjnek idején megrohanták a hajót és a hajó népét mind egy szálíg fölkoncolták. A hajót végül fölgyújtották. A mi hajónkon most igyekezett fölfelé egy belga tiszt ötven emberrel, büntető expedícióra. És a hajó egyre sodródik lefelé...

— Több gőzt, a teremtedet, vagy mindjárt belehajítalak a kazánba!

A gép zihált és hörgött, — de még mindig csak siklott lefelé a hajó. Egyszer csak fordult a kocka. A hajó egész teste megremegett, a gépházból furcsa sziszegő, zakatoló hangok ömlöttek ki, — a gőzös elkezdett fölfelé mozogni.

Kama Sikotte (becsületes nevén Schönberg kapitány) nekifeküdt a kormánykeréknek, mintha tolni akarná előre a hajót. A hajó orra fehér tajtékot túrt és apró lökésekkel küzdötte előre magát. Ime, máris túl van a rosszán — hála istennek! A kapitány átengette a kereket a kormányosnak és lement a gépházba. Amikor meglátta a gépet, arca bíborvörösre gyúlt; fölragadott egy husángot, úgy rohant előre, és káromkodott, mint a jégeső.

Ugyan mitől gurúlt így dühbe?! Odalenn a gépházban megpillantott egy fura figurát, amint ott üldögél nagynyugodtan a biztosítószelep rúdján — a feszült ségmérő meg olyan nyomást mutat, amitől már rég akár levegőbe röpülhetett volna a kazán. A dühösképű kapitány láttára a fura alak fölszökött ültéből, uccu neki, futásnak eredt. A káromkodó Kama Sikotte utána. Háromszor kerülték meg a fedélzetet, a farakások, bálók, heverésző négerek között bújkálva. A feketék roppantul élvezték a látványt. Hogyisne: fehérret kerget a fehér, hogy elagyabugyálja. Egészen természetesnek találták volna, hogy fekete legyen a kergetett, amilyenek ők — de fehér embert! Micsoda csemege a feketék szemének!

Végre a kapitány ráeszmélt, milyen nevetséges lehet a látvány és futni engedte áldozatát. Visszaballagott a kapitányi hídra, de még onnan is csak úgy szórta az áldást a merénylőre. Lecsillapulva megtörölte verejtékező homlokát és kezébe ragadta a kormánykereket.

A furcsa figura zihálva ült le egy sarokba. Fehér ember soha nem utazik második osztályon kongói gőzösön. Ő azon utazott. Görög volt, kalandos, vállalkozó szellem. Azért jött, hogy szerencsét próbáljon. Volt neki vagy százhusz frankot érő árúkészlete. Családjának minden vagyonát pénzzé tette; azt igyekezett gyűmölcsöztetni, s azt gondolta, a Kongó-állam erre való hely. Az ilyen kicsiben menő üzlet nem enged meg sok befektetést — ezért utazott hát a második osztályon.

Ábrázata maga volt a megsértett ártatlanság. És nem volt senkije, akinek kiöntse a szívét. A bennszülöttekkel nem beszélhetett, más meg nem volt az alsó fedélzeten.

Ilyen sérelmet szenvedni egymagában is éppen elég keserves — ártatlanul szenvedni még keservesebb, de legkeservesebb, hogy némán kelljen lenyelnie. Jobb társaság híjján magában mormogott. Megmagyarázta — önmagának — az egész eseményt; a fejtegetéssel tökéletesen egyetértett, vállat vont s aztán, hogy lecsönde-

sítse lázongó idegeit, cigarettát sodrott és rágyújtott. Most már jobban érezte magát. Hej, csak volna valaki, akivel elbeszélgethetne!

A Gondviselés kegyes volt hozzá: a fiatal belga tiszt éppen feléje vette útját. Erre arra lépegetett, majd odafordult a szenvedőhöz.

— Hogy s mint van, kedves Hogyishíjják úr? — szólította meg.

— Papadiamantopoulo a nevem, ezredes úr! — segítette ki zavarából nyájasan a görög. (Ezredest mondott, mert hogy alhadnagy volt — ha hadnagy lett volna, bizonyosan generálisnak szólítja.)

— Papa — micsoda?

— Papadiamantopoulo.

— Ennyi az egész? És mindig így hítták?

— Persze, hogy így.

— Akkor is, amikor még ilyen kicsi gyerek volt? — tudakolta a belga, és a kezével úgy a térde magasságában riszált egyet.

— Természetesen. Apám volt Papadiamantopoulo, nagyapám volt Papadiamantopoulo, dédapám volt Papadiamantopoulo.

— Köszönöm, elég, ne vigye vissza Adámig a Papapa ... papáit.

— Nem Papapa ... Pa-pa-di-a-man-to-pou-lo! Papadiamantopoulo dédapa nagy ember volt, nagyon nagy ember! Kikergette törököt Görögországunkból!

— Egyedül?! — csapta össze kezeit a tiszt, aki nagyon élvezte a beszélgetést. Nemhiába, hogy fiatal volt és bruxelles-i. A belga főváros három dologról nevezetes: a bruxelles-i csipkéről, a bruxelles-i városházáról és a bruxelles-i mókás emberekről. A mi tisztünk ilyen mókás ember volt. Szívesebben lemondott volna az előléptetéséről, mintsem hogy kiaknáztatlanul hagyjon egy jó alkalmat, hogy valakit megtréfáljon. Inkább fölázdozta volna az ebédjét, hogysem elmulassza „felhúzni” a barátját. A tréfa volt éltető eleme. De hiszen mondtam már: bruxelles-i volt.

— Nem, nem egyedül — válaszolta komolyan a görög. — Mások segítették neki. Ő nagy ember volt. Csodálatosan löni tudta... nagy vadász volt. Nekem van övé puskája. Akarjad látni?

— Puska? Igazi puska? Hadd lám, mutassa!

A görög szolgálatkészen fölugrott, odament a fedélzet zugába, ahol a motyóját őrizgette, és egy ócska elöltöltővel tért vissza, afféle gyutacsos puskává átalakított muskétával. Majd akkora volt a muskéta, mint ő maga, inkább múzeumba való, mint komoly használatra. Családi ereklje volt — magyarázta — már a függetlenségi háborúban lőttek vele, és végigszolgált a Papadiamantopoulók egész sorát, a nemzeti brigantik dicső generációin keresztül.

A tiszt töviről-hegyire megvizsgálta a puskát, mintha soha fegyver nem lett volna a kezében. Előbb messze eltartotta magától, majd az orra alá tartotta, megszaglászta, bele fújt a csövébe. Aztán óvatos mozdulatokkal visszaadta Papadiamantopoulónak.

— Csodálatos. Egyszerűen bámulatos. Ejnye, ejnye! És ezzel a puskával kergette ki nagyrabecsült dédapja a törököket? Derék puska!

A muskéta gazdája sugárzott az örömtől, hogy ilyen hatást ért el. Játékosan felhúzta a kakast. A tiszt álmélkodva nézte a műveletet.

— Mi az, amit ott huzigál?

— A kakas.

A tiszt hitetlenül mosolygott.

— Nézze csak, Papadiamantopoulo, én szegény jámbor idegen vagyok, megengedem, nem sokat értek a puskákhoz. De a kakast megismerem messziről. Falun nőttem fel. Tegyen bolonddá mást. Ez a valami nem kakas, még csak nem is madár.

Jó ideig tartott, amíg a görög fölocsudott ámulatából, hogy ennyire ostoba emberrel került össze. Harsogó kacagásba tört ki.

— Nem madár-kakas, puska-kakas! Nem kukorikú csinálja, lecsapja ide erre — magyarázta és rámutatott

a vas-üllőke kiálló hegyére — és akkor puska csinálja bumm!

— Óriási! — kiáltott fel a tiszt elragadtatással. Ő is rámutatott a kiálló hegyre.

— És ez a kis micsoda itten mirevaló?

— Rátenni gyutacsot.

— Gyutacs?! Mi a csuda az?

— Kapszli! — felelte a görög, megnyomva a szót, hogy jobban megértsék.

— Kapszli? Sohse hallottam. Ugyan mi az?

— Kapszli? Az egy olyan kis sapka...

A tiszt fejét csóválta.

— Nem hiszem, hogy jó lenne az az izé sapkának. Aztán meg figyelmeztetem, hogy nem lesz jó sapkát viselni a Kongóban. A sapka jó lehet Görögországban, de itt kalap kell, jó széles karimájú...

Papadiamantopoulo kezét tördelte ekkora tudatlanság láttára. Hogyan értesse meg a dolgot ezzel a fenegetlen tökfilkóval.

— Nem sapka fejre való — sapka forma — gyutacs-kapszli!*

A belga tiszt félbe akarta szakítani, a görög figyelmeztetőleg megfogta a kezét és emelt hangon, egyre gyorsabban hadarta tovább mondanivalóját:

— Ide teszi rá gyutacsot, kakas lecsap rá, puska csinálja bumm és török meghalta.

— Ugy — felelte a tiszt fagyos közönnyel. — De mondja csak, mi a szösznek hozza ide ezt a puskát a Kongóba törököt löni, mikor hiszen a törökök mind szépen otthon csücsülnek Törökországban.

— Nem törököt akarok én itt löni — ezt csak úgy mondok, hogy könnyebben megértsen.

— Milyen kedves — bólogatott a belga tiszt és melegen megrázta a kezét. — És mit akar itt löni?

* Ezt a történetet angolul jegyeztem föl először. Angolul a sapka: *cap*; a gyutacs pedig *percussion-cap*. A szójáték magyarban nem érvényesül. (T. E.)

— Elefántot, orrszarvút, oroszlánt, tigrist és — emberevő szerecseneket.

— Ejnye, micsoda vérszomjas ember maga!

A görögnek hízelgett ez a jelző. Kezeit dörzsölte.

— Hősök ivadéka vagyok, Leonidasz, Patroklosz...

— No ez derék. A kannibálok jó lesz ha ügyelnek magukra ezentúl. De még a rinoceroszok is, meg a többi... Ha meglátok egyet, azonnal jelenteni fogom. De azután ne legyen nagyon kegyetlen hozzájuk. Hagyjon meg belőlük egyet-kettőt — magnak. No a viszontlátásra!

A tiszt sarkonfordult és fölsietett a felső fedélzetre.

A gőzös most már gyorsan szelte a folyó hullámain. Part mentén haladt, hogy elkerülje a víz erős sodrát: oldalával súrolta olykor a folyó fölé benyúló fák ágait. A mi tisztünk nagyokat ásított. Micsoda unalmas hosszú utazás! És micsoda hőség! Végignyúlt egy hajószéken s csakhamar elnyomta az álom. Egy édes lenszőke hajú lánykáról álmodott; a Montagne de la Cour erdejében sétált vele. Kezében napernyő helyett ócska öles muskéta, sapkáján szárnyát libegtető kakas. Nyugtalanul nézdel körül a lány. Zsivajgó lárma kerekedik: egy tigrist, orrszarvút és egy meztelen vadembert pillant meg, Papdiamantopoulo vezeti őket láncra fűzve, dühödt üvöltéssel. A lány nekiiramodik, üldözői már-már elérik. A tiszt szeretne segítségére rohanni, de nem tud moccanni sem. Az üvöltés egyre hangosabb és hangosabbra válik; a tiszt megrázkódik, fölébred és — az üvöltözés még mindig folytatódik. Fölugrik. A hajón rettentő kavarodás — egyedül a kapitány áll mozdulatlanul a kormánykeréknél. Nyíl zizeg el a füle mellett. Egy másik a hajószék vásznát lyukasztja át. A belga lebukik a „fedezék”be (a hajó mellvéddel van körülvéve nyilak ellen), és alacsonyra görbedve lefut a lépcsőn. Katonái megindítják a tüzelést a bennszülöttekre, akik a partról nyílzáport zudítanak rájuk. Az álom

köde most foszlik csak le tisztünk agyáról, fölrohan a hídra és odakiált a kapitányra:

— Parthoz! Gyorsan a parthoz! Majd megtanítom én ezt a népséget keztyűbe dudálni!

Babunda néger törzsfőnök.

A kapitány megvetőleg néz körül.

— Ki ennek a hajónak a parancsnoka, ön vagy én?
— kérdezi.

— Parancsnok ide vagy oda, engem azért küldtek ide, hogy ezeket a merénylőket móresre tanítsam.

Kama Sikotte (akinek „becéző“ neve melleleg annyit jelent, hogy „százat az ülepedre“) a vállán keresztül pillant rá:

— Sohse izguljon, fiatalember! Mindennapos dolog ez, ahányszor csak erre hajózom, mindannyiszor megismétlődik. Máris sok időt vesztegettünk, nem állhatunk meg.

— De muszáj megállni! Vagy tán fél tőlük?

A kapitány megvetéssel köp egyet a folyóba. Mire jó az, hogy erre a fiúra sok szót pazaroljon. Nyílvessző fúródik a kormánykerékbe, az öreg kihúzza és lehajítja a kabinjába.

— Gyűjtöm a nyílvesszőket — magyarázza.

A belga tiszt remeg tehetetlen mérgében.

Csörömpölés. Kama Sikotte hátrafordul.

— A kabin ablaka — jegyzi meg.

Elvörösödik haragjában. Büszke a hajójára és még büszkébb csinos, rendes kabinjára. Micsoda! El akarják ékteleníteni a hajóját, tönkre pocskolják a kabinját?! Hogy három-négy hétig ablak nélkül legyen, míg csak vissza nem kerül Léopoldville-be?! Bánja is ő, meglövik vagy nem lövik, de az ablakát — azt már nem engedi bántani. Megrántja a csengőt. A gép megáll. Ujabb csengetés: a kerekek megindulnak hátrafelé. A hajó közeledik a parthoz. A kapitány odapöndöríti a kormányost a kormánykerékhez, elrohan a kabinjába és egy hatalmas vizilóbőr-korbáccsal tér vissza. Fiatalokat megszégyenítő fürgeséggel odaszökik a korláthoz, lekiált az emberekhez:

— Kössétek ki jó erősen a hajót!

S még mielőtt parthoz állt volna a hajó, átlódítja magát a korláton. Korbácsát suhogtatva dühödten ront neki a támadóknak. Az elsőt, akit nyakon csíphet, földre teremti, aztán szétüt a többi között. A bennszülöttek, akik ezen a tájon hajító-dárdával terítik le az elefántot, annyira elképednek a váratlan rajtaütésen, hogy hanyathomlok megfutamodnak. A kapitány

utánuk; szidja őket, mint a bokrot és káromkodik, mint a jégeső.

A fedélzeten ezalatt a belga tiszt fölkészült a partszállásra. Egyszer csak egy hatalmas málhacsomag mögül előbujik egy halálsápadt fej: Papdiamantópoulo.

— Kannibálok, öreg cimbora, kannibálok, bújj csak elő a te vén puskáddal, mutasd meg nekik, hogy Leonidasz unokája vagy!

De bizony Papdiamantópouló csak jobbnak látja visszabújni a láda mögé és onnan nyöszörgi:

— Nem mehetek, nem mehetek, puskám nem megtöltve van!

A tisztnek nem volt vesztegetni való ideje. Mihelyt kikötötték a hajót, partra szállt embereivel és üldözőbe vette a merénylő bennszülötteket. Későn érkezett. A kapitány úgy megriasztotta őket, hogy nyomtalanul eltűntek az erdőben. Mintha csak a föld nyelte volna el őket. Csak a kapitánnyal találkozott, aki nyugodtan sétált vissza hajójához. A homlokát törölgette, de máskülönben izgatottságnak nyoma se látszott rajta. Két íjj, egy pajzs és néhány nyílvevő volt a kezében. Rámosolygott a tisztre és odaszólt hozzá:

— Gyűjtöm őket; jó lesz a gyűjteménybe!

Amikor mindnyájan együtt voltak megint, a hajó folytatta útját. Félmérföldre járhatott a „csata” színhelyétől, — Bokaturaka közelében — amikor hirtelen hatalmas puffanás reszkettette meg a levegőt. A hajó orrán történt az eset. A kapitány is, a belga is odarohannak, megnézni, mi baj.

Hát ott ül Papdiamantópoulo a nagy puskájával, és onnan lövöldöz a kannibálokra. Izgatottságtól kipirulva hadonászik és szórja a fenyegetéseket. Kannibáloknak persze hírehamva sincs. De a görög mindenáron meg akarja menteni hősi hírét, mint hősök ivadéka. Szorgalmasan lödözte a lyukakat a levegőbe.

És a fekete katonák álmélkodva nézik.

AZ AFRIKAI HÁRI JÁNOS.

Ha ötödfél esztendő telt az ember az afrikai vadonban, sátor alatt, a gondolat, hogy ellátogasson a tengerpartra „európai“ kényelmet élvezni, bizony csábító. Léopoldville-ből táviratban adtam hírt a matadi-i Imperial Hotel-nek, tartsák fenn a legjobb szobát s már előre tobzódott a fantáziám a gyönyörüségtől, micsoda boldog napok várnak rám a kongó-torkolati kikötővárosban, amíg megérkezik a csudás gőzhajó, amely hazavisz majd Európába. Láttam magamat, az árnyas verandán, kényelmes, öblös hintaszékben ringatózva, mellettem az asztalkán pompás hűsítő ital, kezemben a legujabb angol regény — s a csodálatos forróövi cserjék virágai bódító illattal csiklandozzák orromat. Intésemre hófehérbe öltözött finom pincérek libbennek elém, hogy lessék parancsaimat. És az étellek! Micsoda kéjjel fogom élvezni megint a halálra únt antilophús, guineai csirke és az örökös lepény után a finom félangolosra sült, olvadt vajban úszó peccsenyét petrezselyemmel és krumplival — nem „édes burgonyával“, tessék megérteni, hanem *igazi* burgonyával, piritott burgonyával, avagy *sauté*, avagy *plâné* „baked in their jackets“ — bundájában megsütve.

A hotel nem egészen felelt meg várakozásomnak. Már messziről kiderült, hogy rozszant viskó, inkább mint hotelpalota, rozsdás vasból összetákolt toldott-foldott bódéalkotmány. Ami meg a trópusi virágoskertet illeti — azt egy üres vödör helyettesítette, benne egy kókkadt geránium, amely valamikor talán virágzott — meglehet. A verandát úgy ellepték a svábbogarak, hogy a lábamat se tehettem le tőlük (gyilkosság nélkül); pincérek hada helyett szurtos-szennyes alakok ténferegtek a „szálló“ körül, s persze sohsem voltak föl-kutatathatók, ha szükség volt rájuk. És a gazda! Elhízott, fecsegő tökfilkó, verejtékszagú, álomszuszék; a félnapot átaludta, féléjszaka pörölt és kornyikált. Hej, hogy visszakívántam csendes, tiszta sátrammat és az én kezes,

szolgálatkész „vad-embereimet!” A francia konyha remekeinek álma silány konzervvé zsugorodott: ha enni kértem, beütötték egy konzervesbádog fenekét, petyhüdt tartalmát odalöttyentették eléem, olyan asztalon, amelyen az előttem járt utasok ott hagyták tömérdek konzerv-ebédjük letörölhetetlen nyomait. De volt ott egy söntés, amelyben a gazda vitte a szót; ott gyültek egybe a „hotel” vendégei, hogy kikutathatatlan eredetű alkoholkotyvalékokkal szabályszerűen megmérgezzék a májukat.

Épp akkor kötött ki Matadiban egy európai gőzös — a söntés tele volt frissiben érkezett európai jövevényekkel. Nem festettek olyan *frissnek*, ahogy várta volna tőlük az ember, de viszont a fehérneműjük stílszerűen illett hozzájuk: mocskos volt és gyűrött, mint jómaguk. A gazda nagy hangon tartotta szóval a díszes társaságot.

— No fiúk — szavalta — ha tudni akarjátok, hogy — mint boldogulhat az ember ebben az országban, fogadjátok meg egy öreg afrikánusnak a tanácsát, amilyen én vagyok. Húsz év, fiaim, majd mindvégig a vadonban, nem csekélység! Micsoda kalandok! Elefánt, oroszlán, leopárd, meg más emberevő népség. Hű az is tállóját, meg se tudnám mondani, mennyit öldöstem rakásra belőlük. Nem hiába, hogy Ördög Jankó volt a nevem fiatal fickó koromban. Régen volt, sebaj, letelepedtem — csöndesen éldegélek. No, kinek kell még egy pohár itóka?

A „zöldfülűek” álmélkodtak. Ez aztán a csodálatos ember, gondolták magukban. Ez a nekik való fickó — ettől tanulhatnak. Hogy boxolta fültövön a niggert! Rettenthetetlen ember!

— Vegyük az elefántot — folytatta a gazda. — Régentén belőlük éltem. Elefántcsontból. Csordaszámra lövöldöztem le őket. Százával. De valamennyi elefántkalandom közül az a legfurcsább, ami tíz esztendeje esett meg velem az Ituri őserdejében.

— Naphosszat követtem a nyomát egy csordának. s bár mindenütt közelükben jártam, már azt hittem, elvesztegettem a napot, amikor késő este észrevettem, hogy néhány elefánt elszakadt a csordától. Hat elefánt körvonalai rajzolódtak az égre. Kiválasztottam a legnagyobbat és egy Martini golyót röpítettem bele. Összeesett. A többi futásnak eredt. Pompás állat volt, jó tízenkét láb magas, ahogyan egyik lábanyomából megállapítottam. Mert mi vadászok már így szoktuk: az elefánt lábanyoma a mértékünk. A magasságot hirtelenjében bajos dolog lemérni, a lábnyomot annál könnyebb. A lábnyom átmérője és az elefánt magassága mindig határozott arányban állanak egymással. Tekintélyes agyarak voltak. A jobbikat jó százhusz fontra becsültem, a balt kilencvenre. Persze hozzávetőleg. Az agyarnak megvan az a furcsa hajlandósága, hogy megfogya a súlya, ha mérlegre teszik, akárcsak a lazac vagy más hal. Azután elővettem a bicskámat és lekanyarítottam a győzelmi jelvényt — már mint lenyisszantottam egy darabot az elefánt farkából. Képzeljétek megrökönyödésemet, amikor az elejtett elefánt egyszerre nagyot ugrik s még mielőtt fölcusdnam ámulatomból, eltűnik a rengetegben. Azt kell hinnem, a lövés csak elkábította s hogy a farkát nyiszáltam, a fájdalom fölélesztette. Mit csináljak, mit csináljak — későre járt az idő, nem üldözhettem tovább; fogtam magam, haza mentem. Kezemben az elefánt farka! Az elefántfarkat fölakasztottam száradni a veranda korlátjára és lefeküdtem. Akkor jött a java! Reggel, mikor fölkelek, az elefánt farka nincs sehol! Tűvé tettem érte az egész környéket — egyszer csak óriási lábnyomokat fedezek föl. A lábnyomok egészen a verandáig vezetnek és onnan el más irányban. Pontos mérésekből megállapítottam, hogy ugyanannak az elefántnak a lábanyoma, amelyiket az este lelőttem! Semmi kétség: a furfangos állat éjszaka odalopózkodott és magával vitte a farkát!...

Az ujdonsült afrikánusok szájtátva hallgatták a történetet.

— A történet hitelességét megerősíti az a körülmény, jegyeztem meg — hogy szóról-szóra ugyanezt a történetet minden egyes utazásomon hallottam különféle emberektől, akikkel hajszálra ugyanez az eset esett meg. Az elefántoknak nyilván megrögzött szokása.

Babunda néger férfi.

hogy döglöttnek tettetik magukat; így csalják lépre üldözőjüket, hogy vágja le a farkukat, — sportot űznek belőle, hogy tűzön-vízen fölkutassák a levágott farkukat és diadalmasan hazavigyék!

A söntés hőse nem túlságos barátságos pillantás-

sal mért végig — láthatólag nem barátja az elmés közbeszólásoknak.

— Idegen, úgylátom maga is afféle civilizált szerzet — szólalt meg, — aki azt hiszi, mert ismeri a kutyát, macskát, csirkét, lovat, patkányt, meg más ilyes csiribiri háziállatot, hát már eleget tud az isten állatkertjéről. Halvány sejtelve sincs magának az őserdő bölcs vadjairól; egynek-egynek a kisujjában több éleselméjűség van, mint egy tucat civilizált állat koponyájában. A vadon állatvilága lepecsételt könyv az ilyen európai jövevénynek . . . Mit szól például a zsiraffhoz? Hát nem óriási az a bűvészet, amivel az előfát tudja utánozni!? Jobban hasonlít a fához, mint maga a fa. El tudja képzelni, hogy egy tehén értsen ehhez?! Vagy vegyük csak a hiénát — már pedig ugy-e a hiénáról föl se tenné az ember, hogy valami sok értelem van benne. Valóságos rejtély, hogyan különbözteti meg a hiéna a mérgezett húst az egészséges hústól. De toronyként magaslik ki értelmességével valamennyi állat közül a víziló. Nem mondom, hogy a külseje valami sok értelemre vall — az ember nem nézné ki belőle, annyi bizonyos. De a látszat csal. Ime itt vagyok én, — akárki azt gondolhatná rólam, lágy, lomha fickó vagyok, pedig lám olyan kemény vagyok és szívós, mint . . .

— Mint a hús, amit ebédre adott — vágtam közbe.

A gazda rám villantotta szemét, de feleletre sem méltatva folytatta mondókáját.

— A víziló . . . hát amit a víziló visz véghez, felülmúl minden képzeletet. Nemcsak hogy bölcs ez az állat, de bölcsesége nemes érzéssel párosul. Nincs az a keresztény, aki nagyobb ragaszkodással szentelné magát a családjának, mint a jóra való víziló. És milyen okos! Amit már a víziló nem tud, nem is érdemes tudni. Ha vadásszák, mindig épp ott dugja ki a fejét a vízből, ahol nem várja az ember. És esze ágában sincs kitérni az utadból, ha nincs nálad fegyver, vagy ha csak sörétes puská van veled. A töltetlen fegyver is hidegen hagyja. De már a töltött expresszpuskát hiába rejte-

geted előle — mérföldekről megszimatozta, beveszi magát a folyómenti sásba, onnan kacagja a toporzékoló vadászt.

— Egész sereg csodálatos dolgot mesélhetnék ennek a fölényes vadnak az okosságáról — folytatta — de oly meglepőek ezek a történetek, hogy még kételkednétek szavahihetőségemben. Hát inkább csak egyet beszélek el nektek, de ne feledjétek, ez a legkevésbé rendkívüli. Éppen csak izelítőnek mondom el, hogy fogalmatok legyen róla, hogy milyen is lehet a többi.

— 1895-ben kapitány-mérnök-fedélzetmester-doktor-kormányos-pilóta voltam egy kis hátsókerekes gőzösön, a Mesback-on. A Kaszai folyón jártunk. Egy nap a *Wissmann Pool* homokzátonyai között hajózáztunk, ahol csak úgy nyüzsg a sok víziló. Volt vagy ötven emberem a fedélzeten s mint rendesen persze öt emberre való élelmünk volt. Rá voltunk utalva a folyómenti falvakban meg a halászoktól vásárolható elesegre. Szerencsétlenségre a niggerek, mint az már gyakori, éppen nyakig benne voltak a maguk kis háborújában, nem volt érkezésük velünk bíbelődni, halászni meg vadászni — három álló nap nem sikerült egy szem gabonát vagy egyetlen halacsát vásárolni. Belsőzlöttjeim már a gépszíjakat kezdték rágicsálni kínjukban s mikor szolgámat rajtacsíptem, hogy javában falatozza legjobb nadrágomat, gondoltam, itt az ideje, hogy lőjjek valamit az éléskamra számára. Kaptam puskámat és körülnéztem víziló után. De mint mondtam, ezek a fickók messziről megszagolják a fegyvert s még lőtávolságra sem ér az ember, lebuknak a víz alá. Már kezdtem unni a dolgot, amikor észrevettem, hogy egy homokzátonyon egy elárvult víziló-borjú álldogál magában — a felnőtt állatok már mind eltűntek a víz alatt. Arrafelé irányítom a hajót, megállítatom a gépet, hogy biztosabban célba vehessem — hát látom ám, hogy egy óriási víziló kapaszkodik ki a vízből és cammog a kölyökvíziló felé. Az anya volt; a fiáért jött. Amikor odaért hozzá, elkezdte döfölni a kis víziló há-

tulját s úgy terelte a víz felé. Sajnáltam szegényt, de mit csináljak ötven kiéhezett emberemmel — nem volt érzélgésre való idő — bum! szólalt meg a fegyver, s az anya elterült a földön. Meg se moccant többet. Fia odatipegett hozzá, körülszaglászta és elbotorkált a víz felé. De aztán megint csak visszajött az anyja tetejéhez.

— Vízre bocsátottam a csónakot és hat derék nigger evezőssel elindultam a homokzátony felé. Amikor láttam, hogy a víziló-csemete nem menekül előlünk, elhatároztam, hogy elfogom elevenen. Partra szöktünk, hat emberem rávetette magát a víziló-kölyökre. A kis víziló rúgott-kapált, de embereim keményen tartották magukat és megkötözték. Küzdelmes munkába került, míg végre hajóra szállítottuk. Akkor visszafordultunk, földaraboltuk az öreget és elszállítottuk azt is a fedélzetre. A víziló persze visított, ahogy a torkán kifért.

— Már éppen indulni készültünk, amikor észreveszem, hogy egy másik víziló kapaszkodik ki a vízből. Föltűnő volt a családi hasonlatosság! Mindjárt tisztában voltam vele, hogy a mi kis vízilovunk — apja áll előttem. Rohantam a puskámért, de a betyár elmerült a vízben s nem láttam többet...

— A kis vízilovat Diogenesznek neveztük el, mert-hogy üres hordóban lakott. Hamarosan megszeliidült, folyton a sarkamban volt s a kezemben tartott konzervdobozból lefetyelte a mindennapi sűrített tejét. Néhány nappal később elértük rendeltetési állomásunkat, jó kétszáz mérföldre attól a helytől, ahol foglyul ejtettük négy lábú vendégünket. Kúnyhóm közelében építettem egy kis ólat Diogenesznek. Naponta tizenkét doboz sűrített tejet fogyasztott el. Teltek-multak a napok, peregtek a hetek, Diogenesz kezdett beleúnni az örökös csecsemőkosztba — elkezdte tépdetni a füvet. Egyre kevesebb és kevesebb tejet ivott, egy szép nap aztán el se fogadta többet.

— Másnap reggel, ahogy kimegyek megnézni kedvencemet, az ólat üresen találom! Először azt gondol-

tam, ellopta valaki, de csakhamar rájöttem; hogy Diogenesz a maga jószántából hagyta faképnél nevelőapját, és pedig — egy felnőtt víziló társaságában. A nyomok pontos vizsgálatából kiderült, hogy Diogenesz *apja* járt itt, az vitte magával elveszett magzatát. Nos ebben még nincsen semmi különös, mondhatjátok erre. Az öreg víziló cselekedetében az a rendkívüli, hogy *hogyan jött rá, mikor „választottuk el“ a fiát*, mikor lehet tehát kockázat nélkül elszakítani nevelőszüleitől. A Kongó vidékén nem tart az ember szemetesládát, az üres konzerves dobozokat egyszerűen ki szoktam hajigálni a ház elé. A fiáért aggódó víziló-apa éjszakánként odalopódzott, *megolvasta az üres dobozokat* s amikor észrevette, hogy az üres dobozok száma nem gyarapodik többet, fogta magát, ellopta a fiát!

— Micsoda! Azt kérditek, miből ismertem rá, hogy Diogenesznek az apja járt arra? Nem azért vadásztam én húsz esztendeig nagyvadra Afrikában, hogy föl ne ismerjem a hasonlóságot két közel atyafi lábanyoma között!

Az egyik ujdonsült afrikánus félénken megkérdezte:

— Mikor ott élt a vademberek között, hogy beszélt velük?

— Hogy hogy beszéltem? Folyékonyan beszélek én minden afrikai nyelvet! Kigongó nyelven, kibunda, ki . . . meg ahány csak van belőlük. Hallgassátok csak!

És rá kezdett szavalni azon a zagyvalék korcs nyelvjáráson, amit csak a tengerparton élő bennszülött ért meg.

— Mikor a balubák közt éltem — dicsekedett tovább — csak úgy hívtak: „az aranyszájú fehér ember“. Nyelvkérdésekben csak hozzám fordultak. Meg is fogom írni a balubák nyelvtanát...

Nem bírtam tovább a nyomorult fickó nyegle hetvenkedését. Megszólaltam, maliciózus mosollyal:

— Most jövök a balubáktól. Három évig éltem

köztük. Meg tudná mondani nekem, hogy van a *bot* az ő nyelvükön?

Rám nézett. Szemmelláthatólag a poklok fenekére kívánt. De azokban a régi jó időkben nem úgy festettem, mint akit olyan könnyű pokolba küldeni — külső megjelenésem sem igen volt bátorító — kettőnk közül inkább én engedhettem meg magamnak, hogy ingerkedjem vele egy kicsit.

— Nos, — faggattam.

Kínos hallgatás. A helyzet kezdett kényelmetlenné válni. Ha nem tud válaszolni — és persze nem tudhatt — hősi tekintélyének befellegzett. Vendégei is könnyen cserben hagyhatják. Gyorsan kellett határoznia. Megköszörülte a torkát, arca földerült és elkezdte megint ontani a szót:

— No de ilyet! Hát nem csodálatos ez? Idegen, ön úgy látszik a vesékben olvas. A legkülönösebb véletlen, amiről valaha hallottam.

Diadalmasan jártatta körül a szemét és így folytatta:

— Akár hiszitek, akár nem, — ez a leleményes úriember *pontosan* azt az egyetlen szót kérdezte tőlem, amit nem ismerek azon az átkozott nyelven. Nem tudom, hogy van a *bot* baluba nyelven. Nem tudom, annyi szent. Mikoriban a balubák nyelvét tanultam egy kegyes hittérítőtől (meghalt szegény, isten nyugosztalja, a malária vitte el — én is beleestem, de az én vasszervezetem legyűrte a betegséget) — a jó ember a harmadik leckeórán — nem, nem is a harmadikon, a negyediken... nem, mégis csak a *harmadik* volt — éppen mondani akarta, hogy azt mondja: „*bot*, azt a balubák úgy hívják hogy...” — félbeszakítottam és így szóltam hozzá: „Tisztelendő atyám, hallani sem akarok róla. Nem akarom ismerni azt a szót. Tetszik tudni, kicsit hirtelen természetű vagyok. Hamar elragad a hév. Nem akarom tudni azt a szót. Ha megtanulom a *bot* baluba nevét és előadódik valami, főbbosszantanak, könnyen kísértésbe esném, hogy botot kérjek és leüs-

sek vele valakit. Borzasztó következményei lehetnének. Izmaim ereje rettenetes. Nem, ne mondja meg nekem azt a szót, nem akarom megtanulni". — A hittérítő erősködött. Kifejtette apróra, mennyi mindenféle helyzetbe juthatok, amikor botra lesz szükségem. Megtörténhetik, hogy útra készülök, hegyes vidéken és

Babunda néger férfi.

szükségem lesz hegymászó botra. „Adjatok csak egy botot” — vagy hirtelen mérges kígyóra bukkanak: „egy botot, hamar csak, botot ide!” Avagy eltörik a sátram karója. „Addsa csak egy botot!” Mocsáron kellene átgázolni; hogyan fogom megmérni a mélységet és kitapogatni a biztos gázlót? „Botot ide!” — De én hallani

sem akartam róla, kereken kijelentettem, hogy nem akarom megtanulni a bot bennszülött nevét. A hittérítő csak tovább akaratoskodott. Hát hogyha antilopot lő és két ember kell hogy cipelje a zsákmányt botra fűzve?! Mi lesz akkor? „Hozzatok csak hamar egy botot!” S ha behozzák a tanyára, hogy fog hirtelenjében nyársat keríteni, amin megpirítsa?! „Addsa csak hamar azt a botot!” Vagy ha a puska csöve bedagad, telemegy homokkal és megrohanja egy bőszült oroszlán. „Hamar egy botot, hadd piszkálom ki a puskám csövét!” — Nem és nem. Nem akarom — mondtam neki makacsul. A hittérítő dühbe gurult. És mi lesz — folytatta — ha tüzet akar gyújtani, vagy folyón gázolni át, vagy kúnyhót építeni, vagy szőnyeget kiporolni vagy . . .

Elfutott a méreg. Nem bírtam tovább. Fölkaptam egy *botot* és leütöttem a hetvenkedő frátert.

VADÁSZKALANDOK

EGY NAP VADÁSZATON.

(Kaland az oroszlánál.)

Akinek kevés vagy semmi tapasztalata nincs az afrikai nagyvad vadászatában, hajlandó azt hinni, hogy ez a vadászat az izgalmas örömök szakadatlan láncolata — elkezdve a hajsza izgalmával, folytatva a zsákmány megpillantásának és üldözésének izgató örömeivel, és befejezve a vad elejtésének minden izgalmat megkoronázó gyönyörűségével. A gazdag világfi, aki néhány heti vadászatra rándul el Afrikába, hivatásos vadászt szerződtet (olyasféle nagyszerű sportembert, mint Cunningham vagy Outram, akik a maguk mesterségének kiválóságai) s a pompáson idomított bennszülöttek egész hadseregével kel útra a vadonba: rendesen csakugyan ilyesféle véleménnyel tér haza rövid csatangolásából. Minden nehéz munkát elvégeznek helyette a vadászai, odacipelik a zsákmány elé és neki csak a ravaszt kell elrántania. Nem is kockáztat semmit, mert hiszen mellette áll a „hivatásos“, hogy megvédelmezze veszedelem esetén.

Egészen más a szegény ember helyzete, aki ott él az országban s aki csak a maga ügyességét szegezheti szembe a vadállatokkal: ő reá már kemény munka vár, súlyos kockázat, hébe-hóba egy-egy fölvillanyozó siker, legtöbbször csalódás, kudarcc. Még az olyan gazdag vadászterületen is, mint a Kvilu vidéke, Hilton-Simpsonnal néha pitymallattól késő alkonyatig elkóborogtunk, haratos fűben, tüzes homokon, süppedő ingoványon át, onnan bele megint az embermagasságú fűbe, gőzölögve a verejtéktől; bőrünket lepörkölte az izzó afrikai nap, kísérteti vigyorgás edződött rá arcunkra, — tovább,

tovább! Belevettük magunkat a rengetegbe, patakon gázoltunk keresztül, ha ugyan nem akadt beléje dőlt fátörzs, amelyen egyensúlyozva átlépegethettünk — aztán bele megint a fűbe, amelyben a zsiraff elrejtőzhetett volna... és estére üres kézzel tértünk meg, nem is láttunk szóra érdemes vadat. Ez az érem egyik oldala. De van másik is, Ime egy másik nap története. A rákövetkezőé,

*

Kora hajnalban útnak eredünk, megyünk, megyünk, és napkelte után két-három órával, éppen mikor kikeveredünk a sűrűségből, megpillantunk alig ötven lépésnyire egy hatalmas bölénybikát...

A bölény rosszat sejtve szippantja a levegőt. Fölébred bennem a vadász, megtapogatom fegyveremet, de aztán eszembe jut, hogy Simpson van soron. Kezemmel parányi mozdulatot teszek, hogy figyelmeztessem. Fejét éppen csak hogy oldalt billenti, hogy megköszönje, de ebben a kis jeladásban több ékesszólás van, mint akármilyen szólamokban. Végigfuttatja pillantását a puskája csövén, letöröl róla egy csepp harmatot, szájának balszögletébe rántja pipáját és vállhoz emeli a fegyvert. Messze előre hajol, állá támadólag mered előre. Óvatosan céloz, dördül a puska, hallani lehet, amint belezuppan a golyó a bölény testébe. A puska visszalöki Simpson, de már megint előre hajlik; én is készenlétbe helyezkedem, az ember sohase tudhatja, mit fog művelni a sebesült bölény. Simpson második golyója végez az állattal.

És ekkor következik az a ritka pillanat, amely minden küzdelemért, fáradságért kárpótolja a vadászt: megvizsgálom a zsákmányt, ránézek Simpsonra és így szólok:

— Talán nincs igazam, de nem hiszem, hogy tévedjek: ismeretlen fajta bölényt lőttél!

Új fajra, fajtára bukkanni — a vadász álma. Megemelem kalapomat és mitsem törődve a perzselő nappal, meglengetem és így kiáltom oda:

— Ezennel ünnepélyesen elkeresztellek téged *Boscaffer Simpsoni*-nak.

Igazam volt. A bölény új fajtát képviselt, és a név, amit adtam neki, azóta bevonult az állattani irodalomba.

De az ilyen eset ritka. Egy életen át vadászhat az ember, anélkül, hogy megérjen ilyen jószerencsét, mégha hivatott mestere is az afrikai vadászatnak. De mi az, ami jó vadásszá avat valakit? Tévedés azt hinni, hogy a jó lövő egyúttal jó vadász is. Természetesen elemi feltétel, hogy jól értsen a fegyverhez is, de ez a tudomány csak kicsiny hányadrésze azoknak a feltételeknek, amelyek mind kritériumai a jó vadásznak. Sorra nyerheti valaki valamennyi díjat a céllövő versenyeken, mégis úgy lehet, kontár lesz belőle, ha nagyvadra megy vadászni Afrikában. Az éghajlat és az életviszonyok megkövetelik, hogy szívós és edzett legyen a vadász, rugalmas, fáradsággal dacoló; meg kell hogy legyen áldva a feltétlen higgadság és elpusztíthatatlan fürge temperamentum ritka adományával, és mindennekfelett kell hogy tudjon olvasni a természet könyvében, megértse a legelenyészőbb jeleket — olyan tudomány, amire csak a hosszú tapasztalat tanítja meg az embert, rengeteg csalódás árán! Bizonyos azonban, hogy egy tapasztalt vadász tanítása és jótanácsai jelentékenyen megrövidíthetik az inas éveket.

Egy szerencsés vadászkirándulás leírása minden elméletnél jobban szemléltetheti a vadász életét az afrikai vadonokban.

Egyesegyedül bolyongtam az angol-belga birtok határszélén, annak a vonalnak a mentén, amely úgy nagyjában a Meru-tó északi vége és a Tanganyika déli vége közt húzható. Hivatalos útban jártam. Feladatom összefüggésben állt a rabszolgaság leküzdésével. Éppen hazafelé tartottam, amikor egy barátságos indulatú főnök üzenetet küldött: Kért, szabadítsam meg a falut egy vén oroszlántól, amely már több embert fölfalta. A fenevad kivénült belőle, hogy négy lábú zsákmány után járjon a vadban bővelkedő vidéken —

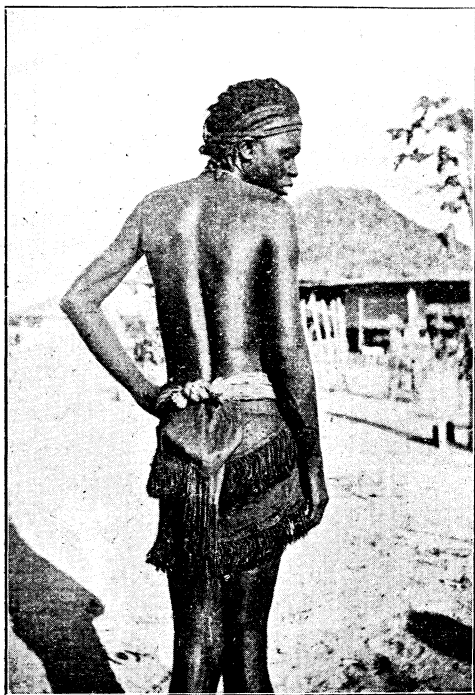
kényelmesebbnek találta, hogy magános vándorokra, a patakra járó védtelen asszonyokra leselkedjék. Sokan áldozatul estek falánk étvágyának. Habár a falu nem egy jó vadásszal dicsekedhetett, a furfangos, tapasztalt vén oroszlán mindannyiszor kisiklott körmeik közül. Fegyverfogó embernek még csak szeme elé sem került. Messzi környéknek valóságos réme volt; ma itt, holnap ott bukkant föl.

Késő este érkeztem a főnök falujába. Éjszaka oda hallottuk messziről az oroszlán ordítását: nem a zsákmanya után járó királyi fenevad ordítása volt ez — társát hívogatta fájdalmasan, aki (ó szegény trónja-vesztett király!) mégcsak nem is válaszolt az elaggott szerelmes hívására!

Benne voltunk a száraz időszakban, hiábavaló lett volna nyomot keresni a napperzselt talajon. Így hát reggelre kelve nem tehettem mást: elpolitizálgattam a főnökkel, elténferegtem az időt a faluban, meg vásárolgattam egyet-mást gyűjteményem számára. Délután meg kiballagtam a határba, hogy lepuffantsak ebédre néhány guineai csirkét vagy frankolint. Serétes puska volt velem, az is vezetőm kezében. Az ültetvények felé tartottunk, ahol a legkönnyebb ráakadni a szárnyasokra. Szanga kutyámat is magammal vittem. Nem szerettem kutya nélkül járni oroszlán-látogatta vidéken. A kis fox-terrier szerepe persze nem lehetett az, hogy cselekvő részt vegyen az oroszlánal való harcban (melyik kutya is volna erre alkalmas?), mindössze arról lehetett szó, hogy a kutya szimata jókor figyelmessé tegyen, ha a nem várt veszedelem közeledik.

Jó óra hosszat csatangoltunk már. Madárnak sehol hire-nyoma. Jócskán túljártunk már az ültetvényeken, elszórt kunyhók csoportjához közeledtünk, amikor egyszerre megmozdult a fű. Még meg sem ragadhattam kísérom puskáját, keresztül vágatott előttem egy bóbítás antilop, köztem és a falu között. Mint a villám cikázott el, utána három *káma* suhant el eszeveszett irammal, alig néhány lépésre az első kunyhótól. Meg-

álltunk. A bennszülött vadász rám nézett elcsodálkozóan: a legcsekélyebb kísérletet se tettem a lövésre. Szanga jobban megértett; körülszimatolt a levegőben, amerről a vad jött és — égnek borzolódtott a szőre. Uj-

Babunda néger férfi.

ból felhangzott a vágató paták dobogása... s aztán olyan látványban volt részem, amelyért érdemes volt ezer mérföldeket utazni Afrika belsejébe. Felbukkant egy felséges *kudu*-pár. Éleset füttyentettem. Megálltak, de nem láttak meg. Óriási csavarodott szarvval koro-

názott kecses fejük visszafordult abba az irányba amerőről menekültek.

— Lőjj *bvana* (uram,) lőjj! — suttogta társam. — Forró lehelletét éreztem a nyakamon. Fejemmel biccentve figyelmeztettem Szanga viselkedésére. A kis kutyára lábamhoz törleszkedett és tágra nyílt szemmel meredt mögém.

Az antilopok egymásután húztak el mellettünk. Vezetőm megszegyenülten nézett rám: az országban idegen fehér ember ime élesebben fölismerte a helyzetet, mint ő, messze környék legnagyobb vadásza — már ahogy ő önmagát megítélte.

Nyilvánvaló volt, hogy az antilopoknak valami okuk lehet erre a vad menekülésre, — mert menekülőben voltak szegény állatok, — s nekem fontosabb volt, hogy üldözőjük ellen forduljak, mintsem hogy bennük tegyek kárt.

A levegő mozdulatlan volt. Szellő se rezdült. Biztonság kedvéért gyufát gyújtottam. Füstje lassan szállt egyenesen fölfelé... megfigyeltem, merre sodródik tovább — lassan gyűrűzött a füst arra felé, amerre igyekeztünk. Azt tudtam, hogy az antilopok nagy körben lassan a szél ellen fognak fordulni. Szanga viselkedéséből láttam, hogy üldözőjük átvág az egyenesen, hogy elérje őket. Így hát mi is szél ellen fordultunk, lassan, nesztelenül, fürkésztek a talajt, minden szál fűvet szemügyre vettünk. Éppenséggel semmi jelet nem találtunk. Szanga is mintha megnyugodott volna.

Több mint negyedórája mentünk vagy inkább kúsztunk előre, amikor társam egyszercsak pattint az ujjával — szokott óvatos figyelmeztető jel, ha vad van a közelben. Megálltam. Jobbra tőlem arasznyi tisztás folt. Alighanem kis pocsolya gyűlhetett benne hónapokkal ezelőtt. Néhány ritka fűszál sarjadt ezen a helyen. Két szál símán elfeküdt a földön. Megvizsgáltuk közelebből. Sokkal szárazabbak voltak, hogysem fölismerhesük, friss törések; de amikor apróra szemügyre vet-

tük a talajt a fűszálak körül, az egyik szál megmozdult. Alig észrevehetően, éppen csak egy ujjnyira talán, de megemelkedett, a frissen lehajlott fű természetes rugalmasságával, hogy újra fölemelje fejét. Biztos jele, hogy kevéssel ezelőtt hajolhatott meg. Ki tudná azonban megmondani: menekülő állat vagy zsákmányát üldöző vad lába alatt hajlott-e meg?! Arra sem találtunk egyelőre semmi adalékot, mifajta állat lehetett. De — hogy a detektív-regények nyelvén szóljunk — kezünkben volt a fonal, amelyen tovább haladjunk!

Jó ideig fürkésztek a környéket, lépésről-lépésre. Egyszer csak újabb lehajlott fűszálra bukkantunk. Ime, megvolt az *irány*, amerre az állat halad. Meggyorsítottuk lépteinket. Szanga úgy látszik észrevett valamit. Azt láttam, sehogy sem tetszik neki a *nyom*. A kiszáradt talajon a *szag* után alig-alig igazodott el. Meggörnyedt tartással lépegettünk tovább — már a hátam befájdult. Olykor-olykor, elvesztettük a nyomot szem elől; időbe telt, míg újból rája bukkantunk.

Egyszer csak... most rajtam volt a sor, hogy patintsak az ujjammal. Közvetlenül előttem a száraz talajon mintha seprű söpört volna végig. Egy lépéssel odább egy oroszláncöröm elmosódó lenyomata. Nyilván lekuporodott itt, ugrásra készen, és megcsóválta farkát. Most már bizonyos, hogy helyes nyomon járunk.

Ösztönszerűleg végignéztem puskám csövén, társam idegesen megmarkolta a másikat. Oda adtam neki két golyóstöltést szükség esetére. Vigyorogva töltötte meg vele a puskát, amely idáig serétre volt töltve. Serétes puska nem sokat ér oroszlán ellen, de golyóra töltve, közelből, a síma cső is hasznos lehet.

Néhány lépésnyire jutva a talajon látható nyomokból megértettük az egész drámát, amely lejátszódott itt a vadonban mielőttünk. Az oroszlán, elébük kerülve, elvágta a kudu-pár útját s ezen a helyen lesett rájuk. Amikor fölbukkantak, rájuk vette magát, de elhibázta őket. Egy-két vércsepp jelezte csak, hogy a zsákmány szerencsésen elhordta az irháját. Szegény vén orosz-

lán! Ki kárhoztathatná érte, ha ezután a kudarc után könnyebb vadra — emberre — vetette ki hálóját?!

Már-már azt hittük egy pillanatra, kezünkben az oroszlán. Ösztönszerűleg a nap felé fordítottuk arcunkat és csalódottan láttuk, hogy tányérja alábukni készül a láthatáron. Negyedórán belül eltűnik a nap s akkor egyszeriben leszáll az éj: az esti félhomály vajmi kurta az egyenlítőn. És mit csináljunk az éjszaka sötétjében? Ami kicsiny karéj a holdból mutatkozott, az sem soká lesz fenn az égen, de meg még a teliholdnak sem vehetnők sok hasznát. Legokosabb, amit tehetünk, ha szedjük a lábunkat s ahogy vagyunk, üres kézzel igyekszünk haza, míg egészen ránk nem sötétedik.

Megkérdeztem társamat, tud-e valami járható ösvényt hazafelé. Bólintott és amúgy az állával mutatta az irányt — szél ellen — s mindjárt el is indult arra felé. Én utána.

Bizony jó messzire elkóvályogtunk; tudtuk, öreg este lesz, mire hazaverődünk. Szaporán lépegettünk; társam kitűnő vezetőnek bizonyult.

A nap rohamosan hanyatlott alább és alább. Már csak vékony aranyos csíkja ragyogott, amikor Szanga hirtelen megtorpant, körülfordult és nyugtalanul szípgatt a levegőt. Szőre felborzolódott, tömpe farkát behúzta lába közé. Láthatólag meg volt rémülve — s a veszedelem nem lehetett messze, mert a szél iránt is megérezte. Mit jelenthet ez? Észrevett talán az oroszlán s megcsalatkozván a vadászatban, éhségtől úzve utánunk sompolygott? Nyugtalanul pillantottunk a nap felé — utolsó csücske is lehanyatlott. Egyszeriben nyakunkon az éj és ime még mindig az embermagasságú fű erdejében járunk, ahol az oroszlán észrevétlenül meglapulhat! Szanga remegett, mint a nyárfalevél. Társam felé bólintottam, hirtelen szögben balra kanyarodtam és vagy tíz lépéssel tovább gázoltam a fűben. Még látszott a hely, ahol balra csaptam. Ha az oroszlán sarunkban van, neki is keresztül kell haladnia azon a helyen. Az éjszaka vészes gyorsasággal közeledett. Mély-

séges csönd honolt, fű rebbenése se hallatszott körülöttünk.

Ejnye csak — mi az ott? Ott, azon a helyen, ahol percekkel előbb állottunk! Olyan erősen kimeresztettem szememet, hogy a fejem befájdult. Igen... Ő az!

Az oroszlán, meglepetésében, hogy nyomunkat vesztette, hirtelen fölszegte fejét, hogy körülnézzen, merre tűntünk előre. A félhomályban nem vette észre elkanyarodásunkat. Nini! már meg eltűnt a fej — bizonyosan a földön szaglálódik. Hátának körvonalait látni csupán... Célba veszem, közvetlen alája, ahol a hátgerincét sejtem. A lövés mennydörgésszerű robajjal dübörög végig az őserdő halotti csöndjén... Az oroszlán visszarántja fejét és fájdalmasan nyög... Bumml! reszketteti meg a levegőt a második csőből kirobbanó golyó. Az oroszlán hatalmas zuhanással roskad bele a fűbe. Gyorsan megtöltöm másik puskámat és óvatosan közeledem az állat felé. A lerogyott királyi vad teste remeg még, egyik karma megvonaglik. Az uralkodó kimúlt. Mindkét lövés halálos sebet ejtett.

Ott kellett hagynunk a tetemet, hogy majd nappal visszatérjünk a bőréért.

De az éjjel éhes hiénák és sakálok lopakodtak hozzá és gyáván fölfalták az állatok királyának holttestét. Pusztá koponyájára találtunk rá. Ott van maiglan is dolgozószobámban — rettentő állkapcsa közt órát szorongat.

S ha lomhán pereg az időm és gondolataimra ránehezedik a szomorúság: rá-rápillantok a ketyegő órára és a koponya eszembe juttatja a rég letűnt időt, amikor én és a világ fiatalok voltunk és boldogok... És képezeletemben megjelenik az oroszlán alakja, amikor még ő is fiatal volt és hatalmas, csupa erő és fenség, győzhetetlen, rettegett úr a maga birodalmában... És aztán magam előtt látom halálos sebével, amelyet egy idegen ütött rajta, akinek semmit sem vétett, akivel nem volt soha semmi viszálya; előkullognak a hiénák és a sakálok, amelyek hangja hallatára gyáván meglapultak,

amíg az élet szikrája parázslott benne — körülcsaholják és hatalmas darabokban marcangolják le a húst kihűlő testéről... Nagy isten, mennyire hasonlítanak ezek a bestiák...

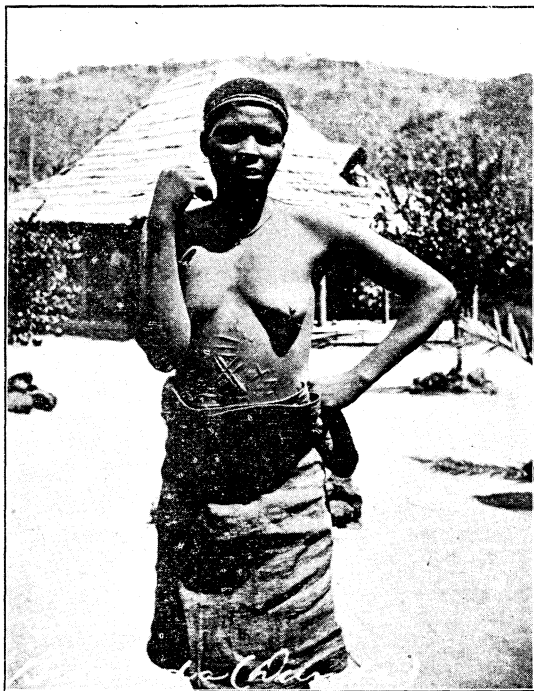
EGY NAP A TÖRPÉK KÖZÖTT.

A kongóvidéki bennszülöttek között vannak kintű vadásznépek. A batetélék fadárdával támadják meg a leopárdot. A balubák íjjal-nyíllal vadásszák az oroszlánt. A budzsa legények hajító dárdával ostromolják meg és terítik le az elefántot, a badzsokok puskával fegyverkeznek ugyan föl az elefántvadászatra, de olyan puskával, amit öt frankjával vesztesgetnek a tengerparton. De valamennyi vadásznép között a *pigmeusok* törpe népe a — legnagyobb.

Ez a szembeszökően törpe ősnép, menekülőben más népek elől, egyre mélyebben és mélyebben behúzódott az őserdőbe. Kétszáz évvel ezelőtt még a nyugati tengerpart közelében éltek, ma már az egyenlítővidéki nagy őserdőn kívül nem találhatók. Életmódjukban, szokásaikban megingathatatlanok: ha kényszeríteni akarják őket valami változásra, inkább meghalnak, vagy elmenekülnek. Nem építenek állandó falvakat, nem szántják meg földjeiket, egyedüli foglalkozásuk a vadászat. Nomád nép: mindenüvé követik a vadat.

Az eleségük kiegészítéséül nélkülözhetetlen termékeket és a nyílhegynek, dárdahegynek, késnek való vasat a képzelhető legkezdetlegesebb csere útján szerzik meg. Éjnek idején kiteszik az elcserélésre szánt vadászszákmányt valamelyik faluvégre: másnap éjjel ugyanott megjelennek, hogy magukhoz vegyék a cseretárgyat, amely már várja őket. Senki sem merészkednék elvenni a törpék vadját, anélkül, hogy teljes értékű csereárút ne hagyjon hátra érte; mindenki tudja, hogy a törpe

rejtekhelyén megbujva leselkedik s aki megcsalja, előbb vagy utóbb mérgezett nyilat kap az oldalába. A törpék népe nem ismeri a tréfát ilyenekben. Viszont meg kell adni, nem fordul elő, hogy törpe valaha is

Babunda néger szépség.

megdézsmálja az ültetvényeket, akármilyen inségben van is.

A törpék olykor állandó egyezséget kötnek egyik-másik főnökkel, hogy hús és méz fejében ellássák őket liszttel, babbal, sóval és vassal. Egy-egy törpe-főnök

olykor személyesen megjelenik a falvakban és barátságos viszonyba kerül a bennszülöttekkel.

Mindig kerestem az alkalmat, hogy vadászni mehessek egyszer a törpékkel. Égtem a vágytól, hogy lássam őket „munka” közben. Következésképpen, mikor egy Szongolenga nevű bennszülött egyszer eldicsekedett vele, hogy neki van egy vadászbandája és hogy a főnökük néha meg is látogatja, megkértem, vegye rá őket, hogy csatlakozhassam hozzájuk. Szongolenga nem bízott benne, hogy a törpék beleegyeznek, de mikor egy pár ócska csizmát ígértem neki, azt mondta, jó, majd megpróbálja.

Néhány napra rá megérkezett a törpe vadász. Hallani sem akart a fehér emberről. A javaslat dühbe hozta és duzzogva éppen távozóban volt, amikor megpillantotta néhány emberemet, akik rinoceroszbőrt preparáltak. Megállt, szemügyre vette a bőrt, állát tenyerébe vette és láthatólag mélyen elgondolkozott. Aztán odafordult egyik emberemhez és megkérdezte, én lőttem-e a rinoceroszt. Amikor megtudta, hogy én, visszafordult, odament a főnökhöz.

— Elviszem a fehér embert, ahová csak tetszik neki — szólott oda az elcsodálkozó méltóságához.

— Mi ütött beléd, hogy most egyszerre mást gondoltál?

— A fehér ember vadászember, — felelte a törpe. Ime az esprit de corps!

— Mire akar vadászni? — tudakolta. — Elefántra? Jó. Most nem tudok elefántcsordát a közelben, de majd fölkutatom. Aztán eljövök és megmondom.

Ajándékot akartam adni neki. Nem fogadta el. Majd később, ha talált elefántot.

Néhány napra rá, egy délelőtt hirtelen megjelent az én törpém egy társával együtt. Fejével intett az erdő felé. Gyorsan előkaptam két fegyveremet, zsebrevágтам kellő számú töltényt, egy darab kenyeret, egy doboz szardiniát. Öt perc sem telt bele, útrakészen álltam. A törpe nem győzött álmélkodni rajta, hogy — hogyan

vesztegethettek ennyi temérdek időt az előkészületekre; ő bezzeg, ha vadat jelentenek neki, fölugrik, fölkapja ijját és tegezét s már iramodik is.

Túljutva az ültetvényeken, ösvényre tértünk, nekivágtunk egyenesen a rengetegnek. Félórája jártuk az erdőt, amikor vezetőm hirtelen balra tért, a törpék láthatatlan ösvényére. Áthatolhatatlan sűrűség vett körül. Éppen csak itt-ott nyílt parányi rés, hol jobbról, hol balról; azon át is csak egy-egy lépésre ha láthattunk orunk elé. A rések zezzugosan cikkáztak erre-arra s olykor még ezeket a karnyújtásnyi réseket is elrejtették szem elől a lombok és a cserjék, amelyeket azonban könnyű szerrel félre lehetett hárítani. Mindent összevéve, az ösvény olyan volt, mint akármilyen szabályszerű ösvény, éppen csak hogy — láthatatlan volt. Vezetőmet ez cseppet sem hozta zavarba, pillanatnyi tétozás nélkül haladt előre, akárcsak valami széles országúton járna.

Egyszer-egyszer visszanéztem, merről is jöttünk, de az ösvény rése nyomban összezáródott mögöttem, úgy, hogy nem tudtam volna meglegelni az utat visszafelé.

Az egybefonódott cserjék és kúszónövények sűrűségéből ezredéves fák büszkén emelik fejüket a tiszta magasságokba; törzsüket az indák szövevénye fojtogatja. Gyökérzetük ága-boga majd embermagasságig kúszik, hol összekunkorodva, mint valami kötélcsomó, hol kinyúlva, fantasztikus kígyó módjára, hol meg valósgos szilárd falat alkotva. A lucus fojtó hálójában vergődő gyökerekből végül is a rajtuk fölkapaszkodó élősdí szívja el az életadó nedvet. A hálátlan ember bánik így jóltevőjével. Másutt megint a szürke moha sűrű tömegében vesznek el a gyökerek, amely, mint valami földig érő szakáll csüng le ágairól.

A fák koronái kupolaszerűen borulnak egybe; a sűrű szöveten a nap sugarai sem tudnak áthatolni. Az őserdő komorságát nem enyhíti egyetlen virág. Az élet üdítő mosolya nem lengi át ezt a titokzatos temetőt. Rejtve munkál az élet az elsárgult halotti levelek vas-

tag takarója alatt, melybe, mint valami szőnyegbe, süppedt bele a lábunk, megbolygatván a lappangó rovarok búvóhelyét. Minden lépten megcsap a feloszlás, a halál nyomasztó lehellete.

Jó óra hosszat vándoroltunk egyre beljebb a rengetegbe, amikor egyszer csak tisztásra értünk és megpillantottuk a törpék telepét: tíz-tizenkét kúnyhót, ha ugyan ezt a nevet megérdemlik a kezdetleges építmények. Egy tucatnyi hajlékony rudat körkörösén a földbe szúrnak; összehajlított felső végeiket indával egybekötözik, beborítják falevéllal — és készen a kúnyhó. Inkább méhkasnak tetszik, mintsem emberi lakásnak. Egyetlen nyílása olyan alacsony, hogy még a törpék is csak négykézláb férnek be rajta. A néhány embert kivéve, akik odajártak vadászni, az egész falunépe egybesereglett csodálatomra. Kistermetű vagyok, de valóságos óriásnak éreztem magam közöttük; a legnagyobb növésű ember is alig ért nyakig nekem. És még sincs semmi csenevész, törpeszerű ezeken az embereken: formás testű, izmos nép, kezük-lábuk arányos. Hajuk göndör, helyenkint kopott asztrahán-prémre emlékeztet; bőrük színe nagyon sötétnek tetszett, bárha a piszok vastag rétege alatt alig ítélfhettem meg. Csecsemőiket az anyák csípőjükön hordják, fakéreggel magukhoz kötözve. Ruházatuk nagyon fogyatékos.

A férfiak közül csak kettőnek volt dárdája; a többi rövid ívű íjjal és apró nyilakkal volt fölfegyverkezve. A nyilakat tegezben hordják; minden tegezen van egy kis fából vagy fakéregből formált tartály, abban tartják a mérget, amelyben megmártják a nyilat használat előtt.

Embereim néhány szót váltottak a főnökkel és folytattuk útunkat. Sűrű aljerdőben törtettünk előre; a főnök vezetett. Átgázoltunk egy-két patakon, túl rajtuk elefántok csapására jutottunk. A csapás nem volt friss, de a kívánt irányban vitt, így hát rajta mentünk tovább. Olykor-olykor hirtelen elébünk toppant egy-egy törpe, jelt adott, és eltűnt megint. Egy ilyen jeladás

után irányt változtattunk és elnyelt bennünket az erdő. Félórára rá ismét tisztásra bukkantunk. A tisztás szélen megritkult a sűrűség s én elég vigyázatlan voltam; elmaradtam néhány lépésre vezetőnk mögött. Amikor megpillantottam, húsz lépésre magam előtt, egyenesen feléje indultam, nem is ügyelve rá, merre tört utat magának a főnök. Ő erre megállt, mondott valamit, de nem értettem. Pár pillanattal később bezzeg megértettem: belekeveredtem annak az óriás, szúrós fűnek a sűrűjébe, amelyet az angol úgy hív, hogy „várj csak egy kis csit”. Embermagasságú fű ez, minden szála megannyi finom fűrészfű, éles, mint a borotva. Ahol csak hozzáér az ember, összevagdossa magát, ezer kés hatol be a bőrébe. Kezemet arcom elé tartva igyekeztem gyorsan áthatolni a gonosz területen és eközben, úgy látszik, belegázoltam valami vöröshangya-bolyba — (mintha csak darázs-fészket túrtam volna fel!) A kis bestiák pillanat alatt elrejttek s martak, ahol értek. Csípésük tüzes fájdalmat okoz. (A bennszülöttek szoszodi na kapiá-nak hívják ezeket a tűzhangyákat).

Leszedtem magamról, amennyit tudtam belőlük, puskásom is segített ebben a műveletben — törpe kísérem meg csak nézett rám néma szemrehányással.

Nemsokára ismét tisztásra jutottunk s a távolból észrevettem néhány elefánt körvonalait. Szerencsére velem volt fényképezőgépem, sikerült lekapnom őket, mielőtt eltűntek szemem elől. Követtük nyomukat. Megolvastuk: tizenöt felnőtt állat volt együtt és két elefántborjú. Időnkint felfelhangzott a letördösött ágak ropogása.

A törpék egyre gyorsabb iramot diktáltak; inkább futottunk, mint mentünk. Már-már elfulladt a lélekzeitem, amikor megjelent egy törpe. Megálltunk. Más irányba csaptunk; eltűntünk a rengetegben.

Óvatosan haladtunk tovább. A főnök jeladására síri csendben lépegettünk lábnyomról-lábnyomra. Kis tisztásra értünk. Az összehajló lombok alatt a cserjésben ott álltak a hatalmas állatok, ötven lépésnyire. El-

sőbb is fotografálógépemet sütöttem el. A törpe, mikor meghallotta a kattánást, csodálkozott, hogy nem rebben szanaszéjjel a csorda. Képzeteiben a fotografálógép valahogy a puska fogalmával keveredett. Akárhogy is, a csorda csakugyan megneszelhetett valamit, mert lassú ügetéssel elbotorkáltak. Megragadtam puskámat, célbavettem a legnagyobb agyarasnak a fejét. Megsebesült, de úgy látszik, nagyon hátul érte a golyó. Ugrott egyet, elbődült és nekiiramodott. Elpuffantottam a második lövést, de megint csak a testét találtam. Ujabb bődülés. Az állat megfordult és bőszerűen nekem rontott. Puskásom kezembe nyomta mannlicheremet, célbavettem az elefánt homlokát, a szeme között. Elhibáztam. Már majd legázolt a rettentő fenevad, félreugrottam egy fa mögé. Az elefánt vak dühvel vágatott el melletttem. Ujabb lövés — ismét semmi hatás. Puskásom közben újra töltötte expresszpuskámat. Körülnéztem, merre van a főnök. Hát nem ott ül az átkozott fickója egy fatörzsön! Ijja, két nyílvezzővel az ölében, ő maga meg könnyedén előrehajolva kíváncsian lesi, mit csinálok.

Nyugodtan fölkelt és intett nekem, hogy kövessem. Jobbra tértünk, nem arra, amerre a sebesült állat menekült. A főnök egyetlen szót mondott csak: *víz!* Kétségtelenül azt akarta ezzel mondani, hogy az elefánt a víz felé igyekszik. Igaza volt. Negyedóra múlva rábukkanunk az elefánt véres-tajtékos nyomaira. Egyik lövés bizonyosan a tüdejét érthette.

Közelünkben kellett lennie valahol — hallottam zihálását. Mentünk, mentünk, meg nem tudnám mondani, mennyi ideje; beborult az ég, heves szél csapkodta a fák koronáját. Vezetőm egyszerre megállt, kinyújtott tenyerét fölfelé fordította, mintha csak azt mondaná: nem jó, sehogy se jó.

Körülnéztem: mocsár szélén állottunk. Minden reményről le kellett mondanunk, hogy zsákmányunkhoz juthassunk. Az elefánt, sajgó sebével belement a mocsárba, amely kétségtelenül el fogja nyelni.

Intettem a főnöknek; visszafordultunk. „Torony iránt” igyekeztünk vissza a faluba. A szél üvöltő zajába belevegyült egy távol mennydörgés robaja. Szaporán szedtük lábunkat, már amennyire az úttalan sűrűség engedte. Itt-ott tisztáson vágtunk keresztül s meggyorsítottuk lépteinket. Az ég fenyegető komor színt öltött, villámlás villámlás után hasította át a levegőt. Megeredtek az ég csatornái: diónyi jegek koppantak meg koponyáinkon. Engem még csak védett valahogy parafasisakom, de mi lesz vezetőmmel? Alig, hogy ezt végiggondolom, látom ám, hogy kiszaggat egy fűcsomót, összekötözi és ráteríti a fejére. Tökéletesen megvédte a jégverés ellen. A földet csakhamar belepte a jég — csodálatos látvány — az egyenlítő közelében! Percek multával a jég szemek kisebbre olvadtak — a jégesőt hatalmas nyári zápor váltotta föl. Bőrig áztam. Mentünk, mentünk . . . Sűrű vadonba jutottunk, rátértünk a törpék egyik ösvényére, majd elefántcsorda csapásán haladtunk tovább.

Rohamosan sötétedett s még messze jártunk a falutól. A főnök hívott, menjek az ő „falu”-jába, de én kézzel-lábbal megérttettem vele, hogy „haza” akarok menni, sátramba, megszárogatni ruhámat és ha lehet, mentől előbb ágyba bújni. Tehát Szongolenga faluja felé kell tartanunk. Mindegyre nehézkesebbé vált az út a tökéletes éjszakában. Az orrom hegyéig sem láttam: vezetőmnek a vállára kellett tennem kezemet, hogy el ne maradjak mellőle. Tapogatózva botorkáltam előre, pedig a bagolyszemű főnök minden akadályra figyelmeztetett.

Késő éjjel értük el a falut. Fogam vacogott a hidegtől. Sietve átöltöztem. Testem tele volt zúzódással — a jégeső összevert. Harminchat óráig ki se bújtam ágyamból. Olyan alapos malária-rohamom volt, mint annak a rendje. Mindössze ennyi volt, amit hazahoztam a törpékkel való vadászkirándulásomból. Még a tekintélyem is az erdőben veszett.

AZ EMBEREVŐ.

„Az oroszlán ám ordítson, de óvakodjál a leopárdtól” — tartja a *luba* közmondás.

Reggel félhat felé nyugtalan mozgolódás támadt a faluban. Alig pitymallott még, hajnali köd gomolygott a völgy felett. Előző nap maláriás lázrohamom volt, sehogysem akaródzott fölkelni még. Befordultam aludni. Félálomban hallottam még a nagy kavarodást, az emberek ide-oda futkosását és hallottam végül, hogy hangos csatazaj közben kivonultak a faluból.

— Hát csak csatázzanak — gondolám — ez az ő dolguk.

Békésen tovább horkoltam.

Az asszonyok sivító jajongása ébresztett föl újra álmomból: éles *iiii!* kiáltozás közben szájukat verték sebesen a tenyerükkel — ez az ő riadójuk. A sátor csapóajtaja föltárult és izgatott asszonyi tömeg rontott be a sátorba.

— Fogd a puskádat!

— Segítség! Segítség! Rajtunk!

— A férfiak mind oda vannak!

— Gyere gyorsan!

Ahányan voltak, mind egyszerre kiáltoztak. Megfogtam az egyiket, a többit kitessékeltem a sátorból és megkérdeztem a foglyomtól:

— Mi történt? Beszélj hát!

— Leopárd!

— Hol?

— A folyóparton.

— Láttad?

— Hogy láttam-e? Szudilát széttépte!

Szudila a derék Okito Longának volt a felesége. Bájos asszonyka. Vendégemet kituszkolva, amily gyorsan csak lehetett, belebújtam ruháimba, kaptam puskámat, magamhoz vettem néhány töltést és kiléptem a zsivajgó asszonyok közé. Megint valamennyi egyszerre

akart beszélni. Nagynehezen sikerült kihámoznom, hogy miről is van szó:

Az asszonyok, mint rendesen, vizért jártak oda a patakra, egy leopárd rajtuk ütött, Szudilát leterítette és elhurcolta. A többi asszony hanyat-homlok szétszaladt.

Babunda néger nő.

A faluban nem volt egyetlen férfi, mert kora reggel Dumbiból híre érkezett, hogy egy asszonyt széttépett ott a leopárd, a férfiak erre valamennyien kivonultak, hogy csatlakozzanak a dumbisi főnök bandájához s így tegyék egyesült erővel ártalmatlanná a fenevadat.

— Ugy-e elmegy puskáddal a rabló után? — kérleltek az asszonyok.

— Hogyne mennék, már megyek is.

Szanga, parányi foxterrierem, türelmetlenül szükölt. Észrevette, hogy kezembe veszem puskámat — az izgagtottság majd szétvetette. Könyörgő szemmel pislogott rám, mintha mondaná: Vigy magaddal!

— No gyere Szanga!

Örömeiben elvakkantotta magát, éppen csak egyszer, tudva, hogy nem szabad zajt csapnia, ha gazdájának fegyver van a kezében.

Lenyeltem hirtelenében reggelimet és útnak eredtem. Szanga büszkén loholt előttem, mohón szippantgatva az éles reggeli levegőt. Magas fűben gázoltunk a patakhöz vivő ösvényen. Szanga megállt, erősen megvigyázott egy sűrű helyet. Fejemet ráztam. Nem, ma nem *francolinra* vadászunk, ma nemesebb vadat hajtunk föl! Szanga behúzta tömpe farkát a lába közé és tovább loholt.

Elértük az ültetvényeket. Gyöngytyúkocok csipogtak kodácsolnak a közelünkben, Szanga a vállán keresztül elnézett fölöttük — észrevevésre se méltatta őket.

Az ösvény lefelé lejt egy darabon — ott voltunk a pataknál. Megálltam, még egyszer szemügyre vettem fegyveremet, megtöröltem a csövét, — amelyet belepett a harmat a magas fűben — két tartaléktöltést tettem az oldalzsebembe (ott könnyebben hozzáférhetek, mint a nedvességtől merevvé vált bőrvemben) s azzal odaszóltam hű kísérőmhöz:

— Szanga, aztán szemfüles légy, kis hölgyike!

Óvatosan, nesztelenül lopakodtunk közelebb a patak partja felé. Nem könnyű feladat: az ösvény csúszós volt, a száraz gallyakat és leveleket kézzel kellett lábam alól elrakosgatnom, a cserjék ágait meg félrehárítanom, hogy visszacsapódásukkal zajt ne üssenek. Leértünk a víz mellé. Sehol semmi nesz, csak a víz csobogása, amint szikláról-sziklára görgő. Éles füttyel röppen föl egy lile. Terringettét, még majd elárul! Csönd lett

megint. Körülnéztem. Első pillanatban semmi nyoma a kevéssel előbb lezajlott drámának. Egyszer csak Szanga elkezd keservesen vonítani. Rámered egy sötét foltra a földön, szőre fölborzolódik s szemében riadt rémület. Rögtön megérezte, hogy embervér ütötte meg orrát — de ez nem elég, valami még rémületesebb dolog után szimatolt. A puha talajon ott volt a félelmetes ellenség karmának a lenyomata. Megsimogattam a kis állatot:

— Gyerünk tovább, Szanga, kis hölgyikém!

Átgázoltunk a patakon. Ott is megtaláltuk a nyirkos földön a mélyre bevágódott nyomokat: arra cipelte magával a leopárd áldozatát. Szanga remegett, fájdalmasan rémült tekintetet vetett rám, aztán tovább koccogott. Én utána. Óvatosan lopakodtunk előre. Lábamat se tettem le, amíg félre nem toltam az áruló száraz gallyakat. Bízam kutyámban, hogy figyelmeztet, ha a fenevad közelébe érünk. Idegesítő lassúsággal haladtunk. Egy ideig az ösvényen mentünk, majd Szanga hirtelen balra fordult. Sűrűségbe jutottunk. Ismételten letörülgettem a fegyver csövét: egy harmatcsöp veszedelmessé válhatott volna, ha gyors lövésre kerül a sor. Nagyvigyázva sompolyogtunk tovább és tovább.

Szanga egyszerre megtorpant. Mintha csak lába ujján állna, bundája égnek állt gereben módjára, egész teste reszketett. Szeme sarkából felém pislogott. Óvatosan előre hajlottam s az ágak közt megpillantottam — zsákmányomat.

Ott feküdt a leopárd, karma között a pompás, meztelen ifjú asszonyi test. Egyik karját kitépte már és hatalmas darabokat harapott ki a vállából és hátából. Gépiesen kinyújtottam kezemet a fegyver csövére és ezen közben megérintettem egy kiálló gallyat. A leopárd egy szökéssel talpra ugrott. Ott állott teljes oroszláni szépségében. Mellső karmai az áldozatán nyugodtak. Az őserdő fejedelmi ura nyugodtan mért végig; tekintetében megvetés és csodálkozás tükröződött, mintha csak azt mondaná: „Hogy merészelsz megzavarni!”

Egy pillanatra eszembe jutott kis kézi fényképező-

gépem: micsoda pompás fölvételt lehetne csinálni belőle! De mégse mertem. A visszahozhatlan pillanatot elszalajtottam. Hirtelen, mint ahogyan kés pengéje csuklik össze, a leopárd lezökkent a hátsó lábaira. Mellső lábainak a karma keményen beletapadt a földbe, farkával kétszer-háromszor végigsöpörte a homokot.

Lőttem.

Az óriási macska gyönyörű testén reszketés futott végig. Egyik mancsát kivágta előre, hatalmasan megrázta, aztán oldalt fordult és gyöngé nyögéssel elterült a földön.

Odaléptem hozzá. Nem volt élet benne. Szanga körülzsonglászta, lefeküdt melléje és — ásított!

Visszatértem a faluba. Akikkel találkoztam, mondtam, menjenek és hozzák be zsákmányomat, Szudilát pedig temessék el.

A falubeliek körében nagy volt az izgalom. Egyik emberük, Okitu, szintén elejtett egy leopárdot. Nem volt akkora, mint az enyém, de derék példány volt az is.

Nem akkora, mint az enyém! Ó micsoda össze-mérés! Itt voltam én, fölfegyverkezve a puskaművesség remekével, amely biztos mint a halál, könnyű és kezes és hatalma megfékezi a dühödt elefántot — és ezzel a remekbe készült félelmetes jószággal lepuffantok egy leopárdot, olyan közelből, hogy el se hibázhatom. Ezzel szemben itt van Okitu, akinek a leopárdja — egy araszszal kisebb, mint az enyim! Csupasz testtel, mindössze egy tenyérszerű ruhával a csipeje körül, üldözte a fenevadat, kezében fapáncéljával és pusztá fegyverével, dárdaival. Három-négy ilyen farúd, amelynek még a hegye is csak tűzben edzett fa. A csoda nem az, hogy leterítette a bestiát — bár ez is derekas cselekedet — a csodálatos az, hogy emberi lény szembe mert szállani — ilyen fegyverekkel! — a vérengző és kegyetlen ellenséggel. Olyan próbatét, amely előtt meg kellett hajolnom.

És az én leopárdom néhány ujnyival hosszabb az övénél! *Vanitas vanitatum!*

TALÁLKOZÁSOM EGY TÁVOL „ATYAFI”-VAL

Barátaimat megdöbbenettette az eset — mint később beszéltek — amikor 1903-ban holt híremet költötték. Híre járt, hogy lázadó katonák fölkoncoltak. A kínzásokat is leírták vérfagylaló részletességgel. Ünnepelesen kinyilatkoztatták, hogy hősként haltam meg, küzdöttem végső lehelletemig és utolsó szavam is ez volt: „Vajha száz életem lenne, hogy mind fölláldozzam a nemes ügyért”. Egyesek, akikkel nem éltem valami jó lábon, rövid, de dicseljes pályámon, célozgattak rá, hogy ma is életben lehetnék, ha nem hódoltam volna mértéktelen szokásoknak, mások megint összesúgtak, hogy öngyilkos lettem csak azért, hogy nyugtalanságot okozzak. Ünnepeyes szentmisét mondtak lelki üdvösségemért, aztán annak rendje-módja szerint elfelejtettek.

Ezenközben pedig én tizennyolc boldog hónapot töltöttem egyedül, bennszülött kíséroiddal az afrikai őserdőben. Minden érintkezéstől elvágva belső forrongásdúlta vidéken, hamarosan hozzászoktam a magános élethez, fehér ember társasága nélkül, ujság és levelek nélkül. Az ország zsírján éltem. Élelmiszernek nem voltam híjjával, jóllehet nem éppen olyasféle eleségen éltem, amilyenhez szoktam gyerekkorom óta.

Otthonosan megtelepedtem, serényen munkálkodtam és eszemben sem volt, hogy sorsomon változtassak. Rövidesen egész kis falut építettem, magam fabrikáltam a bútorokat, veteményes kertet csináltam a magam és embereim számára, és arra is gondom volt, hogy egy kis erősséget emeljek támadás esetére, amelyre azonban nem került sor. Lövészernek bővében voltam, puskámmal szereztem meg mindennapi élelmemet. Kora reggel nyakamba vettem a világot s mikor együtt volt a napi zsákmány, hazaküldtem egyik kíséroidet, hívjon embereket a vadpecsenye hazaszállítására; a többi addig őrizte a zsákmányt, mert hiénák és sakálok ólálkodtak a környéken. Ur voltam: az idő múlása nem érdekelt. Rendesen elcsavarogtam valamerre és jókora ke-

rülővel kanyarodtam haza, itt is ott is meg-megállva, hogy kedvemre szemügyre vegyek valami érdekes állatot vagy növényt. Így éltem álmodozva.

Egyik nap hazafelé való utamban elefántcsorda nyomára bukkantam. Friss nyomok voltak; elindultam rajtuk, abban a reményben, hogy elefántcsontra teszek szert. Órákig vándoroltam, anélkül, hogy az elefántokat sikerült volna megpillantanom. Mocsár szélére értem. Semmi kétség, az elefántoknak valahol a közelben kell lenniök — gondoltam — leültem hát egy fatönkre és vártam, vártam. Sűrű rengeteg vett körül. A száraz levelek és gallyak jöttömben meg-megzörrentek léptem alatt — minden állatot elriasztottam. Így hát nem sok reményem lehetett — nem volt mit tennem: belemerültem éber álmodozásomba.

Jó ideje üldögéltem már, amikor valahogy az az érzésem támadt, hogy valaki vagy valami figyel rám. Ha nincs is talán élettani magyarázata, bizonyos, hogy az ember megérzi a rajta nyugvó szemeket. Minden pillanatban el voltam rá készülve, hogy felbukkanik valami állat a közelemben, s mert sohasem tudhatja az ember, miféle látogató lepheti meg Afrika vadonaiban, csöndesen készenlétbe helyeztem fegyveremet. Aztán lassan, óvatosan hátrafordultam, amerről a rejtelmes szemek tüztét éreztem magamon. Nem láttam semmit, de *tudtam*, hogy a minden élőlényvel veleszületett kíváncsiság hamarosan előcsalja rejtekéből a betolakodót. Mozdulatlan csend honolt körülöttem. Egyszer csak megreccsent egy ág. Még mindig nem láttam semmit és senkit — szemem nem tudott áthatolni a sűrű lombokon. Az ágak megroppantak s egyszerre észreveszem, hogy egy izzó szempár bámul rám merőn. Lehetetlen volt megállapítanom, miféle istenteremtése lehet. Annyi bizonyos, hogy valami tekintélyes vadnak kell lennie, mert a szemek jókora magasságból tüzeltek felém. Elefánt nem lehetett. Sem valami macskaféle. Talán *ember*? — cikázott át agyamon valami sejtetem. Nem, ember nem lehet. Ha jóbarát, ezóta je-

lentkezett volna, ha ellenség: végezhetett volna velem, mielőtt puskámhoz nyúlhattam. Nem, ember nem lehet. De mégis van valami *emberi* benne. Majom? Meglehet — de a szeme túlfentül nagy hozzá, hogy majom

Babunda néger asszonyok.

lehessen. Nos, ha neki nem sürgős — gondoltam — hogy megmutassa magát, én várhatok.

Nyilván nem lehetnek gonosz szándékai velem, ehhez nagyonis félénknek látszik. Ejnye csak, mintha megmozdult volna. Közelebb lépett. Jókora állat, sötét és

otromba. Még egy hirtelen mozdulat és kilép eléem a lombok közül. Óriási alak. Hátsó lábain áll, egyik mellső lába a földön, a másik valami ágat markol a levegőben. Alakja ismerősnek látszik, de erősen össze kell szednem a fantáziámat, míg végre ráismerek. Emberszabású majom áll előttem . . . Megvan! Gorilla! Sohasem láttam még előbb. Furcsa kényelmetlen érzés vett rajtam erőt: a majomfélék látása mindig olyan rejtelmesformán hatott rám — annyi emberszerű van rajtuk s mégis annyira mások, mint az ember! Azt hiszem, a gorilla is olyasvalami különösét érezhetett, amelyet én. Száját kitérítette, megmutatta rettentő fogait. Ajkát biggyesztette és közelebb lépett. Merőn, mozdulatlanul bámultam, percekig. Megint lépett egyet felém, majd hátrált egy lépést. Rám vicsorította a fogát s elkezdett idegesen motogni. Megragadott egy ágat, megrázta — nem bírta vele. Aztán horkantott egyet, olyanformán, mint mikor öreg urak köszörülik a torkukat. Merészen előre lépett és fölágaskodott két hátsó lábára. Harminc lépésre lehetett tőlem, talán valamivel többre. Megint leereszkedett a jobb kezére s amúgy háromlábbon szökkent egyet, felém. Negyedik kezével megvakarta az oldalát, aztán megint közelebb szökkent.

Kezem keményen szorította a puskát — kezdtem arra gondolni, hogy ökelme meglehetősen szorongat. De kíváncsiságom nem engedte, hogy megmozduljak. A gorilla most fölszedett valamit a földről és szájába dugta. Megvetéssel kiköpte. Megint megköszörülte a torkát, aztán hirtelen leült, minthacsak azt mondaná: gyere, beszéljessünk!

Mosolyognom kellett — arcom parányi változása újabb hátrálásra ösztökölte. Hátsó lábaira emelkedett, hatalmas, hosszú karjai begörbültek, mint valami birkózóé, aki támadni készül. Mosolygott — nem valami kellemes mosollyal. Lehajlott, majd fölegyenyesedett meg újra négykézlábra ereszkedett. Láthatólag izgatott volt. Olyan állásba helyezkedett aztán, mint a versenyző, indítás előtt. Szája meg-megrebbent, fogai csattogtak.

Rettentő üvöltést hallatott. Ez már több volt a kelleténél — a hátborzongató hang sokszoros visszhangot verve betöltötte a rengeteget. Fölugrottam, vállamra kaptam fegyveremet. A szörnyeteg egy hatalmas szökéssel hátraugrott és eltűnt a sűrűségben.

Vártam egy ideig. Semmi nesz. Lassan elindultam hazafelé. Figyelmesen fürkésztem erre-arra, sehol semmi el nem árulta a gorilla közellétét. Mentem, mendégéltem, a fák ritkulni kezdtek, közeledtem az erdő széléhez. Egyszer csak valami sokszoros kemény döngő hang reszkettette meg a levegőt, mintha a mélyhangú nagy dobot verné valaki.

Ő volt az, a távol atyafi. Hatalmas mellén dobolt, megvetéssel tiltakozva a betolakodó rokon látogatása ellen.

A FÉLELMETES SZÖRNY.

A „nagymondások”, hetedhétországra szóló „lódítások” irodalmának leghirhedtebb klasszikusa az angol John Mandeville lovag, ez a tizennegyedik századbéli Münchhausen. Latin nyelven írt könyvét ő maga fordította le franciára és franciából angolra (*The Vyage and Trvail of Sir John Mandeville, Knight*) s ezek a fordítások maig is igen népszerűek. De persze ma már senki se veszi komolyan a benne foglalt badarságokat és a könyv fővarázsa éppen hajmeresztő hihetetlenségében rejlik.

Őszinte meggyőződése, hogy Mandeville igaztalanul keveredett a világ legnagyobb füllentőjének hírébe; az emberek elfelejtik, vagy elkerüli figyelmüket, hogy a hirhedt mesélő következetesen így kezdi valószínűtlen elbeszéléseit: *men seyn, but I have not sene it*, és a történet végén sohse mulasztja el megjegyezni: *this is a gret Marveyle* — vagyis, hogy *nem a maga szemével*

látta a leírt dolgokat, és hogy bizony az egész história nagyon csudálatos.

Sok történetét más szerzők írásaiból, Pliniusból, Herodotosból, nyirbálja ki; másokat úgy lehet, a kikötőkben szedezett össze hallomásból, erre-amarra, kalandos útjain. Már pedig ismeretes, hogy a világcsavargó tengerészek manapság sem örvendenek a túlságos szavahihetőség hírnevének. Ha azonban meggondoljuk, hol és hogyan szerzik adataikat, meg kell engednünk, hogy jóhiszeműek lehetnek, még ha szemernyi igazság sincs híreikben.

A hajósnép többé-kevésbé kereskedő is egy kicsit. Emberemlékezet óta adnak és vesznek, egész tekintélyes kereskedelmi forgalmat bonyolítanak le távol világrészekben; összevásárolják a legmeglepőbb dolgokat, cserébe még meglepőbbekért. Ősidők óta hatalmas árúraktáraik voltak a tengerészeknek, azokból szerezték be selejtes portékáikat, hogy nyakába sózzák a természet egyszerű gyermekeinek. A hajósnéppel való csereberéléseik közben bocsátják szárnyra a bennszülöttek képtelen mendemondáikat szülőföldjük elképesztő csudáiról. A *lingua franca* szegényes szókincse és a primitív népek velükszületett hajlandósága, hogy elálmélkodtassák az idegent, érthetővé teszi, hogy annyi csodabogarat hordanak össze — „hajósnépnek való” tarkabarka zagyaságokat.

Ime egy példa a világjáró Mandeville könyvéből; lássuk csak, hogyan írja le a krokodilt: „*A krokodilusok kígyók, sárga és csíkos hátúak, négylábúak, lábuk rövid, nagy karmuk, patájuk és mancsuk van nekik; vannak köztük öt fonal hosszúságúak, sőt egynémelyik hat, nyolc és tíz fonalnyi, és amikor mennek kövices talajon, azt hinné az ember, nagy fát vonszoltak arra.*“ (The cocodrilles ben serpents, zalowe and rayed above, and han 4 Fete and shorte Thyres and gret Nayles, and Clees and Talouns: and there ben sume that han 5 Fadme in lengthe and sume of 6 and 8 and of 10: and whan thei gone be places, than be gravelly, it seemthe

ass thoughe men hadde drawen a great Tree throghe the gravelly Place.)

A híres utazó szerint tehát a krokodilus — kígyó; hossza tíz-husz méter.

Mivel magyarázhatók és igazolhatók ezek a szembeszökő képtelenségek?

Hadd beszéljem el összehasonlításul egy személyes élményemet. Rávilágít ez, hogy alapos okom van védelmembe venni Sir John Mandeville-t meg a többi hirhedt világjárókat.

1907-ben két barátommal bolyongtam a Kongó vidékén. Fő célunk volt a bennszülöttek tanulmányozása, de nem vetettük meg, ha mód kínálkozott más egyéb megfigyelésekre. Karácsony estéje a Szankuru partján ért bennünket. Gyönyörűséggel merültünk el az afrikai éjszaka megbűvölő csodájába. A csillagok olyan fényben tündököltek, hogy világuk mellett bátran olvashattunk volna; a tökéletes némaságot csak olykor szakította félbe egy-egy zsákmánya után felszökkenő, vagy üldözője elől menekülő hal csobbanása. Gondolataink messze szálltak túl a tengeren, az édes hazába, és — legalább egyikünkéről el merem mondani — egy szeretett lényt simogattak körül: vajjon mit is csinálhat a Kedves ebben az ünnepi órában!? A karácsonyfa fölmerülő képe megremegtetett...

A titokzatos csöndet elnyújtott üvöltő hang törte meg, nyugtalanító, csaknem emberi kiáltás, mintha halálos félelemben vergődő nő jajkiáltása hasítana fülünkbe.

— Áhá, ááháá!

Megdöbbenten ugrottunk fel. Mi volt ez? Segítségért kiáltott valaki? Talán vadállat támadott meg egy megkéssett asszonyt, hazatérőben a mezőről?

Szem, bennszülött szolgánk, nyugtatott meg.

— Dehogy, dehogy, csak a *júka-állat* kiáltott.

— Mi az a *júka*?

— Félelmetes szörnyeteg. Fák odvában él, nappal elbúvik, éjjel jár zsákmánya után.

— Valami majom?

— Nem, nem majom. Én nem láttam soha, de barátaim beszélnek... Majd idehívok valakit, aki színről színre látta, az megmondhatja, milyen állat a *júka*.

Egy európai telepes — aki, be kell vallanom, alaposan fenekére nézett a palacknak a Karácsony örömére — kijelentette, hogy ő igenis látott egyszer egy ilyen állatot.

— Hogy milyen? — mondotta. — A külseje egyszerűen leírhatatlan, inkább mesebeli szörny, mintsem földönjáró állat.

Kétségtelen, hogy Afrikában vannak még ismeretlen állatok. A *júka* alighanem ezek közül való — gondoltam magamban. Nyugtalanul töltöttük az éjszakát; fantasztikus szörnyekről, nagy, tudományos szenzációról, világhírű fölfedezésekről álmotunk. Alig győztük kivárni a hajnalt. Akkor megjött Szem barátja és az így írta le nekünk a titokzatos állatot:

„A *júka* akkora, mint egy kutya. Mint egy hatalmas kutya. Termetre olyan, mint egy jól megtermett kos. Feje kutyaszerű, jártában a földön vonszolja. *Hátát veti a fa törzsének, úgy kúszik fel rá.* Fák odvában alszik és fejét kilógatja az odu nyílásából. Színre vöröses-szürke, farka nincs, fara csupasz. Lomha mozgású. Fogai hüvelykujjnyira merednek ki szájából, hosszú karmai emberi körmökhöz hasonlók. Öklére támaszkodva jár. Füle majomszerű, de jóval kisebb.“

Szóról szóra följegyeztem szavait. Művész útitársunk nyomban le is rajzolta s a bennszülöttek meggyőződéssel bólongattak, hogy csakugyan hajszára ilyen a veszedelmes bestia.

Mindenki egyetértett abban, hogy a *júka* félelmes fenevad; a világ minden kincseért rá nem lehetett volna venni a bennszülötteket, hogy kézrekerítésére vállalkozzanak. Hiába mondtuk nekik, hogy mi is velük megyünk, hogy puskával védjük őket. Még Lucsina se állott kötélnek, pedig előző nap velünk járt egy sebesült leopárd föl kutatására. Nem tehattünk mást, mint hogy küldöncöket menesszünk a környékbéli falvakba és

tekintélyes jutalmat tűzzünk ki annak vagy azoknak, aki vagy akik egy eleven példányt szereznek nekünk. Biztosra vettem, hogy ismeretlen állatról van szó, és hasonló a lajhárhoz.

Teltek a napok és nem akadt vakmerő vállalkozó. Végtére egy főnök rászánta magát, hogy éjjel fölkerekedik egész falujával és megpróbálja elcsípni a vadat.

— De ha embereim közül ott hagyja valaki a fogát

A híres Buja-Mokenye box-match.

a veszedelmes hajtóvadászaton, — jegyezte meg, — remélem, gondoskodni fogtok hátrahagyott családjáról.

Megígértük és följánlottuk, hogy résztveszünk a vállalkozásban. Az ajánlatot visszautasította.

Napokig nem hallottunk semmit a vakmerő lovagokról; egyszer csak híre járt, hogy sikerült fölfedezni a bestia nappali búvóhelyét, ahonnan az est leszálltával zsákmányára indul. Éjjel tehát elcsípi és elhozzák.

Az egész országban egyébről sem beszéltek, mint erről a vállalkozásról; a bennszülöttek, akik pusztá dárdaival üldözőbe veszik és elejtik az elefántot, nem győz-

ték dicsőíteni az elszánt harcosok rettenthetetlen bátorságát.

Magunk is elhagytuk a folyópartot és bevettük magunkat a rengetegbe. Éjszakánként fölhangzott tanyánk közelében a *júka* félelmes *áhá, ááháá* üvöltése. A hátunk borzongott bele. Embereink rémeket láttak és remegve beszéltek a *júka*, elrettentő tulajdonságairól. Meg lévén róla győződve, hogy egészen rendkívüli állat, semmin sem ütköztünk meg s hajlandók voltunk azt is készpénznek venni, hogy ez az ocsmány állat a *száján keresztül* távolítja el meg nem emésztett táplálékát. Mentől *tsudálatosabb* adatokat hordtak össze róla, annál nagyobb volt örömünk és izgalmunk.

Eltelt egy hét. A nyolcadik napon egy fekete hirnök jelent meg tanyánkon és izgatottan újságolta, hogy dobszó útján továbbított hírt kaptak a faluban, hogy hőseinknek sikerült elcsípniök a *júkat* és másnapra megérkeznek vele.

Reggelre csakugyan hosszan kanyargó menet tűnt föl a láthatáron. Jó erős nyakörvvel és vastag láncsal fölfegyverkezve vártuk a veszedelmes fogoly bevonulását. A tolongó sokaságból kibontakozott két ember, vállukon rúd, a rúdon valami kosárféle lóg. Ugyan bizony, mi lehet a kosárban?

Hát egy — *szirti borz* volt benne, a bibliai „nyulacska“, akkoraforma állat, mint egy tuskédisznó. Letették elém és uramfia! — tenyeremből evett szegényke!

A leírásból egyetlen szó sem volt igaz.

Igazam van-e hát, ha védelmembe veszem Sir John Mandeville-t, az ánglius Münchhausent és minden Hári Jánosokat?!

AZ ÉLETMENTŐ RINOCEROSZ.

Megállás nélkül, éjjel-nappal, lóhalálában jött a küldönc Dubois levelével, míg csak rám nem talált. Borzasztó, szorongatott helyzetben volt ötven emberével. A portugál rabszolgakereskedők által felbőszített bennszülöttek rajtaütöttek és körülfogták. Ezek az ellenséges bennszülöttek szokatlanul jól fel voltak fegyverezve: a rendes előltöltőn kívül Remington és Snyders fegyvereik is voltak, és annyi lövészerük, hogy ha mégoly gyöngé puskások is, félelmetes ellenfelekké váltak. Dubois kért, szedjem össze minden emberemet és amennyi municiót csak föl tudok hajtani, — kötőszerekről és fertőtlenítő szerekről sem feledkezve meg — és siessek segítségére. Kétszer is megkísérlette szuromrohammal utat törni magának — visszaverték.

Hivattam Mabruki őrmestert, a kipróbált harcost és elmondtam neki, mi van a levélben. Mabruki, akit főlvillanyozott mindig, ha összecsapásra volt kilátás, komor arcot vágott és a füle tövét vakarta.

— Jó, jó, *bvana** — felelte — elmegyünk, el, de kötve hiszem, hogy élve elérjük a hadnagyot. Át kell mennünk Kalamatának az országán és nem bízom ebben az emberben. Évek óta lesi már az alkalmat, hogy föllázzon, s most itt van a jó alkalom. Nem bocsátja meg a fehéreknek, hogy valamikor régen egy európai ember börtönbe juttatta. Ismeri, ugy-e, mit danolnak a fekete legények:

„*Kalamata dila n'jószi...*“

(Kalamata láncraverve nyög...)

Ahányszor ezt a dalt hallja, gonosz láng villan meg a szemében. Sok embere van, tömérdek puskája. Nem is értem, mi tartotta vissza ilyen soká. Nem csodálnám, ha valami ármányos tervet forralna.

Mindezt magam is jól tudtam az erőszakos vén fics

* *Bvana* = úr, uram.

kóról. Mabrukinak igaza volt: Kalamata veszedelmes ember és tekintélyes serege van. De teljességgel lehetetlen, hogy a fülünket se billentsük Dubois kérésére.

Kiadtam tehát a parancsot huszonöt katonámnak, hogy készüljenek az útra, és elmentem teherhordókat szerezni a vállalkozásra. Sohsem sikerül összetoboroznom őket, ha a főnök anyja nem jön segítségemre. Ez a koros hölgy mindig hű barátja volt a féléreknek és értette a módját, hogyan puhítsa meg az embereket. Rábeszélő képessége megtört minden ellenállást és reggel öt órára karavánunk útban volt a Dilolo-tó felé.

Mabruki hangjából, amikor velem beszélt, kiértett az aggodalom, de ha katonáihoz szólott, azt hihette volna az ember, oda se néz az egész kalandnak. Mint-hacsak mulatságos szórakozásról volna szó, amely kiragadja őket a mindennapos élet lelketölő unalmából. Tele beszélte a fejüket, milyen jó sorsuk lesz: lesz ennivaló, amennyi csak kell, s ha valami kalamajkába keverednének, amit sajnos nem mer remélni, nos hát akkor meg előléptetés, külön fizetség és tudja az ég, mi minden jó várakozik rájuk. A katonák derülten nevetgéltek, megoldódott a nyelvük és vidám nótaszóra zendítettek. Egyikük megpróbálkozott valami alkalmi költeménnyel, mire a kar harsogva zúgta utána a verseket. Így ment ez egy ideig: agyba-főbe dicsértek, majd megeresztettek egy-egy enyelgő megjegyzést a rovásomra, Mabruki tódította, mire a többiek se akartak elmaradni. De amikor kis idő multával az egyik katona rázendítette, hogy:

„*Kalamata dila n'jószi...*“, —

Mabruki sietett betapasztani a száját.

— Nem úgy fiam, azt nem, az ember sohse ingerlje az oroszlánt, ha a vadonba készül — ott ő az úr!

Első nap nem nagyon erőltettem a menet tempóját, hadd szokják a lábuk. Napnyugta előtt tábort ütöttünk. Késő éjszakáig hallottam Mabruki hangját a tábortűz körül: kalandjairól mesélgetett az ifjú harcosoknak.

Másnap reggel korán fölkerekedtünk. Ritkás erdőn át vivő hosszú menetelés után sziklás dombok közé értünk. A száraz időszak végére járt, a fű kopárra lesülve. Ami kevés fűszál kisarjadt a kövek között, letöredezett az első lába alatt. Ez fárasztóvá tette a kapaszkodást: európai csizmámban folytonosan meg-megsiklottam, akárcsak sima jégen járnék. Végül is megpróbálkoztam, hogy mezítláb loholok utánuk. Ekkor meg

A Kongó-népek szenvedélyes táncosok.

valósággal fölhólyagzott a lábam a napfényben áttűzesegett sziklák égető forróságától. Így esett, hogy mikorra fölértem a tetőre, karavánom messze járt már.

A fennsíkot, amelyre följutottunk, sűrű bambusz-erdő borította; a folyton kanyargó ösvényen alig láttam egy-két lépésre magam elé. Eszembe ötlött, milyen csábító hely ez, hogy az emberen lesből rajta üssenek. Meggyorsítottam lépteimet. Egyszer csak megzörren mellettem a sűrűség. Megállok, kiragadom a puskát le-

gényem kezéből. Kétcsövű nehéz 577-es express fegyver volt. Egy pillantással meggyőződöm róla, hogy meg van töltve, néhány tartalék-töltényt dugok a zsebembe és merőn figyelek a zaj irányába. Valami vágatásszerű kattogást hallok, de látni nem látok semmi gyanusát.

Alig vetek számot mindezzel, amikor közvetlenül magam előtt, alig néhány lépésre tőlem hatalmas fej bukkanik föl. Rinocerosz! Egyenesen felém rohan. Lövésre nincs idő, — félreugrom. De máris kemény ütest érzek, mintha valami óriási tagló sujtott volna le rám és zúzta volna be a bordáimat. Fegyverem kihullt a kezemből.

A rinocerosz vakon rohan tovább lefelé az ösvényen, azután megáll. Szimatolva fölveti hatalmas fejét, majd megfordul. Látom pislogó gonosz kis szemeit és hallom zihálását. Egy pillanatig áll ott leszegett fejjel, puskám felé akarok nyúlni... balkezem nem bírom mozdítani. A rinocerosz kettőt bólint a fejével és már jön is lassan felém. Hirtelen kétszer körülhemperedem, hogy jobb kezemmel megragadjam puskámat. Szerencsére meg van töltve és elég erőm van rá, hogy félkézzel vállamhoz emeljem. Ideje is — a szörnyeteg nekem rontott. Elrántom a ravaszt. A visszalökődő puska lehányatlik vállamról, de fogom erősen... Az orrszarvú megtántorodik, de újból közeledik. Megemelem a puskát és pisztolymódjára elsütöm, egyenest a mellének szegezve. A lazán tartott fegyver belecsap az arcomba és kihull a kezemből. Valami fényesség villan meg szemem előtt, körben forog a világ és... az édesanyám drága hangját hallok:

— Kelj fel fiacskám, elkésel az iskolából.

Iskola!? Hiszen ma nem akartam iskolába menni. Olyan fáradt vagyok. Minden csontom fáj, aztán meg nem is tudom a leckémet, pedig biztosan kihívnak. T.....r tanár úr mindig három fiút feleltet és a Spitzer meg a Sugár már a multkor feleltek. Ma bizonyosan Surmayra, Takácsra és reám kerül a sor. És én bele se néztem a versbe. A vén Márkusról. Vedd le a

süveged. Galambösz fejedet...Hogy is van csak?...hiába, nem tudom.

Ha Bélai tanár úrról volna szó, szépen oda mennék hozzá óra előtt, megmondanám, hogy elfelejtettem meg tanulni . . . és ő csak megfenyegetne kedvesen az ujjával, mosolyogna és azt mondaná, tanuljam meg holnapra. De holnap se hívna fel. Bélai tanár úrnak mindig szívesen tanulunk, ő mindnyájunkat magáz és szépen beszél velünk. Aldott jó ember!

De az a bömbölő vén Tirnauer! „Na, te nyomorult bökd már ki! Megkukultál? Hát így felelsz te piszkos a te jó öreg tanárodnak?! Na írjuk be azt a szekundát, jó nagyot, akkorát, mint a te számár füled . . . hohó! hova sietsz, öcskös, beszélgessünk csak még egy kicsit. Hát halljuk csak, miért nem kegyeskedtél megtanulni a leckét? Elfelejtetted? Ugy? vigyázz magadra, mert úgy képen teremtelek, hogy arról koldulsz, te hitvány kölyök. Hát így lopjuk a szüleink pénzét, mi? Te gazfickó. Te zshivány. Te akasztófavirág. A bizony, akasztófára fogsz jutni. Sohse félj ha beteg vagy, nem fogsz ágyban, párnák közt halni meg. Vár rád a hóhér a pri-békjeivel. Ne félj te a természetes haláltól. Még ha valami afrikai szörnyeteg támad is rád, valami óriási rinocerosz, akkor se félj! Akasztófára jöttél te a világra . . .

Rinocerosz!? Hol is láttam én rinoceroszt?

— Csak ma ne küldjön az iskolába, mamuskám, hiszen olyan beteg vagyok . . .

Kinyitom a szememet.

— N'nya, bvana, n'ya! — mondogatja valaki és szép fehér anyám helyett Mabruki kormos képe néz le rám. A kulacsot erőszakolja az ajkamhoz.

Föl akarom emelni a kezemet, de kegyetlen fájdalom nyilallik bele. Mintha minden csontom apróra ősze volna törve. Balkarom tehetetlenül hever oldalamon, mintha nem is az enyém volna. Azután jönnek az emberek rögtönzött hordággal, és Mabruki felügyeletével ráemelnek. Azt hittem, meghalok a fájdalomtól, pedig olyan gyöngédek, olyan óvatosak. Mikor elindul

nak velem, megállnak és megmutatják a rinocerosz mozdulatlan tetemét. Néhányan már hozzá is fogtak, hogy földarabolják. A hús becses jószág és Bvana Deké-n mit sem segít, ha az emberei éheznek.

Egy barátságos főnök falujába visznek és a legjobb kunyhóban szállásolnak el. Hallom a főnök hangját, amint rendeleteket ad odakint, aztán minden elcsöndesül. Nem tudom, meddig tart a csöndesség — csak félig vagyok öntudatnál. Arnyék sötétíti el a bejáratot és Hadzsi Omar Ben Abibu Ibn Szelim barátságos arca közeledik felém. Egy koros tambatamba asszonyosság van vele.

— A főnök hivatott; elhoztam magammal Jajá-t, ő a legjobb „csonthelyretevő“ a világon. Nézd csak meg, Jaja, mi baja Bvanának.

Jaja óvatosan végigtapogatja a testemet, meg-megáll, ujjával keresi egyik-másik csontomat. Rémes fájdalomat okoz. Végre befejezi a műveletet. Mosolyog.

— Nincs semmi baj. Csak egy ujj törött el. A bal kar kificamodott. Mindjárt helyre húzom.

Valamit szól s erre bejön két rabszolgalány, hatalmas megtermett „fehércselédek“. Átkarolnak, lefognak és akkor Jaja hozzá lát a kimarjult kar helyreigazításához. Elkezd húzni, húzni — azt hiszem, a lelkemet is kihúzza belőlem. Mikor már-már éppen ordítani készülök kínomban, a jótékony természet második ájulásba kábít.

Amikor föleszmélek, karom oldalamhoz van kötve. Jaja két kezével dörzsöli a tagjaimat és ez csillapítja fájásomat. Az ajtónyílás négyszögletes fényfoltja eltűnt s a kunyhó egyik sarkában kanyargó füstfelhőt pillantok meg. Mabruki ül ott, pipázgatva. Jelenléte eszembe juttatja komoly küldetésünket, amelyben bal esetem megzavart. Szólítom Mabrukit. Felugrik, odalép hozzám.

— Dubois úr vár ránk, el kell menned nélkülem is — mondom neki.

— Igen, Bvana.

- Mered vállalni?
- Megteszem, ami tőlem telik.
- Gondolod, sikerül?

Mabruki a fejét vakarja. Látom, akar valamit mondani, aztán hirtelen haptákba vágja magát:

- Megyek!
- Biztos vagy az embereidben?

Széleset vigyorog erre.

- Azt már csak bízd énram.

— Isten veled, Mabruki, jó szerencséd! Bárcsak én is elmehetnék veled.

- Én is szeretném, ha velünk jöhetnél, Bvana.

Kecsesen szalutál és sarkon fordul.

- Szeretnék kezet fogni veled, Mabruki.

Szeliden beleteszi a kezét a tenyerembe. Aztán így szól:

- Az ember sohse tudhassa, *Eszvaheri* (a viszontlátásra)!

És elment.

Napokig nagyon kutyául éreztem magamat, de az ifjúság és az egészséges szervezet diadalmaskodott. Csakhamar fölülhettem és kezdtem érdeklődni az események iránt. Mabrukiról semmi hír. Az országban teljes volt a fölfordulás — rossz lábon állt a közlekedés. Félfüllel hallottam valamit valami harcokról, de hogy kik között és milyen eredménnyel, senki sem tudta vagy nem akarta megmondani. Az volt az érzésem, valami rossz hírt rejtegetnek előlem. De amikor erre célzó gattam, Hadzsi Omar kereken tiltakozott ellene. Talán egy kicsit túlságosan is kereken.

Egy délután aztán nagy zenebona támadt a faluban: Bula Matari katonái jöttek meg! Vajjon mi történt Mabrukival? Az első emberek, akik megjöttek, idegenek voltak. Mielőtt megkérdezhettem volna őket, megpillantom Duboist.

Ő mondotta el aztán a szomorú történetet. Kalamata föltartotta csapataival Mabrukit, minden utat elállottak. Körülzárták, Mabruki küzdött oroszlán mód-

jára, de végül is elesett és megmaradt embereit egytől-egyetig lemészárolták. Dubois fölhasználta a zavart, amit Mabruki fölbukkanása okozott és áttörte az ellenség vonalát.

Ha Mabrukival mehetek . . . nincs, aki ma elbeszélje ezt a történetet. Kiszmet.

SZORONGATOTT HELYZETEMBEN.

(Vademberek és vadállatok között.)

Egy fiatalember kérdezte egyszer tőlem Afrikában:

— Vadászni megyek — ugyan mondja csak, melyik a legveszedelmesebb vadállat?

— Az, amelyik elmegy magával — válaszoltam.

Tapasztalásból beszéltem: rendesen csakugyan az a legveszedelmesebb. Nagyon sok függ tőle, milyen kísérője van az embernek. A jó kísérő ritka. Ha ilyenre akad az ember, tökéletes biztonságban érzi magát. Ha figyelmetlen, izgulékony a kísérőnk — és ez a leggyakoribb eset — sohasem tudhatjuk, mikor szakad nyakunkba a veszedelem.

Sohsem függött még oly vékony hajszálon az életem, mint amikor egyszer két olasszal mentem vadászni.

Léopoldville környéke — a Stanley Pool — vadban bővelkedő vidék. Mégis keserves ott a vadászat a tömérdek szúnyog miatt. A dolo-i síkságon gyakori vad a vörös bölény és a „nyugati situtunga“, — de valósággal védőszárnyaik alá veszik őket a szúnyogok. Dolo a leghirhedtebb helyek egyike a Kongó vidékén, a sok szúnyogjáról. Ketten-hárman európaiak, akik arrafelé táboroztunk 1900-ban, még ebédünket is csak szúnyogháló mellett mertük bekapni.

Szúnyog ide, szúnyog oda, elhatároztam, hogy elmegyek vadászni. Fölszólítottam többeket, engedjék meg, hogy csatlakozzam hozzájuk, ha ugyan nem riad-

nak vissza a szúnyogoktól s vadászatra gondolnak. Egyik nap meglátogatott két olasz mérnök — a kongói vasút építői — és elbeszéltek, hogy egy bennszülött bölénycsordát látott a közelben, reggel kimennek, hátha sikerül elejteni egyet belőle. Meghívtak, tartsak velük.

A két vadász külseje, ahogy másnap beállítottak hozzám, minden volt, csak nem bizalomgerjesztő. Vadászkesz elöl, vadászkesz hátul, jobbról-balról forgó pisztolyok, övük teletüzdelve tölténnyel — olyanok voltak, mint valami mozgó arzenál. Egyetlen dolog, amiük *nem* volt: a tisztességes vadászfegyver. Egyiküknél ócska Albini-puska volt (ára tíz frank Antwerpenben), másiknál egy vegyes célokat szolgáló haszontalan fegyver, amely sem erre, sem arra nem volt jó. Dicsekedtek vele, hogy sok bölényt lőttek már; szó ami szó, jó hírük volt a környéken, hogy milyen kitűnő sportemberek. Ujdonsült afrikánus voltam akkoriban — nem tartottam lehetetlennek, hogy ezek az emberek, ha szegényes is a felszerelésük, talán tapasztalt vadászok, avatott ismerői a viszonyoknak. Csak azok a revolverek ne lettek volna — azok szemet kellett volna, hogy szúrjanak.

Két függőágyuk volt, azokon vitették magukat a nagy férfiak. Én már csak gyalogszerrel jártam, sohasem tudtam rászánni magam, hogy lealázó módon mással cipeltessem magamat. Pedig hosszú, keserves vándorlás várt reánk és a szúnyogok elemükben voltak. Végre is elérkeztünk egy helyre, ahol társaim némi tétovázás után elszánták magukat, hogy kiszállnak kényelmes függőágyaikból és a maguk lábán folytatják az utat. Megálltunk. Kísérőim mondták, maradjak ott, ők elmennek terepszemlére s mihelyt látnak valamit, értem küldenek egy néger fiút. Gúnyosan utasították el még a gondolatát is, hogy egy olyan tapasztalatlan ember, mint jómagam, talán bizony segítségükre lehetnék. Megalázva bár, rábízta magam fölényes bölcsességükre.

Vártam, vártam. A szúnyogokat se mertem elhessegetni, — valahogy el ne riasszam a vadjainkat.

Pikk! Kattant a puska. Durr! Ejnye, hisz ez sörétes puska! Söréttel lőnek ezek bölényre?! Kezdett ébredni bennem a gyanu, hogy rosszúl választottam meg vadásztársaimat. Ha még egyéb bizonyíték is kellett, hamarosan megkaptam azt is. Ötven lépésre tőlem ott rohant az én két emberem, puska nélkül, forgópisztolyt, vadászkést elhajigáltak maguktól fejvesztett menekülésükben. Pillanattal később súlyos lábak dobogását hallok: néhány száz lépésre mögöttünk fölbukkan két bölény bozontos feje. Egyenesen felém vágatnak. Két száz lépés jókora távolság, de meg se kottyán a vágató bölénynek. Mire összeszedtem magam és elsütöttem fegyveremet, már csak száz lépés választotta el őket tőlem. Egyikük fölhemperedett, a többi rohant tovább. Ujra lőttem. A golyó célt tévesztett. A bölények sügyükbe szegett fejjel rontottak felém. Megpróbáltam újra tölteni fegyveremet... már késő!... mindjárt legázolnak... húsz lépésre tőlem az egész csorda hirtelen megtorpant s jobbra csapva eltűnt szemem elől.

A sebesült állat ugyanakkor föltápáskodott s most ő rontott rám... a puskát még mindig nem sikerült megtölteni — mindez sokkal gyorsabban ment végbe, mint ahogy elbeszélem — s már láttam, nem is készülhetek el vele idejére... minden hiába... Alighogy ezt végiggondolom, ámulatomra a sebesült bölény is sarkon fordult ugyanazon a ponton, ahol a többi. Odasietek, hogy lássam, minek köszönhetem menekülésemet, — hát egy kis vékonyan csordogáló ér volt, *alig másfél arasznyi széles!* Hogy miért állította meg ez a parányi ér a bősüzt vadakat — ma is éppoly érthetetlen előttem, mint volt abban az izgalmas pillanatban.

A szerencsés véget ért kalandnak meg volt az a haszna, hogy az én olasz „oroszlánvadászaim“ nem hetvenkedtek többet — legalább én előttem.

*

Másik esetem az Urua-vidéken esett meg velem, a Lukalaba folyó közelében. Utközben belebotlottam

valakibe, néhány napig együtt vándoroltunk; kevés volt a teherhordó embere, hát adtam neki kölcsön az enyéme kből. Egyik nap aztán fölvetette az eszmét: vadászunk együtt, löjjünk valamit. Én ugyanis magam jártam vadászni s még mielőtt útitársam méltóztatott kibújni az ágyából, már hoztam a vadpecsenyét egész karavánunk számára. Eszembe jutottak a bölények és kereken megtagadtam.

A vaziló.

Társam hazafelé tartott és minden áron szeretett volna legalább egy vadász-zsákmánnyal eldicsekedni; így hát elhatározta, hogy kísérletet tesz a zebrával — a zebra mutatós állat és a képzelhető legártatlanabb... Fogta magát, elindult, testőrével egyetemben, akit a partvidékről hozott volt magával s ennél fogva teljességgel járatlan volt. Annyit értett a vadászathoz, mint hajdú a harangöntéshez.

Figyeltem őket. Fölkapaszkodtak arra a magaslatra.

amelyen előző nap zebrák mutatkoztak. Nem féltettem — a zebrákat; tudtam jól, a hajuk szála sem fog meggörbülni. Csakugyan, mihelyt megorronlották a jövevényt, eliramodtak. Valahogy úgy esett, hogy éppen a tisztás felé vették útjukat, ahol öt-hat emberemmel álldogáltam. Egyenest felénk tartottak. Fogtam puskámat és ledurrantottam a legelső zebrát; a többi erre megfutamodott, és eltűnt egy hajlásban. Az elejtett állatnak megadtuk a kegyelemdőfést, javában vizsgálgatjuk a zsákmányt, — ebben a pillanatban észreveszem, hogy néhány lépésre tőlem fölporzik a föld, előbb balra tőlem, majd megint jobbra. Töröm rajt a fejem, mi a csuda lehet ez? Egyik emberem, aki nyilván fürgébben észbe kapott, fölugrik, nekiiramodik s úgy kiáltja:

— Lőnek ránk, meneküljünk!

Csakugyan: sportkedvelő ifjú útitársam, amikor észrevette, hogy a zebrák felénk iramodtak, zebrának nézett bennünket és valóságos gyorstüzelést indított ellenünk! Kisértő volt a pillanat, hogy visszalőjjek rá és így hallgattassam el az esztelen lövöldözöt, de megdöntöttem magam s embereimmel visszavonultam az erdőbe. Amikor „a bolond fehér ember“ — ahogy a bennszülöttek elkeresztelték — nagysokára előkerült, szentül meg volt róla győződve, hogy ő lőtte le a zebrát. Olyan boldog volt és büszke, hogy nem volt szívem meghazudtolni.

*

Ezerkilenszázötben az Inzia mentén kóboroltam, a Kvilu jelentékeny mellékfolyójánál. Termékeny vidéket szel keresztül a folyó. Messze környék valóságos réme az elefánt: örökös nyugtalanság forrása, annyi természet kárt csinál az ültetvényekben. Pedig errefelé, ahol nem vadásznak rá fegyverrel s védekezésül legfeljebb ha vermet ásnak neki — kegyetlen, de könnyen elkerülhető vermeket — az ilyen vidéken az elefánt meglehetősen szelid, jóindulatú jószág. A panai misszióállomáson, a Tanganyika partján hallottam, hogy a százraz évszakban, amikor szokásos legelőterületeiket leperzseli a hőség, az elefántok gyakran ellátogatnak a

folyómenti ültetvényekre. A bennszülöttek bottal hajszolják őket!

Hiába üti őket az ember, vagy hajigálja kővel — beszéltek — az elefánt rá sem hederít. Nagynéha megcsúszik, hogy egy-egy borjas elefánt megkergeti az üldözőjét néhány száz lépésnyire, de nem tesz kárt benne, nem is haragszik, hiszen még csak a fülét sem mereszti széjjel és az orrmányát sem veti föl, — ahogy a bősziút elefánt szokta. De persze azért elinal előlük az ember; a multkor egyszer egy kis fiú megbotlott és elesett, az elefánt azt sem bántotta, csak homokat fújt rá.

Szó ami szó, magam is tanuja voltam egyízben, hogy ezek a jóindulatú szörnyetegek éppencsak hogy félretaszítottak egy embert az útjukból, ahelyett hogy agyontaposták volna, pedig éppen elég okuk lett volna feldühödniök. Nem csuda, ha hajlottam rá, hogy elhigyjem azt a sok minden jót, amit az elefántokról regéltek.

Már jó ideje éldegéltem a vidéken, amikor végre hozzájutottam, hogy kiruccanjak vadászgatni egy kicsit. Egy környékbeli barátságos főnök megígérte, hogy ha egy éjszakára elmegyek a falujába, reggelre előteremti nekem az elefántokat. Kiséretébe szegődtem. Utközben egyhelyütt a főnök mutatja a fákat: mind derékon tördösve, tövük föltúrva.

— Az elefántok! — magyarázta. — Reggelre színről színre fogja őket látni.

Ajánlotta, ladikon menjünk, hogy zajtalanul megközelíthessük vadász-zsákmányunkat. Az állatok különben nem túlságosan féltősek.

Mindez nagyon biztatóan hangzott. Kora hajnalban fölkészültem s a legszebb várakozásokkal néztem elébe a nap eseményeinek. Sűrű köd ülte meg a folyót; alig láttam tíz lépésre az orrom elé. Figyelmeztettem a főnököt, de az csak legyintett és kijelentette, gondja lesz rá, hogy *elég közelből* láthassam majd az elefántokat.

Jó ideig siklottunk lefelé a folyón, amikor a főnök

intett, maradjak veszteg: közeledünk célunkhoz. Csak ugyan hangok ütötték meg fületem: a vizet paskolta valami és mintha szuszogást is hallottam volna — közvetlen közelből. Előre hajoltam a ladik orrában, hogy kikémleljem, mi az; szürke tömeg imbolygott előttem — eleinte azt hittem, szikla és hajladozó ágak. Éppen azon voltam, hogy figyelmeztetem rá társamat, amikor a szürke tömeg széjjelszakadozott, s elefántok váltak ki belőle! Fegyveremért sem nyúlhattam s már benne voltunk az elefántcsorda kellős közepében. Jobbra elefánt, balra elefánt, előttem és mögöttem, amerre nézek, mindenütt elefánt! Nem tudom, hányan lehettek; egész gyűrűben vettek körül — úgy látszik, a gyűrű egy részén át úszott közibéjük a ladikunk. Két otromba fej megfordult és merő enyelgésből vízsugarat lövelltek ránk. Sokkal jobban el voltam képedve, hogysem eszembe jutott volna célba venni őket — no, nem is lett volna tanácsos! — csak bámultam és bámultam rájuk...

Jócskán magunk mögött hagytuk már az elefántcsordát, amikor gúnyosan megszólalt a főnök, aki egész idő alatt figyelte az arcomat:

— Remélem, nem fogja azt mondani, hogy adós maradtam az ígért elefánttal. Éppen elég közlelől megmutattam.

Közlelől? A kezemmel elérhettem volna őket! Valóságos csuda, hogy nem borították föl a csónakunkat, akár dühükben, akár mulatságból.

Ugyanezen a folyón esett meg Pierke Van Haute kalandja is egy elefánttal. Pierke (Peterkin) jól ismert alak a Belga-Kongóban. Tipikus ezermester, mindenhez ért és különös öröme telik benne, hogy végrehajtsa a lehetetlent. Mechanikusként került ki a gyarmatokra. Rábíztak egy kis gőzöst, azzal pöfögött fölfelé a folyón (azt tartom a Lubefu-n), megállapítandó, hajózható-e.

Persze ehhez a feladathoz is — pompásan értett. ő legalább úgy mondta. Eszébe sem volt azonban, hogy aprólékos mélységmérésekkel bajmóldjék, — azt már nem! Egyszerűen fölhajózott a folyón s ahol elakadt,

zátonyt rajzolt térképébe, szikla vagy homokzátonyt, aszerint, hogy keményebb vagy enyhébb volt-e a ráz-

Mobunda legény gyászkeraplóval.

kodás. Azt hitték, félévig odamarad, de már negyedik hétre megérkezett és kijelentette, hogy a folyó hajózható!

— De jó lesz valami tágabb tüdejű masinát küldeni máskor, nem ezt az ócska szardiniásdobozt, — jegyezte meg.

— Három nigger csimpeszkedett olykor a biztonsági szelep kallantyúján, hogy megküzdjünk a víz sodrával. De ne legyen ám azért valami hosszú alkotmány, mert ezzel a kis jószággal se tudtam mindig megfordulni, harminc mérföldet hajóztunk farral lefelé.

Ettől fogva Pierke mintha csak szabadalmat vett volna rá, egymásután a legkétségbeesettebb kalandokba bonyolódott.

Amikor vele találkoztam, éppen fölfelé indult az Inzia folyón „rozoga szardiniás skatulyáján“, (ahogy ő nevezte a kis gőzöst), hogy megkísérelje a hajózást a Lukula folyón, az Inzia rohanó vizű mellékfolyóján. Két fehér ember kísérője volt, egyikük pompás vadász. Megkértem, vigyen magával. Készségesen beleegyezett. Utrakelésünk után egy órával megpillantottunk néhány elefántot; közeledtünkre eltűntek a sűrűségben. Éppen követni akartuk őket, készültünk kikötni a gőzöst, amikor felbukkant egy kis elefánt; apró kölyök volt, magassága nem több másfél méternél. Megállt, hogy megbámulja a különös jelenetet. Pierke szempillantás alatt a vízben termett.

— Ne löjjetek! Elfogom elevenen! — kiáltott ránk és eltűnt a magas fűben. Az elefánttól néhány lépésre fölütötte a fejét, rávetette magát az elefántra, megragadta az orrmányát. A következő másodpercben karizkázva röpült a levegőben, keresztül a fejünk fölött és nagy csobbanással belepottyant a vízbe. Hamarosan fölszínre került, prüsszkölt és fújtatott és szidta az elefántot — egyéb baja nem történt. A kaland után beismerte, hogy az elefántborjú, ha az orrmányába kapaszkodik az ember, „kemény dió“ még a magafajtájú vén medvének is, — legközelebb farkánál fogva fog beléje csimpaszkodni.

— Majd meglátjátok, eladom én még ezt a kölyköt a londoni állatkertnek!

*

Az olyasféle hirtelen, esztelen cselekedet, mint a Pierkéé, néha sikert arat, ugyanakkor, amikor a megfontolt és józan eljárás balul üt ki. Szabály, hogy mindaddig, amíg nem eszmél rá az ember, hogy veszedelemben forog, minden jól megy; ha meg veszélyt sejdít — még ha képzelt veszélyről van is szó — majdnem bizonyos, hogy csakugyan bajba sodródik. Az itt következő két eset igazolja ezt az elméletet.

Amikor az első kalandba keveredtem, pillanatra se jutott eszembe, hogy az engem megtámadó bennszülöttek valami komoly rossz szándékot forralnak ellenem. Következésképpen úgy bántam velük, mint csíntalan fiúkkal, akik hólabdával hajigálnak meg. A második esetben a veszély csak az én képzeletemben élt. Mégis baj lett belőle. Belebetegedtem.

A Merutó partvidéken kószáltomban segítségére kellett mennem valakinek, aki útközben megbetegedett. Hogy idejében odaérjek, elhatároztam, hogy átvágok egy több-kevesbbé ismeretlen országon. Aggodalomra nem volt okom, mert jóllehet, merőben „vad” néptörzs — már tudniillik az európai kulturától érintetlen nép — él azon a vidéken, többnyire békés földművelők ezek a *balubák* s nem volt miért tartanom tőlük. Azok, akik felelősek voltak biztonságomért, mindamellett jónak látták, hogy tizenkét bennszülött katonát adjanak mellém kíséretül. Hogy mi hasznát vehettem volna ennek a csak megterhelhetést jelentő kíséretnek veszély esetén, nem tudtam eldönteni. Tizenegy közülök ujong volt, alig értettek valamit a puská kezeléséhez, s még hozzá közel atyafiságban voltak azzal a néptörzsszel, amelynek a földjén átutazandó voltam. A tizenkettedik ember, egy viharedezett káplár, *abarambo* törzsbeli volt. Ez már másforma vágású ember volt; kilenc esztendő katonai szolgálatra tekintett vissza s még ennél is több-

ször sebesült. Írásainak bizonyossága szerint annak köszönhetette szédületes katonai karrierjét, hogy „... kiküldetvén, állig fölfegyverkezve, egy ellenséges országon keresztül, a rábízott levelet, bár három sebesülés árán, bámulatos hamar eljuttatta a címzetthez. Utasítása lévén, hogy tartózkodjék minden ellenséges föllépéstől, fegyverét egyetlen egyszer sem használta, jöllehet ezzel elriasztotta volna támadóit, akik nem ismerték még a modern fegyver erejét.”

Erre az emberre már bizton számíthattam baj esetén. De hisz bajtól nem kellett tartanom. Három napja jártuk a vadont. A bennszülöttek közeledtünkre elrejtöztek, de többnyire sikerült előcsalogatnunk őket rejtekeikből s mihelyt egyszer szóba eredhettünk velük, hamarosan megkötöttük a barátságot. Kísérőim, a teherhordókat sem véve ki, fegyelmezett embereknek bizonyultak, az odavaló bennszülött néppel barátságos lábra helyezkedtek. Minden símán ment, míg csak a negyedik nap déli óráiban egy vályogfallal körülkerített kis faluhoz nem értünk. Az ilyen vályogfalat *bomá*-nak nevezik azon a vidéken. A fal harmadfél — három méter magas. A falban hagyott rések arra szolgálnak, hogy belülről lövöldözhesse nek az ellenségre. Az egyik nyílás, amelyet csak gallyak lepleztek el, nyilván, mert sietve rakták be jöttünkre, szemmel láthatólag kapubejárat lehetett, meglehetősen síralmas kapu, mert hiszen egy méternél alacsonyabb volt s csak négykézláb lehetett bebuúini rajta. A *boma* előtt, hihetőleg elrettentésül, földbe tűzött botokon emberi koponyák meredtek rá a hivatalan látogatóra.

Nem volt semmi keresni valónk ezen a helyen. Éppen csak arra vitt a bennszülöttek ösvénye — így hát gyanútlanul baktattunk tovább, amikor egyszerre fölharsant a baluba harci riadó: *lululululu!* — ez a kiáltás abból áll, hogy begörbített féltényerükkel sűrűn csapkodják a szájukat — és nyilak sivítottak el fülünk mellett. A teherhordók egyszeriben elhajították motyóikat és hanyatt-homlok bemenekültek a sűrűségbe. A káplár

odaszólt embereinek, töltsék meg a puskáikat és várta a további parancsokat.

Pillanatig tétováztam, mit tegyek. Semmi okom a világon nem volt, hogy ezzel a néppel harcba keveredjem. Másfelől azonban kockázatos lett volna hátunkban tudni őket, s nem volt szabad, hogy azt higgyék rólunk, megfutamodtunk.

Javában mérlegeltem a dolgot, amikor egyik katonánk az oldalához kapott. Nyíl fúrta át az oldalát, szerencsére nem hatolt mélyre, csak a bőre alatt suhant keresztül. A sebesült odalépett elébb és így szólt:

— Azt akarod, hogy ezek az erdei vadak megöljenek minket, a te embereidet és még csak azt sem engeded, hogy védjük magunkat?!

A seb láttára és a szavak csípésére fölszisszentem, annál is inkább, mert — igaza volt. Elfutott a düh. Botot ragadtam, odarohantam a *boma* alá, félrerúgtam a bejáratot őrző ágakat és berontottam az erődbe. Piff-paff, hullott az áldás jobbra is, balra is, amerre láttam, egy szál bottal a kezemben, az elképedt bennszülöttek föl se ocsudtak meglepetésükből, csak azt nézték, merre hordhatnák el irhájukat. A legcsekélyebb ellenállást sem fejtették ki — katonáimról is megfélemedtek, akik hamarosan betódultak utánam a nyitva hagyott résen. Mire körülnéztem: ura voltam a csatatérnek. Egyetlen embert sem öltünk meg, mindössze néhány bevert fej és kékre dagadt szem tanuskodott a hirtelen lezajlott csata tökéletes sikeréről.

Persze jött a főnök, alázatosan, ahogy illik. Meghánytuk-vetettük a dolgot. A főnök megmagyarázta, hogy néhány napja kécsketolvaj fiúk jártak a faluban egy szomszéd telepről, s most ők azt gondolták, onnan jövök én is, hogy a bennszülött törvény szerint feleljek a lopásért. Megígértem neki, hogy megfenyítem a fiúkat; ez meg is történt néhány napra rá, s a főnöknek annyira tetszett a dolog, hogy el sem akart engedni, amíg a falujabeliek multságán részt nem vesznek.

Ezt a kis kalandot kísérőim óriásira fölfújták. Te-

herhordóim, akik megfutottak, megannyi hőssé léptek elő; valamennyi igényt tartott a hősi titulusra — és persze valamennyi *egyesegyedül, egymagában* ostromolt meg egy óriási várost és mészárolta le ezerszámba a vitézül harcoló ellenséget.

*

Hogy milyen veszedelmes dolog veszedelmet sejdíteni, ahol nincsen veszedelem, bizonyosság rá egy kényes kalandom, amely afrikai pályafutásom kezdetén esett meg velem, s amelynek komoly következményei lettek. Vadásztörténetnek kell neveznem, habár mint látni fogjuk, nem sok lövöldözés esett benne.

A viziló-vadászatnak két módja van: a vízen ejteni el, és a szárazon. Egyiknek sincs sok értelme, ha csak nincs nagyon kiéheztetve a vadász, mert a viziló húsa bizony szegényes pecsenye és roppant körülményes előkészületet igényel, hogy élvezhetővé váljék. Izre halszerűnek mondhatnám — olyasféle, amilyené romlana a marhahús, ha napokig állna kétes frissességű skót *haddock*-ba burkolva.

Ha vízben éri a halálos lövés, elmerül s csak órák múlva veti fel a víz. Alaposan beleún az ember a folytonos leselkedésbe, amíg felbukkan a tetem. Ha csak könnyebben sérül meg, üldözhető, de bizony gyakrabban elmenekül az ember elől, mint nem, hogy végül is a sásban valahol, forduljon fel és dögevő madarak vagy krokodilok falják fel az éhes vadász elől.

Sportszerűbb ennél a szárazon lőni le a vizilovat. Erre rendszeren csak éjjel nyilik alkalom, avagy késő este vagy kora hajnalban. Nem tanácsos valahol a viziló és a folyó közt ácsorogni, mert a sebesült viziló a legrövidebb úton nekimegy a víznek s oly gyorsan vágat, hogy ugyancsak fürge lábú legyen a vadász és higgadt vérű, ha ki akar térni előle.

Hetek óta lestünk már vizilóra, s bár többször megközelítettük őket, a magas fűben eltűntek előlünk. Sorot vetettünk, melyikünk menjen föl három-négy mér-

földre a folyón, hogy ott, a vizilovak szokásos legelőhelyén kísérelje meg puskacsőre kapni őket. A sors reám esett. Nos, nem valami kellemes feladat naphosszat ülni ott a magas fűbenötte félsziget csücskén, kiszolgáltatva a vérszopó szúnyogoknak és lesni a vizilovat. Ha meg elég szerencsés leszek és lelövök egyet, botor-kálhatok majd egymagamban visszafelé koromsötétben, a bennszülöttek akadályokkal telehintett nyomorult ösvényén. Hogy megkönnyítse feladatomat, egyik emberem följárnlotta a szamarát, hogy szamárháton járjam meg az utat oda is, vissza is. A szamárnak nem volt ínyére a dolog, hogy elhagyja a tanyát ilyen késő esti órákban s ugyancsak sok rábeszélésbe került, amíg nyeregbe szállhattam. Akkor meg úgy próbált szabadulni tőlem, hogy nekisodort a fáknak és vágatvást hurcolt meg, amerre csak alacsonyan lehajló ágakat látott. A körülményekhez legjobban illő szzsambok-kal sikerült végre a szamarat jobb belátásra birni. Elügettem.

Mire odaértem a színhelyre, bealkonyodott; a hold fölkelőben volt, így hát nem sokat törődtem a rám szakadó sötétséggel. Alkalmas védett helyen, ahonnan jól áttekinthettem a hadszínteret, leültem és vártam.

A szúnyogok döngését és a tücskök cirpelését csak egy-egy a vízből kiszökkenő repülőhal csobbanása zavarta meg; a rovarok meg nem szünő egyhangú zizegése altató-dal gyanánt hatott idegeimre. Én bizony annak rendje-módja szerint — elaludtam.

Meddig alhattam, nem tudom, csak annyit tudok, hogy arra a bizonytalan érzésre riadtam föl, hogy valami olvasztó kohó nyitvahagyott ajtaján kiáramló hőség sütogeti a képemet. Kinyitom szememet, — hát, uramfia, egy otromba állat forró lehellete csapja meg az arcomat. Hallottam, hogyan fuj, horkol, miközben körülszimatol.

Megdermedtem a rémülettől. Képzelje el az olvasó a koromsötét éjszakát, a beborult eget fölöttem s társztalan elárvult magamat, amint egy irdatlan nagy viziló fújja a képemet, mintha forró leves volna. Hogy meg-

ijedtem az nem szó: kővé váltam. Moccanni sem tudtam. A szörnyeteg meg csak fújt és szaglászott tovább. Egyszerre csak minden idegem azt parancsolta, ordítsak föl, ahogy a torkomon kifér: egy nedves érdes nyelv végignyalta az arcomat! Nem birtam tovább. Fölugrottam, megragadtam puskámat és —

— Iá! iá! — ordított a fülembe az a gyalázatos szármár és elvágatott, ahogy a lába bírta vinni. Egy percig sem lestem tovább azon az éjszakán a vizilovat. Mire hazavergődtem, gyalogszerrel, lázban égtem és tizenkét álló napig nyomtam az ágyat.

*

A búr háború idején történt. Társammal, Jones-szal nagyban vitatkoztunk: igazságos-e ez a háború, vagy sem. Most már közömbös, melyikünk melyik fél felé hajlott, fő az, hogy olyan parázs csetepaté kerekedett belőle, hogy a végin jobbnak láttuk, ha hátat fordítunk egymásnak. Biz ez elég furcsa helyzet. Két magános fehér ember az őserdő szélén, egymástól órajárásnyira, és nem beszélnek egymással! Miképpen vélekedtek a feketék a dologról, el nem tudom képzelni, bizonyos, hogy egy barátságos főnök följajánlotta a segítséget, ha háborúra kerül a sor közöttünk.

Az ember még csak meg tud lenni egymagában az őserdőben, magam is úgy éltem évekig. De ha tudja az ember, hogy a szomszédban ott van egy másik európai fickó, nagyon nehéz és furcsa megenni nélküle. Jones nagy kertész volt; tőle szoktam kapni a veteményeket, én meg, évekkel fiatalabb nála, a vadászatban voltam jártasabb és gondoskodtam róla, hogy Jones ki ne fogyjon a pecsenyéből. Jones marhát tenyésztett; a tej és sajt szívesen látott vendég volt asztalunkon. Viszonyásul én meg örököttem, hogy az oroszlánok meg ne tizedeljék a marhaállományt. Hány éjszaka fenn nem virasztottam — és nem minden eredmény nélkül. Nos, most nélkülöznöm kell mindama fényűzéseket s hallanom kellett a bennszülöttektől, hogy az állatok királya

rendszeres vámot szed Jones teheneiből.

Sok más apróság is megkeserítette a helyzetet. Újságokat, könyveket szoktunk cserélgetni, kölcsönözni egymásnak. Ez is hiányzott most nekünk. Együtt szoktunk időről-időre bérbevenni egy kis gőzöst áruszállításra a tavon keresztül — most mindegyikünknek külön kellett megfizetnünk az egész költséget. Bizonyos, hogy mind a kettőnket egyformán bántott a dolog és pokolba kívántuk az egész háborút, ami összeveszített bennünket.

Már-már arra gondoltam, faképnél hagyom az egész vidéket, de nem tudtam rászánni magamat, hogy elhagyjam kényelmes — középafrikai mértékkel mérve kényelmes — meghitt tanyámat; valami hajlék csak kell az embernek, még az olyan világcsavargónak is, mint amilyen én voltam azokban az időkben. Ostoba gőgünk talán soha nem engedi, hogy fátyolt borítsunk a történtekekre, ha egy véletlen — udvariasságból, hadd tegyem hozzá: szerencsés véletlen — össze nem teref bennünket.

„Házam“ előtt üldögéltem, puskámat tisztogatva, — nagyobb vadász-kirándulásra készülődtem éppen — amikor lélekszakadva rohan hozzám egy néger s kér, menjek tüstént „Bvana“ Jonesi-hez.

— Bvana Jonesi küldött értem? — kérdeztem.

— Nem. Nem ő.

— Talán beteg?

— Nem. De csak gyere azonnal uram.

— Eridj vissza, hozz levelet a gazdádától. Ha nem ír a gazdád, nem megyek.

A küldönc erősködött, hogy a gazdája a legjobb akarattal sem írhat levelet. Ha írhatna, nem lenne rám szüksége.

Bíztattam a fickót, szedje össze az eszét s beszélje el részletesen, mi történt.

Összefüggéstelen elbeszéléséből körülbelül a következőket értettem meg:

— Gazdám fönn csücsül fa tetején, elefánt letá-
posta ültetvényeket, ledöntögette házakat, akit a kö-
zelben talál, megkergeti.

— Hogy jutott oda az elefánt és mitől dühödött
úgy meg — szakítottam félbe.

— Elefánt jött, leenni banána-csemetéket, gazda
vette puskáját, hogy lelőjje; rá lőtt, nem találta elég
erősen, erre elfutott, eldobta puskáját, fölmászott fára.
Elefánt fogta puskát, elgörbítette csövét, most fa alatt
jár, tapos és tör-zúz mindent. Bvana Jonesi fönn ül fa
ágán; káromkodik, szidja elefántot. Gyere uram, lödd
le elefántot.

Azt tartom, kötelességem volt, hogy kiszabadítsam
fehér embertársamat szorongatott helyzetéből. Csak
nem engedhetem, hogy egy tiszteletreméltó úriember
ott csücsüljön a fa tetején, amely alatt egy bőszült ele-
fánt áll őrt — csak azért, mert politikai nézetei gyatrák!
Gyerünk hát — szoltam magamhoz — összeszedtem
ötven töltést, nagykaliberű puskámat markába nyomtam
a hírnöknek és elindultam Jones fölszabadítására.

Jones tanyája közelében egész sereg bennszülöttet
találtunk; az elefánt elől menekültek. Mindenki beszélt,
össze-vissza; mindegyik homlokegyenest másképp be-
szélte el a történeteket. Egyik szerint az elefánt „ott van
balkéz felől“, a másik szerint „jobbkez felől“; a harma-
dik épp most látta a ház mögött, a negyedik a marha-
karám közelében botlott bele.

— Mutassátok meg, hol van az a fa?

Mindenki tudta, merre van a nevezetes fa, de egy-
nek sem volt kedve, hogy velem jöjjön. Elindultam
magam. Egyszer csak hallok ám az elefánt jól ismert
csataordítását. Ötven lépésre mellettem rohant el a
szörnyeteg.

Most kezdődött a hadd-el-hadd. Egyszer én jártam
az elefánt sarkában, de gyakrabban ő járt az én sar-
kamban. Ugyancsak élénk testgyakorlatra kényszerít-
ett s amikor végül puskacsőre kaptam, nem sok időm

jutott célbavenni. A folytonos loholás sem járult hozzá, hogy biztosabbá tegye kezemet.

Hogy egyik szavamat a másikba ne öltsem; végül is lelőttem az elefántot. Pontosan az alatt a fa alatt esett össze, amelyiken Jones csücsült. Mikor sikerült Jonest meggyőzni róla, hogy az elefánt csakugyan utolsót rúgott, barátom lemászott a fáról és kinyújtott kézzel sietett elémbé. De még idejekorán eszébe jutott viszálykodásunk, megállt, majd ünnepélyesen néhány lépéssel közelebb jöve, megszólalt:

— Ősi vadásztörvény szerint az agyarak azt illetik meg, aki elsőnek sebesítette meg az állatot. Következésképpen uram bejelentem rá igényemet.

— Vigyen el az ördög, te makacs vadszamár — feleltem én. — No gyere, szíjjuk el a békepipát és borítsunk fátylat a multakra.

A jég megtörött. Szent volt a béke.

A TÁBORTŰZ MELLŐL

NÉHÁNY SZÓ AZ AFRIKAI NÉPMESÉRŐL.

A népmese, akárcsak a közmondás, a nép bölcsességének a kicsapódása. Nem tudomány, hanem bölcsesség. Életfilozófia. A közmondás leggyakrabban nem egyéb, mint népmese, nem is érti meg más, csak a nép, amelynek az ajkán termett.

Ha a magyar azt mondja: „*Egyszer volt Budán kutyavásár*” — csak az érti meg, aki ismeri a Mátyás köré szövődő legendákat. Ha angol tanító így szólna az eliszkolni készülő fiúhoz az iskolában: „*Megállj csak, hátra van még a fekete leves*” — a gyerek nem értené és rá se hederítene a fenyegetésre. De ha magyar gyerek hallja ugyanezt, alighanem siet a legvastagabb fedeles írkájával kibélelni kurtanadrágjának az ülőkéjét, készen minden eshetőségre.

Az ilyenféle közmondás nem egyéb, mint csattanós vége a mese ostorának.

Mi európaiak oly sokat változtunk az utóbbi századok során, hogy a hozzánk átszármazott népmese csak letűnt korok lelkületét tükrözi. A konzervatívabb népek népmeséje: tükre az ő mai gondolkozásuknak, eszükjárásának. Olykor-olykor a mi népmesénk is árulója még a szívünk mélyén rejtve szunnyadó sóvárgásoknak.

Szeretjük, ha a pásztorlegény feleségül veszi a királykisasszonyt, mert a pásztorlegény *mi magunk* vagyunk és mindnyájunknak titkos vágyódásunk, legalább míg fiatalok vagyunk, hogy följebb küzdjük magunkat a társadalmi lajtorján, és miénk legyen szépség, hatalom és gazdagság — aminek mind jelképe és megtestesítője a hercegisasszony.

Hüvelyk Matyi, Csihán királyfi, a Csizmáskandúr: gyengék és parányiak, s mert jómagunk is gyengék vagyunk és parányiak, örvendünk neki, hogy legyőzik az óriásokat.

Bambala nyilas.

A néger népmesékben a *kis antilop* jelképe a gyengének, vagyis a *kisembernek* és ez az oka, hogy a kis antilop legyőzhetetlen hős a feketék meséiben. Menyire szereti a fekete mesemondó a kis antilopot! Ha

szorongatott helyzetbe sodródik s már-már elkerülhetetlennek tetszik végzete — mindez csak azért történik, hogy annál több okosságról tegyen tanúságot, amikor a végén mégis mindannyiszor kivágja magát. Nincsen egyetlen afrikai mese, amelyben a kis antilop marad alul. Hogyan is lehetne ez másként, hiszen a kis antilop magának a négernek a jelképe, a szegény üldözött feketének, aki századok óta szegezi szembe elpusztíthatatlan életrevalóságát, tréfára hajló kedélyét, szívós kitartását és furfangos elméjét oly hatalmas ellenséggel, mint a tulajdon fajbeli zsarnokai és a fekete, fehér és sárga rabszolgakereskedők, újabban pedig az országába betolakodó idegenek.

A néger született mesemondó, ha nem is adatott meg nekik, hogy szert tegyenek Aesopus hírnevére. Majd minden törzsnek meg vannak a maguk hivatásos mesemondói s ezek gyakran nagytekintélyű, nevezetes személyiségek, mint például a *busongó nép moaridi*-jei.

A fiatalság oktatása mellett — amelyet beavatnak törzsük történetébe, dicső multjába és az elszenvedett, megtorlásra váró sérelmekbe — feladatuk a mulattatás. Legpompásabb meséik közt is akadnak olyanok, amelyek sértenék az európai fület, nem mintha erkölcsetlenek volnának, de mert illembeli felfogásunk különbözik az övéktől. Ne feledjük, hogy Afrika túl van a — Pireneusokon. Nincsen olyan néger, aki el merné beszélni Perrault Szamárbőr-meséjét; viszont sejtelve sincs róla, mi botránkoztatja meg a fehér embert az ő meséjében „A főnök három fiá”-ról. (Ezt a mesét csak *latinul* mertem megörökíteni a busongó népről írt könyvemben: *Les Bushongo*. Bruxelles, 1911.).

Semmiben sem olyan ötletes és leleményes a néger mesemondás, mint amikor arról van szó, hogy megfeleljen a gyermek kifogyhatatlan „*miért*” kérdésére.

Miért nem beszél az „erdei ember” (a gorilla)? Miért van olyan lehetetlenül hosszú nyaka a zsiraffnak? Hogyan kötött házasságot az első ember az első asz-

szonnyal? Kitől tanulta az ember, hogy sóba hempergesse meg a pecsenyét? És a többi, és a többi.

A négernek minden kérdésre készen a válasza és ez a válasz egy mese. A meséből merített magyarázat mindig egyszerű és kézzelfogható. Képzelve maga elé az olvasó a mandrill-majom esetét, ahogy ezek a mesék beszélik el. Meg lehet-e állni nevetés nélkül? Nem csoda, hogy a hiéna is kacagott rajta — és még ma is kacag.

Egész könyvre való mesét gyűjtöttem a négerek közt. De csak kevés volt közülök az én füleimnek szánva. Néger hallgatósága volt a meséknek. Én csak úgy lestem el őket a tábortűz mellett, mint hivatlan hallgatózó! Rendesen nyomban följegyeztem őket s rajta voltam, hogy ragaszkodjam az eredeti szöveghez, amennyire csak a nyelvbeli különbség és emlékező tehetségem fogyatékosága megengedte. Nem is annyira a folklorista és a pszihologus kutató lebegett szemem előtt, mint inkább a *gyermek*ek. Egy gyermekszem derűs csillogásában édesebb örömöm telik, mint a világ minden tudós akadámiájának tapsaiban.

És most átadom a szót a négereknek.

ÁDÁM ÉS ÉVA MESÉJE A NÉGEREKNÉL.

Vinja, a Nap-isten mikor a világot megteremtette, teremtett férfiakat és asszonyokat. A férfiakat és az asszonyokat más-más faluban telepítette le és egyik falu sem tudott semmit a másikáról.

A férfiak vadászok voltak. Reggelente elhagyták a falut, hogy kergessék a vadat. Ha sikerrel jártak, ettek, ha nem, koplaltak. A balszerencsés napokon egyikük-másikuk föl-fölsóhajtott:

— Ó, bárcsak volna valakim, aki segítene a vadász-

szatban. Akkor bezzeg nem kellene soha korgó gyomrommal feküdnöm le.

Akkoriban a kutya vadállat volt még és kinn élt az erdőben testvérével, a sakállal. Egyik nap éppenséggel semmi zsákmányt sem ejtettek, bár naphosszat keményen fáradoztak. Estére nem volt mit enniök és majd megvette őket az Isten hidege.

— Bulu (sakál) — szólította meg a kutya testvérét, a sakált.

— Nos? — válaszolt a sakál.

— Igaz-e, hogy emberek élnek közelünkben?

— Igaz — felelte a sakál.

— Igaz, hogy az emberek kunyhójában vidám tűz pattog?

— Igaz.

— A tűz kellemes és meleg.

— Bíz igaz.

— Finom csontok heverhetnek a tűz körül.

— Úgy lehet.

— Miért nem mégis hát, hogy elhozd a tüzet és a csontokat?

— Már mint hogy én menjek? — szólalt meg a sakál. — Aki a jó tanácsot adja, kövesse is. Eredj magad.

— Én félek — mondá a kutya és lefeküdt, hogy megpróbáljon elaludni. De a hideg csak még jobban kínoztta, hogy a fogai is vacogtak bele. A kutyának vékonyabb volt a bundája, mint a sakálnak, következésképp többet szenvedett a fagytól. Végre is fölkiáltott:

— Jó, hát megyek s elhozom a tüzet. Te maradj itt s ha soká oda maradnék, kiálts értem.

— Rendben van — jegyezte meg a sakál. A kutya elballagott.

Amikor a falu alá ért, a baromfiak közt nyugtalan-ság támadt és a zajra az ember kijött a házából. Megpillantván a kutyát, vette lándzsáját, hogy átdöfje vele, de a kutya fölkiáltott:

— Ne ölj meg engem szegény éhenhalót, a hidegtől úgyis holtra dermedtem. Engedd, hogy megmelen-

gethessem magamat a tűznél és aztán visszamegyek a rengetegbe.

Déli Bambala leány.

— Legyen hát — mondá az ember —, feküdj a tűzhöz, de ha fölmelegedtél, többet ne lássalak.

A kutya besompolygott a kunyhóba, lefeküdt a lo-

bogó tűz mellé és szájába kapott egy félrelökött csontot. Csakhamar megszólalt az ember:

— Készen vagy már?

— Még nem — felelte a kutya és tovább rágta a csontot.

Kisvártatva megint megkérdezte az ember:

— No, mégse végeztél?

— Még nem — mormogta a kutya és megragadott egy másik csontot.

És a tűz meleg volt és a csont édes volt. A kutya boldogabbnak érezte magát, mint valaha és összerázódott a gondolatra, hogy ki kell mennie megint a hideg erdőbe. Így történt, hogy mikor harmadszor is rászólt az ember:

— No, mi lesz veled? — így válaszolt neki:

— Igen, jóllaktam már és föl is melegedtem, de szeretném, ha megengednéd, hogy veled maradhassak. Segítségedre leszek, ahelyett, hogy baromfióljaidat fosztogassam, mint testvérem, a sakál. Veled fogom kergetni az erdei szárnyasokat és megmutatom a nagyvadak csapásait. Cserébe nem kérek egyebet, csak egy kis helyet tüzed mellett és eledeled hulladékait.

— Legyen hát — mondá az ember és a kutya ott maradt a faluban mind a mai napig.

Ha éjjelente ordítás hallatszik a falu körül: „Buá, buá!” bizonyos, hogy a sakál jár arra és hívja vissza elveszett testvérét, a kutyát.

Az embernek most már volt segítőtársa a vadászatban, de még mindig pusztán a vadászatból tartotta fenn magát.

De lássuk csak, hogyan mentek a dolgok az asszonyok falujában. Az asszonyok kimentek reggelente, hogy gabonát, gyökereket és főzeléknek valót szedjenek. Akkoriban ugyanis minden vadon nőtt még. Amelyik asszony talált valamit, annak volt ebédje, amelyik nem, az ebéd nélkül maradt.

Történt egyszer, hogy az egyik asszony élelmet keresván messzebb merészkedett, mint rendszeren és

hirtelen egy emberrel találkozott, aki szintén messzebbre elbolyongott vadászás közben, mint szokott annakelőtte.

Mind a ketten roppantul elcsodálkoztak.

— Mi lehet ez? — kiáltott az asszony.

— Furcsa állat vagy, — jegyezte meg a férfi — hogy ép úgy beszélsz, mint az emberek.

— Nem vagyok én állat, — felelte a másik — asszony vagyok.

— Mit művelsz te itt? — kérdezte a férfi.

— Ennivalót gyűjtök.

— Amint látom, nem sokat találtál — gúnyolódott a férfi.

— Hogy nem-e? Hát ez mi? — válaszolá az asszony és büszkélkedve mutatott rá egy kéve kölesre.

— Annyi bizonyos, hogy nem *ennivaló*!! Ennivaló ez itt — viszonzá a másik — és megemeltette antilopját, amelyet ép az imént ejtett zsákmányul.

— Csak nem azt akarod ezzel mondani, hogy te ezt megeszed? — jegyezte meg az asszony, fejét csóválva.

— Mi mást ehetném?

— Ezt — felelte az asszony és odatartotta az ember orra alá a köleskévét.

— Nem vagyok én antilop, hogy füvet egyem! — méltatlankodott a férfi.

— Nem vagy te leopárd, hogy húst egyél — vágott vissza az asszony.

— De a hús az eledel!

— Nem, a köles az eledel!

Szó szót követett. Összevesztek. Az asszony, persze türelmét vesztette és haragjában sírva fakadt. Az ember erre szólott így:

— Nincs semmi értelme ennek az egész perpatvarnak. Adj nekem egy keveset a te ételedből, hadd lássam, hogy ízlik. Aztán majd én adok neked az enyémből. Megkóstolod s meglátjuk, kinek van igaza.

Letelepedtek és külön-külön elkészítették eledeli-

két. Amikor megízlelték egymás ételeit, azt találták, hogy a kenyér és hús akkor jó igazán, ha együtt eszik őket. Azon nyomban és ott a helyszínén elhatározták, hogy együtt élnek ezentúl.

Múltak az idők. A *Gininde* nevű kis madár megtanította az asszonyt, hogyan kell vetni a kölesmagot, ahelyett, hogy a merő véletlenre bízna, talál-e kölest vagy sem? Egy szép napon kis babájuk született. Milyen büszke volt az anya! Mindezideig nem látogatott el az asszonyok falujába, amióta sorsa összehozza az urával, de most rohant, hogy megmutassa barátnőinek a gyönyörű gyermeket. És erre az asszonyok mind szertették volna, hogy nekik is legyen kis babájuk. Férjemuram útján eljutott a hír a férfiak falujába. A férfiak átjöttek és mindegyikük választott magának egy asszonyt feleségül.

Ettől fogva az emberek és asszonyok összeházasodtak és születtek nekik gyermekeik, mind a mai napig.

És amikor *Vinja*, a Nap-isten, látta, hogyan sokasodnak a népek, ezt gondola magában: „Egyszer csak olyan sokan lesznek az emberek, hogy nyakamra nőnek s ha eszükbe jut, megkötiöznek; akkor aztán azt teszik velem, amit akarnak“.

Igy gondolkozván, elhagyta a földet és fölment a mennyekbe. Ő halatja meg a jó embereket, hogy leleik fölszállhassanak ő hozzá és társalkodjanak véle.

A VILÁGOSSÁG EREDETE.

Valamikor réges-régen a busongók országának királya, *Voto*, akit testvérének, *Moelonak* fiai megsértettek, haragjában elhagyta országát és megátkozta népét.

Amikor a falut odahagyta, nem kelt még fel a Nap — egyáltalán nem is volt még Nap akkoriban. *Moelonak* sok baja volt a sötétséggel. Panaszkodott, hogy ha

feleséget vesz magának, nem láthatja, szép-e, nem-e; ha gyümölcsöt szakít, nem tudja, érett-e, vagy éretlen; ha ember jó feléje, nem mondhatja meg róla, barát-e, vagy ellenség? Ezért tehát magához hívatta három emberét és így szólott hozzájuk:

— Miért is engedtem meg Votonak, hogy elhagyja a falut? Voto olyan ügyes volt, hogy bizonyosan talált volna orvosságot a sötétségre. Eredjetek és keressétek meg őt; kérjétek meg, feledje el a bántalmakat, amelyeket fiaim okoztak és adjon valamit, aminek a segítségével látni tudjunk. Hogy azonban utatok eredményes lehessen, megparancsolom, hogy útközben nem szabad veszekednetek, sem pedig megállnotok, hogy halásszatok. Gondotok legyen tehát rá, hogy haragra ne lobbanjatok, sem pedig lustálkodván, ne halászgassatok a patakokban.

Elindult erre a három ember, *Kalonda*, *Buimbi* és *Binga*, Voto keresésére. Mentek, mendégéltek, egyszer csak egy nagy folyóhoz értek és *Binga* megszólalt:

— Álljunk meg egy kicsit halászgatni.

— Nem, nem, — mondták a többiek — elfelejtetted már Moelo parancsát?

De *Binga* csak nem hallgatott rájuk, szidalmazta őket és hozzáfogott a halászáshoz. *Kalonda* és *Buimbi*, látván, hogy úgylis hiábavaló útjukat folytatni, visszatértek Moelohoz. Amikor megérkeztek, Moelo megkérdezte őket:

— Elhoztátok-e magatokkal a világosságot?

— Nem — felelték — *Binga* megszegte parancsaidat, veszekedett velünk és megállt az úton halászni. Mi tehát visszatértünk, mert úgylis hiába jártunk volna.

Moelo megverte *Bingát* és így szólt:

— Te nem mégis többet a többiekkel. Azután *Kalondához* és *Buimbihez* fordulva ezeket mondotta:

— Induljatok el még egyszer Voto keresésére és *Binga* helyett vigyétek el a kutyámat magatokkal.

Azok erre újból útra keltek, ezúttal Moelo kutyájával. A folyóhoz érve csónakot építettek és lefelé

úsztak a vízen, amíg csak olyan helyre nem értek, ahol magas sziklák szegélyzik a folyót.

— Mitévők leszünk, — mondták — ezek közt a magas sziklák közt sehol ki nem köthetünk.

Kalonda megjegyezte:

— Küldjük el a kutyát, keressen az kikötőnek való helyet; ahol az ember bölcsessége véget ér, ott kezdődik az állaté.

És csakugyan, a kutya talált egy keskeny ösvényt a sziklák között, amelyen az emberek követték őt. Így jutottak el Voto rejtekébe.

— Mit kerestek ti itt, Moelo emberei? — szólt rájuk Voto. — Nem elég, hogy elűztetek otthonomból, még itt sem hagytok békében új menedékemben, ahová azért vonultam el, hogy elrejtsem szegényemet?

Azok így válaszoltak neki:

— Testvéred, Moelo, nagyon boldogtalan. Panaszodik, hogy ha feleséget vesz, nem láthatja, szép-e, nem-e; ha gyümölcsöt szakít, nem tudja, érett-e, vagy nem és ha ember jő feléje, nem mondhatja meg róla, barát-e avagy ellenség? Arra kér téged, jusson eszedbe, hogy te és ő egy anyának vagytok gyermekei és könnyörülj meg rajta nyomorúságában.

Voto így válaszolt:

— Menjetek, feküdjetek le.

És másnap magához hívta őket és három madarat adott át nekik: egy *mokuku*-t (natali kakukot), egy *kokó*-t (kakast) és egy *dzsapodjá*-t (kis fekete madarat, amely nagyszámban fészkel a fákon, falvak közelében).

— Vigyétek ezeket a madarakat testvéremhez — mondtotta —, ha elértek az ő falujába, eresszétek szabadon őket és feküdjetek le. Ha halljátok, hogy a *mokuku* megszólal: *kuu-ku-ku-ku!* — ne moccanjatok; azonnal meg fog szólalni a kakas: *kukoriku!* De ti meg se moccanjatok. Hanem aztán, ha a *dzsapodja* elkiáltja: *zvá, zvá, zvá, zvá!* nyissátok ki kúnyhótok ajtaját és nézzetek.

Az emberek magukhoz vették a madarakat és el-

vitték Moelohoz, aki úgy cselekedett, ahogyan Voto meghagyta. Reggelre a kakuk megszólalt: *kuu=ku-ku-ku*. Egyikük se moccant. Lassan-lassan az éjszaka sötétje szürkülni kezdett és megszólalt a kakas kiáltása: *kuko-riku!* Még mindig nem moccant egyikük sem. Az ég vöröses színt öltött és imitt-amott kezdtek kiválni a dolgok a homályból. Fölhangzott végül a dzsapodja éneke: *zvá, zvá, zvá, zvá!* — erre kinyitották a kunyhók ajtajait és beözönlött a Nap gyönyörű világossága.

Ha valaki perbe száll a másikkal a faluban, az öregek törvény elé idézik és elítélik büntetés fizetésére; ha ezt elmulasztja és másodszor is összevész valakivel, megint megidézik és így szólnak hozzá:

— Te veszekedtél ezzel — és — ezzel: megölted vele a mokuku-t; veszekedtél a másik emberrel: megölted a kakast; légy résen, hogy ne civődjál többet — nem szeretnők, ha a dzsapodját is megölnéd és a sötét-ségben kellene élnünk a te hibádból.

MIÉRT NEM BESZÉL A GORILLA?

A szungu nép országában van egy folyó, úgy hívják, hogy *Lubefu*. Ez a szó viharszelet jelent és a folyó-víz rá is szolgált nevére. Mert ahelyett, hogy nyugodtan ömlenék tova medrében, mint tiszteletreméltó folyóhoz illik, vízesések és zuhatagok egész során táncol végig, szikláról-sziklára szökdösvén, mint a megkergült kecske. Árja oly sebes, hogy csónak nem járhat rajta. A folyó áthatolhatatlan őserdőn törtet keresztül, ahol *szoko muntu-k* (gorillák), vagy úgy is mondhatnók: erdei emberek élnek seregestől. Hatalmas majmok ezek, izmosak és erősek és hasonlatosak az emberekhez. Régmúlt időkben gyakran hallották beszédjüket. De hadd mondjam el most, miért némultak el a gorillák.

Sok-sok éve már, de nem oly igen rég ideje, hogy

az öregek ne hallottak volna róla nagyatyáiktól, élt egyszer egy házaspár Lubefu közelében. Az embert Gikának, feleségét pedig Szudilának hívták. A házaspárnak nem volt gyermeke és nagy volt az ő szívük szomorúsága, mert lehet-e nagyobb csapást képzelni a gyermektelen életnél.

Egyik nap Gika így szólott az ő asszonyához:

— Esztendőök röpültek el, Szudila, amióta a feleségem lettél és mindig édes jó asszonyom voltál. De boldogságunknak hiányzik még a koronája: a gyermek. Miért van ez, csak az Isten tudja. Lassan-lassan utólér bennünket az öregség és ha gyengék és szegények leszünk, nem lesz senki, aki gondjaiba vegyen, és ha meghalunk, mindenkitől elhagyatva, nem lesz, aki könnyet hullasson gazdátlan sírunk felett.

Szudila keserves sírásra fakadt. Szomorúsága meghatotta urát és ez így folytatta beszédét:

— De van orvosság a mi bánatunkra. Holnap lesz a hetivásár Mokundzsiban. Menjünk el oda, vegyünk egy rabszolga-gyermekeket és fogadjuk őt magunkévá. Ne sírj hát többet, édes feleségem. Szeretetünk felénk fogja hajlítani a gyermek szívét és szeretni és tisztelni fog bennünket, akár csak a tulajdon édes szülőit.

Szudila egész éjjel a szerető gyermekről álmodott és édes volt az ő álmodása. Reggelre kelve útnak eredtek mind a ketten — a férfi paizsával és lándzsájával, ő maga meg eladásra szánt portékájával és jó csomó rézkereszttel, amit majd a gyermekért fizetnek. Utközben gyönyörűséggel színezgették ki jövő életüket. Szép, erős fiút vesznek majd és Gika megtanítja a gyermeket vadászni, halászni és harcolni; vitéz harcost fog nevelni belőle. Szudila meg azokról a pompás, jó ételekről ábrándozott, amiket ő fog főzni a fiúnak és a finom, tiszta ruhácskákról, amik egy főnök fiára is ráillenek.

Amint így mennek, mendegélnek a város felé, Szudila hirtelen megáll.

— Gika, vigyázz csak, mi lehet az a nesz, amit hallok?

Gika is megállt és csöndben hallgatózott. Kitünő

A marabu.

vadász volt s a vad nyomában járva, a legkisebb kis ágreccsenést, vagy a levelek zörgését csakúgy meghallotta, akárcsak a rengeteg félénk vadjai. Azonnal megértette most is a hang eredetét.

— Valami gyermek sírása ez, aki bajba került — magyarázta feleségének.

— Gyermek, bajban! Akkor szaladok, meg kell mentenem, — kiáltott az asszony.

És feleletre sem várva ledobálta cókémóját a földre és elfutott a hang irányában.

Szomorú látványra érkezett. Csúnya, morcos nézésű asszony vert bottal egy hároméves pici gyermeket; az ura meg ott állt nevetve.

Szudila nem szólt egy szót se, csak rárontott a csúf boszorkányra, mint dühödt macska és elkezdte karmolni a képét és tépni a haját. Hajszál híja, hogy rosszul nem járt, mert a marcona férfi nyomban dárdájához nyúlt, hogy feleségét megvédelmezze. Ebben a pillanatban ért oda Gika és megragadta az embert karjánál. A két férfi aztán elválasztotta az asszonyokat. Szudila, még mindig dühtől reszketve, kiáltozta:

— Miért bántottad . . . miért verted . . . ezt a kis leányt?

— Hát tán nem az én rabszolgám? Akkor verem meg, amikor nekem tetszik!

— No, ha a te rabszolgád, én meg asszony vagyok és nem engedem, hogy ártatlan gyermeket bántalmazzanak . . . kikaparom a szemedet csúf, vén fejedből, te megveszekedett útalatos boszorkány! — sivította Szudila és bizonyosan meg is cselekszi, ha az ura meg nem akadályozza.

— Mióta szokás itt ebben az országban, hogy gyermekekkel, akár szabadok, akár rabszolgák, kegyetlenkedjenek? Hát nincs nekünk elég ellenségünk, akikkel hadakozzunk? Nincs-e elég emberevő leopárd és más ellenség, akit elpusztítsunk? Muszáj nektek éppen apró gyermekeken mutatnotok ki bátorságtokat? Ha tüstént meg nem mondod, miért vertétek ezt a gyermeket, lelkemre mondom, dárdám hegyére tűzlek pokolra való feleségeddel együtt, oly igazán, mint ahogy Gika a nevem és Szádi fia vagyok.

Hatalmas erejű, nagy ember volt Gika és vitéz har-

cos hírében állt messze földön. Meg is ijedt az idegen és így felelt:

— A rabszolgálmány nem akarta vinni a terhet, amit a feleségem rájarkott.

— Szégyeljétek magatokat — szólalt meg Gika — hisz ez a gyermek oly picit, hogy őt magát is ölbe kel-
lene venni, nem hogy még a ti nehéz batyuitokat ci-
pelje szegény.

A férfi gúnyolódva ismételte mégegyszer:

— De hát kinek a rabszolgája ő, ha nem a mienk?
Gikának hirtelen gondolata támadt.

— Megveszem a rabszolgátokat. Mennyit akartok érte?

Az idegen, észrevéve Gika mohóságát, ezt felelte:

— Tőled, mert hogy olyan szépbeszédű nemes ember vagy, megelégszem annyival, amit feleséged magával visz.

Nagy arcátlanság kellett ehhez a beszédhez, mert felét se volt szokás fizetni egy gyermekrabszolgáért, de Gika szó nélkül kifizette az embert s csak ennyit kérdezett:

— Mi a neve a leánynak?

— Mi bizony nem bajlódtunk vele, hogy még nevet is adjunk neki. Egyszerűen Fumbénak (rabszolgának) szólítottuk.

Szudila hálás pillantást vetve urára — ami máris gazdagon megjutalmazta jószágáért — karjaiba kapta a szepegő jószágot, megölelte, megcsókolta és így szólt hozzá:

— Szegény kis bogaram, mostantól fogva lesz anyád és neved is lesz. Nyomorúságod emlékére legyen a neved Tamakumina („akit senki sem szeretett“). Én szeretni foglak, mintha csak az én gyermekem volnál, akit istentől kaptam.

És elsírta az anyaság édes könnyeit és boldogabbnak és büszkébbnek érezte magát, mint valaha életében.

Habár az volt is a szándékuk, hogy izmos fiúgyereket fogadnak magukhoz, nem bánták, hogy szívük jóságára hallgatva, gyöngye leányt váltottak meg helyette szolgaságából. Jóságukért hamar meglették jutalmukat. Hála Szudila anyai szeretetének, a gyermek pompásan fejlődött. Belőle vált messze földön a legszebb, legkedvesebb és legszeretőbb szívű leány. Tulajdon édesanyját sem szerethette volna jobban, mint ahogy Szudilát szerette és ahová csak ment a jó asszony, mindenhová követte őt derűs arcával. Esténként, napszállat előtt, együtt mentek le a Lubefu-folyóhoz és amíg Szudila mosott és merítette edényeit, a gyermek eljátszogatott a virágokkal.

Történt egy napon, hogy egy veszedelmes skorpió mászott feléje és a gyermek rémülettel felkiáltott. Egy gorilla, aki már napokkal előbb figyelmessé vált az anyára és gyermekére, tévovázás nélkül lejött a fáról, elpusztította a skorpiót és karjába vette a gyermeket. Az állat szeme annyi jószágot sugárzott, hogy a kis Tamakumina csöppet sem félt tőle; nevetgélt, tapsolt kezeivel és játszadozni kezdett a gorilla szakállával. A gorilla annyira elmerült a kis lány csodálatában, hogy nem vette észre Szudilát, aki a gyermek sikoltozására sietve szaladt fel a parton. A gorilla láttára ijedten sikoltott fel, de az állat megfordult és így szólt hozzá:

— Nem bántom én a te kicsikédet. Meg volt rettenve és én csak dédelgetni akartam. Ha megigéred, hogy nem árulsz el uradnak, eljövök mindennap és ügyelek rá, amíg te odajársz a folyón dolgozod után.

Szudila szíves-örömet ígérte meg, hogy hallgatni fog és így történt, hogy nap-nap után a gorilla vigyázott a gyermekre, hogy baj ne érje, amíg anyja el van foglalva.

A titok napról-napra súlyosabban nehezedett Szudila lelkére. Jobb asszony volt, hogysé megsejtsé szavát, de éjszakánként nyugtalanul aludt s egyszer Gika akaratlanul meghallotta, mikor felsóhajtott álmában:

— Mit szólna hozzá az én jó gazdám, ha tudná, mi történik, míg én odajárok a folyón.

Gikát meglepte a dolog és másnap, amikor felesége vízért ment a folyóra, utána lopódzott. Láttá, hogy az asszony a kis lányt leteszi a földre és észrevette, hogy a gyermek körülnéz, mintha várna valakit. Aztán ágak roppanása hallatszott és — a gorilla megjelent. Gika, abban a hitben, hogy a gyermeket veszedelem fenyegeti, dárdáját az állat felé hajította ugyanabban a pillanatban, amikor az lehajolt, hogy fölvegye a kicsikét. A dárda célt tévesztett és Tamakumina kis szívét fúrta keresztül.

A gorilla felordított:

— Ember, ember, mit cselekedtél? Megölted gyermekedet, engem akarván elpusztítani, aki neked semmit sem vétettem! Sohsem bántottam embereket, nem raboltam el eleségteket, miért akartál megölni? Nem vagyok-e én is ember? Nem vagyok-e rokon lény tevéled? Kegyetlenséged magában hordja büntetését: gyermeked élettelenül fekszik lábad előtt. Most, hogy látom, hogy ti emberek mily igazságtalanok és kegyetlenek vagytok, sohsem nyitom többé szóra ajkamat, ha tudom, hogy emberfül meghallhatná.

Igy szólván, fájdalmas üvöltéssel eltűnt a sűrűségben.

Szegény Gika és Szudila nem bírták elviselni bánatukat. Szeretett lánykájokat csakhamar követték a sírba.

Ettől az időtől fogva soha senki sem hallotta többé beszélni a gorillát emberek jelenlétében. Ha magányos gyermekkel találkozik, fölveszi, becézi és dédelgeti, de a felnőtt ember közeledtére sietve eltűnik.

KALAMATA SZOMORU TÖRTÉNETE.

Urnaországban, annak a nagy folyónak a partján, amelyet az odavalók Lukalabának neveznek, van egy falu: Mocka. Az ország a bőség országa: a szem belefárad, amíg a síkság buja földjén végigvándorol. Napkelte tájban mindenfajta vadban gyönyörködhet ott. Elefántok százával, antilopok ezrével legelésznek nyájba verődve; megjelenik a színen a bölény, orrszarvú, zebra, jávorgim és a *szitutunga* csordaszámra. Éjszakánként meg-megremeg a föld az oroszlánok félelmes ordításától.

És a folyó! A folyó vizét rajokban népesítik be a kisebb-nagyobb halak, a víz tükre fölött pedig a vadkacskák és vadlúdak imbolygó felhője a napfényt is elhomályosítja. A partokat beszegő erdők szalagja elrejtí szem elől a falubeliek ültetvényeit, amelyek, hála a televényföld kövérségének, aratásról-aratásra kimaradhatatlanul, szinte korlátlan bőségben termik meg az áldott magot.

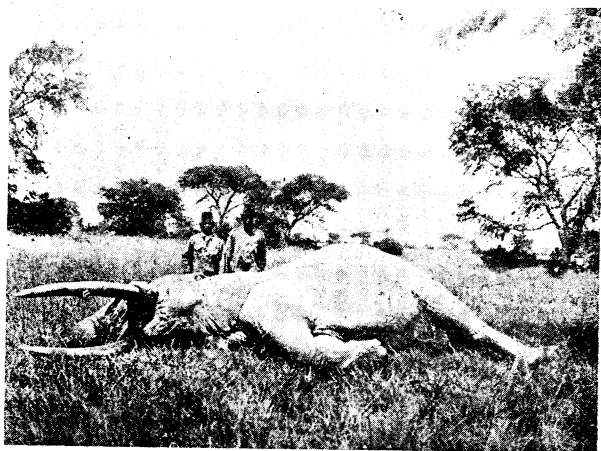
Ha olykor ünnepi mulatságra verődnek össze a falu lakói, az asszonyok erős sört főznek, amit ők *pombé*-nak hívnak. Messze földről sereglenek egybe a vendégek, az idegen jövevényt is szívesen fogadják. Egész éjjel nem fáradnak bele az ivásba és a táncba; énekszótól, kacagástól, tréfától visszhangzik a táj s csak a késő hajnal vet véget a mulatozásnak. Elszélednek, megy mindenki a maga kunyhójába, hogy kialudja az éjszaka fáradalmait.

Lehet-e az ember más, mint boldog ilyen környezetben? Bizonyára nem! És mégis, volt valaki, aki mindig panaszkodott, s amikor mindenki más boldog volt, ő dohogott és zúgolódott. Abból a fajtából való volt ez az ember, aki kákán is csomót keres; ahol senki más, ő ott is megleli a bajt és mindig olyasmire fáj a foga, amit meg nem kaphat. Ilyen ember volt Kalamata.

Történt egy nap, hogy idegen vetődött a faluba; megpihent és a barátságos falubeliek étellel-itallal bő-

ségesen megvendégelték. Az asszonyok maguk-főzte pombé-val kedveskedtek neki és dicsérő szóra lesve kérdezték, izlik-e az ital.

— Jó, nagyon jó, — felelte az idegen, — életemben nem ittam jobbat. De engem ne kérdezzetek, mert én nem értek ehhez. Mifelénk, arra napnyugatnak, hírét se hallották a főzött italnak és a hazámbeliekből én vagyok az első ember, akinek a nyelve a ti pombéteket megízlelte.

A rengeteg urának szomorú vége.

— Hogyan, ti nem ismeritek a pombét?! — ámuldoztak az asszonyok, — no hát, szomorú ország lehet az a ti hazátok és szomorú emberek lakhatnak benne. Tán bizony ti nem is táncoltok soha. És a ti férfiaitok csak vizet isznak örökösen.

— Nem, azt nem! Van nekünk pálmaborunk, amennyi csak kell. Pálmabor! Az aztán az ital! Aki egyszer megkóstolja, mást se kíván inni; issza, issza, míg csak meg nem tántorodik és a világ el nem kezd forogni

körülötte; reggel, délben, este, örökkéig csak önti magába és soha ki nem jőzanodik.

Imigyen magasztalá az idegen a pálmabort és a nép szájtátva hallgatta a beszédet; csak egy asszony jegyezte meg hamiskásan, hogy ő bizony nem veti meg a pombét — és csak üritgette tovább egyik pohárral a másik után.

Amikor az idegen fölkel, hogy búcsút vegyen, Kalamata felordított!

— Torkig vagyok már az örökös pombéval, pálmabort akarok inni! ...

Odafordult az idegenhez és ajánlkozott, hogy vele megy, elkíséri az ő boldog országába. Az beleegyezett, hogy elviszi magával, erre Kalamata fogta az ijját, pajzsát, nyilait, összeszedte motyóját, elbúcsúzott a gyermekeitől, jajveszékélő feleségeire rájuk ripakodott és barátait, akik óva intették, csúfondáros szóval letorokolva, elhagyta szülőfaluját.

Ment, mendegélt a két ember napokon keresztül, míg végre az idegen falu határába nem értek. A falusiak, amikor meghallották, mijáratban van, roppant szívesen fogadták Kalamatát. Egyszeriben elrohantak pálmaborért és még le sem áldozott a nap, Kalamata részeg volt és boldog, és fogadkozott, hogy holta napjáig el nem hagyja őket.

Hogy-hogynem azonban, egy nap csábító hírek jutottak fülébe a Lukenyén túl elterülő rengeteg erdőség csudás szépségeiről, amely a világ végéig, vagy még azon is túl folytatódik.

Kalamatának nem volt többé sem éjjele, sem napala. Égre-földre esküdözött, hogy nem nyugszik, míg meg nem látja azt az erdőt. Új barátai, akik megkedveltek, kérelték, ne bolondozzon, maradjon náluk. De ő nem hallgatott az intő szóra, fogta fegyvereit, összeszedte motyóját és megingathatatlan nyakassággal nekivágott az útnak.

Hogy és mint vergődött el, senki nem tudja, de egy szép reggelen csak elért a rengetegbe. Barátságos népek

szállást adtak neki, és ő letelepedett az erdei törpék közé. Kalamata boldogan élt a furcsa törpe nép között, mígcsak egy nap híret nem hallja, hogy messze-messze valahol él egy nép, amely kendert szív és mámorító, vigasztaló álomba bódul ennek a növénynek a füstjétől.

— A boldogság és szépség álma! Ez az, amire az én szívem vágyakozik!

Igy sóhajtott föl Kalamata és még meg sem ujult a hold, fölkerelkedett, elhagyta a törpék országát és elindult az ismeretlen országba, ahol a boldogság honol.

Fölsebzett lábbal, éhségtől gyötörve, de csüggedetlenül vándorolt, vándorolt, pusztaságon és erdőségen keresztül, átgázolt mocsarakon, folyók vizén, míg csak egy szép reggel a Lulua partján rá nem bukkant a keresve-keresett országra. Jószerencséje nem hagyta cserben, ott is barátságos emberekre talált, akik jószívvél, nyájas szóval fogadták. Az est leszálltakor sereglettek és ünnepélyesen testvérükké avatták. A fölavató szertartások végeztével szegény kimerült Kalamata hozzájutott végre a kenderrel megtömött pipához.

Pálmabor, pombe, erdő és mező bűvös látományszerűt keringett-forgott bódult agyában, — amikor egyszerre rémült ordítás hasít a fülébe, puska dörren... asszonyok sikongva szölongatják gyermekeiket, eszeveszett kavarodás, viaskodás, lövöldözés... Durva kezek fölragadják a tábortűz mellől, karjába, lábába kötelek vágódnak bele élesen, egy ököl lesújt a homlokára és... Kalamata előtt elsötétül a világ.

Bilincsekbe vereten, sajgó testtel hajszolják tovább szegény Kalamatát a szívtelen rablók, amíg csak el nem érik a nagy sósvizet, ahol eladják — rabszolgakereskedő fehér embereknek.

A messze-messze idegen országban dolgozik most Kalamata, arcának verejtékében új gazdáinak. Ha félbehagyja a munkát, hogy kifújja magát, nyomban lesújt a korbács a nyaka közé; egyetlen vigasztalása a gondolat, hogy talán nem tart már soká és eljön érte a megváltó halál. De éjszakánként, amikor minden elnyugszik

körülötte, eszébe jut Moeka, eszébe jut az elhagyott család, az ő szépséges hazája és mindaz az üdv és áldás, amit eldobott magától az üdvösségért, amelyet hiába kergetett...

Mert ó jaj, a boldogság mindig a — másik faluban lakik.

A DOHÁNYZÁS TÖRTÉNETE.

Miszumbában, Busongóország N'Gongo tartományának fővárosában hallottam ezt a mesét a Bilumbutól.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember a busongók földjén, akit úgy hívtak, hogy Luszana Lumunbala. Régen volt ez, nagyon régen, amikor még az áldott emlékű Samba Mikepe uralkodott a hatalmas Busongóországban. Nyugtalan vérű ember volt ez a Luszana Lumunbala; ahelyett, hogy békésen szántogatott volna a falujában és őrizgette volna kecskéit, avagy a vadat hajszolta volna napestig, hogy aztán békességesen megtérjen estennet feleségeinek kunyhójába: örökké csak bolyongott, vándorolt egyik helyről a másikra, és sehol nem tudott megmelegedni. Idővel már az egész ország szűk lett neki, pedig tudjátok, milyen nagy a busongók országa, és Samba korában még sokkalta nagyobb volt. Ellenállhatatlan vágy űzte-hajtotta, túl az ország határain idegen világokba. Hiába igyekeztek az öregek lebeszélni a bolondságairól, a fiatalság szokásához képest csak kacagott rajtuk. Nem tudott ellenállani az Ismeretlen varázsának. Mert hát hiszen tudvalevő, hogy a boldogság a másik faluban lakik.

Egy szép nap hát fogta íjját és nyilait, tarisznyát kanyarított a hátára és elindult nyugat felé. Teltek az évek, — semmi hír a világgá ment vándorról. Tíz év pergett-e le, vagy húsz, avagy harminc esztendő, ki tudná megmondani? Bizonynyal annyi esztendő, hogy az

emberek nem bírták már meg sem számlálni és általános volt a hiedelem, hogy régen elpusztult már. Voltak persze, akik azt hangoztatták:

— Ugy kell neki, a bolond világcsavargójának!

A tűz körül üldögéltek egy este a férfiak Miszumbában és a régi jó időről beszélgettek. Persze, hogy öregek voltak: az öregek azok, akik szeretnek a múltban kalandozni — a fiatalság a fényes jövőre csüggeszti tekintetét. Pedig sem a múlt, sem a jövő nem olyan, amilyennek látszik. Az emlékeken a hold nyájas világa csillog, a reményeket meg a fölkelő nap dicső sugarai aranyozzák be.

A legöregebbek emlékeztek még Luszana Lumunbalára, vele együtt avatódtak be törzsük titkaiba. Így esett, hogy egyikük ráterelte a szót a világgá ment kortárs bolondságaira. Az öregek fejcsóválva hallgatták.

Javában folyt a beszélgetés, amikor egy porlepte vándor tűnt fel az úton. Odaérve letelepedett közéjük. Néma hallgatás fogadta. Udvariasságuk nem engedte, hogy kérdésekkel rohanják meg. A jövevény egy ideig kémlelte az arcokat, végül megszólalt.

— Hát nincs köztetek senki, ó miszumbai emberek, aki ismer engem.

Az öregek ránéztek és némán megrázták fejüket.

— Te se ismeresz, Bope Mikvete? És te, Miko Mikope?

— Nem ismerünk. Ki vagy te? — felelték.

Az idegen fáradtan csüggesztette le fejét.

— Nagyon megváltozhattam a sok-sok esztendő alatt, ha ifjúkorom legjobb barátai sem ismernek rám. Hát egyiketek se emlékezik már Luszana Lumunbalára, a világjáró vándorra?

Elámultan ugrottak föl az öregek. Odarohantak hozzá, megtapogatták, megsimogatták, hogy megbizonyosodjanak róla, hogy csakugyan ő az, testestől-lelekstől és nem valami kísértet űz gúnyt belőlük. És amikor meggyőződtek róla, hogy Luszana Lumunbala valóban a világon van még, nagy volt az öröm közöttük. Futótűzként terjedt el a hír, hogy a rég elveszettnek hitt

vándor hazakerült. Férfiak, asszonyok és gyermekek tolongtak, hogy láthassák és elhalmozták őt a gazdag ajándékok özönével. Lakomára ültek és úgy ünnepelték, ujjongva a megtért vándort.

Amikor az utolsó birkát is megették és az utolsó korsó pálmabornak is végére jártak és a legfáradhatatlanabb fiatalok is megelégtették a táncot, az öregek meghívták a lakoma hősét, üljön közéjük és a Bambi imígyen szólott hozzája:

— No már most, hogy megmutattuk neked, hogy szívesen látunk szülőfaludban, légy bár egészséges vagy beteg, gazdag vagy szegény, hatalmas avagy alacsony sorsú, beszéld el, hogymint élted világodat az ilegen országokban és mutasd meg, miféle kincsekre bukkanál, mi érdekes dolgokat hoztál haza vándorlásaidból? Hadd gyönyörködjék a szemünk a csodákban és talán bizony a gazdag kincsekben, amiket kalandos úton gyűjtöttél.

Az utazó kotorászott a tarisznyájában és előkerített belőle valami száraz leveleket és egy kis zacskót, tele magvakkal.

— Busongó férfiak — szólalt meg ünnepélyesen — köszönjétek meg szívetek mélyéből, amit hoztam nektek. Ime itt van!

Az öregek kézről-kézre adták a leveleket és fejüket csóválták. Egyikük szigorú szókra fakadt.

— Azt hiszed, Luszana Lumunbala, gúnyt űzhetsz belőlünk? Mire jó ez a száraz levél?

— Félek — szólalt meg a másik — ez az ember nem hozott magával semmit sokat dicsőített utazásaiából, ellenkezőleg elvesztett valamit . . .

És jelentősen rátapogatott a koponyájára.

Luszana Lumunbala mosolygott.

— Nem vesztettem én el a józan eszemet, ó Miszumba vénei. Ezek a levelek, amelyekből mutatóba hoztam tinéktek, meg ezek a magvak bizony drága kincset érnek.

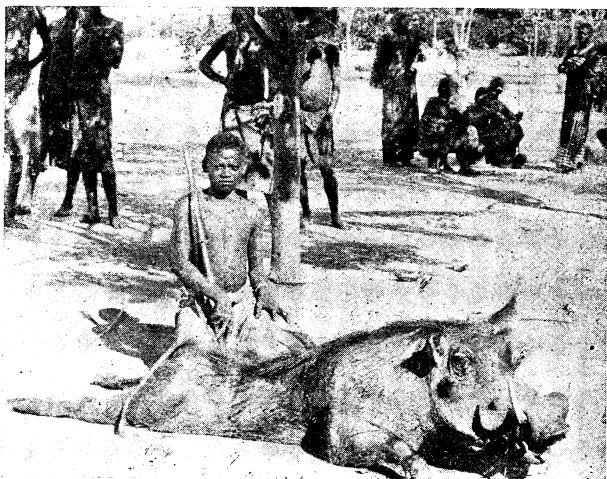
— Ennivaló?

— Nem.

— Gyógyítószer valami betegség ellen?

— Minden betegséget megenyhít. Füstje, ha belélegezitek, úgy hat a szenvedő lélekre, mint az anyai kéz simogatása a beteg gyermekekre.

Igy szólván, kivett egy pipát a tarisznájából, megtöltötte a száraz levelekkel, meggyújtotta a tábortűz

A világ legcsufabb állata: A varangyos disznó.

parázsánál és elkezdte szívni-fújni a füstjét. És ahogy szívta, arca sugárzott a boldogságtól.

Az öregek ahányan voltak, mind egyszerre kiáltottak föl:

— Hát mégis csak megzavarodott a mi szegény testvérünk, nézzétek: tüzet eszik és füstöt iszik!

De az egyik, bátrabb a többinél, megkérte, engedje meg, hogy ő is megpróbálkozzék a csodálatos növényzel. Elvette a pipát és nagyott szippantott belőle. Egyszeriben elfogta a köhögés és meghempergőzött a föl-

dön, annyira kapkodott lélekzet után. Amikor magához tért fuldoklásából, szidta az utazót és öklével fenyegette.

— Olyan vagy — csitítgatta a dühöngőt Luszana Lumunbala — mint a csecsemő, amelyiknek torkán akad az első falat étel, amit az anyja kezéből kapott. Pedig hát, lássátok, ha felnő és hozzászokik az ételekhez, ugyancsak derekasan hozzálát. Nagyon mohó voltál. Lassankint, kicsinyenkint töltik meg a kosarat is, mondja a példabeszéd. Szokni kell hozzá; ha mértékkel kezded, hamarosan élvezni fogod a füst csudás ízét, mint ahogy én élvezem. Mert ez a gizgaz, aminek a neve *makaja*, tudjátok meg, az ember legnagyobb gyönyörűsége. Pende országban ismerkedtem meg vele. Pende ország lakói, a bapendék egy idegen néptől tanulták a *makaja* használatát, akik a sós vizen túlról jöttek közbük.

Luszana Luszumbana tovább szívta a pipát és a szemét is lehunyta gyönyörűségében.

— Amiként a tűz meglágyítja a vasat — mondotta — úgy lágyítja meg a *makaja* a szívet. Ha rossz órájában valamelyik testvéretek vét ellenetek és agyatokat elontja a vér, és íjat ragadtok, hogy beleröpítsétek nyilatokat, vegyétek elő a pipákat és füstöljete! És amiként a felhőt szétszórja a szél, azonképpen fog szerteoszlan haragotok a *makaja* illatától. És azt fogjátok mondani: „Csak nem ölhetem meg mégsem anyám gyermekét, tulajdon testvéretem! Elég lesz, ha veszek egy botot és rendre tanítom“. De, amikor fölugranátok, hogy botot ragadjatok, vegyétek elő pipákat és igyátok a pipa füstjéből. És akkor feleúton megállotok, elmosolyodtok és így fogtok szólni: „Milyen bolond is vagyok, hogy meg akarom verni tulajdon testvéretem, gyerekkori játszótársamat. Már akkor sokkal illendőbb lesz, ha jól összeszidom — szavakkal verem meg bot helyett“. De mielőtt haragos szavakra fakadnátok: pipáljatok. Gyújtsatok rá és pipáljatok. És minden szízpantásra jobban és jobban megszeli a szívetek és megbocsátás üt benne tanyát és amint elejébe toppan-

tok a remegő bűnösnek, nyakába borultok és úgy fogtok szólni: „Testvér, felejtsük el, ami történt, gyere kunyhómba, igyunk, együnk, legyünk vidámak és szeressük egymást! ... De el ne feledd, hozd magaddal a pipádat!”

És attól a naptól fogva, hogy Luszana Lumunbala elhozta a makaja-levelet a busongók országába, a busongó férfiak szájából nem kerül ki a pipa. Az egyik pipál, mert szomorú, a másik pipál, mert beteg, a harmadik pipál, mert bántja valami, negyedik, mert unatkozik. És aki sem nem szomorú, sem nem beteg, sem nem bántja semmi, sem nem unatkozik: pipál, mert — jól esik neki.

HOGYAN TANULTA MEG AZ EMBER A TÚZGERJESZTÉST.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy hatalmas király. Ez a király rengeteg sokféle nép fölött uralkodott — a Bab-nép, a Harang-nép, a Vakondok-nép és még sok más nép, akiket nem győz az ember mind fel se sorolni — mind-mind az ő alattvalói voltak. A királyt úgy hitták, hogy Mucusu Musanga.

Az ilyen hatalmas királynak persze minden kívánsága nyomban teljesedik. Ha csak annyit mondott:

— Szeretnék csirkét reggelire — vagy pedig:

— Szeretnék egy szép elefántcsont-szarvat tele gyönyörűen kifaragott emberekkel, állatokkal és növényekkel — mindenki rohant, hogy elhozza, amit a király óhajtott.

Egy szép nap a nagy király ünnepélyesen törvényt ült tanácsosaival egy gazfickó fölött, aki ellopta a szomszédja kutyáját. Javában folyt a tanácskozás, amikor berohan a királyné, leveti magát a király lába elé és felkiált:

— Királyom és Uram, nem tudom megfőzni a királyi ebédet, mert nincs tüzem! Ha nem akarsz éhgyomorral feküdni le, parancsold meg alattvalóidnak, hozzának nekem tüzet.

Tudni kell, hogy a nagy királynak egyetlen gyöngeje volt, hogy szerette a jó ételt. Amikor meghallotta, milyen bajban van a felesége, nagysietve szigorú ítélettel sújtotta a vádlottat, és a vádlót is (ily módon biztosítván, hogy a bűnös ne vigye el szárazon), szélnek eresztette tanácsosait, elhivatta a városi kikiáltót és megparancsolta neki, adja tudtul királyi székvárosa minden népének, hogy a királynak tűzre van szüksége és pedig tüstént.

A kikiáltó váratlanul hamar visszatért. Remegő ajakkal jelentette a királynak, hogy küldetésének nem tud eleget tenni. Bál volt a városban az este, minden asszony odacsődült a bálra s amíg ott mulattak, odahaza elhamvadt a tűz az egész városban.

— Nem gerjeszthetünk tüzet, amíg nem lesz égi háború; ha jószerencsénk úgy akarja, hogy villámlani fog és a villám *esetleg* belecsap egy fába és a fa *esetleg* lángra lobban — akkor, ó király, csak akkor hozhatunk neked tüzet.

Nagy volt a király bosszúsága, és alattvalóinak bánkódása.

Élt akkoriban a városban egy ember, akit úgy hírtak, hogy Kerikeri. Nem sokkal az esemény előtt, amelyről beszélek, ez az ember álmot álmodott, — azt álmodta, hogy Bumba, a király népének isteni őse, meglátogatta őt és megmondta neki, menjen el egy bizonyos útnak bizonyos pontjára, ott törje le egy bizonyos fának az ágait és őrizze meg gondosan. Ő ezt megtette és amikor a faágak jól kiszáradtak, Bumba megint megjelent álmában, megdicsérte szófogadásáért, és megtanította rá, hogyan lehet tüzet gerjeszteni dörzsöléssel. Megmutatta neki, hogyan sodorja meg az egyik fát, rászorítván tömpe hegyét a földre fektetett másik fára; megmutatta, hogyan emelintse meg a kezét, ha a sod-

rás közben alacsonyra csúszott, hogyan keletkezik lyuk a földön fekvő fában, ha elég erősen és elég sebesen pörgeti meg a másikat, és hogyan kap lángra idő multával az elszenesedett fadarab.

Kerikeri nem árulta el a titkát senkinek. De, ha olykor megesett, hogy a háziasszonyok hanyagságából — mint most is — valamennyi tűz kialudt a városban: megjelent Kerikeri és drága pénzért tüzet adott szomszédainak. Az emberek mindent elkövettek, hogy kitudják titkát, de ő féltékenyen őrizte a titkot.

A kis antilop, a néger mesék furfangos hőse.

Mihelyt meghallotta Kerikeri a király kívánságát, egyszeriben föltette magában, hogy a királynak semmi áron nem szabad tűzhöz jutnia.

— Ha bevallom a királynak, hogy tudok tüzet gerjesztetni — gondolta magában — nyomban rám parancsol, áruljam el a titkomat s akkor vége az én szép hasznoskámnak.

Igy hát azt mondta a városi kikiáltónak, hogy azok, akik azt beszélik róla, hogy ő ért a tűzcsináláshoz, hazudtak.

— Hát boszorkány vagyok én, — kiáltott fel — hogy értsek olyan dologhoz, ami senki emberfiának nincsen hatalmában?! Miért nem követelitek mindjárt, hogy csináljak esőt, vagy napfényt?! Valami ellenségem eszelte ki ezt a históriát, aki vesztetet akarja, hogy a király majd megölessen.

Mucusu Musanga királynak volt egy gyönyörűséges szép lánya, Katenge. Gyönyörű barna bőre olyan sima volt, mint az elefántcsont, amit száz meg száz év óta őriznek a király kincsesházában; arca olyan bűvös-bájos volt, mint a telihold; szeme ragyogott, mint a csillagok holdvilágtalan éjszaka s mikor ajka mosolyra nyílt, be kellett hunynod szemedet, olyan tündöklő volt fehér fogainak ragyogása. S ha kacagott, kacagása úgy csengett, mint a pacsirta éneke, mikor szerelmes párját hívogatja. Ha meg szóra nyílt az ajka, bölcsesség pergett róla, mint a víz a forrásból. Olyan édes volt, mint a méz és szelid, mint csecsemő az anyja karjaiban.

A király nagyon búslakodott, hogy nem tud tűzhöz jutni. Hidegben kellett aludnia, hideg ételt ennie, — de még ennél is keservesebb volt a megalázó érzés, hogy ő, aki annyi népnek ura és parancsolója, ime kényre-kegyre ki van szolgáltatva olyan kicsi embernek, mint Kerikeri. Belebetegedett. Hiába hordtak össze a bölcs emberek és vén asszonyok ezerfajta füvet, egyik sem gyógyította meg. Katenge látta, mennyire szenved szeretett apja, odament hozzá és így szólt:

— Kedves apám, ne essél kétségbe. Ahol megtörik a hatalma a hatalmas királynak, egy csinos és okos nő diadalt arat. Bízd csak rám, majd kitudom én a titkát annak az embernek és megint béke költözik szivedbe.

Mucusu Musanga feljajdult.

— Ha megérhetném ezt, téged tennélek meg királyságom legnagyobb asszonyává; a törzs vénei között ülnél tisztelettel körülvéve s az eljövendő nemzedékek is áldanák nevedet.

Katenge mélyen elgondolkozva ballagott hazafelé. Hogyan segíthetne királyi apján? Egyszer csak meg-

látja Kerikerit; szembejött vele az úton. Amikor a királykisasszony közelébe ért, letérdelt, ahogy alacsonyorsú emberhez illt és úgy engedte útjára a királykisasszonyt. De az megszólalt:

— Drága ifjú, fáj nekem látnom, hogy megalázod magad előttem. Ha királykisasszony vagyok is, szeretnék kézen fogni és fölemelni, hogy ne térdelj előtttem. De nem tehetem, mert ha meghallja az apám, bizonyosan megöl érte. Ó, jaj nekem, Kerikeri nem törődik szegény Katengével; ha szívélné, titkon hívná találkozóra éjnek idején, hogy senki meg ne lássa és el ne árulja az apjának.

Kerikerit szíven ütötték ezek a szavak. Szava elakadt, fölugrott és elrohant mint a bolond. Katenge látta ebből, hogy sikerült őt szerelemre lobbantani és reménykedve tért vissza kunyhójába. Kevésre rá látja ám, hogy Kerikeri, legjobb barátja ott ténfereg a kunyhó körül; kiküldi hozzá bizalmas rabszolgáját, kérde meg, hogy tán bizony üzenetet hozott Kerikeritől. A hírnök elmondta neki, hogy barátja halálosan szerelmes bele és epedve várja kunyhójában.

Amikor az egész falu aludt már, a királykisasszony kilopózkodott és bekopogtatott Kerikeri ajtaján. Sötét volt az éjszaka, mint a szurok. Kerikeri beengedte és a leány leült a gyékényre és lehorgasztotta fejét.

— Miért vagy olyan szótlan, kedves? — kérdezte Kerikeri. — Hát már nem szeretsz? Hadd halljam édes hangodat, mondd, hogy szeretsz. Mondd, hogy remélhetem, hogy az enyém leszel!

De Katenge így válaszolt:

— Hogyan gondolhatnék én szerelemre, mikor majd megfagyok a házadban. Eridj és hozz tüzet, hogy láthassalak, óh édes, és fölmelegedjék a szívem.

Hiába kérlelte Kerikeri a királykisasszonyt, ne kíváncsion ilvet, hiszen tudja, hogy egyik házban sincsen tűz a faluban; hiába kérlelte, szólaljon meg édes csendű hangján, a lány egyre csak azt hajtogatta, mint egy makacs gyerek:

— **Tüzet akarok.** Hozz tüzet.

Addig-addig, hogy Kerikeri előhozta tűzgerjesztő fáit és tüzet gyújtott velük. A királylány figyelmesen nézte, nézte, s mikor fellobbant a láng, összezsápt a tenyerét örömében és felkiáltott:

— Azt gondoltad, te elbizakodott bolond, hogy én, a király lánya, szeretlek téged?! A titkodat akartam csak ellesni, hogy megmentsem apám életét. Most, hogy már tudom, hogy kell tüzet csinálni, eridj és vegyél feleségül egy rabszolgalányt, legyen aki gondját viseli, hogy el ne aludjék.

A király, amikor a lánya megérkezett a jó hírrel, egyszeriben meggyógyult. És megtartotta ígétét. A legmagasabb rangú tanácsosok között mind a mai napig helyet foglal egy asszony, aki nagy a nagyok között. Béke idején hűrt visel ékességül nyaka körül. De ha veszedelemben az ország, leveszi az ékességet nyakáról és átnyújtja a hadvezérnek. Az erre összeszedi seregét és elpusztítja az ellenséget. A nő, akinek ilyen nagy a hatalma, maiglan is ezt a címet viseli: *katange*.

A BETEGSÉG ÉS HALÁL EREDETE.

Volt idő, amikor a halál még nem volt ismeretes a földön, a betegségek még nem ütötték föl a fejüket. Az emberek mindig jól érezték magukat és örökkön-örökké éltek.

Megesett azután, hogy született egy gyermek, aki másforma alakú nyelvvel jött a világra, mint a többi gyermekek. A törzs vén bölcsei meghányták-vetették a csodálatos esetet és egyikük ily szókra fakadt:

— Miért van az, hogy ennek a gyermeknek a nyelve másmilyen, mint a rendes emberé? Bizony mondom nektek, ebből semmi jó nem származhatik. Ha azt nem akarjátok, hogy veszedelmet zúdítson a fejünkre, hadd falják föl a fenevadak.

A gyermek anyja tiltakozott:

— Nem engedem, hogy kitegyétek a gyerekeimet. Az én gyerekem sem rosszabb a másénál!

De hiába az anya minden kérlelő szava, az öregeknek nem lágyult meg a szivük. Mindössze annyit ígértek meg, hogy ha tíz nap alatt el nem pusztul a fiú, haza viheti. Ezek után pedig megragadták a gyereket és elhurcolták a rengetegbe. A rengetegben, annak is valami messze zúgában tették le a kis Mitetét a patak partjára — hogy-hogynem, éppen azon a helyen, ahol a párducok inni járnak a vízre.

Mekkora volt ámulásuk, amikor tíz nappal később visszatértek és a kis fiút épen és sértetlenül találták. A haja szála sem görbült meg, hiába, hogy egész idő alatt étlen-szomjan ült a vadonban, mindenkitől elhagyatva. A párducok a gyerek láttára kereket oldottak.

A törzs vénei haza vitték a gyermeket és imigyen bölcselgetek tovább:

— Megígértük az anyának, hogy a gyereket nem tesszük ki többet, — ámde nem engedhetjük, hogy az egész törzs szenvedjen egyetlen asszony kedvéért. Lásuk csak, mi módon szabadulhatnánk meg szépszerével ettől a baljóslatú teremtestől.

Hosszas szóváltás után kimondották, hogy a gyereket el kell temetni elevenen. Az anyát pedig azzal csitították el, hogy, ha húsz nap múltával a gyereke még életben lesz, megengedik neki, hogy hazavigye. Ezeket mondván, gödröt ástak, a gyereket beletették és annak rendje-módja szerint elhantolták. Biztosra vették, hogy most már azután végeztek vele. Húsz napra rá kiásták a sírt és a gyerek — elevenen, nevetve pattant ki belőle és nyelvét öltögette a megrémült falu véneire.

Az öregek úgy gondolták, ezek után még sokkal inkább el kell pusztítaniok Mitetét. Utolsó kísérletképpen megpróbálták vízbe fojtani. Mindamellet megígérték az anyának, hogy, ha ezúttal is kudarcot vallanak, lemondanak minden további kísérletezésről. Fogtak egy

nagy követ, rákötötték a gyerek nyakára és belehajították a folyóba, ahol a legmélyebb. Napok multával egy halász kihalászta a gyereket a hálójával — elevenen. Erre már a falu vénei is lemondtak a reményről, hogy valaha is megszabadulhassanak a szörnyszülöttől.

Mitete felnőtt és nagyon okos ember vált belőle. De ahogyan a bölcs öregek előre látták, a gonosz indulat is nagyra nőtt vele. Apróra ismerte a füvek titkos erejét és be volt avatva a varázsszerek titkaiba.

Hogy ezt a tudományát kiaknázhassa a maga javára és hogy hatalma és gazdagsága megnövekedjék: *kieszelte a betegséget és a halált*. A betegséget azért, hogy az emberek kénytelenek legyenek hozzá fordulni, hogy gyógyítsa meg őket, a halált, hogy a haláltól rettegők csak annál bőkezűbben megfizessék neki, amit csak kér tőlük. Éjszakánként bevette magát a rengetegbe és ott a szellemekkel társalgott, akiket *luphu*-nak neveznek — a kósza szellemekkel, akiknek a segítségével elterjesztette a járványos betegségeket és minden más bajt és szerencsétlenséget az emberek között.

Az egész törzs rettegésben élt. A király és alattvalói elhatározták, hogy elmenekülnek az országból és magára hagyják a gonosz Mitetét. Hajnalban, amikor Miteté javában aludt még, titkon fölkerekedtek és futva iramodtak el dél felé.

Miteté fölfedezte a csínyt és hamarosan utolérte őket. És így szólt hozzájuk:

— Ti is emberek vagytok, én is ember vagyok. Miért akartok elhagyni engemet? Amikor még gyámoltalan gyerek voltam, minden áron el akartatok pusztítani. Kudarcot vallottatok. Most, hogy felnöttem, helyt állok magamért, egymagamban mindnyájatok ellen. Azt hiszitek, most szerencsésebbek lesztek?

A menekülők így válaszoltak:

— Te betegséget és halált árasztottál reánk, te, gonosz-nyelvű, te, és mi nem engedjük, hogy kövess bennünket.

És valamennyien rája támadtak. Ütötték=verték dorongokkal, szúrták=vágták késekkel, dárdával hajtálták — mindhiába: olyan hatalmas volt a varázsereje, hogy semmi fegyver nem fogott rajta.

Igy esett, hogy a betegség és halál követte őket új otthonukba is és ezóta van, hogy a szülők el akarják pusztítani szörnyszülött gyermekeiket.

MIRE TANITOTTA A KUTYA AZ EMBEREKET

Ne rúgd el magadtól a kutyát! Ha kér, amikor ebédedet eszed, ne sajnálj tőle egy jó falatot. Mi lenne a mi ételeinkkel, ha meg nem tanuljuk a kutyától, hogy olajban süssük ki és — megsózzuk pecsenyénket!... Persze, te ezt nem tudtad... de hát mit is tudnak a gyerekek? Szerencse, hogy itt vagyunk mi bölcs öregek és megtaníthatunk benneteket mindenfélére. No hiszen hálátlan mesterség is, az már igaz! Mit mondtál? Hogy hozol holnapra egy csirkét nekem? Ki tudja, szavadnak állsz-e, vagy se... az emberek feledékenyek. Ha elhoztad volna ma a csirkét, most mindjárt megtudhattad volna, hogy is csinálta azt a kutya... Jó, hát nem bánom, add ide a késedet zálogba. Asszony, vidd be azt a kést a kunyhóba és babonázd meg valamiképpen, hogy a fiú „véletlenségből“ vissza ne vehesse.

Sok=sok esztendeje már, élt egyszer egy vadász, aki sikertelen vadászat után éppen leheveredett egy pálmafa alá, amikor a fa gyümölcse lehullott az ágról és orron koppintotta. Bosszúsan vette föl a gyümölcsöt és félrelökte. Kutyája azt hitte, hogy az ő kedvéért dobta el, hogy játsszék vele... utána iramodott, bekapta és elkezdte rágicsálni. A vadász csak nevetett az állat tévedésén. Annál jobban elcsodálkozott azonban, amikor látta, hogy a kutya a külső héját lerágicsálva, tovább kezdi szimatolni, talál egy másik gyümölcsöt,

arról is lehántja a burkot és megeszi a másik gyümölcsöt, szemmellátható élvezettel.

Gondolta magában az ember:

— Ami nem árt a kutyának, nekem se árthat.

Fölszedegedett hát néhány pálmagyümölcsöt és rájött, hogy külső burka igen izletes. Elég baj volt ez a fölfedezés a kutyára, mert ettől fogva az ember mind magának tartotta meg a gyümölcsöt és a kutyának az álla koppant.

De a kutya okos állat és észszel gondolkozik. Ha látjátok őt künn heverni a napon, szemét hunyorgatva, biztosak lehettek benne, hogy akkor is gondolkodik. Miről? Ki tudja? Nos, a mi vadászunk kutyája imigyen okoskodott:

— Az ember megeszi a húst és nekem hagyja a csontját. Az ember megette a pálmagyümölcs húsát. Lássuk csak, mit lehetne csinálni a — csontjával?

Megkaparintotta magának a gyümölcs magvát, amelyet a vadász félrelökött, kettéharapta és — lám-lám — a mag édes volt belül és puha!

Gazdája, aki már ekkor figyelmessé vált a kutyára, észrevette a dolgot és — ime, ezóta nemcsak a pálma gyümölcsét, hanem a gyümölcs magvát is megeszi, — ha ugyan olajat nem sajtol belőlük. A kutyának így hát semmi sem marad. Ha étkezés idején elébed vetődik a kutyád és farkát csóválva éhes tekintettel néz reád, ne feledd, hogy ő volt az, aki megtanította az embert, milyen jó dolog is a pálmaolaj.

— Azt mondd, szeretnéd hallani a másik történetet is, a sóról? Halljad hát:

Az ember, akiről ez a történet szól, ez egy egészen más ember, nem ugyanaz, aki a pálmafa alá heveredett. De ez az ember is vadászni járt a kutyájával. Patakhöz érve, észreveszi, hogy az állat jó étvággyal behabzsol néhányat a víz partján zöldelő növényekből. Maga is szakít tehát belőlük és hazaviszi, hogy kipróbálja őket. Szerencsével vadászott ezen a napon. A friss szarvaspecsenye ott pirult a tűzön. A vadász megízlelve a füve-

ket, azt találta, hogy élvezhetetlenek. Tűzbe vetette őket, ahol egyszeriben elhamvadtak. A vadász felesége ügyelt föl a tűzre. A hús lassan puhult; hogy, hogy nem, a hús egy darabja kiesett a fazékból, bele a növények hamujába. A férfit bosszantotta az ügyetlenség; fölkapta a húst a hamuból és rászólt az asszonyra:

— Ez itt a te porciód, nézd meg jól, úgy se látod többet — és ezzel odahajította a húst a kutyájának.

A kutya roppant élvezettel tüntette el a peccsenyét.

Ebéd végeztével a vadász még egy darab húst vett a kutyának, de most persze egyenesen a fazékból és meglepetve látta, hogy az állat odahurcolja a húst a hamuhoz, belemártja és csak azután nyeli el. Kíváncsisága fölébredt. Ő is megpróbálta és rájött, hogy a hamu izesebbé tette a húst. Az elhamvadtt növény ugyanis azonos volt azzal, amelyikből a négerek a sőt csinálják maguknak. Ilyenformán fedezte föl az ember, hogyan lehet sóra szert tenni a nedvdús növény hamujából.

Eleinte természetesen, a főzésre szánt vízbe úgy tették bele a hamut... Megegett azonban egy napon, hogy egy zsémbes asszony összekülönbözött az urával, éppen miközben a „megsózott“ vizet föltette a tűzre és még ki sem nyelvelte magát, a víz elpárolgott és a tiszta kristályos só ott fehérlett a fazék fenekén. Ime, még a zsémbelésből is fakadt egyszer valami jó az emberre — egy hasznos felfedezés.

KITÓL TANULTUK A HALOTTAK ELTEMETÉSÉT.

Valamikor réges-régen az emberek nem temették el a halottaikat. Egyszerűen fogták a tetemet, behordták az erdőbe és sorsukra hagyták a férgek zsákmányául, ha ugyan a ragadozók már előbb szét nem szaggatták és föl nem falták őket mindenestől.

Élt azonban egyszer egy törzsfőnök — Fuma Buambu — akinek volt egy fia és ezt az egyetlen fiát jobban szerette a világ minden kincsénél. De nemcsak az apja szerette a kis legénykét: az egész törzs büszke volt rá. Egykorú pajtásai kedvelték, mert mindig barátságos volt hozzájuk: tisztességtudóan bánt az öregekkel és a gyengéket gyámolította. A törzsbeliek apraja-nagyja valósággal bálványozta. Ezt mondták róla: „Maszolt — jó, mint a csecsemő az édesanyja karjában“. (És lehet-e valaki jobb, mint az újszülött az ő ártatlanságában?) Izmos volt és fürgé: híres vadász és kitűnő harcos vált belőle. A törzs ellenségei így beszéltek róla: „Maszolo bátor, mint a kölykét védelmező anya-párduc.“ (És képzelhető-e félelmetesebb valami a feldühített nőstény-párducnál?)

Fumu Buambu székhelye Miszumbában volt, a Lubudi jobb partján, nem messzire a folyótól. Ebben a tekintélyes városban élt a mi főnökünk az ő családjával. Történt egy napon, hogy egy óriási elefánt átúszott a Lubudin és utját egyenesen a mezőn dolgozó asszonyok felé vette. A tengeri szarát legázolva, tajtékozó dühvel kergette maga előtt az asszonyokat, akik halálra rémülve menekültek előle, be a faluba. Jajveszékeltésük és sikongásuk már messziről föllármázta a férfiakat, akik tüstént egybeterelődtek a fenevad elüldözésére. Verték a gongot, fújták a kürtöt és rekedtre üvöltöttek magukat. Mindhiába. Az elefánt csak annál inkább nekivadult; ide-oda száguldozott és az egész vetést tönkregázolta.

Maszoló, egyetlen hajító-dárdával fegyverkezve, éppen vadászaton járt. Hallván az örült zenebonát, szentül meg volt róla győződve, hogy ellenség ütött rajta városukon. Tüstént hazasietett, segíteni a veszedelemben. Amint meglátták, fölkiáltottak az asszonyok: „Meg vagyunk mentve! Itt van a mi hősünk, itt van Maszolo!“

Maszolo meg nem állt odahaza, rohant egyenesen ki a földekre. Sietségében még arról is megfeledkezett,

hogy második lándzsát vegyen magához. Amint az elefánt észrevette, borzasztó bögéssel rontott rája. Maszoló egész természetben fölegyenesedve várta be néhány lépésnyire és aztán rettentő erővel hajította el a lánd-

A nagy majom.

zsáját. A lándzsa célba talált és egészen a nyeléig befúródott a fenevad testébe. A seb azonban nem volt halálos és az elefánt a fájdalomtól örülten üldözőbe vette ellenségét. A vadász, fegyver híján, kénytelen volt menekülni. Futtában megcsuszamlott a nyirkos fű-

vön és a következő szempillantásban a szörnyeteg utólérte, agyarával felöklelte és ormányába kapva vitte magával. Átgázolt vele a Lubudi-folyón és ment, ment, míg csak el nem tűnt szem elől. A többiek a rémülettől megdermedve csak nézték tehetetlenül a jelenetet.

Az elefánt, miután előbb rátaposott, Maszolo testét az út mellett hagyta. Ott találtak rá másnap a Lubudi-folyó túlsó partján tanyázó emberek. Hazaszállították Miszumbába. Az egész ország megsíratta.

Szánnivaló volt látni Fumu Buambu-t nagy fájdalomában. A kétségbeesett apa csak járt föl és alá, szótlanul, sötéten, könnytelen szemét a földre szögezve. Járás közben egyszerre csak egy zsákmányát földbe kaparó dondodzsira (csőrös darázs, *Bembex rostrata*) vált figyelmessé.

— Hogyan! — kiáltott fel — ez az apró kis darázs kötelességének tartja, hogy elrejtse szem elől, ami életlen és mi, emberek, akik annyira bölcsőbbek és erősebbek vagyunk, mi csak félrelökjük, mint a szemetet, azoknak a tetemét, akik szerettek bennünket!! Ez nem maradhat így tovább! Követni fogjuk az okos kis dondodzsipéldáját és elhalt hozzátartozóink maradványait elföldeljük. Fiam legyen az első, akin végrehajtjuk ezt a cselekedetet, azok kezével, akik szerették őt.

És így is történt, Maszolo-t nagy sírással temették el az egész törzs zokogása kíséretében... és ettől a naptól fogva minden ember eltemeti a maga halottait.

HOGYAN JÖTT RÁ AZ EMBER, HOGY IGYÉK A PATAKOK VIZÉBŐL?

Volt idő — száz avagy ezer esztendővel ezelőtt, ki tudná azt ma már megmondani — volt idő, amikor az emberek még nem tudták, hogy a patakok és folyók vize ivásra való. Ha szomjasak voltak, mocsári növények nedvével oltották szomjúságukat.

Ebben az időben élt bizonyos Bonde Ilonga nevű

ember, akinek a feleségét Beleke Belekének hívták. Ez a jó asszony ugyancsak makrancos természettel jött a világra: bármiben akart is kedvében járni az ura, neki bizonyosan nem volt inyére a dolog. Ha valami ritka szép tollat hozott neki, hogy a tánchoz fölékesítse magát, százat egy ellen, hogy ilyen választ kapott:

— Nem szeretem ezeket a csúf tollakat, hozz nekem inkább kagylót.

Ha ananászt kapott: banánra fájdult meg a foga, ha meg karpereccel kedveskedett neki, holt bizonyos, hogy gyűrűre vágott volna.

Egyik nap vadászni ment a férje. Amikor az elejtett vadat felesége lába elé tette, ez visszautasította az ajándékot és így szólt hozzá:

— Mit hozol nekem ilyen utálatos húsú állatot. Nem kell, vidd el és hozz más valamit.

A béketűrő Bonde Ilonga vette az ijját, füttyült a kutyájának és visszaballagott az erdőbe.

Hosszú ideig barangoltak már a rengetegben, elől a kutya, mögötte az ember, amikor végre egy tóhoz érkeztek. A kutya, kimerülve a hosszas bolyongástól, beleugrott a vízbe és szörnyű mohón teleszitta a bendőjét. Gazdája csodálkozva nézte. Annál nagyobb lett meglepetése, amikor az állat egyszerre élettelenül össze-rogyott.

— Hogyan térjek már most vissza a faluba szégyenszemre — gondolta az ember — a vadászok mind csak rajtam fognak mulatni. Ha nem volna olyan gonosz feleségem szegény jó kutyámnak nem kellett volna elpusztulnia. Nem is megyek vissza többet hozzá... hadd vesszek el én is, én is iszom a vízből.

És ivott. Hosszan nyelte a vizet és várta a halált. Várta, várta, de csak azt érezte, hogy a víz felüdíti és megerősíti.

— Nem hat rám — mondotta bánatosan — de viszek belőle haza, hadd pusztuljon el az a nyomorúlt asszony. Ha már a kutyámnak meg kellett halnia ő miatta, haljon meg ő is.

Telemerítette kupáját és hazament a falujába.

— A te bűnöd — szólt az asszonyhoz — hogy a kutyám ivott a vízből és belepusztult. Most inni fogsz belőle te, hogy hasonló halállal mulj ki te is.

Az asszony könyörgésre fogta a dolgot, ne ölje meg őt és Bonde Ilonga, aki igen jámbor, gyöngédszívű ember volt, végül is megengesztelődött és mondá neki:

— Ne feledd el a tanulságot, figyelmeztetlek; utoljára még megbocsátok neked, de aztán legyen elég a szeszélyeskedésből.

— Hogy te megbocsátasz? — vágta vissza az asszony és fitymálólággal nézett szembe férjével — hát nekem nem kell a te bocsánatod! Csak aztán meg ne bánd, ha halott leszek...

És merő dacosságból „csak azért is” fölhajtotta az italt, amelyről azt hitte, halálos. Csak amikor már kiürítette a kupát, szólt oda nevetve az urához:

— Ó, te nagy bolond, hisz ez nemcsak jó, hanem egyenesen nagyszerű ital; eregy és hozz még nekem.

Bonde Ilonga ettől fogva nap, mint nap elballagott az erdei tóhoz, hogy vizet hozzon a háztartás számára. Egyik nap az asszony, aki megint ballábbal kelt fel, fejébe vette, hogy elkiséri az urát. Hiába volt minden tiltakozás, az ember végül is beadta a derekát. De azért figyelmeztette:

— Gyere hát, de könyörgöm, ne menj közel a vízhez és semmi szín alatt ne jusson eszedbe megfürödni benne.

Amint megérkeztek a tóhoz, az asszony nyomban beleugrott a vízbe és hozzáfogott a mosdáshoz.

— Hogy merészeled beszenyezni az ivóvizünket, te átkozott asszony!

— Miért tiltottad meg a fürdést — felelte az asszony — nekem sohse jutott volna eszembe magamtól. Te vagy az oka. De sohse bánd... látod ezeket a kis cserjéket itt a tó körül? Ezek nőni fognak, nőni, nőni, míg csak egészen nagy fák nem válnak belőlük és akkor

azokból a fákból egy még sokkal felségesebb italt főgunk szüretelni magunknak.

Most az egyszer igazat beszélt. A bokrok szálás sudarú pálmafákká szökkentek és a pálma pálmabort terem az ember számára. A bangongo nép mindmáig szentül meg van róla győződve, hogy ha Beleke Belekének nem jut eszébe megfürdeni a tó vizében, törpe cserjéknek maradnak a pálmák és sohsem válik karcsú fa belőlük... Engedetlenségeért azonban a szeszélyes asszony megbűnhődött: magának kellett ezentúl vízért mennie. Innen van az és ettől fogva, hogy az asszony kötelessége a vízfordás mind a mai napig.

A TÖRZSFŐNÖK „BOSSZU“-JA

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy nagy főnök, aki a bazongék egész népe fölött uralkodott. Kilo Gvambelének hívták és nevezetes vadász hírében állott. Maga vezette népét a vadászatokon, maga állította fel a hajtókat, akik kutyával terelték a vadat a vadászok hálóiba. Előrehaladott korában is mesterien értett még a dárda hajításához és tévedhetetlen volt a keze a nyillövésben.

Egy esős éjszakát követő napon is vadászatra hívta egybe népét. Lázás sürgés-forgás támadt a faluban. Élénk füttyszó hivatáshozlongatta a kutyákat, mindenfelé nagyban buzgólkodtak a férfiak, a lándzsaélesítés, hálójavítás munkájában és folytak a próbák a nyillövésből. A kürtök harsonája betöltötte a levegőt. A vadászok csapata libasorban útnak eredt. A falu határán túlra kerülve, ahol már a megművelt földek véget érnek, a legtapasztaltabb férfiakat küldötték előre, hogy azok kémleljék ki a vadak csapásait. Hamarosan vissza is tértek és jelentették, hogy nagy csapat vaddisznó tanyázik az erdő mocsarában.

Kilo Gvambele kiadta a parancsot a hálók kifeszí-

tésére a sűrűség egyik oldalán, a hajtókat meg a kutyákkal az erdő túlsó szegélyére rendelte; a többi férfi csoportokba osztva az erdő négyszögének másik két oldalát szállította meg. Az erdő csöndjét csakhamar fölverte a kutyacsaholás, amelynek szilaj visszhangjába belevegyült a kutyák nyakába aggatott csörgők zenebonája. Kevéssel utóbb felbukkant a vaddisznók csordája a sűrűből. Dühödt irammal egyenesen a főnök felé rohantak.

A törzsfőnök bevárta őket néhány lépésnyire és kiválasztván a leghatalmasabb vadkant, jól irányzott nyíllal leterítette. Kését kirántva, már éppen odalépett áldozatához, hogy végleg végezzen vele, amikor az váratlanul fölágaskodott és rávetette magát elenfelére.

Egy ifjú rabszolga, látva a fenyegető veszedelmet, kapta ijját és elröpítette nyilát a megdühödött vad irányában. A nyil célú tévesztett és a főnök, oldalában a halálhozó nyíllal, összerogyott. A borzalom kiáltása lebbent el a szemlélők ajakáról és egy pillanat alatt valamennyien rárontottak a szerencsétlen rabszolgára, hogy életével bűnhődjék meg ügyetlenségéért.

Az utolsó pillanatban azonban föltápáskodott a haldokló törzsfőnök és a maga testével védte meg az ő hűséges szolgáját.

— Megálljatok! — kiáltotta — egész hosszú életemben mindenkor igazságos voltam. Azt akarjátok talán, hogy halálomban igazságtalan cselekedetnek váljak okozójává? Ez a szegény fiú életemet akarta megmenteni, és még ti merészeltek bíráivá lenni; ti, akik az új-jatokat se mozdítottátok meg, amikor veszedelembe keveredtem!?

Az emberek hangos síránkozással szállították be gazdájukat a faluba. Amikor leszállt az éjszaka, a haldokló kincseket és pénzt ajándékozott szolgájának és megparancsolta feleségének, legyen segítségére neki, hogy észrevétlen kereket oldhasson. Így menekedett meg a rabszolga az igazságtalan népi télet elől.

Másnap hajnalban pedig holtan találták a főnököt hajlékában.

A MEGLOPOTT TOLVAJ.

Üres zsákot cipelt a hátán a kis antilop, amikor elébe toppant a sakál.

— Halló, Sakál bátya — szólította meg — mi újság?

— Rossz újság — felelt a sakál. — Meghívtam a barátaimat ebédre és üres a kamra, mit adjak nekik?

— Szó ami szó, sakál bátya, mi nem voltunk mindig jó barátok, de most, hogy szegeleltre jutottunk egy-

A hiéna odujából kijön.

mással, szívesen segítek rajtad. Szaladj haza, hozz magaddal egy jókora zsákot, elviszlek valahova, ahol meg-tömheted izesnél-ízesebb falatokkal.

A sakál elrohant és hamarosan visszatért a zsákkal, amely hajszállal sem volt kisebb annál, amit az antilop cipelt a hátán. Iziben fölkerekedtek s a kis antilop elvezette a sakált egy embernek a kertjébe, amely teli-desteli volt földi-mogyoróval.

— Ember apó elment hazulról, szabad a vásár, nem őrzi senki a földi-mogyorót: Lássunk hozzá.

A sakálnak se kellett kétszer mondani; a két cimborához hozzá fogott a földi-mogyoró szedéséhez, mintha csak a maguk földjét túrnák. Hányták, hányták befele, mígcsak színültig nem teltek a zsákok.

A kis antilop csípőre tette a kezét és így szólt:

— Nagyot néz majd Ember apó, ha hazajön és észreveszi, hogy megdézsmálták a földi-mogyorót. Ugy kell neki, miért hagyja őrizetlen a kertjét, hogy minket, szegény éhes fickókat kisértésbe ejtsen.

És jámbor szemforgatással hozzátette:

— Jó lecke lesz ez neki.

A két pajtás nekiiramodott és meg sem álltak a sakál házáig. A sakál belökte a maga zsákját és megjegyezte:

— Antilop öcsém, sohse fáradj vele, hogy hazacipekedjél a zsákkal. Hagyd itt nálam, majd én ügyelek rá.

A kis antilop összeharapta a nyelvét, úgy morgogta:

— Ne mondd, megtennéd? És ki ügyel te rád? Nem, Sakál bátya, már csak jobb lesz, ha magam ügyelek a zsákomra.

Nem tetszett ez a beszéd a sakálnak. Megfogadta magában, hogy nem nyugszik, míg a kis antilop zsákját is meg nem kaparintja. Mosolygott és így szólt:

— Ahogy akarod, Antilop öcsém, én csak jót akartam. Csak nem cipekedel hazáig a motyóddal, itt egy odvas fa, rejtse el benne.

— Nagyon kedves tőled Sakál bátya — felelte a kis antilop — de aztán jól vigyázz ám rá.

A sakál alig tudta visszatartani nevetését, úgy örült neki, hogy a kis antilopot ilyen könnyen lépre csalta.

— Gyere el holnap a zsákodért — szólalt meg fennhangon; s magában hozzátette: annak is ütheted már akkor a nyomát!

— De megyek is már — búcsúzott a kis antilop, és úgy tett, mintha haza indulna. De nem ment messzire,

kerülő úton visszalopakodott, elrejtőzött a bokorban és várt.

Kisvártatva megjött Sakálné asszonyság. A sakál harsány röhögéssel beszélt el neki, hogyan vette rá a kis antilopot, hogy zsákját az odvas fában hagyja.

— Ha majd megjönnek a vendégeink, megvendéglem őket a kis antilop földi-mogyorójával, a magamét meg félreteszem a sovány napokra. A kis antilopot is meghívom, hogy annál nagyobb legyen a multság.

Sakál és Sakálné asszonyság elkocogtak, hogy meghívják még néhány barátjukat. Mihelyt eltűntek szem elől, a kis antilop kivette a zsákját az odvas fából és elvitte haza. Otthon kidöntötte belőle a földi-mogyorót és megtöltötte csalánnal, tövissel. Aztán fogta a zsákot, elvitte a sakál házába és ott egy sarokba állította. A sakál zsákját meg a földi-mogyoróval beledugta a fa odvába. Ravasz fondorlatával elégedetten hazakocogott.

Népes volt a ház azon az estén sakáléknál. Az erdő minden vadja összegyülekezett a vendégség hírére. A házigazda előkerítette a zsákot a fa odvából és jóízűen bízta vendégeit:

— Lássatok hozzá, itt a jó földi-mogyoró.

— Tessék csak, kedves Hiéna koma, láss hozzá... no vegyél még, Pávián koma, te se szégyeld magad antilop öcsém, csak úgy mint otthon, mintha a magad volna — bízta a sakál a vendégeket és titkon a markába nevetett, amikor látta, hogy a kis antilop még egyszer megrakja a tányérját.

Egy-kettőre elfogyott a mogyoró az utolsó szemig. A vendégek megköszönték a szíves látást házigazdájuknak, és rendszorra elbúcsúzkodtak. A kis antilop készakarva utolsónak maradt, hogy lássa, hogy lesz, mint lesz. A telhetetlen sakál sietett vissza a kunyhójába, hogy a maga zsákjából is kimarkoljon még néhány szem földi-mogyorót. Abban a pillanatban, hogy belenyúl a zsákba, fájdalmasan felüvölt.

— Mi az, mi bajod? — kérdezi a kis antilop ártatlan ábrázattal.

— Te tolvaj — ordít rá dühösen a sakál. — ellop-
tad a földi-mogyorómat!

— Én nem loptam el — felelte a kis antilop — én
csak a magamét vittem el.

— Az egész zsákot megettettem. Egy szem se ma-
radt nekem!

— De hiszen azt mondtad, a tied a mogyoró, hát
az is volt.

— Igen ám, de én meg akartam tartani a magamét
és a tiedet adni a vendégeknek.

— Tudtam, hogy ezt akarod, de én nem akartam.

— Akárhogy is, mi az ördögbe kellett neked tövis-
sel, meg csalánnal tömni meg ezt a zsákot.

— Az ember azzal tömi meg a zsákját, amivel tet-
szik neki.

— Hogy merted behozni a kunyhómba!

— De hiszen magad kértél rá.

— Igen, de akkor földi-mogyoró volt benne!

— Egy kukkot se szóltál te földi-mogyoróról, csak
a zsákomról.

Ez már több volt a soknál. A sakál dühe kirobbant:
neki ugrott a kis antilopnak, nyakon csípte és bömbölt,
mint a — sakál.

— Megállj csak gazfickó, majd adok én neked!
Ütött a halálod órája, most tüstént megeszlek, hammi!
Asszony, érejd csak, hozd ide a konyhakést, hadd vá-
gom el a torkát!

Sakálné asszonyság előkerítette a kést, a sakál fél-
kézzel a kis antilop nyakát szorongatta, a másikkal ma-
gasba emelintette a kést, hogy belevágja.

— Szépen kérlek, kedves Sakál bátya — síránko-
zott a kis antilop — ha már meg kell halni, végezz ha-
mar velem, ne kínozz sokáig.

A sakál bólogatott, hogy ez már okos beszéd.

— Hát aztán hogy szeretnéd, hogy megöljelek? —
kérdelte.

— A bőröm nagyon kemény — felelte a kis antilop

— kérlek szépen, fogd két marokra a kést és egyetlen erős metszéssel mesd el a torkom.

A sakál két kézre fogta a kést — eközben persze eleresztette a kis antilop nyakát — és ... abban a szempillantásban uccu neki, a kis antilop úgy elinalt, hogy a lába se érte a földet.

Mikor már árkon-bokron túl volt, hátrafordult a fűrgelábú kópé kis legény és onnan kérdezte:

— Sakál bátya, tudod-e, mikor a legjobb elvágni a nyakát az antilopnak?

— Mikor?

— Amikor nyakoncsíped — felelte a kis antilop, nagyot nevetett és elkocogott haza.

MIÉRT KACAG A HIÉNA.

A kis antilop lehorgasztotta az orrát: napok óta nem vetődött az útjába senki, hogy megtréfálhassa. Az állatok a maguk bőrén kitapasztalták, hogy nem tanácsos összeakasztani a tengelyt a furfangos kópéval; messzire kitértek előle — a kis antilop sehogysem köthetett beléjük, hogy lóvá tegye őket. Nagyon fúrta az oldalát a dolog, kedvetlenül kóválygott az erdőben; törte a kobakját, hogy kieszeljen valami új csalafintaságot. Amint így jár-kel búnak eresztett fejjel, egyszer csak hátborzongató üvöltés hasít keresztül az erdő csöndjén. Meglapulva hegyezi a fülét. Az üvöltés ismétlődik.

— Hjúúúua!

Óvatosan kibújik a bokorból, elindul a hang irányában, és meglátja a hiénát.

— Nagy bajban lehet a hiéna koma — gondolja magában.

Széles e világ tudja, hogy a hiéna gyáva, mint a nyúl. A gyávasága vitte rá arra is, hogy összebarátkoz-

zék a kis antiloppal. Félt tőle, a pajzán tréfacsinálótól. Mindig nagy tisztelettel bánt vele, hizelgett a kis antilopnak.

— Halló, Hiéna koma! — kiáltotta feléje a kis antilop. — Mi ütött beléd? Ugy látom, bajban vagy.

— Eltaláltad ó bölcsek bölcse az állatok között — felelte a hiéna és már rá is kezdte megint a jajveszékelést. — Hjúúúá! Jaj nekem, szegény fejemnek.

— Ne óbégass már olyan kegyetlenül, kiráz a hideg, ha hallom. Mondjad inkább, mi a baj, hátha segíthetek rajtad.

— Bizony segíthetsz, ha akarsz — válaszolt a hiéna. — Nagy az én bajom. A mandrill majom megesküdött rá, hogy megöli a gyermekeimet és megeszi őket.

— De hiszen vagy te olyan legény, hogy nem ijedsz meg a mandrilltól, igaz-e?

— Vagyok, vagyok. de azért félek tőle. Csúnya fickó ám az a mandrill. Négy kézzel ront rá az emberre: kettővel a fejét kapja el, másik kettővel a lábát, rémítő fogával meg beleragad az ember oldalába és cafatokban marcangolja le róla a húst. Jaj nekem, jaj. nem akarom, hogy cafatokban marcangolják le rólam a húst.

— De hát tartsd otthon a gyerekeket, hogy a mandrill ne férjen hozzájuk és nem lesz semmi baj.

— Hiszen nem is engedem én ki őket, de csak hozzájuk férközik. Jaj nekem, nem akarom, hogy megögyék a gyermekeimet, jaj, jaj!

— Ha most tüstént nem hagyod abba ezt a gyalázatos óbégatást — mordult rá a kis antilop — itt hagylak a faképnél. Fogd be már a szádát! No... Most pedig gyerünk, lássuk, mit tehetünk a gyerekeidért és hogy taníthatnánk jobb erkölcsökre mandrill komát.

Elmentek együtt a hiéna házába. A kis antilop apróra megvizsgálta a falakat.

— A fal erős, ezen nem jön be mandrill koma. Véigtapogatta az ajtót és az ajtó hevederét.

— Itt se jön be a mandrill.

A tető alatt kerek lyuk tátongott.

— Ez már gyanus — jegyezte meg a kis antilop — no de ezen meg nem fér be a koma. Nincs mit félni tőle. Eredj és híreszteld el, hogy kimégy az este füvet szedni a folyópartra. De kösd ám lelkire mindenkinek, ki ne kotyogják valahogy a mandrillnak, hogy nem léssz idehaza.

Jól tudta a kis antilop, hogy ez a legbiztosabb mód, hogy a mandrill megtudja a dolgot. Ezt akarta.

Amíg a hiéna odajárt, a kis antilop vágott két jókora furkós botot és bevitte a házba. Még egyet fordult s egy hatalmas fazék vízzel tért vissza és föltette a tűzre.

Estefelé hazajött a hiéna. A gyerekeket az ágy alá bujtatták, rájuk parancsoltak, hogy meg ne mukkanjanak. A kis antilop és a hiéna két kézre fogták a furkos botokat és várták az ellenséget.

Soká kellett várniok, mert kisütött a hold és a mandrill nem akarta, hogy meglássák. Pedig akkoriban egész csinos állat volt még a mandrill-majom, olyan volt a képe, mint akármelyik derék páviánnak, a hátulja se volt semmivel sem csúnyább, mint akárki másé, és olyan szép lompos farka volt neki, hogy ugyancsak büszkén mutogathatta.

Amikor elbújt a hold, a mandrill odasompolygott a hiéna kúnyhóájához és bekiáltott:

— Halló, gyerekek, megjött apukátok! Hoztam ám magammal jó ennivalót.

A hiéna hangját szerette volna utánozni, de sehogyse sikerült neki. A kis antilop kuncogott és a hiéna-gyerekek vékony hangján kikiáltott:

— Te vagy az apuska? Nem hiszem. Dugd csak be a képedet ott fent a lyukon, hadd lássam, te vagy-e csakugyan a mi apuskánk.

A mandrill bizakodott a sötétségben, hogy úgy se ismernek rá, bedugta a fejét a lyukon. A hiéna és a kis antilop résen voltak, abban a szempillantásban neki estek a furkósbotokkal és a mandrill képét kékre-zöldre püfölték. Máig is kék.

A mandril rémulten rángatta vissza a fejét, ahogy tudta a szűk nyíláson, rohant a folyóhoz, hogy lemossa a kék foltokat. Mihelyt magához tért kissé, visszasomfordált a hiéna kúnyhóájához. Bezörgetett.

— Halló, gyerekek, megjött apukátok! Hozott ám nektek valami jót. Nyissátok csak ki az ajtót íziben.

A kis antilop rákacsintott a hiénára, markába nevetett és mihelyt szóhoz jutott a kacagástól, kölyökhangon kiszólt az ajtón keresztül:

— Te vagy az apuska? Biztos vagy benne? Nem hiszem. Dugd csak be a képedet ott fent a lyukon, hadd lássam, te vagy-e csakugyan a mi apuskánk.

Mondani sem kell, hogy mandrill koma ökölt a törtéteken, nem sietett bedugni a fejét másodszor is.

— Nem dughatom be a fejemet — válaszolt — megfájdult a fogam és egészen megdagadt a képem. — Engedjete be gyorsan, haszontalan lurkók.

— Ha nem dughatod be a fejedet — felelte a kis antilop — mutasd meg a farkadat, hadd tudjuk, hogy a mi apuskánk van odakint.

Akkoriban tudnivaló, hogy még olyan tisztességes farka volt a mandrillnak, mint akár a hiénának. Így hát ökelme elég biztos volt a dolgában. Fölkapaszkodott a lyukra, rácsücsült és belógatta a farkát. A hiéna abban a nyomban megragadta a mandrillt farkánál fogva, a kis antilop megfogta a forró fazekat, rádöntötte a hátuljára, hogy egyszeribe lekopasztotta róla a bundát és olyan piros lett a mandrill ülepe, mintha tukulafestéssel mázolták volna pirosra. Ma is olyan piros.

A mandrill üvöltözött a fájdalomtól és egyre csak ezt hajtogatta:

— Eresszetek el, eresszetek el! Elevenen megfőzitek az embert!

A kis antilop erre fogott egy éles kést, és nyissz! — egyetlen nyisszantással levágta a farkát. Azóta van olyan tömpe farka a mandrill-majomnak. A csúffá tett mandrill rémisztő jajveszékeléssel menekítette az irháját.

A kis antilop és a hiéna kinyitották az ajtót és utána néztek. Amikor a hiéna meglátta a leforrázott mandrill farkatlan hátulját és kékre vált ábrázatát, ahogy a vállán keresztül viassandított rájuk: elkezdett kacagni, kacagni, kacagni — és azóta is kacag mind a mai napig.

AZ ÓRIÁSKÍGYÓ.

Nagy riadalom támadt az őserdőben. Nem csuda: rettenetes óriáskígyó ütötte fel tanyáját egy korhadt fa törzsében s hogy rémítő étvágát kielégítse, iszonyú pusztítást vitt végbe az állatok között. Semmi sem volt neki túlságos kicsi vagy túlságos nagy — egyforma gusztussal kebelezte be a kis egeret vagy akár az antilopot, szőröstül-bőröstül. Meg se kottyant neki. Nem volt egyetlen család az erdőben, amely ne gyászolta volna egyik-másik kedvencét. Végére nagygyűlést hívtak egybe az erdő vadjai, hogy megtanácskozzák, miképpen szabadítsák meg az országot a szörnyetegtől. Minden régi viszálykodás feledve volt a mindnyájukat fenyegető veszedelem láttára: békésen ültek egymás mellett a sakál és a kis antilop, a mongúz és a kobra, a hiéna és a mandrill-majom, a bagoly és a patkány, hogy egyesült erővel kieszeljenek valami okosat a társadalom megmentésére.

A sakál szólalt föl elsőnek.

— Testvérek, nincs idő a szószaporításra. Nem szavak kellene nekünk, hanem tettek. Ha még tovább késünk, nem marad egyetlen állat az erdőben. Szedjük össze eszünket és erőnket, hogy megszabadítsuk az erdőt az óriáskígyótól, máskülönben az szabadítja meg mitőlünk az erdőt. Tennünk kell valamit és pedig gyorsan. Fölhívom a tisztelt gyülekezetet, mondja ki egyhangulag, hogy az óriáskígyót el kell pusztítani!

Az állatok helyeslőleg bólogattak és lelkesen kiáltották össze-vissza:

— Halál az óriás kígyóra!

— Jól beszélsz — jegyezte meg a leopárd. De azt mondd meg nekünk. Sakál koma, *hogyan* pusztítsuk el az óriáskígyót.

A sakál megvakarta a füle tövét:

— Én megmondtam a magamét, megadtam a jó tanácsot, hogy el kell pusztítani az óriáskígyót. Most más son a sor, hogy megmondja, *hogyan*.

Általános csönd.

A sakál törte meg újra a csöndet:

— Van valaki köztünk, akinek a kisujjában több a furfangosság, mint bennünk összevéve. Ez a valaki az Antilop koma. Ő mondja meg nekünk, *hogyan* öljük meg az óriáskígyót.

Általános üdvívalgás. A kis antilop bosszúsan pillantott rá a sakálra és így szólt:

— Nagyon hízelgő, amit Sakál koma beszél. Van egy ötletem, az a kérdés, elfogadjátok-e és kiveszítetek-e mindnyájan a magatok részét?

Az állatok zajosan éljeneztek és úgy kiáltották:

— Elfogadjuk! Részt veszünk!

— Jó! — mondta a kis antilop. — Tervem a következő: vegyünk egy jó erős szőlőindát vagy egy hosszú hajlékony nádszálat és egyikünk kösse körül vele erősen a derekát, lopózzék az óriáskígyó közelébe és *fogassa el* magát. Az óriáskígyó persze el fogja nyelni. Tudjátok, hogy ennek a szörnyetegnek a foga befelé hajlik s ha elkezdi nyelni, nem tudja kiköpní többet. Muszáj neki elnyelni az egészet. Amikor elnyeli a mi küldöncünket, ragadjuk meg a szájából kilógó szőlőindát, vonszoljuk oda az óriáskígyót a folyóhoz és fojtsuk bele.

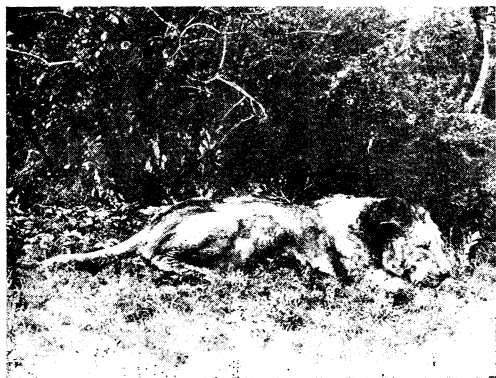
— Éljen! Nagyszerű! — kiáltották az állatok. Egyikük megkérdezte:

— Antilop koma, aztán ki lesz az, aki feláldozza magát a többiekért?

— Talán Sakál koma lesz olyan szíves — válaszolta a kis antilop gúnyos mosollyal.

Valamennyi állat ujjongott a lelkesedéstől, kivéve a sakált. A sakál olyasfélét mormogott, hogy igen megtisztelőnek tartja barátai választását, de szerencsétlenségére valami fontos üzleti dolga akadt, kénytelen elhárítani magától a kitüntetést. Hiába, üzlet üzlet.

— Csalatkoztam Sakál komában — jegyezte meg a hiéna. — Jobb véleménnyel voltam róla. De ha ő nem

A vén oroszlán.

akar segítségünkre lenni, gondoltam más valamit. Nekem nem tetszik, hogy ravasz, alattomos cselszövényt nyel csaljuk lépre az ellenséget. Ha meg kell halnunk, haljunk meg hősként. Indítványozom, támadjuk meg az ellenséget nyíltan, férfiasan, szemtől-szembe! Javasolom, küldjük ki a leopárdot, mérkőzzék meg vele és pusztítsa el! Ha tanácsra van szüksége, örömet szolgálok vele.

A leopárd cseppet se volt elragadtatva. Ráviczorította a fogát a hiénára és ráugrik, ha a többiek le nem csillapítják — a közjó érdekében.

— Ez mind nagyon szép, — morgott a leopárd — de mégis csak bosszantó, hogy a leggyávább fickó nyílt és vakmerő támadást tanácsol, aztán más valakit küld harcba... Akármikor kiállok veled Hiéna koma!

— Csak semmi hiábavaló szóharc! — kiáltozták az állatok.

A kedélyek lecsillapodtak, szent volt a béke:

Ekkor váratlanul előlépett egy öreg nőtényz-pávián, szeme szikrát szórt, rettentő fogai fehéren csilantak meg hatalmas álkapcsában.

— Én ölöm meg az óriáskígyót — mondotta csöndesen. — Az óriáskígyó fölfalta az én kicsinyemet. Megölöm.

Hej, micsoda örömrivalgásban tört ki erre a gyülekezet! Valamennyi állat kezét fogott a páviánnal, megveregette a vállát és kijelentette, hogy derék dolgot cselekszik.

— Ez aztán a bátor fickó! — kiáltott fel a hiéna.

— Ne félj! — bátorította a páviánt a sakál. — Gondolj szegény ártatlan fiacskádra!

— Milyen igazi hős! — kotkodácsolt a guineai tyúk, de aztán iszkolt is a leopárd háta mögé, mert a pávián dühösen rávicsorgott.

Az állatok mind elkísérték a páviánt, a nagy párvialdal színhelyére, de mikor már közel jártak az óriáskígyó lakásához, egyenkint elmaradoztak mellőle. A leopárd tartott ki legtovább, de mikor fölbukkant az óriáskígyó, ő is jónak látta egy fa mögé rejtőzni és onnan szemlélni tovább a történeendőket.

A pávián fölkapaszkodott egy fára, óvatosan elbújt az ágak közé, onnan felülről leste a kígyót. Az óriáskígyó a fa köré tekergőzve mozdulatlanul maradt egy ideig, aztán egyszerre fölemelintette a fejét s elkezdett lassan lecsavarodni a fáról. Felsőtestét kinyújtotta, fejét ide-oda lóbálta. A pávián egyszerre csak rávetette magát, két kezével torkon ragadta, másik két kezével lentebb szorongatta, rettentő fogait pedig belemélyesztette a kígyó fejébe.

A hatalmas hüllő fájdalmában meg-megvonaglott, a pávián meg csak tépte-szaggatta a fejét. A kígyó, hogy ellenségét lerázza magáról, rettentő erővel hozzácsapkodta a fához. A támadó csuromvér volt már; egyik keze karjatörötten csüngött le. Három ép karjával lankadatlanul szorongatta tovább áldozata tekerődő testét s fogaival még dühösebben marcangolta a kígyó fejét. Az óriáskígyó egyre sűrűbben és egyre növekvő erővel csapdosta a fához a rajta kapaszkodó ellenséget. A pávián feje nagyot koppant, fél-szeme kifordult üregéből. A vérző majom halott kisfiára gondolt s mert érezte, hogy karjai lankadnak, minden erejét összeszedve, egy hatalmas harapással összeroppantotta a kígyó fejét. Az óriáskígyó ereje-vesztetten már alig-alig bírta átfonni a fát, mozdulatai meglassultak s végül élettelenül lebukott a fa tövébe.

A győző ott feküdt mellette, álkapcsa között a kígyó feje, amikor előbújt a leopárd, hogy szerencsét kívánjon diadalához. De már akkorra elszállt az élet a megkínzott győztes teteméből.

Nagy volt a diadal az állatok társadalmában. Összesereglettek, hogy lássák a halott ellenséget. Egyiküknek sem jutott eszébe, hogy tisztességgel eltemessék a győztest, aki fölláldozta magát értük.

Elősomfordált a hiéna és odasúgott a sakálhoz:

— Milyen bolond is volt ez a pávián, hogy így csúffá tette magát...

— Az ám! — felelte a sakál, és némán tovább balagott. Mikor már tisztos távolban jártak, rákacsintott a hiénára, és megszólalt:

— Hiéna koma...

— No mi az?

— Ha majd besötétedik...

— Hm! — vigyorgott a hiéna és megnyaldosta a szakállát.

MITŐL VAN A ZSIRÁFFNAK OLYAN HOSSZÚ NYAKA?

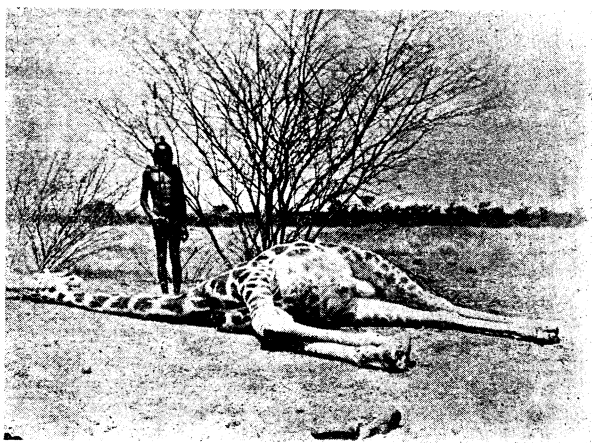
A kis antilop szeretett jól élni: szerette a jó ételeket, italokat. Manapság az állatok nem isznak mást csak vizet, de azokban a régmúlt időkben bizony még úgy szüretelték a pálmabert, akárcsak az emberek ma. A kis antilop a maga borát olyan állatoktól vásárolta, akik föl tudtak kúszni a fára, hogy megcsapolják. Az ilyen bor persze sok pénzbe került, az antilop szomjúsága pedig nagyobb volt, mint a zsebe, ezért hát föltette magában, hogy ő maga fogja megcsapolni a fát. Meg is próbálta, hogy fölkapaszkodjék a pálmafa tetejébe, de bizony kudarcot vallott vele. Összetákolt hát egy jókora fa-létrát, de az olyan súlyos volt, hogy nem bírta megemelni. Akkor nádból csinált másikat — ez meg feleúton kettétörött s úgy lebukfencezett róla, hogy majd a nyakát törte. Leült hát a fa alá és el kezdte törni a fejét, hogyan juthatna föl a pálmafa tetejébe, mert hát a pálmabor csak ott fakad elég bőségesen, hogy szomjúságát oltsa vele. Csak volna hát valaki, aki kötelet kössön a fa koronájára, könnyű sor volna az egész: lehajlítani a fa felső ágát, mígsak el nem éri. De a kúszó állatok közül senki se akart segíteni neki, hogy el ne veszítsék jófizető vevőjüket. A mókus előre megmondta, hogy ha egyszer antilop bátya kitalálja a módját a pálmabor-szüretelésnek, amilyen ravasz kis betyár, mindenki mást kiforgat az üzletből.

A kis antilopnak fülébe jutott a hír és elhatározta, hogy a mókus lesz az és senki más, akinek a segítségével célját eléri. Ezért hát elkezdett hízelegni a mókusnak és meghívta ebédre. A mitsem sejtő mókus elment hozzá. Kitünő ebédrel várta a mókust egy pálmafa árnyékában; a házigazda mindenben kedvére járt vendégének. Az ételek hosszú sora után következtek az italok, egyik a másik után, addig-addig, hogy a sok pálmabor fejébe szállt a mókusnak és elnyomta az álom. A kis antilop, aki csak színlelte az ivást, de színjózan ma-

radt. fogott egy vastag kötelet, rákötötte a mókus farkára és elkiáltotta magát:

— Mókus-koma, mókus-koma. menekülj. jön a vadmacska-koma.

A vadmacska neve, az ősi ellenségé, egyszeriben talpra állította mókus komát — szempillantás alatt fönn termett a pálma tetejében; ijedtében észre se vette a magával vonszolt súlyos kötelet. Akkor a kis antilop rákiáltott:

Hogyan kapta a zsiráff a hosszú nyakát?

— Utánad mászik a vadmacska, szedd a lábad, surranj le gyorsan a fa másik oldalán, hogy meg ne lásson!

A mókus leosont a másik oldalon, és ezenközben összebogozott egy csomó lombot a fa tetején. Alig futott néhány lépésnyire, észrevette, hogy a farkára kötött kötél nem engedi tovább. Mint a villám átrágta a kötelet és eliszkolt. A kis antilop fölkiáltott az örömtől, megragadta a kötél két lecsüngő végét, elkezdte húzni

lefelé a pálma koronáját. Ereje cserben hagyta és már éppen azon tűnődött, mit csináljon, amikor megpillantotta a vízilovat, amint lomhán ballag az ösvényen.

— Hé, víziló-bátya, — szólította meg — hogy szolgál az egészséged?

— Köszönöm, antilop öcsém, jól.

És tovább baktatott.

— Talán bizony szóba állanál a szegény emberrel, aki éppen most síkra szállott érted! — kiáltott utána a kis antilop.

— Jobb lesz, ha nem ártod bele magadat a más dolgába, van neked elég pörpatvarod magadnak is — dörmögött a víziló — helytállok én magamért nélkülöd is.

— Persze, hogy helytállasz, *ha ott vagy*, de előtted meg se mernek mukkanni az emberek! Tudják jól, hogy te vagy az ország legerősebb embere. De ha nem vagy ott, az más... most is, míg nem jöttél, elefánt-bátya köpte a markát, hogy ő erősebb, mint te.

— Az elefánt hazudik — mordult el a víziló mérgesen.

— Én is ezt mondtam neki, ezért fortyant föl ellenem. Vett egy kötelet, áthajította a pálmafa tetején, aztán lehúzta a kötelet majd a földre és így dicsekedett:

— Ha víziló-bátya ezt meg tudja csinálni, elmondhatja, hogy van olyan erős, mint én. Addig nem.

A víziló dühösen megállt.

— Hol az a pálma? — kérdezte.

A kis antilop szolgálatkészen rámutatott a fára, amiről lelógott a kötel. A víziló megfogta a kötelet és elkezdte húzni lefelé. Kemény munka volt, de a hiúság sarkalta és addig erőlködött, mígcsak a pálma koronája a földet nem érte.

— Várj csak, hadd kötöm meg — kiáltott a kis antilop — hadd mutatom meg annak a nagy vastag dicsekvőnek, hogy te sokkal lejjebb hajlítotad a fát, mint őkegyelme.

A vízilónak hizelgett a beszéd, beleegyezett, hogy a kis antilop leköthesse a fa koronáját.

Búcsúzól odaszólt a víziló a kis antilopnak:

— Ha még egyszer azt meri mondani valaki, hogy nem Víziló-bátya a legerősebb állat, küld csak hozzám, majd megtanítom én becsületre.

A kis antilop így szépszerével megcsapolhatta a pálma fáját és felséges lakomát csapott ingyenpénzen. A bor csak úgy csurgott belőle s a kis antilop minden reggel színültig töltötte a nagy fazekat a drága nedűvel. Így ment ez jó ideig, míg csak egy reggel azt a föl-fedezést nem tette, hogy csak félig telik meg a fazék. Másnap már csak negyedrészen lett tele. És a rákövetkező nap üres maradt a fazék.

— Tolvajok! — mondotta magában a kis antilop, és éjnek idején elrejtőzött a fa közelében, hogy lássa, mi történik. Várt, várt, egyszer csak látja ám, hogy föl-bukkanik a Zsiraff és töltögeti átfele a fazék tartalmát a maga fazekába és elsétál vele. Akkoriban a zsiraffnak csak olyan antilop-formája volt, nagyobb a mi kis barátunknál, de nem volt még neki olyan irgalmatlan hosszú nyaka — éppen csak amolyan rendes nyaka volt neki, mint az antilopoknak.

A kis antilop megesküdött rá, hogy megbünteti a tolvajt. Másnap estére odakészített egy erős kötelet, rákötötte a fa tetejére, a végire hurkot kötött és ezt ráhúzta a fazék nyílására.

Éjszaka aztán egy nagy késsel fölfegyverkezve lesbe állott. Hamarosan előjött a zsiraff. Rápislantott a csábító pálmaborra ott a fazékban és mielőtt áttöltögette volna, előbb beledugta az orrát, hogy jót húzzon belőle. A kis antilop sem volt rest, egyetlen metszéssel elvágta a fa kötelét — a fa fölcsapódott és magával rántotta a zsiráffot, merthogy a zsiraff feje benne maradt a hurokban.

— Segítség, segítség! — kiabált a zsiraff. — Megfulladók!

A kis antilop fölnevetett.

— A viszontlátásra, Zsiraff-bátyó — kiáltotta — én most lefekszem. Holnap visszajövök, te akkorra meghalsz; a húsoadat majd eladom pálmaborért. Vigyázz, meg ne hülj az éjszaka. *Magas állású* úriember lett belőled, alázatos szolgád vagyok!

Szólott és gúnyos tisztelettel hajbókolva elkocogott.

Szegény zsiraff segítségért kiáltozott. Szerencsére az elefánt is, a víziló is éjszaka jár legelészni; meghalták a jajveszékelését. Odamentek megnézni, mi baj. A zsiraff könyörgött nekik, húzzák le. Az elefánt megfogta a hátsó lábát az orrmányával és rántott egyet rajta. Valami csikordult — de nem a pálmafa: a zsiraff nyaka nyúlt meg jó arasznyival. Megszólalt a víziló:

— Hadd próbálom meg én.

Jókorát rántott rajta ő is. Ujabb csikordulás; a zsiraff nyaka megint hosszabb lesz egy arasznyival. Aztán együtt próbálkoztak meg, az elefánt és a víziló. Mindegyik megragadta egyik-egyik lábát és egyesült erővel rángatták lefelé. Csikordulás csikordulást követett és a zsiraff nyaka kinyúlt, mint a gumi s mikor földet ért a lába — a feje még mindig ott vergődött a pálmafa tetején.

Akkor jött a mókus, átrágta a hurkot. A zsiraff kiszabadult. De ó borzalom, ekkor már olyan hosszú volt a nyaka, hogy fürtelem volt ránézni. Azóta is olyan hosszú. Így nyúlt meg a zsiraff nyaka.

A SAKÁL ÉS A VIZILÓ.

A hatalmas folyó, amely ismeretlen tájak felé igyekszik, mintha csak nehezen venne búcsút — örökre! — a lebilincselő vadontól: szétterül a sűrű cserjék között és a faóriások ünnepélyes kupolái alatt mély patakmadreket váj magának. Ezek a csendes őserdei *lagunák* kedvelt gyűlőhelyei az állatoknak: ide járnak napszállatkor szomszárjukat oltani.

A kis antilop alaposan megtömte a bendőjét és lomhán baktatott a vízpart felé. A legcsekélyebb zajra fülét hegyezte és nagy sötét szeme apróra kifürkészett minden homályos zúgot — nem lévén megáldva semmi védő fegyverrel (mert hisz parányi szarvai nem egyebek dísznél), folyton résen kellett lennie, hogy váratlanul meg ne lepjék ellenségei. Már pedig ellensége több volt kelleténél, mert hiszen szeretett kötődni az „emberekkel”. Életével játszott örökösen.

Az erdő szélén megállt: nem akart addig kilépni az erdő jótékony védelméből, míg meg nem győződött, hogy nem leselkedik rá veszedelem. Béke és nyugalom honolt köröskörül. Éppen csak a medrekben tovahömpölgő vizek halk mormolása hallszott, amint megmegcsobbant szeliden a víz fölé hajló lombok között, és a szúnyogok egyhangú döngése... Egy faágról halászmadár kémlelte a vizet, fejét féloldalt billentve. Messze-messze egy párját hívó galamb bűgött. Kékes fény villant meg a víztükör fölött, egy csobbanás — a halászmadár alábukott zsákmánya után.

A kis antilop kecsesen lépegetett a víz felé. Mielőtt fejét lehajtotta, szemét még egyszer végigjártatta a lagunán, nem bukkanik-e föl valami száját tátogató krokodil vagy talán kígyó... Riadtan kapta föl a fejét — mi az ott, az a szürke tömeg a vízben! Tegnap nem volt még ott. Olyan, akárcsak valami szikla, de a kis antilop tudta jól, hogy sziklákat nem hömpölyget a folyó és nem nőnek sziklák máról holnapra, mint a gomba. Ledőlt fatörzs sem lehet, sem az alakja, sem a színe nem olyan. Krokodil? Sohsem látott még akkora krokodilt. Talán afféle különös jószág, amilyeneket a furcsa idegen sápadt emberek hoztak magukkal, ami a vízben siklik és tüzet köpköd magából? Ahhoz meg mégis nagyon kicsi. Egyszerre felkacagott a kis antilop jóízűen: „Milyen bolond is vagyok, hogy mindjárt rá nem jöttem! A jó öreg Viziló koma szundikál ott a vízben!” Nincsen semmi baj, jámbor jó fiú az öreg, az ugyan nem bántja az embert, ha békiben hagyják. Meg-

nyugodott a kis antilop és gyönyörűséggel nyelte a jó hús vizet.

Szomját eloltva, még egyszer szemügyre vette a vizilovat. Nem csuda, hogy nem ismerte meg, akárki sziklának nézhette. Semmi eleven lényhez nem hasonlított. Most is, hogy tisztán ráismert, inkább holt vizilónak vélné az ember, mint alvónak.

Csak legalább Sakál koma volna itt, milyen jó tréfa lenne elhíttetni vele, hogy a viziló megdöglött és rávenni valami bolondságra — s a viziló egyszerre megmozdulna! Halálra rémülne Sakál koma. Ejnye csak, hátha meg lehetne csinálni?...

A kis antilop mély gondolatokba merült. Egyszer csak elkezdett kuncogni magában. Eszébe jutott, hogy hiszen azt az ostoba Sakál komát akármikor „felültetheti“, csak a falánkságát kell megcsiklandozni; olyan falánk, hogy a tulajdon nagyanyját fölfalná, ha merné. Azt mondják, megeszi a pókot, svábbogarat és a százlábút! Brrr! A kis antilop egyszeriben készen volt a haditervvvel, hogy kizsákmányolja a sakál torkosságát.

Amilyen gyorsan csak a lábai vinni tudták, eliramodott az ösvény felé, amelyen a sakál a folyóra járt inni; éppen ilyenkor szokott a vízre menni, biztosan jókor érkezik. Leült az út mellé, erősen fülelt s mihelyt messziről meghallotta az ágak ropogását, olyan éktelen üvöltésre fakadt, hogy azt hihette az ember, elevenen nyúzzák.

— Szegény, kedves öreg barátom! Életed virágában! Mekkora csapás! Milyen szíves voltál mindig hozzám, kedves jó öregem!

És sírt keservesen. Nem szívből, csak amúgy színlelve, de olyan ügyesen színlelte a szomorúságot, hogy magad is sírva fakadtál volna, ha hallod, merő szánszólomból.

A sakál — mert ő volt az, akinek a lépteit a kis antilop meghallotta — ott találta őt, kezeit tördelve; maga volt a testet öltött búbanat. Sakál koma nem tar-

tozott a részvevő lelkek közé, — bánta is ő a más baját, — de szerette hallani, ha mások panaszkodtak; hitt a mája. Az a tudat, hogy a kis antilop vigasztalhatatlan, kellemes volt neki és vágyott megtudni, mi az oka kétségbeesésének. Ugy élvezte ezt, mintha hájjal kengették volna.

— No mi baj? — tudakolta.

A kis antilop színlelte, mintha egészen úrrá lett volna rajta a fájdalom s hang nem jönne ki a torkából. Fel-felzokogott s úgy rebegte megtörten:

— Az én... kedkedves... jó-jó barátom... me-meghalt...

Többet nem tudott mondani.

— Ne búsulj már annyira, Antilop koma — mondta a sakál — mindnyájunknak meg van a maga baja. Látszod, magam is, már két napja koplalok és nincs mit enni. Sebaj! Azért mégsem csapok ekkora patáliát. No, fel a fejjel! Beszélj csak el iziben, mi történt, talán segíthetek rajtad.

— Buhuhuhú!

— Talán a hasad fáj?

— Neam, buhuhuhú!

— Éhes vagy?

— Nnem, buhuhuhú!

A sakál elámult. Hogy lehet valaki ennyire odáig, mikor se nem beteg, se nem éhes. Az önző fickó nem tudta megérteni. Egyszer csak ötlete támadt:

— Elvesztettél valamit, Antilop koma?

— Igen, buhuhuhú!

— Az más. Lássuk csak, keressük meg — indítványozta a sakál és feltette magában, hogy ha megtalálja, megtartja magának és nem adja vissza annak a boldog kis antilopnak.

— Nem lehet azt megtalálni többet, Sakál koma. A barátomat vesztettem el, legkedvesebb régi barátomat... meghalt szegény.

— Ki az?

— Viziló koma.

— Nem is tudtam, hogy olyan nagy barátságban voltatok, Antilop koma.

— Ugy volt bizony, csak titokban tartottuk. A legjobb barátok voltunk. Benső barátok. Sohsem veszedkedtünk. És most szegény meghalt. Buhuhuhú!

— Rá ne kezd megint a nyivákolást! Nem szenvedhetem. Mire jó az? Ha meghalt, meghalt. Azzal fel nem támasztod Viziló komát, ha reggelig nyivákolsz is.

— Nem csak azért jajgatok, mert meghalt, Sakál koma, hanem azért, mert nem bírom eltemetni. Olyan nagy szegény... és az a gyalázatos hiéna bizonyosan eljön az éjjel és... buhuhuhú!

— És megeszi? — kérdezte a sakál, és megnyalta a szakállát. — Ó, azt az irgalmas dáridóját, — gondolta magában — micsoda lakoma is válnék belőle! — Egy egész viziló! Az ember pukkadásig telezabálhatná magát. Bárcsak ő volna a hiéna helyében! De miért is ne?

— Hol van a te megholt barátod?

— A lagunában, Sakál koma, a sekély vízben.

— No hát, Antilop koma, a hiéna ott nem eheti meg, az már bizonyos. Annyi ereje még nincs neki, hogy partra vonszoljon egy vizilovat.

— Nem is az egészet Sakál koma, de hallottam, hogy késért ment és vissza fog jönni, hogy leszeldelje belőle a legizletesebb falatokat, az én drága halott barátom testéből! Buhuhuhú!

— Már azt nem, amíg én itt vagyok — készült kikottyantani a sakál, de meggondolta magát. Odafordult a kis antilophoz és csak ennyit mondott:

— Mutasd meg, merre van?

— Megmutatom, Sakál koma, ha megígéred, hogy nem kotyogod el senkinek.

— Hogy-hogy?

— Nem akarom, hogy megtudják a krokodilok. Tudod, azok rosszabbak a hiénánál is.

— Igazad van. Ne félj semmit. Nem árulom el a krokodiloknak.

A kis Antilop tenyerébe rejtette az arcát, mintha

zokogna, valójában azonban a nevetését fojtotta el; elvezette a sakált a patakra, ahol a viziló szunyókált. Amikor a sakál meglátta a húshegyet, alig birta türtőztetni magát.

— Nem adhatnál kölcsön egy kést? — suttogta.

— Mire neked a kés, Sakál koma?

— Ó, semmi... gondoltam, kipiszkálom a körömömet — felelte a sakál, zavarodottan.

— Van késed? — ismételte meg a kérdést.

Marbuki az elejtett orrszarvún.

De a kis antilop, látván, hogy a sakál bekapta a horgot, jobbnak látta gyorsan elszelelni; félt, ha még tovább ott marad, hangosan elneveti magát. Sietve annyit mondott csak, haza akar menni, hogy hamut hintsen a fejére gyásza jeléül. Ezzel elváltak.

A sakál hazarohant késért, a kis antilop meg elbújt a bokorba, hogy meglesse, micsoda tréfa kerekedik a dologból. Nem kellett soká várakoznia. A sakál máris loholt vissza; a nagy kés az oldalán. Megállt a vízpar-

ton és illegette a lábát — szeretett volna száraz lábbal eljutni a tetemhez. Irtózott a hideg víztől. A vizilovat lassan vitte lefelé a víz; amint közelébe ért egy vízbe-dőlt fatörzshöz, a sakál tétovázás nélkül befutott rajta és hatalmas szökéssel ráugrott a viziló hátára. De mekkora volt meglepetése és rémülete, amikor a holtnak hitt viziló hirtelen talpra állt a sekély vízben és dühösen felhorkant:

— Mi az? Ki merészelt a hátamra ugrani? Összetépem, eltaposom a hitvány férget, megö...

A sakál nem várta be, míg befejezi mondókáját, kiejtette kezéből a kését, belevetette magát a hideg vízbe és kétségbeesetten úszott a part felé. Mentette az irháját. Amint ott fújt, prüszkölt és szuszogott a vízben, a partról gúnyos nevetés fogadta:

— Hogy izlik a fürdő, Sakál koma?

A sakál válaszolni akart, de víz ment a torkára s majd megfulladt. A kis antilop táncolt a gyönyörűségtől.

— Jó ez a kis fürdő a bolháidnak, Sakál koma!

SAKÁL KOMA EBÉDJE.

A kis antilop nyugtalan volt. Reggel, mielőtt elment hazulról, gondosan bereteszelte az ajtót, gyerekeit óva intette, ki ne menjenek, s íme, alig hogy kihúzza a lábát, kivel találkozik? A héjával. Ott ült a fa tetején.

— Jó reggelt, Héja koma! — szólította meg.

— Jó reggelt neked is, Antilop koma! — válaszolt a héja, féloldalt billentve a fejét, félszemmél rápislantott az antilopra. — Hová ilyen kora hajnalban?

— Ebédért.

— Az ebédről jut eszembe: Sakál koma is ebédért ment. Most beszéltem vele. Mit gondolsz, mit mondott a sakál, mit eszik ma ebédre?

— Csigabigát?

— Nem.

— Egeret, patkányt?

— Nem.

— Ananászt?

— Nem.

— Már látom, nem találom ki. Mondd meg hát!

— Antilop-pecsenyét — nevetett a héja és tova-
röppent.

Nem csuda, hogy a kis antilop nyugtalankodott. Nem *félt*, ő azt nem, sokkal jobb véleménynyel volt magáról, már annál rátartóbb volt, de mégis csak kellemetlen érzés ebéd közben, ha tudja az ember, hogy leselkednek rá és bármely pillanatban rajta üthetnek.

Erre-arra szökdécselve, törte rajt a fejét, hogyan járjon túl az eszén a sakálnak, az ősi ellenségnek . . . Egy ingoványos erdő szélén egyszer csak meglátja a vaddisznó-kölyköt, amint orrával turkálja a gyökereket. Odarúgta hozzá.

— Jó reggelt Disznócska öcsém — mondja neki — nagyon fiatalocska vagy te még ahhoz, hogy így egyedül kószálj az erdőben. Hol a családod?

— Nem vagyok egyedül. Egész csordával vagyunk itt az erdőben, a többiek amott hemperegnek a sárban.

— Sokan vagytok?

— Százával. Vannak köztük agyaras vén vadkanok, azok bizony nem tréfálnak a tolakodó idegennel.

Az antilop színlelt ijedtséggel szökött félre s a távolból szólt vissza:

— Nem akartalak én bántani, Disznócska öcsém, ellenkezőleg azért jöttem, hogy óva intselek. Sakál koma megesküdött rá, hogy megesz téged. Jó lesz résen lenni, el ne csípjen. Láttam, mikor a kését fente, hogy elmesse a torkodat.

— Csak jöjjön, ha van mersze — dörmögött a Disznócska — csak egyet visítok és Sakál komának be-fellegzett.

— Ez már rendjén van — mondta a kis antilop — csak el ne feledd, visíts élesen.

A kis antilop megkönnyebbülten baktatott tovább kedvenc legelőjére. Jó étvággal tépdeste, habzsolta a jó kövér füvet, amikor hirtelen megzördült a bokor, és hopp! a sakál nagyot szökkenve dobbant le pontosan arra a helyre, ahol még az imént nyugodtan legelészett. Persze ő sem volt rest, félreugrott és gúnyosan fintorgatta az orrát a sakálra.

— Ejnye ni, Sakál koma, majd hogynem a nyakamba ugrottál. Miért nem vigyázol?! Kicsi híjja, hogy össze nem törted a csontjaimat, pedig tudom, mennyire sajnálnád, ha baja esnék a te kedves barátodnak.

A sakál élesen végigmérte az antilopot, hogy rájöjjön, komolyan beszél-e vagy csak gúnyt űz belőle. De a kis antilop olyan ártatlan képpel nézett rá, hogy a sakál megnyugodott.

— Sajnálom, Antilop koma, hogy úgy rád ijesztettem, de nagyon siettem. Hallottam, beteg vagy, rohantam ide, hogy megkérdjem, mi bajod. Örülök, hogy ilyen jó egészségben látlak.

— Én is örülök — felelte a kis antilop, ráhagyva a sakálra, találja ki, annak örül-e, hogy a sakált jó egészségben látja, avagy, hogy öneki nincs kutya-baja.

— Éppen rád gondoltam ma reggel és szép nászajándékot hoztam a fiadnak.

— De hiszen az én fiam nem házasodik...

— Nem? No ilyet! Akkor inkább megtartom magamnak azt a disznót; azt a temérdek pénzt... ha ezt tudom, nem dobom ki érte.

— Mit mondtál? Disznót vettél? — kérdezte a sakál és megnyalta a száját gyönyörűségében.

— Igen, de csak egy kicsikét, nem nagy disznót.

Tudnivaló, hogy a sakálnak gyöngéje volt a süldőpecsenye. Megvakarta a fületövét és gondolkodóba esett, hogyan szerezze meg magának a finom falatot. Végül megszólalt:

— Ugy értettem Antilop komám, hogy a nagyobbik

fiam nem házasodik, de a kisebbik éppen most készül a lagzira.

Ez persze hazugság volt. Most találta ki.

— Nem mondtam én egy szóval se, hogy a nagyobbik vagy a kisebbik fiad — én csak annyit mondtam, hogy házasodik a fiad.

— Azt hittem, a nagyobbik fiamról beszéltél. De hisz az egyre megy. Nos hát add nekem a disznót.

— Nincs itt velem, és nincs időm elhozni.

— Sebaj. Csak mondd meg, hol van, majd elhozom magam. Sohse fáradj vele.

— Így már jó lesz, — hagyta helyben a kis Antilop a sakál beszédjét s a bajusza alá nevetett. — Kikötöttem az ingoványos erdő szélén, elviheted. Csak aztán el ne rontsd vele a gyomrodat, nekem ne panaszkodjál, ha fáj a hasad.

A sakál nem válaszolt, elvágatott az erdő szélire, amilyen gyorsan csak a lába bírta. Amikor odaért, meglátta a kövér kis süldőt és elvakkantotta magát a gyönyörüségtől. Mohón rohant feléje és már éppen rá akarta vetni magát, amikor a süldő elvisította magát. Nagy zenebona támadt az erdőben, ropogtak az ágak, s mint a forgószelek kerekedett föl a vaddisznócsorda és vérben forgó szemmel rontott neki a sakálnak. Egy vén agyaras majd hogy föl nem hasította az oldalát, mások végigtapostak rajta, döfték-marták kegyetlenül. A sakál száz sebből vérezve, menekült, amerre látott. A csorda utána. Sohsem futott még sakál sebesebben — nem hiába, hogy *sebesen* futott — végül is a disznók lemaradtak mögötte.

Félholtan, nyöszörögve hevert a kúnyhója előtt, amikor gúnyos vihogás üti meg a fülét.

— Izlett az ebéd, Sakál koma? — kiáltott rá az antilop. — Hallottam, antilopsültre, fáj a fogad, de mert én nem szeretem, ha megsütnek, gondoltam, jó lesz neked a disznópecsenye is. Hát küldtem neked belőle jó bőven, hogy jóllakhassál.

SAKÁL KOMA RETTENTŐ VÉGZETE.

A kis antilop mély gondolatokba merült. Belefáradt a sakállal való örökös pörpatvarba, véget akart vetni a viszálynak. Tudta jól, hogy csak egy mód van erre: ha ellenségét elteszi láb alól. Igen ám, de sokkal gyengébb volt, hogysem párviadalban legyőzhesse, sem foga ninesen hozzá, hogy harapjon, sem mérge, mint a kígyónak, hogy elpusztítsa vele. És mégis, végezni kell vele, törik-szakad. Bármerre járt-kelt, sohasem tudhatta, mikor botlik bele a sakálba; felesége alig mert már a piacra menni, annyira remegett, hogy a gazfickó nyakonsípi, no és szegény gyerekek — azoknak meg éppen keserves volt az életük: örökké rájuk kellett zárni a házat, attól való féltükben, hogy a sakál fazekába vándorolnak.

A kis antilop halászgatott s a halászat olyan mesetárság, amely mellett bőséges ideje jut az embernek, hogy meghányja-vesse gondolatait. Nem volt szerencséje: a hal nem akart beleharapni a horogba. Ez a balsiker csak még jobban kihozta a sodrából az izgékony legényt. Amint így vár, vár és lesi a horgot, szemeit végigjártatva a folyó fényes tükrén, egyszerscsak meglát egy krokodilt, éppen csak a feje búbját; lassan vitte, vitte magával a lomha folyóvíz. Tisztára olyan volt, mint valami mozdulatlan fatörzs. A kis antilop homlokához kapott. Fürge eszü legényke volt, mint a villám cikázott át agyán a gondolat. Ime: itt a sakál, azt meg kell ölni valahogy, és itt a krokodil, amely olyan mint egy úszó fadarab. Nem lehetne-e ebből kisütni valami okosat. Hirtelen fölugrott, összeszedte halászó szerszámaikat és eliramodott haza.

Azon az estén, ha bekukucsáltál volna a kis antilop kunyhójába, ott láthattad volna a kis antilopot, amint a tűz mellett üldögél, egy korhadt fadarabon farigcsál és nagyban, magyaráz valamit a feleségének. Haditervét beszélte el Antilopné asszonyságnak és kioktatta apróra, mit kell tennie. Sokszor elismételte neki

a leckét, mert nem sokat tartott a felesége okosságáról — sokan vannak így férjek a feleségükkel.

Reggel mind a ketten lementek a folyóra. A kis antilop a korhadt fatönköt és egy hosszú kötelet cipelt. Óvatosan körülszimatolt s mikor meggyőződött róla, hogy nincs a közelben krokodil, lemerült a folyó fenekére és a kötelet áthúzta egy gyökér alatt a víz fenekén. Aztán kikecmergett a vízből, rákötötte a fatönköt a közel egyik végére és behajította a folyóba. A kötél másik

Az embert evő leopárd.

végét odaadta Antilopné asszonyságnak s az asszonyt gondosan elbújtatta a bokorba. Ha az asszony megráztotta a kötelet, a fatönk víz alá merült, ha nekieresztette, fölbukott újra a víz színére. A kis antilop jó néhányszor megismételtette ezt a műveletet a feleségével, és közben buzgón magyarázott és magyarázott neki, úgy hogy, az asszony végtére megúnta a dolgot, már rá se hallgatott és dühbe gurult, hogy olyan ostobának tartja őt az uracskája.

A kis antilop elindult, hogy megkeresi a sakált.

Amikor messziről meglátta, elkezdett énekelni, amilyen szépen csak telt tőle:

— Dúdl-dú, tra-la-la-la, dúdl-dú, tra-la-la-la...

— Mi a csudának kornyikálsz olyan vígan, Antilop koma? — kiáltott rá a sakál.

— Nem kornyikálok én, hanem énekelek — felelte a kis antilop.

— Ugy hangzott, mintha kornyikálnál — jegyezte meg gúnyosan a sakál.

— Ugy látszik, nincs hallásod — mondta a kis antilop és rákezde megint: Ta-ta, dídl-dídl-dí...

— Ugyan hagyd már abba és beszélj értelmesen, ahogy okos emberhez illik.

— Nem hagyhatom abba. Széles kedvemben vagyok, muszáj énekelni.

És egyre vidámabban csendült fel az ének: Taram-tam-tam, dídl-dídl-dídl, dim-dim-dim...

— F. gd már be a szád!

— Tú-tú, taram-tam-tam-tam...

— Hallgass már, és mondd, mi ütött beléd, hogy olyan vígan vagy!

— Attul van jókedvem, hogy végre gazdag vagyok...

— Hogy-hogy, mitül lettél gazdag?

— Az az én titkom, Sakál koma.

— És nagyon gazdag vagy?

— Annyi a pénzem, amennyi csak kell.

— Honnan szerezted?

— Dim, tara-dim, tara-dim-dim-dim...

— Hát nem mondd meg!

A kis antilop merőn szeme közé nézett a sakálnak.

— Ha jól emlékszem, Sakál koma, mi nem vagyunk olyan puszipajtások, hogy ilyesmit az orrodra kössek, majd bizony, hogy te is meggazdagodjál...

— No hát, Antilop koma, legyünk jó barátok és felejtsük el a multat — sürgette a sakál, égve a kíváncsiságtól, hogy megtudja a titkot.

— Megígéred, Sakál koma, hogy nem fogsz több borsot törni az orrom alá?

— De hiszen te szoktál örökké borsot törni az orrom alá!

— Látod, már megint kezdted a veszekedést! Ej haj, sohse halunk meg: ta-ta-ra-ta, dúdl-dúdl-dú...

— Nem veszekszem többet, Antilop koma, csak hadd már abba ezt az üvöltözést — bocsánat, bájos éneklést.

— Megígéred ünnepélyesen és igaz lelkedre, hogy nem akarsz megenni többet, sem a feleségemet, sem a gyerekeimet!?

— Megígérem.

— Hogy mindig szépen fogsz beszélni velem?

— Igérem.

— Megosztod velem, ha valami jó falatra teszel szert?

— Igérem.

— Segítségemre jössz, ha bajban vagyok?

— Igérem.

— Mondd utánam: üssön meg a mennykő, ha nem tartom meg a szavamat.

A sakálnak nem volt inyére a dolog, de mohóságában ezt is megtette.

— No hát, ide hallgass — mondotta a kis antilop. Rájöttem, hogy lehet bűvös versikével akármit kicsalni a krokodiltól, amire csak szükségem van.

— A krokodiltól? — ámuldozott a sakál.

— Attul, Sakál koma. A krokodiltul. Mert látod-e, a krokodil annyi mindenféle népséget elcsíp a vízben, hogy nem győzi hova rakni a sok pénzt és kincset, amit elszed tőlük, amikor fölfalja őket. Egész kincstára van már neki a folyó fenekén. No hát, ha odamégy hozzá, rákoppantasz bottal háromszor az orrára és elmondod a varázs-szavakat, kinyitja a száját és odaadja neked a kincseket, amit éppen magával cipel. Muszáj neki...

— Nem hiszem, Antilop koma.

— Hát ne hidd!... Dim-dim, tara-ra-ra-ra, dúdl...

— No ne abajgass már megint, inkább bökd ki már a bűvös versikét.

— Jó. De el ne mondd senkinek.

— Nem mondom el.

A kis Antilop elmondta a titokzatos varázsigét. Mindössze ennyi volt:

Gvászi gandu iszako

Mitako na monoko.

(Gyere, gyere, Krokodil koma,

Pénzzel a torkodba.)

A sakál megvakarta a füle tövét.

— Nem szeretek közel menni a krokodilhoz. Nem mutatnád meg te, hogy csinálod? Messziről néznélek.

— Szívesen. Ha van időd, akár mindjárt mehetünk.

A sakál nem mondott nemet. Elkocogtak a folyóhoz. Amikor közel értek ahhoz a helyhez, ahol Antilopné asszonyosság elbújt a bokorba, a kis Antilop odaszólt a sakálhoz, bújjék el és figyelje őt. A sakál reszketett az izgalomtól és engedelmeskedett. A kis antilop lesétált a folyópartra és — kezében bottal — várakozott. Felesége várt még egy ideig, aztán megereszte a kötelet. A fatönk fölbukkant a víz szélén. Tiszta olyan volt, mint a krokodil feje.

— No most ide vigyázz, Sakál koma — kiáltotta a kis antilop.

Háromszor rácsapott a fatönkre és éneklő hangon elmondta a varázsigét:

Gvászi gandu iszako

Mitako na monoko.

Kinyújtotta a kezét a fatönk alá, visszahúzta és újja között tüntetőleg megcsillogtatott egy pénzdarabot. (Persze a pénzt már jóelőre elrejtette a tenyerébe).

— Ládd-e csak, Sakál koma, ennyi az egész. Nincs ennél könnyebb.

Ezalatt Antilopné asszonyság megrántotta a kötele és a fatönk elmerült.

A sakál meg volt győzve. Alig várta, hogy megpróbálja maga is. A kis antilop jószerencsét kívánt és hazairamodott — legalább úgy tett, mintha haza menne. Valójában azonban elbújt a bokorban, hogy lássa, mi történik.

A sakál vágott magának egy vaskos botot, leült a vízpartra és várta a krokodilt. Jó ideig várt, egyszer csak fölbukkant egy krokodil. Lassan sodorta lefelé a víz. A krokodil megpillantván a sakált olyan kísértő közelségben, feléje úszott. A sakál torkaszakadtából rázendítette:

Gvászi gandu iszako
Mitako na monoko.

És lám-lám: a krokodil csakugyan kitátja a száját. A sakál mohón belenyúl a krokodil kitátott torkába — *hamm*, a krokodil nyel egyet, csobban a víz és — egy sakállal kevesebb van a világon!

A CSUDÁLATOS JÁTÉK-ELEFÁNT

ELINDULUNK AZ ISMERETLEN ORSZÁGBA.

Ezernyolcszázkilencvenkettőben expedíció indult Afrikába, hogy kitűzze a Kongó szabad-állam déli határát. A belga és portugál megbizottakon kívül részt vett a vállalkozásban George Grenfell, aki papi ember volt, Sarmento őrnagy és még többen európaiak. A katonai kíséret parancsnoka Lehrmann kapitány volt, horvát ember, egyike a legkitűnőbb tiszteknek, aki valaha Léopold király szolgálatában állt.

Hogy elkerüljék az összetűzéseket, bizonyos északbabra élő rosszhírű népekkel, az expedíció délnek tartott, amennyire csak lehetett. De még arrafelé is örökösen nyugtalanították őket a bennszülöttek s passzív ellenállásukkal, és ellenséges támadásaikkal sok borsot törtek az expedíció orra alá. 1893 március 23-án Grenfell ezt jegyezte föl naplójába:

„Hatvan mérföldre vagyunk a Kaszai folyótól és — meg vagyunk verve“.

Az expedíció kénytelen volt meghátrálni, százával potyogtak el az emberek (kezdetben nyolcszázan voltak) és végül is kudarcot vallott az egész vállalkozás.

A Kongó Szabad-állam nem nyugodhatott bele a kudarcba s néhány évre rá tisztán katonai expedíciót menesztett az ország kikutatására. Ebből az expedícióból hírmondó sem került haza.

A Kaszai és a Loange között elterülő vidék továbbra is terra incognita maradt s a legjobb térképek is fehér foltnak tüntetik föl az egész területet.

Nem csoda, ha ezek után az odavaló bennszülöttek nagyon is rossz hírre tettek szert. Azt beszélték róluk, hogy a legvérszomjasabb emberevők, és sohasem fogják eltűnni a fehér ember térfoglalását országukban.

1907-ben a British Museum megbízásából útra keltem arra a tájékra. Célom volt a Kaszai vidék néprajzi tanulmányozása. Mielőtt expediciómra indultam, megvitattam a kérdést Sir Hercules Read-del, hogy mily érdekes és főbenjáró jelentőségű lenne a Kongó középső vidékén élő keleti és nyugati törzsek összekötő láncszemére rátalálni. Akkor és ott érlelődött meg bennem az elhatározás, hogy ezt a néprajzi problémát megkísértem megoldani. A kísértés nagy volt. Ime egy földterület, amelyre fehér embernek még nem sikerült behatolni. Tökéletesen szüzi terület. Utazók örök törekvése eljutni oda, ahol még nem járt senki előttük; a mások kudarca csak serkentőleg hat az emberre, hogy — csinálja jobban. Ami a veszedelmet illeti, — az ember nem sokat latolgatja a veszedelmet, amíg fiatal. Ez nem jelenti azt, hogy ne okuljunk az előttünk járók tapasztalataiból. A következőképpen okoskodtam:

Grenfell expedíciója nyolcszáz emberből állt és — kudarcot vallott. Következésképpen én kevesedmagammal fogok utazni. A Grenfell-expedíció nyomában járó katonai csapat megsemmisült — következképpen én katonai kíséret nélkül kelek útra.

Mielőtt erre a bizonytalan végű vállalkozásra keríthettem a sort, végre kellett hajtanom afrikai utam kevésbé kockázatos feladatait. Így történt, hogy csak 1909-ben szálltam fel a folyami gőzösre, hogy elinduljak vállalkozásunk színtere felé. Egyetlen utitársam volt csupán: Hilton Simpson.

Tekintélyes időt töltöttünk volt már akkor a busongók királyának udvaránál, amely nem messze van a Felső-Kaszaitól, az ismeretlen ország keleti határától. Északon, Baszongéban van egy magános állami erőd, de annak a befolyása nem terjed túl néhány mérföldön; valahányszor ennél távolabbra akarta hatalmát terjeszteni a telepen állomásozó tiszt, útját állták és visszaverték a bennszülöttek. Gyakran megesett, hogy az erőd közvetlen közelében rátámadtak katonáira. Erről felől nem lehetett szó békés behatolásról az ismeretlen

országba. Elhatároztam tehát, hogy behajózunk a Kaszain a Kvango torkolatához, a Kvangón és a beléje ömlő Kvilu folyón fölhajózunk és nyugat felől teszünk kísérletet. Ennek a tervnek nagy előnye volt, hogy jól ismertem a Kvilu vidékét, jó viszonyban voltam az odavaló bennszülöttekkel és számíthattam rá, hogy sikerül ott megfelelő kisszámú, teljesen megbízható kíséretet toboroznom expedíciónk számára, előre nem látható esetekre. Egyetlen hely sem mutatkozott alkalmasabb kiinduló állomásul, mint Kikvit, ahol hosszú időt töltöttem, s ahol temérdek barátom volt a feketék között.

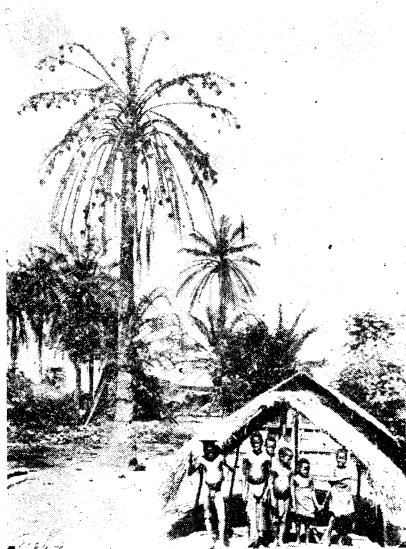
Utközben, fölfelé a Kvilu folyón, valahányszor kikötöttünk s egy-egy ismerős főnök fogadott, elisméltém ugyanazt a történetet: „veszedelmes útra indulunk a bakongók és basilelek közé és szükségem van néhány emberre, nagyon kevésre, de olyanra, akikben tökéletesen megbízhatom és akik eléggé megbíznak bennem, hogy velem tartsanak. Olyan emberekre van szükségem, akik nemcsak elég bátrak, hogy baj esetén harcba szálljanak, de akikben arra is megvan a bátorság és a béketűrés, hogy vesztég maradjanak, ha mégúgy izgatják is őket —, ha én úgy látom jónak.

Az első ujong, aki mellém szegődött, egy nyolc éves fiúcska volt. Apját, egy bajanzi főnököt, ismertem évek óta; az hozta hozzám és kért, vigyem magammal a fiát.

— Azt akarom, hogy lásson világot a fiam és megtanulja, hogy kell parancsolni az embereknek. Te vagy az az ember, aki legjobban megtaníthatod.

Hiába mondtam neki, hogy az ilyenfajta vállalkozás, mint a miénk, nem való kicsi gyermekeknek, halani sem akart elutasításról és a hosszú szóvita azzal végződött, hogy *Búja*, a kis fiú, csatlakozott hozzánk. Hűséges szolgánk, Szem, vette gondjaiba. A gyermek mindnyájunk öröme volt; jelenléte közöttünk felnőttek közt, akik véres komolysággal néztük a dolgókat — míg öneki az egész mulatságos kirándulászámba ment — pusztá jelenléte sok komor óránkat földerítette. És

amellett nem volt terhünkre — ellenkezőleg roppant hasznavehető kis jószág volt. Az apja alighanem olyanforma oktatással bocsátotta szárnyára, hogy bennem amolyan félistent lásson: rendíthetetlen hite és bizodalma, amivel rajtam csüggött, egyenesen megható volt. Ha nagyon szorongatott helyzetben voltunk, támadás

Szövő madarak fészkei. (A Kvilu-menti falvak palmafái tele vannak a fekete »szövő« madarak fészkeivel. A szárnyrakelés előtt a fiókákat kiszedik a benszülöttek a fészkeikből és olajban megsütve megesszik. Inyenc falatjuk nekik. Ez »A világosság eredete« című mesében említett »dzsapodja« madár.

fenyegetett. Búja gyanútlanul átsétált az ellenséghez s ha rá fogta valaki az íjját, megfenyegette a kis ujjával:

— Ha nem teszed le rögtön azt az íjjat, megmondom a gazdámnak és ő egyszeriben beledug a fazekába és megetet a kutyáival!

És a támadó kezében lehanyatlott az íj — elijesztette a gyermek hite. De ne előzzük meg a történetet.

Búja nagyon egyszerű kis fickó volt, hisz most hagyta el először a faluját. Az élet az ő szemében a csodák és örömök láncolata volt, — ami pedig a kincset illeti, ki álmodott valaha akkora csodálatos gazdagságról, ami szerteszéjjel van szórva ezen a világon. Ha kinyitottunk egy konzerves dobozt — Búja rávetette magát az üres dobozra és bedugta az izákjába. Az üres töltényhüvelyek tökéletes Golconda voltak az ő szemében. Az üres üveg övé lett, megtarthatta magának — micsoda öröm! Kapott szövetet, hogy csináljon belőle ruhát magának! Csak úgy, ingyen, — és egészen az övé lett! Belenézhetett a borotváló tükörbe, ahányszor tetszett neki és látott benne egy fiút, aki kétszerakkora, mint a valóságban — képzelhető-e ennél mennyeyebb boldogság!?

Alighanem a borotváló tükörbeli képmására szabta a nadrágját, mert kétszerte hosszabb volt kelleténél, és olyan bő, hogy hat magaformájú kis fiú belefért volna. De Búja végtelenül büszke volt rá.

Aztán ott volt a Szanga kutya, az én kis terrierem. Búja egyenesen szerelmes volt bele és Szanga viszonozta az érzelmeit. Megosztották egymással ebédjüket. Ha Búja elcsippenthetett valami inyes falatot a kutya tányérjáról, élvezettel majszolgatta, ha meg Búja ebédelt, Szanga melléje ült és ő se járt rosszabbul. És képzeljék el a gyönyörűséget, ha Búja rászabadíthatta az ő kutyáját egy-egy fekete fickóra és a szerencsétlen teremtés nyakába szedte a lábát, úgy iszkolt előle, a kutya meg örült csaholással mindenütt a sarkában! Búja úgy kacagott, hogy a könnyei csorogtak.

Utunk vége felé, mikoriban meglehetősen balul mentek a dolgok, tanyánkat megülte a gond, a tábortűz körül fojtott hangon suttoztak embereink — gyakran megesezt, hogy egyszerre vidám nevetés csendült fel az éjszakában: Búja beszélt el valami történetet, valami csodálatos esetet, hogy hogyan tréfálta meg a Szanga kutya egyik-másik társukat. Mennyire szerettük ezt a boldog gyermekkacagást!

De azért bajok is adódtak olykor Búja életében. Volt nekünk egy másik fiatal fickónk, Benga. Az szeretett kötődni vele. De ne higgyék, hogy Benga valaha is felülkerekedett. Távolról sem. Buja mindannyiszor megfelelt neki, szemet szemért és rendesen ő vitte el a pálmát. De íme, máris hajba kaptak megint.

— Eh — mondta neki Benga — hiszen te bajanzi vagy, igaz-e?

— Az vagyok és az én apám nagy főnök odahaza. Te tán nem is tulod, miféle törzsből való vagy. Hisz téged egy bakkecske hátsó sonkájáért vettek a vásáron.

— Én nem vagyok rabszolga, szabad ember vagyok — válaszolta Benga dühösen.

— Elfuthatsz a gazdától, szabad vagy, míg meg nem csípnék.

— Én bapende vagyok és az én apám nagyobb főnök, mint a tied.

Buja hempergett a kacagástól. Kezét összefogta a hasán s erre-arra hánytavetette magát.

— Azt mondtad: főnök? Hahaha! Az én apám az olyan főnököket, mint a te apád, karámban tartja, hízalalja őket s ha vendége jön, krrr, elmetszi a torkukat (Buja itt megmutatta szemléltetőn, hogyan metszi el), és mi megesszük a főnököt babbal és édes burgonyával. De sok jó combot leszopogattam!

— Mi bapendék . . .

— Nem szeretem a bapendékat. A disznóhúst jobban szeretem. Sokkal tisztább állat. Ha *nagyon* éhes vagyok, nem mondom, megeszem a bapendét is. De utána mindig kigargalizálom a torkomat.

— Mi bapendék nem eszünk emberhúst

— Persze, hogy nem. Mindenki maradjon a maga helyén, ahová való: a bapende a fazékban, a bajanzi a fazék előtt. Azt hiszem, én egyszer megettem a te apádat. Talán az anyádat is.

Ami sok, az sok. Az anyja emlegetését nem hallgathatta el Benga. Neki akart esni Bujának, de Szanga

ott ült és vészjóslóan vicsorgatta a fogát. Benga takarodót fúvott.

— Látod — vigyorgot Buja, — Szanga nem szeret téged. Tudja a bajanzikról, hogy kutyaevők. Brr! Hogyan eheti meg valaki a kutyát! Ugye én nem ennék meg téged Szanga. (És megcirógatta). A bajanzi megenné a legjobb barátját. Mi csak olyasmit eszünk meg, amit kutya sem veszünk: bajanzit, disznót s más jelentéktelen állatokat.

Benga fölkelt, hogy odább álljon. Buja utána kiáltott:

— Gyere, ebédeljünk együtt holnap. Csak mi ketten leszünk: te a fazékban, én a fazék mellett.

Buja megvakarta a füle tövét és öt perccel később, elaludt a tűz mellett, arcán boldog mosollyal.

Buján kívül még tizennyolc emberem volt. A bajok ott kezdődtek, amikor elértük Kikvitet. Miért, miért sem, a vidék lakói, a déli bambalák, nagyon megkedveltek s mikor meghallották, hogy veszedelmes expedícióra készülök, messze földről odatódultak, hogy följajánlják szolgálataikat. Százával jöttek, Amikor elhárítottam ajánlkozásukat, eleintén megsértődtek, utóbb megkijelentették, hogy akár tetszik nekem, akár nem, velem jönnek, hogy megvédjenek! Benne voltam a csávéban! Mit tegyek? Kiválasztottam négy embert: Majujut, Mokenyét. Molelét és Moamát — aki velem volt néhány éve Jongo országában. A többit kénytelen-kelletlen elutasítottam. Végül is lopva kellett elhagynunk Kikvitet éjszakának idején; úgy váltunk meg búcsú nélkül a mi szíves barátainktól.

A három fehér ember közül, akikkel Európából útnak indultam, már csak Hilton-Simpson volt velem. Hilton-Simpson világlátott ember volt. Sokat utazott, kivált Észak-Afrikát ismerte jól.* Magas, karcsú növésű

* Könyvet is írt Algériáról és Marokkóról. A Torday expedíció történetét is megírta később: *Land and People of the Kasai*.

ember volt, öles termetű, de alig nyomott többet ötven kilogrammnál. Gyengének nézte volna az ember, pedig rendkívül szívós volt és edzett, a legnagyobb fáradalmakkal játszva birkózott meg s jó kedélye sohasem hagyta cserben. A bisley-i céllövő versenyen első díjat nyert puskával is, pisztollyal is. A félelmet nem ismerte. Elégedett, nyájas és szíves ember; a bennszülöttek nagyon megszerették; tudták, hogy soha meg nem csalta őket, minden szava színarany. Fegyelem dolgában is eszményi utitársnak bizonyult. Ha üzentem neki, tegye meg ezt vagy azt a dolgot, mérget vehettem rá, hogy megtörténik. Mindennél fontosabb volt ez a tökéletes megbízhatóság, amikor szorongatott helyzetbe kerülünk és meg kellett egy időre válnunk egymástól. Mind a ketten tudtuk, hogy számíthatunk egymásra. Azt hiszem, Hilton-Simpson is, meg magam is, büszkék lehettünk rá, hogy megfordítva a régi mondást: tökéletes idegenekként kezdtük, és két esztendei együttlét után benső barátokként fejeztük be az utazást, olyan éghajlat alatt, amely ingerlékennyé és házsártossá teszi a kedélyt. Legalább féltucatszor megmentettük egymás életét; együtt koplaltunk és együtt mulattunk, közel jártunk hozzá mind a ketten, hogy elmessék a torkunkat, ápoltuk egymást betegségünkben. Hogyan is lehetnék pártatlan bírāja mindezek után az én kedves utitársamnak?! Jobb is lesz, ha nem beszélek többet.

Közös szolgánk volt Szem, hűséges balubánk, akinek viszont a kis Buja lett a segítőtársa. Főzni, ha éppen volt mit, batetela szakácsunk főzögetett, azt fogadtuk meg Lucsina helyébe. Aztán ott volt Benga, akinek jó hasznát vettük a bapendék között; de mert hazavagyott, hamarosan visszaküldtük. A karavántkiegészítette a négy déli bambala, és tizennyolc északi bambala. De ne feledkezzünk meg Szangáról, a kis fox-terrierről. Mindvégig velem tette meg az utat.

Vadászfeyyvereinken kívül nem volt velünk fegyver — legalább látszatra. De málháink közt volt két titokzatos láda, abban rejtegettünk tíz puskát s vagy

száz karika töltényt. Kísérőink közül senki nem tudott ezekről. Végső szükség esetére vittük magunkkal, ha megtámadnak, szembeszállhassunk. De mert embereink közül senki nem értett a fegyverforgatáshoz, nem sok hasznát vehettük volna; inkább csak riasztó hatására számíthattunk.

Tekintélyes poggyászung volt. Nem mintha fényűzően rendezkedtünk volna be. Ó nem. A „pénz“ volt az oka. Akkoriban, kivéve a partvidéken, ismeretlen volt a pénzérem és a papírpénz a Kongó-államban. Cse-rekereskedésre kellett berendezkednünk. Figyelemmel kellett lennünk minden törzs különleges ízlésére. Bal-szerencsénk úgy akarta, hogy az ismeretlen ország népe — amint ezt tudtuk róla, — semmi mást nem fogad el, csak a vasat, és azt is olcsón kellett vesztegetnünk. „Készpénz“-ünk legnagyobb részét vas alakjában vittük magunkkal. Egy hatvan centiméteres, közel két kilogrammos vasrúd körülbelül egy frankot ért, s nekünk annyit kellett vinnünk, hogy fussa belőle a teherhordók fizetésére, élelemre és néprajzi tárgyak vásárlására a — British Museum számára. És mindezt hónapokon keresztül. Egy teherhordó idestova húsz frank értékű vasrudat bírt szállítani s minthogy csak tizenennyolc emberünk volt (a négy déli bambalát tartalékul vittük szükség esetére) — faluról-falura kellett fogadnunk egész sereg embert a vasrudak cipelésére s ezeket is — vasrudakban kellett fizetnünk. Karavánunk tehát óriásira nőtt, de mert mindig odavaló embereket fogadtunk, ez a nagy karaván nem keltett gyanút a bennszülöttek körében.

Minthogy a teherhordókat magukat is fizetnünk kellett, az expedíció „pénze“ rohamosan beleolvadt a szállítási költségébe. A végén majd hogy nem csődött mon-dott emiatt az egész vállalkozás. Hogy kézen-közön el ne tűnjenek a még meg nem szolgált vasrudak, úgy igyekeztünk segíteni magunkon, hogy két emberrel vittünk egy-egy láda vasat s a kettő közül egyik a mi emberünk volt. Voltak velünk hosszú kések is csereárú-

ként. Ezeket könnyebben számontarthatuk és rábízhattuk idegen teherhordóinkra. Szerencsére a késeket is elfogadták fizetségül, ha ezek nincsenek, csakugyan kikopunk a „pénzből“ időnek előtte.

Utunk kezdetén persze nem voltak ilyesféle aggodalmaink. Tehervivőink alelai babundák voltak, tökéletesen megbízhatók. (Bambulákat nem vihattunk magunkkal, mert ezek nem akarództak volna elhagyni bennünket). Egy ideig egyenesen délnek tartottunk a Kvilut szegélyző erdőségen át. Bambala falvakon haladtunk keresztül. Másodnapra elértük Umbunu-t, a babundák földjét. Egyszeriben észrevettük a különbséget. A házak erre már nem hosszúkások, hanem négyzetalakúak s ajtaik fölött boltívesek. Az ajtónyílások körülbelül méter magasságban vannak a föld fölött; előttük emelvénytzerű terras, azon üldögéltek a ház lakói. A szétszórt kúnyhók nem alkotnak tereket és utcasorokat. A kúnyhók az ültetvények közepén épültek. A nép maga is elüt a bambaláktól. Zömökebb termetűek és testüket nem festik vörös agyaggal. A nők leborotválják hajukat, a férfiak haja hosszú vastag fonatban csüng le a hátukra.

Még el sem értük az első falut, csapatostúl jöttek elénk az emberek, a kis fiúk biztos távolból, fa tetejéről bámultak meg bennünket. A főnök a faluban fogadott és mentegetődzött, hogy nem tölthet sok időt körünkben, mert nagyon el van foglalva — éppen háborút készül indítani szomszédai ellen.

Jellemző a kongó-vidéki állapotokra. Ime egy falu, amely háborúra készülődik; karavánunk ott haladt el az úton a háborúviselő felek között s ha nem szólnak, észre se vesszük az egész dolgot. Tökéletes biztonságban voltunk. Személyünk és vagyonunk biztonságát mind a két fél tiszteletben tartja. Mi tudtuk ezt. Valami ujdonsült afrikánus utazó, úgy lehet, borzasztó bonyodalomba keveredik a mi helyünkön, pusztán, mert veszedelmet szimatol.

A Kvilun való átkelésünket követő ötödik nap meg-

érkeztünk Alelá-ba. Alelában van valami kis gyár, amely a büszke Athén nevet viseli!

Nyomban munkához láttunk. Megkezdjük a néprajzi adatok gyűjtését. Tudakozódásaim közben titkon reméltem, hogy megtudok valamit a mi Magyar Lászlónk sorsáról, aki sok-sok évvel ezelőtt eltűnt a babundák között. Tudtam jól, hogy Magyar László jóval délebbre járt valahol, de ma is meggyőződése, hogy több reményem lehetett az igazság kibogozására olyan távoleső helyen, amely nem lehetett belekeveredve holmi gonosz üzelmekbe — ha ugyan a bennszülöttek egyáltalán lúdasak a magyar utazó eltűnésében. A négerek kitűnően szoktak emlékezni a rajtuk esett sérelmekre és föltehető, hogy a nyomozó bírót fogják bennem sejdíteni. Biztosra veszem, hogyha Magyar László hagyott hátra írásokat, ezeket gondosan megőrizte a lakosság; a primitív népek roppant tiszteletben tartják az írott szót és bűvös erőt tulajdonítanak neki. Az idő viszontagságai évtizedek alatt persze elpusztíthatták a följegyzéseket, de — gondolám — érdemes lesz mégis kísérletet tenni. Mindent elkövettem, hogy beférkőzzem a tekintélyesebb emberek bizalmába s végül, napok multával, szóvá tettem a dolgot a főnök előtt. Kijelentettem természetesen, hogy eszem ágában sincs megbüntetni a netáni bűnösöket, — akik hiszen különben sem lehetnek már életben, — csak a fehér ember *mikandé*-it, írásait szeretném megszerezni s ha rátalálunk, tekintélyes árt fizetek értük. A főnök a legnyomatékosabban tagadta, hogy valaha is hallott volna Magyar Lászlóról, de mert beszélgetésünk után mindenáron bűgölködött rajta, hogy sohasem hagyjon magamra négy szemközt a törzs véneinek valamelyikével s mindig nyakamra küldte egyik-másik bizalmi emberét; gyanú támadt bennem, hogy mégis csak tud valamit Magyar László sorsáról s hogy a törzs érdeké ezt előlem eltitkolni.

Szerencsétlenségre ezek a tudakozódások megnehezítették néprajzi munkámat. Ébredező gyanakvásuk

folytán más természetű kérdezősködéseimre is bizalmatlanul válaszolgattak s végül is bele kellett nyugodnom, hogy egyszerűen följegyzem megfigyeléseimet s nem faggatom őket adatokért és magyarázatokért.

Igy hát nem is vesztegeltünk sokáig Alelában; igyekeztünk tovább kelet felé. Mégis, mielőtt útra keltünk volna, kitérőt tettem délnek, a bapindzsik földjére. Nehézség nélkül átszeltük a bapindzsik területét, de néprajzi aratásunk ezen a röpke kiránduláson meglehetősen sovány eredménnyel járt. Kirándulásunkon eljutottunk ismét a Kvilu partjára, amely errefelé elragadóan szép. A folyó mélyen bevészte a medrét a platóba és fenséges pálmaligetek közt hömpölyög tova. *Bondo* közelében szirtek közé szorúl s két pompás vízesés sziklafalán zuhog keresztül. A zuhatag alatt őrzöngő erővel ostromolja meg a meder közepéből kimeredő sziklát, majd hirtelen töréssel irányt változtat s temérdek keskeny csatornára szakadozva surran tovább. Az egész folyó olyan, mint valami forrongó katlan, habzó fehér pára felhőjével.

Mosolyogva vetettem oda a bennünket kísérő egyik bapindzsi fiúnak, nem lenne-e kedve megfürdeni.

— Hogyne! — felelte, elrohant s a sziklákon keresztül szökellve fejest belevetette magát a vízesés zúgó forgatagába!

Még föl sem ocsudtunk elképedésünkből, néhány száz lépéssel alább föl-fölbukkant a feje. Erőtéljes karcsapásokkal elérte a csendes vizet és partra kúszott. Megkérdeztem, először csinálja-e ezt. Felelet helyett fogta magát, másodszor is beleugrott a zajgó áradatba.

Babunda teherhordókkal hagytuk el Alelát és két napra rá elértük *Dumba* gyártelepet, a *Lubue* partján. Gyártelepről gyártelepre igyekeztünk, hogy pótolhassuk készleteinket; szükségünk volt rájuk arra az időre, amikor el leszünk vágva a pótlástól. *Dumba* az utolsó európai telep az ismeretlen ország felé a *Loange* és a *Kaszai* között. Mély völgyben fekszik. A folyón túlman hullámos térszin következik.

Örömmel hallottuk, Monsieur Bombeeck-től, a dumbai belga telepestől, hogy a Loange közelében élő főnökök közül többekkel jó barátságban van; örömet fogadtuk ajánlatát, hogy elkísér bennünket és bemutat az egyik főnöknek, akiről azt gondolja, jó szolgálatot tehet nekünk.

Személyes málhánkat a lehető legszűkebbre szorítottuk, hogy mentől több vasat vihessünk magunkkal. Sajnálatomra kénytelen voltam Buját is megfosztani mindenféle limlomjától, amelyeknek gyűjtögetésében annyi öröme telt. Tarisznyája valóságos múzeuma volt az üres konzerves dobozoknak és üvegeknek, szegek, dugók, tölvényhüvelyek, régi újságok, üres gyufaskatulyák és másefféle megbecsülhetetlen kincseknek. A kis fiú könnyezve hallgatta végig a szigorú parancsot, de mikor megmondtam neki, hogy puskát kap helyette — könnyű Winchester-puskát, persze töltetlenül — boldog mosolyra derült a képe. Hilton-Simpson egy elhasznált Kodak-film fekete szalagjával ajándékozta meg; Buja nyomban a derekára csavarta. Gazdagságában nem cserélt volna egy királlyal.

Mint praktikus ifjú, nem dobta el szorgalmasan gyűjtögetett kincseit: odaadta egy nálánál is kisebb fiúnak azzal a feltétellel, hogy az — inasként szolgálja őt, amíg Dumbában tartózkodunk! Egy órával később már ott ült egy fatönkön, térde közt a puská és osztogatta a parancsokat új szolgájának. Ebédjét szolgáltatta fel magának, banána-leveleken. Tökéletes nagyvilági férfiú vált belőle.

Dumbában hallottunk először az ismeretlen ország teljhatalmú uralkodójáról. Neve — úgy beszélték — Goman Vula. A hír szerint Goman Vula keményen ellene szegül, hogy fehér ember betegye lábát az országába. Hogy a „békés behatolás“-t is megakadályozza, megtiltotta népének az európai ruha vagy bárminemű európai gyártmányú dísz viselését. Rendeletének áthágását halállal büntette. Ez volt az oka, miért nem volt

semmi bece semmi portékának ebben az országban kivéve a vasat.

Kétféle törzs élt az „ismeretlen ország”ban. Nyugaton a bakongók (akik nem tévesztendőek össze a Kongó alsó szakaszán élő bakongókkal), és a basilelék keleten. A nép csak suttogó hangon mert uralkodójáról beszélni. Amikor fölvetettük az eszmét, hogy szeretnénk látni a nagy férfiút, azt mondták, az teljességgel lehetetlen. Természetesen azért eszünkben sem volt szándékunkról lemondani. A busongók királyával olyan meghitt viszonyba jutottunk, hogy meg voltunk róla győződve, hogy ha Goman Vulával személyesen megismerkedhetünk, vállalkozásunk sikerrel fog járni. Bizakodó kedvben indultunk neki útunknak a Loange felé.

Az útrakelésünket megelőző nap összesereglettek a mi bambaláink, hogy beszéljenek a fejünkkel. Ők is tudakozódtak, őket is óva intették az emberek vállalkozásunk veszedelmeire. Azt mondták, határozott értesülésük van róla, hogy a bakongók és basilelék határát átlépni egyértelmű a biztos halállal, és kérték, hadd mehessenek haza. Nyomban beleegyeztem. Micsoda jogon döntöttem volna veszedelembe ezeket a derék fickókat?! Hilton-Simpson és engem a tudományos törekvések sarkalnak és csalogatnak, de mi lenne ezeknek a szegény embereknek a jutalma? A bambalák visszalépése nehéz helyzetbe döntött. Kisérőink száma, a kis Buját is beleszámítva, hétre apadt.

Bambaláink figyelmesen szemlélték úti előkészületeinket. Estére aztán visszajöttek.

— Hát csakugyan elmegy az ismeretlen országba, akkor is, ha mi nem kísérünk el? — kérdezte a szónokuk.

— El.

— Kértünk téged, engedj haza minket. Azért tettük ezt, mert meg akartunk akadályozni, hogy olyan kalandba bocsátkozzál, amelybe bizonyosan belepusztulsz. Reméltük, lemondasz a tervedről. De ha nem, ha el-

mégy, hogy megöljenek — mi is veled megyünk. Ölje-
nek meg minket is. Készen vagyunk rá.

Hűséges jó fiúk! Most rajtam volt a sor, hogy rá-
beszéljem őket, forduljanak vissza, a kockázat túlon-
túl nagy. Azt felelték, ők emlékeznek a multra, amikor a
Kvilu vidékén éltem és mindig ragaszkodtam hozzájuk.

— Csak nem gondolod, — mondották — hogy a
bambalák elhagynak téged, amikor szükséged van rá-
juk. Nem mernénk mutatkozni odahaza. Veled me-
gyünk.

És jöttek.

Hat napja vándoroltunk már bapende földön.
Egyik nap egy bapende tehervivőm, aki épp előttem
baktatott, megcsúszott. Utánakaptam, hogy el ne essék.
Csak a haját sikerült megragadnom. Képzeltető meg-
lepetésem, amikor az egész hajcsomó a kezemben ma-
radt. Parókát viselt! Kíváncsiságomat izgatta a fölfede-
zés. Megpróbáltam másokkal — hát valamennyien paró-
kát viseltek! Megmagyarázták az okát is. Kénytelenek
hosszú fonatban viselni a hajukat, máskülönben nem
szeretnék őket a nők. Igen ám, de irtóznak a féрге-
ktől, már pedig ez rendesen vele jár a hosszú hajjal. Ezért
hát borolválják a fejüket, a tisztaság kedvéért, és mes-
terséges kontyot viselnek, a szépség kedvéért. Paró-
káik nagy ügyességre vallanak; *hajsza*ra hasonlóak a
természetes hajdíszhez.

Ötödnapra hirtelen észreveszem, hogy a teherho-
dók sűrű tömegben csoportosulnak körülöttünk, jölle-
het mindaddig libasorban haladtak, előttünk és mögöt-
tünk. Kiderült, hogy közeledünk egy bakongo faluhoz,
a legszélsőhöz, egyikéhez azoknak a szélső határszé-
li falvaknak, amelyek a Loange balpartján állanak őrt.

Emberek nagyobban biztosságban érezték magukat
a közelünkben. A bapendék nem valami hősie-
ságú nép.

Hamarosan megpillantottuk a falut. Minden eddig
látott faluval ellentétben, őrfal vette körül. Egyetlen
keskeny, könnyen etorlaszolható kapun lehetett csak

belülkerülni. A torlaszgerendák ott heverték a bejárat közelében, amely oly keskeny volt, hogy csak egyesével férhetett volna át rajta az ember.

A karavánt megállítottam. Időbe telt, amíg sikerült odacsalogatni néhány asszonyt és gyermeket és rávenni, hogy fogadjanak el egy és más apró-cseprő ajándékot. Odasompolygott néhány férfi is és barátságos beszélgetésbe elegyedtünk. Örvendtem, hogy nyelvük közel rokon a busongók nyelvével és elég könnyedén társaloghattam velük. Jóbarátokként váltunk meg. Meg lehettem elégedve az „ellenséggel“ való első találkozásommal.

Kangala, Dilonda főnök faluja, nagyon kedves hely. Olyan volt, mint valami pálmaliget. Meglátogattuk a főnököt. Testes, kissé pocakos ember — pocakosabb, mint a négerek általában. Valami zúzódás következtében erősen sántikált. Pompázó öltözetben volt, nyakában amulettek és leopárdfogak; szemmel láthatólag előkelő úriember, aki tudatában van a maga jelentőségének. Hosszú beszédet vágott ki; kifejtette, hogy ő milyen nagy férfiú. És mindúntalan félbeszakította önmagát és megjegyezte:

— Ez mind színigazság. Dilonda nem hazudik.

Amikor aztán az üzletre terelődött a szó, abban is tökéletesen otthon volt. Meglehetősen pesszimiztikusan ítélte meg expedíciónk sikerét. Kijelentette, hogy arról szó sem lehet, hogy átjussunk a Loange túlsó partjára. A bapendéknek nincsenek csónakjaik, a bakongók csónakjai pedig mind odaát vannak, éppen azért, hogy senki át ne juthasson. Igaz, van neki egy barátja a bakongó főnökök között, de az még az ő kedvéért sem merné megkockáztatni, hogy átszállítson. Goman Vula! Mit szólna ehhez a merényletkez Goman Vula! Olyan bizonyos, hogy lenyisszantaná a nyakát, mint az, hogy Dilonda a neve. Jobb lesz, ha visszafordulunk vagy ott maradunk a bapendék között.

Észrevettük azonban, hogy Dilonda nagyon kapzsi férfiú. És könnyebb levenni a lábáról valakit a gyön-

géin, mint az erényein keresztül. Ahányszor csak kért tőlünk valamit, ilyesféle választ kapott tőlünk:

— Szívesen megkapod, mihelyt odaát leszünk a Loange tulsó partján.

Különösen egy valami izgatta, rendkívüli módon: egy kis cserépfazék, tele — mustárral! Mindössze ennyi mustárunk volt; azért bontottuk meg, hogy szabaduljunk minden fölösleges dolgunktól. Dilonda, csábítatva a mustár sokatígérő külsejétől, kért, engedjük meg, hogy megkóstolja. Adtam belőle neki. „Alattvalói” bámulattal szemlélték főnökük csudálatos bátorságát, hogy nem riad vissza az idegen furesa táplálékától. A mustár íze meglepte Dilondát. Tépelődvé ült egy ideig. Aztán pálmabort kért. Egy rabszolga hozott neki. Dilonda hatalmasat húzott belőle.

— Ez után a ti ennivalótok után pompásan ízlik az ital! Adj még egy kicsit.

Adtam. A mustárt újabb hatalmas korty pálmaborral öblítette le. Addig-addig ismételte ezt a műveletet, hogy a mustáros edény kiürült és Dilonda — becsípett. Tántorogva ment haza és egyre csak azt dadogta:

— Ejnye, de jól ízlik rá az ital!

Reggel, immár kijózanodva, eljött megint és elkérte az üres mustáros fazekat. Kérdeztem, mire kell neki. Hímezett, hámozott, végül kivágta, hogy ő, Dilonda, messze környék legjobb ivója, már pedig nem felejtendő: „Dilonda igazat beszél”. Nagyon büszke volt rá. Szeretett hetvenkedni pajtásai előtt, hogy míg ők legfeljebb öt, hat, hét kupával tudnak meginni, ő, Dilonda, tízzel is megiszik.

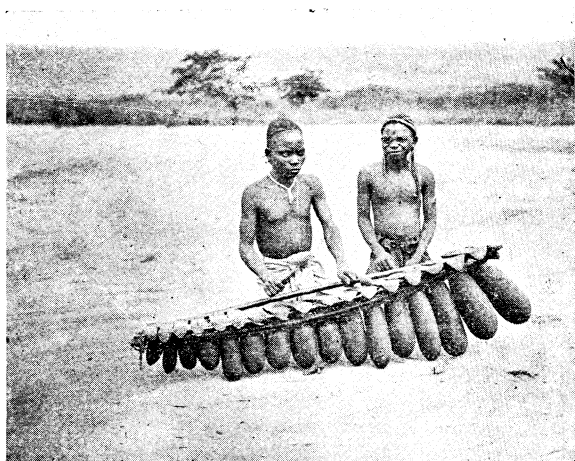
— Pedig ne feledd, Dilonda nem hazudik!

— Ha megvehetném azt a kis mustáros edényt, nem mutatnám senkinek, csak úgy magamban iddögálnék — száz meg ezer kupával is meginnám. Dilonda nem hazudik!

Erősen kellett színunk a pipánkat, hogy hangosan

el ne kacagjuk magunkat. Roppant komolyságot erőltetve arcomra, megszólaltam:

— Dilonda, a te cimboráid meg fognak pukkadni az irigységtől. Ahogy én látom, nem ezer, de tízezer kupa bort fogsz fölhajtani, ha szert teszel erre a mustáros edényre. Az emberek mind téged fognak emlegetni a Kaszaitól a Kviluig, hogy ilyen dicső ivó nincsen több a világon. Ha valaki jól bírja az italt, azt fogják

Xilofon Babindzsi hangszer. (A billentyűk fából vannak, minden billentyű alatt száraz lopótökből vajt külön rezonátor van.)

mondani: Ugy iszik, mint Dilonda! Micsoda hírnévre teszel szert! És ez a csodálatos kis edény, amely Dilondának megszerzi a halhatatlanságot, abban a szempillantásban Dilondáé lesz, mihelyt odaát leszünk a Loange túlsó partján!

A kis mustáros tégely megmentette az expedíció sorsát: Dilonda nem birt ellentállni a kísértésnek. Reggel meglátogatta bakongó barátját és rábeszélte, segítsen át bennünket a folyón.

Amíg ő odaát járt, hozzáfogtunk a bapendék népének tanulmányozásához és bejártuk a környéket. A Loange völgypereméről pompás kilátásunk nyílt, az „ismeretlen ország”-ra. Nekünk annak idején azt beszélték, hogy őserdő borítja ezt a földet: amit szemünkkel átfoghattunk volt, magas fű borította hullámos síkság volt. Az ország belsejét persze ebből még nem ítéltük meg.

Napok múlva került csak elő Dilonda. Elbeszélte, hogy odaát járt Inzsasi barátjánál és a főnök hajlandó bennünket fogadni. Összecsomagoltuk motyónkat és elindultunk a folyó felé. Előbb azonban minden vasat összevásároltunk Bombeecktől, ami készlete csak volt a gyártelepen.

Néhány órával később a folyó partján állottunk. Volt rá gondunk, hogy csöndben járjunk; bármily károsító volt is, hogy rálőjjünk egy-egy vadra, a vadászszenvedélyt elnyomtuk magunkban, hogy meg ne riasztuk vele a bakongókat s ellenünk ne fordítsuk őket. *Inzsasi* a Loangét szegélyező erdő tisztásában van. Közelébe érve, el voltunk rá készülve, hogy nagy sereg kíváncsi bennszülött gyűl egybe csudánkra. Nem így történt. Az a néhány ember, akit éppen ott találtunk, nyugodtan foglalatoskodott tovább, figyelemre se méltatva a jövevényeket. Egyedül a főnök jött elénk. Mindkettőnkre nagyon kedvező hatást tett nyílt, szíves tekintete. Kicséréltük ajándékainkat, aztán rátértünk a tárgyra. Megerősítette, amit már halottunk, hogy a folyó bal (innenső) partján senkinek sem szabad csónakot tartania. Ajánlotta, hogy majd ő átkel a folyón Dilondával és keres egy főnököt a túlsó (jobb) parton, akinek van elég csónakja és aki majd átszállít bennünket. Ő majd kimegy a folyópartra és kiáltozni fog, mígcsak a túlpartiak rá nem szánják magukat, hogy érte jöjjenek.

Amíg így beszélgettünk, odagyültek a bennszülöttek és megindult a cserebere.

Majuju, az az értelmes deli bambala, akit általában

hadsegédemnek szoktam nevezni, s aki később „rendkívüli követünk lett“, nagyban buzgólkodott, hogy barátokra tegyen szert a bennszülöttek körében. Megnyerő modora most is sikert aratott.

Inszasi, mint valamennyi bakongó falu, erős védőfallal volt körülkerítve. Az erődítményen kívül voltak a bennszülöttek magtárai, cölöpökön épült csinos építmények. Első tekintetre furcsállottam, hogy a feketék az erődítményen kívül tartják eleségüket, mert hiszen az ellenség győzelme egyet jelentene az éhenpusztulással, de aztán röjöttem, hogy bölcsen gondolkodnak. Ha háborúra kerül a sor, nyomban bevihetik eleségüket kunyhóikba, béke idején meg legalább védve van a falu egértől, patkánytól. És mentől kisebb a falu, annál könnyebb megvédeni, már pedig a magtárak nagy helyet foglalnak el.

Óva intettek minket, jóelőre, ne menjünk az erődítményen belülre. Monsieur Bombeeck és a bapendék figyelmeztettek rá, hogy a bakongók nem szeretik, ha elvonultságukban megzavarják őket. Így hát csak lopva pillantottunk be a kapun. S miközben nézdegélünk, kit látnak szemeink? Ott lődörög erre-arra a kis Buja, olyan otthonossággal, mintha övé volna a falu. Ide is, oda is bekukucskált és ennivalót vásárolt magának. Senki nem bántotta. Megragadtam az alkalmat, hogy megkérdjem a főnököt, nincs-e kifogása ellene, hogy a kis fiú így betolakodott. Azt felelte, nincs. Hát az ellen lenne-e, ha Hilton-Simpson vagy én belül kerülnénk a falon?

— Nem, — felelte. — Idegenek ellen igen, de barátainkat szívesen látjuk.

Bementünk, — fényképezőgépeinkkel fölszerelve.

Minden a legjobb kerékvágásban haladt. De kevés híjja, hogy csávéba nem keveredtünk! Éppen, mert hogy semmi nehézségre nem bukkantunk, nem ügyeltünk magunkra, minden elővigyázatosságról megfeledkeztünk; miért résen lenni, mikor hiszen olyan símán mennek a dolgok!

Egy szép reggelen elhatároztuk, hogy megvendé-
geljük a falubelieket. Puskáinkkal fölfegyverkezve, két
odavaló vadásszal elindultunk a folyó felé. Jó napunk
volt s jókora zsákmánnyal és még nagyobb dicsőség-
gel megterhelve tértünk meg a vadászatból.

Dilonda és a főnök átcsónakáztak a túlsó partra
csónakokért. Zsákmányunkból illő részt nekik szán-
tunk viszonzásul. De mily nagy volt csalódásunk, ami-
kor visszakerültek és megtudtuk tőlük, hogy éppen mi-
kor már sikerrel befejezték tárgyalásaikat a folyó túlsó
partján és ígéretet kaptak a csónakokra, a mi lövé-
seink megriasztották a bennszülötteket, félbeszakítot-
tak minden alkudozást és kijelentették, nem engednek
át bennünket!

Szerettük volna falba verni a fejünket vigyázatlan-
ságunkért. Majujuba vetettem utolsó reménységemet.
Megkértem a főnököket, menjenek vissza a másik
partra, vigyék magukkal Majujut és mutassanak meg
az ottani főnöknek néhány guineai csirkét, amit az
imént ejtettünk el. Majuju pedig értesse meg vele,
hogy nekünk szokásunk vaddal ellátni a falvakat, amíg
ott tartózkodunk. Dilonda és a főnök pedig vegyék elő
minden rábeszélő képességüket, hogy meggyőzzék a
bennszülötteket békés szándékainkról.

Dilonda szabódott egy ideig. Megcsillogtattam
előtte a mustáros edényt, hogy megtörjem ellenállását.
A bakongó főnök, ez a kitűnő fickó készségesen azonnal
vállalkozott. Elmentek. Mily nagy volt megkönnyebbü-
lésünk, amikor visszatértek az örömdetes hírrel, hogy
másnap reggel értünk jönnek a csónakok! *Majuju*, mint
rendesen, ellenállhatatlan diplomatának bizonyult.
Képzeljék, felboncolta az egyik guineai tyúkot, kiszedte
belőle a sörétet és odatartotta a hitetlenkedők orra alá.

— Csak nem akarjátok elhíttetni velem — mon-
dotta nekik, — hogy ilyesmivel akar valaki a bakongók
híres harcos népe ellen hadakozni?

Másnap reggel a falubeliek lesegítették málhánkat
a folyóhoz. A főnök átkiáltott a csónakokért. Kisvár-

tatva néhány csónak kivált a többi közül és elindult felénk. Néhány száz lépésre érve a benneülők, odakialtottak hozzánk:

— Akinek olyan rengeteg motyója van, annak nem lehetnek békés szándékai!

Fogták magukat és visszaeveztek!

Szegény főnök rekedtre ordította magát, hogy rábirja őket, forduljanak vissza. Végre, hosszas szóváltás után elvált a parttól három kis csónak, és ezek csakugyan parthoz eveztek közelünkben.

Ahogy előre megbeszéltük, beugrottam az első csónakba, Majujuval és Mokenyével. A másik két csónakot teleraktuk málhával. Fegyvertelen voltam. Ez volt a legjobb módja, hogy bebizonyítsam a bennszülötteknek, hogy nincsenek rossz szándékaink. Őszintén szólva édesmindegy volt, fegyverrel vagyok-e vagy fegyvertelen: mit tehettem én egy egész országgal szemben? Ha megtámadnak, számottevően úgy sem védhettem magam. Akkor hát inkább rábízta magát az ember a jószerencséire.

Simpson, aki hátramaradt, amíg az utolsó rakomány is átszállítják, utánam kiáltott:

— Jó szerencsét!

Arca haloványabb volt, mint valaha, és én tudtam, hogy aggodalom marcangolja a szivét, miközben csónakom lassan távolodik és végül eltűnik a túlsó part cserjéi között.

TÖRETTLEN UTAKON.

De hol marad a csudálatos játék-elefánt? — kérdi nyilván a nyájas olvasó. Ó, a játék-elefánt! Türelmesen várakozik, hogy felpattanjon a vasláda fedele, amelynek mélyére temetkezett, mint a nagy ember, aki csöndben várja a nagy pillanatot, amikor sorompóba léphet, hogy ámulatba ejtse a világot. Ki fog lépni ládasírházból,

ha üt a sorsdöntő óra. Az ártatlan bakongók, akik a ládákat cipelik, nem is sejdítik, hogy egyikük ott rejti mélyében a fehér ember titokzatos találmányát, amely egy szép napon meg fogja juhászítani a legnyakasabb főnököt, megremegteti a szívét és megdönti a legördögibb tervet.

Amikor a csónakosok partra tették terhüket, visszafordultak újabb ládákért, Leültem egy kidőlt fátörzsre és vártam. Mokenye és Majuju kissé meghökkenően néztek egymásra; tőlem várták, hogy lelket öntsek beléjük. Nem is az volt a legkínzóbb gondolat, hogy ime, védtelenül ki vagyunk szolgáltatva az ellenségnek, hanem az a csüggesztő tudat, hogy jöllehet most már odaát vagyunk a folyón, egy lépést sem tehetünk a magunk erejéből. Rengeteg poggyásznak továbbítására legalább százötven emberre lenne szükség és nekünk össze-vissza huszonkét emberünk van. A második forduló után tehetetlenségünk érzete még bénítóbban nehezedett reánk.

Csupa szem és fül voltam; nyugtalanul lestem, mikor vetődik már arra valami élőlény. Alig vártam, hogy rábeszélő képességemet, amely a múltban oly sok nehézségen átsegített, kipróbáljam a bennszülötteken. Olykor-olykor megzörrent a bokor, de még bambaláim kitűnő szeme sem tudta fölfedezni az okát. Egyszer csak úgy tetszett nekem, egy szempár mered rám a lombok közül. Törttem rajt a fejemet, hogy lehetne előcsalogatni. Ha csak annyit is elárulok, hogy észrevettem: a leselkedőt elriasztom vele. Megszólítani még kockázatosabb lenne. Hirtelen erős csípést éreztem a karomon. Gyors mozdulattal feltűröm az ingem ujját, hogy lefricskázzam a tolakodó hangyát. Ebben a pillanatban álmélkodó hangokat hallok. fejek bukkannak elő. Asszonyi fejek. Legédesebb mosolyommal cirógatom körül őket — ettől felbátorodva a hölgyek egyike előlép. Csodálkozó tekintetét pillanatra sem veszi le csupasz karomról. Nem gondolnám, hogy *megbotránkozott* rajta; hisz az ő egész ruházata alig volt több

egy fügefalevélnél. Nem, nem elítélés — csodálat ült ki az arcára! Sohasem látott még fehér embert. Napbaránított arcom tizedrész ennyire sem lepte meg, hiszen nem sokkal volt világosabb, mint egynémelyik bennszülötté. De a karjaim — vérszegény fehér ember karja — valósággal tündöklött fehér ragyogásában!

Bólintottam neki, jöjjön közelebb. Tétovázó lépésekkel közelebb jött. Addig-addig, hogy neki bátorodott, hogy megérintse a karomat. Aztán mindjárt meg nézte az ujját, nem jött-e le a festék. Büszkén türtem föl a másik ingemujját. A hölgyek egymásután somfordáltak elő. Többen meg is tapogatták a csudálatos dolgot. Aztán megvitatták a rejtélyt maguk között. Örömmel tapasztaltam, hogy megérték egyet-mást a beszédjükből. Előbb félénken, de mindegyre bátrabban, beszélgetésbe elegyedtem velük.

Az egyik hölgy fölvetette az eszmét, mutassam meg a lábamat. Egy ötlet villant eszembe. Jó, megteszem -- mondtam — ha ők is teljesítik az én kérésemet. Látni akarják bájos fehér lábamat. Rendben van. Én meg azt akarom, hogy poggyászom szállítódjék el a legközelebbi faluba. Teljesedjék tehát mindkettőnknek szíve vágya. Amelyik asszony elvisz egy ládát a faluba, annak megmutatom csudálatos lábamat. Majuju vele megy az elsővel. Cédulákat adok át neki és ő ezekből kioszt egyet-egyet az asszonyoknak, mihelyt megérkeznek a faluba a ládával. Én aztán kiváltom a cédulákat azzal, hogy megmutatom lábamat. Amelyik asszony két cédulát mutat fel, az meg is érintheti gyönyörű lábamszárát. Jó lesz így? Áll az alku?

Az amazonok pillanatig sem ingadoztak. Rohantak a rakományhoz (kiderült, hogy jóval többen vannak, mint amennyit első tekintetre láttam). Hosszú libasorban megindult a menet a falu felé, Majuju elől, a teherhordó asszonyok utána, libasorban. Ujabb csónak; újabb, még kíváncsibb asszonyok érkeztek a faluból. Csakhamar megérkezett az első csoport asszony, kezükben cédula. A lábat bemutattam. Megcsudálták. Haris-

nyát, cipőt is levetettem, hogy teljes egyenértékkel fizessek nekik. Nagyon tetszett nekik. Nagylelkűségi rohamomban erre mindkét lábamat közszemlére tettem. El voltak ragadtatva...

... És mire Simpson az utolsó csónakkal megérkezett, minden poggyásunk benn volt a faluban és még egyre sorba álltak a hölgyek, hogy láthassák a bájos fehér lábat. Ezeknek már nem jutott poggyász. Vigasztaltam őket, hogy talán majd holnap... Amikor kiosztottam közöttük némi sót, éreztem, hogy megtaláltam az utat a női szivekhez...

A falu, amelyet most elértünk, ugyancsak az Inszasi nevet viselte. A két Inszasi együtt afféle előretolt őrs-állomása a törzsnek. A főnök ismerte Dilondát. Barátságos öreg ember volt. Készséggel hajlandó volt beszélni a Kaszaihoz vivő útról, de vajmi keveset tudott róla. Sohsem járt arra. Amikor Goman Vula nevét ki ejtettük, egyszerre abbahagyta a mondókáját, mintha elvágta volna. Harapófogóval sem lehetett belőle ki venni egy szót se többet. Jó lecke volt ez nekünk a jövőre, — föltettük magunkban, hogy soha többet ajkunkra nem vesszük a nagy főnök nevét, hacsak nem bizalmas barátok között, vagy ha magunk vagyunk.

Könnyűszerrel megkaptuk a kellő számú teherhordót és másnap estére *Babva* faluban ütöttük föl tanyánkat. Így vonultunk napról napra tovább kelet felé, tanulmányoztuk a bennszülötteket, gyűjtögettünk, és helyel-közzel, ha alkalom kínálkozott, igyekeztünk szert tenni további adatokra a rettegett főnökről. Bajos dolog volt ez: az emberek — hogy úgy mondjam — „begombolkoztak“ s még annyit se akartak megmondani róla, hol van Goman Vula székvárosa.

Egyik nap útban voltunk egy falu felé, *Bisvamburá*-nak hívják a falut. Szokásomhoz képest elől bandukoltam, hogy megegyezésre jussak a falubeliekkel, mielőtt a rengeteg poggyász zöme megérkezik. Előző napi utbaigazítóiink túlbecsülték a távolságot, úgy hogy most egész váratlanul botlottam bele a faluba. A szokásos

kép: tetők árnyékában szövögető emberek, a kovács a vasat izzítja, asszonyok zúzzák a gabonát, főzögetnek, a gyerekek a napon játszadoznak. Megjelenésem hirtelen fölkavarta ezt az idilli nyugalmat. Általános suttogás, ide-oda futkosás, az emberek futva illannak el a védőfal kapuján. Egyszeriben elnéptelenedik a falu.

Mindig bölcs dolognak tartottam, hogy jóelőre hírül adjam a falvaknak közlő érkezésemet s megtudakoljam, nincs-e a főnöknek kifogása látogatásom ellen. Mindenki így cselekednék Európában, mielőtt vizitbe indul, a „vadak“ közt persze sok európai megfélemlszik erről az elemi udvariasságról. Én nem feledkeztem meg, de küldöncöm nyilván lusta volt s nem teljesítette megbízatását; akárhogy is, Bisvambura lakóinak halvány sejtelve sem volt róla, hogy fehér ember csavarog az országban.

Ijjal, nyíllal fölfegyverzett marcona harcos lépett ki a védőfal kapuján és megszólított:

— Kisértet vagy, avagy ember vagy?

Biztosítottam róla, hogy e világról való vagyok és hívtam, jöjjön, tapogasson meg.

— Akár ember vagy, akár kisértet, menj innét, mi nem akarjuk, hogy idejöjj.

Mondtam neki, elmennék én szívesen, nem szokásom ott maradni, ahol nem marasztálnak, de már csak megvárom, ha megengedi, míg megérkeznek a társaim, hogy tudják, hova jöjjenek utánam.

A fekete ember dörmögött valamit. Ez jelenthetett igent is, meg nemet is. Elhatároztam, hogy beleegyező nyilatkozatnak fogom tekinteni. Leültem és rágyújtottam egy cigarettára. A gyufa föllobbanásán roppantul elálmélkodott az én feketém, hátra kiáltott, hogy elmondja a többieknek, milyen csudát látott. Néhányan kijöttek, megbámultak. Elővettem egy másik szál gyufát, készen, hogy meggyujtsam. Furcsa volt figyelni a bennszülöttek arcára kiütő feszült várakozást. Nem gyújtottam meg. Tükön ültek, nem bírták tovább tűrtetni magukat, egy asszony odakiáltott:

— Csinálj úgy, hogy a kicsi fa égjen!

Még be se fejezte a mondókáját, fellángolt a gyufa. Az ámulat felkiáltása lebbent el a körülállók ajkáról és megindult a magyarázkodás. Mindenki egyszerre beszélt. Akik hátul álltak és nem látták elég jól, taszították előre az előlállókat, ezek meg hátráltak, hogy biztos távolba jussanak tőlem.

Ezenközben lassankint megérkeztek embereink s a köztük levő bakongók elvegyültek a helybeliek közé. Alighanem kedvező dolgokat jelenthettek rólunk, a lakosság ellenséges indulata megenyhült, hamarosan szóba elegyedtünk. Amikor végül Simpson is megérkezett, fölkeltem és kijelentettem:

— És most megyünk vendégszeretőbb falut keresni éjszakára.

Előlépett erre egy ember, és meghítt, menjünk az ő falujába, az nincs messze, ott szívesen látnak.

Megszólalt erre a harcos, (kiderült róla, hogy a főnök fia.)

— Ha már itt vannak a fehér emberek, nem bánjuk, maradjanak itt. Ugyis fáradtak. Holnap aztán menjenek tovább.

Éreztem, hogy megnyertem a csatát. Megköszöntem az ajánlatot és megjegyeztem, hogy már én csak inkább olyan faluba megyek, ahol szívesen látnak, mint olyanba, ahol csak megtűnnek.

Emberem eltűnt az erőd fala mögött és kisvártatva magával hozta apját, a főnököt. A főnök azzal kezdte, hogy ő éppen most jött haza (ami nyilvánvaló hazugság volt) és biztosít róla, hogy ha itthon van, első dolga az lett volna, hogy meghívjon, töltsék az éjszakát az ő falujában.

Igy hát végül minden jóra fordult és nemcsak azt az éjjelt, de még jó néhány napot töltöttünk a faluban és mindvégig szíves barátsággal vettek körül. Vásároltunk néhány igen szép néprajzi érdekességű tárgyat és bőséges adatokat szereztünk a népeletre vonatkozólag.

Ugyanily jó szerencsével jártunk legközelebbi je-

lentékenyebb állomásunkon, Kanenenké-n. Beleringattuk magunkat a hitbe, hogy teljes biztonságban vagyunk s hogy egész útunk, a Kaszai folyóig könnyű séta lesz. Pedig hátra volt még a fekete leves!

Kanenenkéből elküldtük Majujut a főnök fiával, a következő faluba, Kengé-be, tudja meg, milyen fogadtatásra számíthatunk. Két napra rá megérkeztek követünk és biztosítottak a főnök jóakarataról. Fölkerekedtünk a falu felé, amely kis híjja, hogy utazásunk, sőt földi pályafutásunk végső állomásává nem vált.

Megérkezésünkkor bonyodalom támadt a kanenenkei teherszállítókkal. Amikor Kanenenkéből útnak indítottuk őket, átadtunk mindegyiknek egy cédulát Simpson aláírásával, azzal, hogy mihelyt megérkeznek és beszámolnak a gondjukra bízott rakománnyal, a cédula fejében megkapják illetményüket. A furfangos fickók többfelé osztották a terhet, úgy, hogy minden egyes ember helyett, akinek Simpson cédulát adott, hárman jelentkeztek és követelték fizetésüket. Ravaszságukban volt rá gondjuk, hogy a cédulákat kisebb darabokra tépjék — mindegyiknél volt egy papírszelet. A fizetést megtagadtam. Fenyegetés, zajongás hidegen hagyott: nem tárgítottam. Két okból, először, mert nem akartam, hogy megcsaljanak, másodszor, mert pénzügyeink siralmas állapota a legnagyobb takarékosagra kényszerített.

Ez a huzavona a kenge-iek hangulatát meglehetősen ellenünk fordította. A falunak két főnöke volt. Az egyik, nekem úgy tetszett, elég tisztességes fickó, a másik, amilyen vén, olyan nagy betyárnak látszott.

Amikor végre megszabadultunk a döhogó, káromkodó teherhordóktól, odajött hozzám ez a vén gazfickó és kijelentette, hogy megváltoztatta véleményét, hagyjuk el azonnal a falut. Beleegyeztem, egy föltétellel, ha ad teherhordókat, akik elszállítsák poggyászunkat. Kereken elutasított, és követelte, hogy haladéktalanul menjünk tovább.

— És mi lesz a rakományainkkal? — kérdeztem.

— Az a ti dolgotok, semmi közöm hozzá.

Hiába hivatkoztam rá, hogy mi csak azután indulunk el Kanenekéből, amikor megkaptuk ígéretét, hogy vendégszeretően fog fogadni — ragaszkodott hozzá, hogy késedelem nélkül odább álljunk.

Ezalatt bambaláink sátrat vertek és körülülték holminkat, hogy lába ne keljen valaminek. Látván, hogy nem ijedünk meg tőle, gonosz mosollyal faképnél hagyott.

Kisvártatva megjelent a fiatal főnök. Megajándékozott néhány szárnyassal. Az ajándékot bőkezűen viszonzottam.

Megérkezésünkkor a bennszülöttek fegyvertelenek voltak, időközben magukhoz vették íjaikat és nyilaikat és fölkészültek, hogy használatba is vegyék fegyvereiket. Leszállt az est. Heves szóváltás, csetepaté verte fel az éjszaka csendjét: az öreg főnök tüzelte ellenem az embereket, a fiatal csitította őket. Gyanu és kétség közt tértünk nyugovóra, de — már hiába, ilyen a fiatal-ság! — egész éjszaka aludtunk, mint a bunda.

Másnap egész nap semmi különös esemény nem történt. Mindössze, hogy a bennszülöttek nem adtak eleséget pénzért se, és nem voltak hajlandók megmutatni, honnan szerezzünk vizet. De mert elég élelmünk volt még és bambaláink hamarosan találtak egy közeli folyócskát, nehézség nélkül megúsztuk a napot. Harmadnapra arra ébredtünk, hogy minden ültetvényt letaroltak sátraink és a falu védőfala között. Nyilván azért tették azt, hogy akadálytalanul lenyilazhassanak. Az erőd faláról fenyegető szavakkal halmoztak el és nyíltan célzottak rá, hogy háborúra készülnek. Embereink közelünkben tartózkodtak, igen nyugodtan viselkedtek, kivéve a kis Búját, aki minduntalan odasétált a fal alá és gúnyolta az ellenséget. Mohó kíváncsisággal leste a támadást és sokkal rendíthetetlenebb volt a bizalma Simpsonban és bennem, hogysem egy pillanatra is kételkedett volna győzelmünkben.

Déltájban Simpsonnal sátrunk mellett ültünk, ami-

kor hirtelen észreveszem, hogy az öreg főnök egyenesen konyhánk felé tart, fölszedi az ott kikötött csirkéinket és odébb áll velük. Sietve odaszóltam Simpsonhoz:

— Ne nézz oda! Ha akármelyikünk észreveszi a csirkelopást, a bennszülöttek erkölcsi törvénye követeli, hogy rálöjjünk a tolvajra, mert ez nyílt hadüzenet.

A bambalák is tudták, mit jelent ez. Odajöttek hozzánk, legjobb ruháikba öltözve és kijelentették, hogy ők tanúi voltak a főnök hadüzenetének és kérnek rá, cselekedjünk a következőképpen. Engedjük közel az ellenséget, aztán löjjük le azokat, akiknek legjobbak az íjjaik és legtöbb a nyiluk. Ők erre majd rájuk rohannak és fölfegyverzik magukat az ellenség fegyvereivel. És küzdeni fognak utolsó lehelletükig.

— Mindnyájunkat megölnék, annyi bizonyos, de nem adjuk olcsón életünket.

Derék fiúk! Volt velem egy kis kékítő, oda adtam nekik és ők végtelenül büszkék voltak rá, hogy kék vonalat mázolhattak homlokukra. Ez volt az ő hadi festékük. Meglepően nyugodtak voltak, semmi idegességet nem árultak el. Ekkor mondtuk el nekik, hogy tíz pusánk van elrejtve. Megkérdeztük, van-e köztük, aki tud löni. Egyiküknek a kezében sem volt még európai fegyver!

— Adj nyilat és íjjat és látni fogod, mit művelünk veie!

Beleegyeztünk és megígértük nekik, mindent megteszünk, hogy megkapják, amit kérnek. Nyugodtan visszatértek a tábortüzhöz és várták a fejleményeket. Bámultuk csodálatos bátorságukat.

Elérkezett a sorsdöntő pillanat, hogy kilöjjük az öregágyút: harcba vigyük a játékelefántot! Győzünk vagy elbukunk: egyetlen kártyára tettük föl sorsunkat. Azt kell hinnem, egyenesen védangyalom sugalmazta, hogy megvásároljam ezt a játékot Európában. Azzal a gondolattal vettem meg akkor, hogy majd elcserélem valami becses néprajzi ritkaságért. Ugy látszik, fontosabb rendeltetést szánt neki a végzet. Apró kis játék-

szer volt, jó arasznyinál alig nagyobb. Ha felhúztuk, az elefánt elindult és bólogatta orrmányát. Igazi gyermekjáték.

Bementem sátramba, elővettem a láda fenekéről és kipróbáltam. Éljen! Pompásan működött. Megmagyaráztam tervemet Simpsonnak és vártam. Hamarosan felbukkant a fiatal főnök, aki mindig jóindulatot tanúsított irántunk. Sátrunk körül ólálkodott. Odakiáltottam neki, jöjjön hozzám, fontos mondanivalóm van. Óvatosan körülnézett, hogy megbizonyosodjék, nem leskelődik rá senki, és odajött a sátorhoz. Nagyon le volt sújtva; láthatólag bántotta a dolgok komoly fordulata.

— Tudom, nem vagy oka a történeteknek. Azt tanácslom, menj el a faluból egész családdal és minden jó barátoddal még ma este előtt — mondtam neki.

Faggatott, miért.

— A másik főnök kigúnyolt és hadat üzent. Legyen meg, amit akar. Legyen háború. Több is mint háború. Én magam sokkal gyengédebb szívű vagyok, hogysem bántani akarnék valakit, de — és itt sejtelmes suttozásba tompult a hangom — ma este rászabadítom elefántomat a falura — és holnapra hült helye lesz itt a falunak!

A főnök kissé hitetlenül mosolygott.

— Elefántodat? De hiszen neked nincsen elefántod?! Honnan veszed?

— Ember! Csak nem gondolod, hogy hitvány igazi elefántról beszélek?! Hisz azt még el is pusztíthatnák. Az én elefántom varázs-elefánt. Nem fog rajta fegyver. Gyere, megmutatom.

A főnök majd meghalt a kíváncsiságtól, hogy lássa a varázsos elefántot, de kíváncsiságánál is nagyobb volt az ijedelve. Unnepélyesen megígértem neki, hogy nem éri semmi baj.

— Miért figyelmeztettelek volna a készülő pusztulásra, ha nem volnék jóakaród?

Vége megnyugodott.

Bementem a sátorba, fölhúztam az elefántot. Simpson kívül állt a főnökkel. Adott jelre Simpson föl-lebbentette a sátor ajtaját és a félhomályban megjelent a kis elefánt, elindult a főnök felé, orrmányával bólogatva. A főnök ránézett, a lélekzete is elállt, még egyszer odapillantott és azzal nekiiramodott, mint akit puskából lőttek ki, és egyre csak ezt ordította:

— Visszahozom az ellopott csirkét, visszahozom!

És visszahozta! Az öreg főnök is odasomfordált és kegyelmet kért. Minden segítséget megígért; annyi teherhordót ad, amennyit csak akarunk. Azonnal, tüstént megkaphatjuk.

Gúnyosan elvetettem az ajánlatot. Nekem nem sörgös, én biztonságban vagyok: az elefánt őriz engem. Majd csak holnapután megyek. De persze, csak ha megkapom a kellőszámú teherhordót. Mindent megígért. És szavának is állt.

Az elefánt még egy másik alkalommal is kitett magát. Kengei teherszállítóink közül néhányat megállított útközben a főnök és rábeszélte őket, engedjék, hogy kilopjon valamit az egyik ládából. Feltörte a ládát — és ime a ládából rámered a kis játék-elefánt! Utóbb megtaláltuk a ládát az úton, feltörve, de hiánytalanul. Az elefánt megőrizte holminkat.

Sok érdekes kalandon mentünk még keresztül vándorlásunk során, amit érdemes lenne megörökíteni. Hilton-Simpson részletesen elbeszéli könyvében* együttes vándorlásainkat, magam helyütt befejezem a történetet a játék-elefánttal.

Még csak annyit akarok elmondani, hogy feladatunkat megoldottuk. De, mert tovább odamaradtunk, mint ahogy hittük, és nem adhattunk életjelt magunkról a bakongók és basilelék földjéről, általános volt a fel-

* *M. W. Hilton-Simpson: Land and Peoples the Kasai. Being a Narrative of a two Years' Journey among the Cannibals of the Equatorial Forest and Other Savage Tribes of the South-Western Congo.* (London, Constable and Company Ltd. 1911. XX + 356 oldal, képekkel és térképpel).

tevés, hogy elődeink sorsára jutottunk. A *British Museum* hivatalos értesítést kapott: „Tordayt és útitársait a Kaszai és Loange között megölték és megették a bennszülöttek“.

*

Hűséges bambaláinkat elvezéreltük a Kvango torlatához és bőségesen megjutalmazván, Rodenburg kapitány gondjaira bíztuk őket, hogy szállítsa el derék kísérőinket Kvilu-menti otthonukba. Mi hamarabb búcsút vettünk a vidéktől s miközben hajónk egyre távolodott a parttól, a hűséges fiúk ott álltak és istenhozzádot intettek, Búja is ott volt. Nézte, nézte, hogyan távolodik és távolodik a gőzös, egyszerre csak keserű zokogásra fakadt, kis karjait felénk nyújtotta és úgy zokogta:

— Gyere vissza, ne hagyj el, gazdám, apám!

Ez volt utolsó expedicióm Afrikában. Valahányszor a sötét világrészre gondolok, szemem előtt megjelenik a kép, amint Búja könyörög: ne hagyjam el őt. Ő az afrikai bennszülött szimboluma számomra: gyermek, bájos gyermek, amely a fehér ember segítségét kéri, vezesse őt magasabb célok felé.

Meg fogja-e hallani a hangját a fehér ember?

— V É G E —

TARTALOM.

	Oldal
<i>Afrikai emlékek. (Ajánlás).</i>	5

Élmények, történetek.

<i>Afrika! (Előszó helyett)</i>	7
<i>Kaland a Kanári-szigeteken</i>	13
<i>A néger potyautas</i>	23
<i>Egy nap Sierra Leone-ban</i>	30
<i>Kannibál evezőseim a Kongón</i>	49
<i>Az ifjú Afrika</i>	59
<i>Az afrikai „fiú“</i>	66
<i>A színes gentleman</i>	78
<i>Állatok barátkozása</i>	85
<i>Rabszolgaság Közép-Afrikában</i>	91
<i>Ne szólj szám, nem fáj fejem</i>	100
<i>A feketék megtérése</i>	112
<i>Piszkos Jim</i>	115
<i>Dr. Robinson</i>	120
<i>Mr. Green „balesete“</i>	125
<i>Papadiamantopoulos</i>	128
<i>Az afrikai Hári János</i>	138

Vadászkalandok.

<i>Egy nap vadászaton. (Kaland az oroszlánal)</i>	149
<i>Egy nap a törpék között. (Elefánt-kaland)</i>	158
<i>Az emberevő. (Leopárd-vadászat)</i>	166
<i>Találkozásom egy távol „atyafi“-val. (A gorilla)</i>	171
<i>A félelmetes szörny!</i>	175
<i>Az életmentő rinocerosz</i>	181
<i>Szorongatott helyzetemben. (Vademberek és vadállatok között)</i>	188

A tábortűz mellől.

(Mesék emberekről, állatokról).

	Oldal
<i>Néhány szó az afrikai népmeséről</i>	206
Ádám és Éva meséje	209
A világosság eredete	214
Miért nem beszél a gorilla?	217
Kalamata szomorú története	224
A dohányzás története	228
Hogyan tanulta meg az ember a tűzgerjesztést	233
A betegség és halál eredete	238
Mire tanította a kutya az embereket	241
Kitől tanultuk a halottak eltemetését	243
Hogyan jött rá az ember, hogy igyék a patakok vizéből	246
A törzsfőnök „bosszú”-ja	249
A meglopott tolvaj	251
Miért kacag a hiéna?	255
Az óriáskígyó	259
Mitől van a zsiraffnak olyan hosszú nyaka?	264
A sakál és a víziló	268
Sakál koma ebédje	274
Sakál koma rettentő végzete	278

A csudálatos játék-elefánt.

Elindulunk az ismeretlen országba	284
Töretlen utakon	305

KÉPEK JEGYZÉKE.

	Oldal
Batetela drótnélküli táviró	33
Badjo falu	35
A Bapendék a parókát is ismerik	42
A Bapendék a parókát is ismerik	43
Akkora pipát szívnak a Bakongók, akár egy magyar fa-	
lusi nótárius	47
Szangó evezősök	51
Buja	55
Pygméusok méhkashoz hasonló kunyhója	61
A bambalák várják a támadást Kengében	65
Bambalák Kikwitben	79
Basilele dobos	87
Kongó takács	101
Babunda ház verandával	113
Babunda lakóház	119
Babunda négerleány lakóháza	127
Babunda néger törzsfőnök	135
Babunda néger férfi	141
Babunda néger férfi	147
Babunda néger férfi	153
Babunda néger szépség	159
Babunda néger nő	167
Babunda néger asszonyok	173
A híres Buja-Mokenye box-match	179
A Kongó-népek szenvedélyes táncosok	183
A víziló	191
Mobunda legény gyász-kereplővel	195
Bambala nyilas	207
Déli Bambala leány	211
A marabu	219
A rengeteg urának szomorú vége	225

	Oldal
A világ legcsúfabb állata: A varangyos disznó . . .	231
A kis antilop, a néger mesék furfangos hőse . . .	235
A nagy majom	245
A hiéna odujából kijön	251
A vén oroszlán	261
Hogyan kapta a zsiraff a hosszú nyakát?	265
Marbuki az elejtett orszarvún	273
Az embert evő leopárd	279
Szövő madarak fészkei	287
Xilofon. Babindzsi hangszer	301
